

A Z A D Y A Z A R L A R O C A Ğ I

ALATORAN

№ 16 YANVAR 2011

Ə D Ə B İ - B Ə D İ İ J U R N A L

Baş redaktor:
Rasim QARACA

Yaradıcı heyət:

Azad YAŞAR
Aqşin YENİSEY
Fərhad AMUR
Həmid HƏRİŞÇİ
Nərmin KAMAL
Nicat MƏMMƏDOV
Məhəmməd SALUR
Rafiq TAĞI
Seymur BAYCAN
Əli ƏKBƏR
Sevinc PƏRVANƏ
Samir BULUT
Sima ƏNNAĞI
İbrahim Sel

Dizayner:
Yaşar ŞAHLAROĞLU

ƏLAQƏ:

e-mail: rasim.karaca@gmail.com
tel.: (+994 50) 316 30 82
URL: www.alatoran.org

ALATORAN JURNALININ REDAKSİYASI

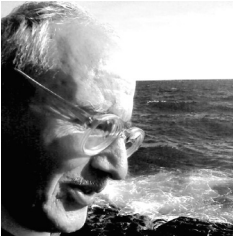
MMC 1300815541
AZN 1438090000
AZN 1438190100

KAPİTAL BANKIN RABİTƏ FİLİALI
M/N 0137010001944 KOD 200189
S.W.I.F.T AİİBAZ 2X

Çapa imzalanmışdır: 27.01.2011
Kağız formatı: 60x84 1/8
Fiziki ç/v. 18,0
Tirajı: 1000

Rəfiq Tağı. Qardaşımın sevgiləri / Hekayə	3
Azad Yaşar. Konseptual şeirlər	8
Cibran Xəlil Cibran / PEYĞƏMBƏR	10
ALATORAN SORĞU	16
Aqşın Yenisey. Yeni şeirlər	18
Seymur Baycan. Esselər	20
Əli Xəyyam. şeirlər, esse	27
Feyziyyə. şeirlər	30
Akif Əli. Mitsuko Takaxasi. KƏPƏNƏK MÖVSÜMÜ (novella)	31
Ülvi İsmayıl. Yeni şeirlər	48
Nigar Xiyavi. Bir şair uçuşundan qopub düşən	49
Nicat Məmmədov. Müsahibə. Avtokommentariya	50
Cevdet Karal. Vicdan	55
Səfər Alışarlı. Bayquş, qaranquş, qızılquş (hekayə)	56
Tofiq Hüseyn . Kövsən bayatısı (şeirlər)	62
Rəhim Əliyevin 60 yaşı	64
Məmməd Süleymanov. Sandıq ədəbiyyatı	65
Peter Turrini. Almancadan tərcümə Ağalar Məmmədov	66
Abbas Atılay. QATAR (esse)	69
Fərhad Amur. E-FİZİOLOGİYƏ (hekayə)	71
Sayman Aruz. hekayələr	75
Sima Ənnağı. şeirlər	77
Namiq Şaman. (3 hekayə)	79
Rasim Qaraca. Əşyalar	87
Həmid Hərişçi. Geopolitik insanın doğuluşu	91
Məhəmməd Salur. Alatoranlıq yazı	100
Feminist ədəbi tənqid	104
Sevinc Pərvanə . "Çörək...iş...Qarabağ"	110
Zülfüqar Rüştoğlu. şeirlər	111
Nərimin Kamal. İTİRMƏK	113
Gülər Miryəhya. Hekayələr (Aida, Kamikadze sevgilim, İlk cinayət)	115
Rasim Qaraca. Azərbaycanlı Perkinsin axtarışında	118
Ədəbiyyat tariximizdən	121
"Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçıları"	127

Rafiq Tağı

Qardaşımın sevgililəri

H E K A Y Ə

Qardaşım atağız bir kişi olub, belə deyək, gəncliyi modifikasiyaya uğrayıb. Ay budu ha, deyirsən, indicə durub aləmi qatar bir-birinə, uşağı-böyüyü kəllə-kəlləyə vurur.

Di gəl, işi-peşəsi onun-bunun möhübünü düzməkdir. Xasiyyətini ipəkqurduları toxuyub: yaxşılıq etdiyi, işinə yaradığı adamların firavan həyatını öz uğuru sanar.

Başını soxub yaşayacağı (özü "öləcəyi"-deyir) yerə də yalnız "əlli"sində qovuşa bildi: şəhərin qıraq yerində, içinə hələ də qaz çəkilməmiş bir binada. Deyir, tək Allah onun yarım əsrlik yubileyini dörd divardan ibarət bu təkgöz mənzillə qeyd etdi. Vicdan haqqı, ömrünü onillərə dilimləyib yemiş, təpəgözə oxşar bu mənzilə qaneçiliyi ürəkəgrindən şeydi. Ömrü boyu iynəylə gor eş, Rusyətdə belinin donqarı çıxsın, üstəlik, böyrəklərin büzüşüb yumağa dönsün, axır gəl bu yerüstü qəbirə yiyə dur. Ayıb-ayıb da bacıların başına yığışib, beşdən-üçdən atışmaqla, sənin azar-bezarına çarə qılsınlar. Oğlan feldşer tapıb venasına "sistem" köçürtdürməyini, bunu başarmağını da öz uğurları sırasına qoşub. Guya zəhmət çəkərsən, bar görərsən. Bal tutan barmaq yalar. Qardaşımda sovetdən qalma cəhətlər bol-boldur: indinin indisinəcən zəhmətə bərk inanır. Bu barədə fəlsəfəyə qapılmağını görəsən. Deyir, qullar da zəhmətkeş olub və zəhmətləri heç də itməyib - onların sayəsində bəşəriyyət irəli gedib. Dünyanın ən kamil arxitektura ansamblları qul əməyinin məhsuludur. Qullar bəşəriyyətə aristokratlardan daha çox xeyir verib. Qul əməyi quldarlara əxlaq və ədaləti anladıb. Quldarlığı da elə qul əməyindən estetik tərbiyə-

lənmiş insanlar ləğv edib. ...Baxırsan ki, düz deyir.

Eləməyib tənbellik, onun sevgililərini hesablamışam: 3.

Atası Fəttah müəllimə oxşayan qız birincisiydi. Adı - Rəna, elə özü də. Qardaşımın qəlbindəki sevgi prosesləriylə işim yox - bunların təsviri həm uydurma çıxar, həm də belə şey bir qardaş kimi mənə yaraşmaz. Gündə-günaşırı ona gül bağlatdırmasını xatırlatmaqla kifayətlənirəm. Rayon mərkəzindəki gül dükanı az qala bir tək ona işləyər, yalan olmasın, aylıq qazancı gülə gedərdi. Oğul kimi də öz sevgisində güldən sözə keçmədi. Bir kişinin ki, ruscadan öz tərcüməsində dediyi kimi, yağışdan-qardan qorunmağa "başı üstündə kırıçası" olmadı, onun sevgisinə bir qoz. Evsiz adamın sevgi sözləri boşboğazlıqdır.

Bir gün nə görsək yaxşıdır: Rusyətə yəhlənlənir. Niyə, balam, hara? Çörək dalınca. Ev üçün gedir.

Bu minvalla düz üç il cəlayi-vətən oldu. Orda nə yeyib-nə içdiyini də bilmədik. Qayıdanda, gördü oba köçüb, yurdu qalıb. İnsafən, qızı cığırda-cığırda ərə veriblər: getməzsən, qıçlarını qırıb yola salırıq, deyiblər.

Adam görəndə dişlərini ağartmağına baxma, Fəttah müəllim qəddar imiş.

Qardaşımdan bir-iki sinif aşağı oxumuş həmin qız, namxuda, indi yekə arvaddı. Döşləri sinəsindən pudluq daşlar kimi sallanır. Körpələrinə süni qida verməz. Heç nədən də utanıb-çəkinməz. Qızıl-qırmızı sözü üzə deyər. Söz atarsan, qıypınmaz. Keçmiş sevgisini xatırlayıb da tez-tez bizə oturmağa gələr. Gülə-gülə də deyir, ömrü

boyu bir tək bu kişi ona gül bağışlayıb. Bunun üstündən ətli-yumşaq əliylə qardaşının sinəsinə toxunacaq.

"Canın yanmasın," - bu, böyük bacımdır.

Rəna onlardan sirr saxlamaz. Danışır ki, əri "vergi"-də işləsə də, onunla müəllim kimi danışar. Hər 8 Mart-da ona gül almamaqla da ailənin ilbəil nə qədər irəli düşdüyünü ona başa salar. Guya islam israfı sevmir. Anbaan ölüşgəyəsi bir şeyə verəcəyini verər dua-zikr kitablarına. Bayramlarda bir dəstə gül Quran kitabından baha çıxır. Əsas da ərinin çənəsindəki keçi quyruğundan zəhləsi gedir. Tamam iyrənçidir. Saqqalında rayon mərkəzindəki qoxuları evə gətirəcək. Evdə otura-otura "stolovı"larda gündəlik nə verildiyini əzbər bilir: piti, küftə, kabab. Hətta dovğanı da tanıyır.

"Ölməyəsən səni," - bu da kiçik bacım.

Rəna deyir, bu dünyada insanın insana gül bağışlamasından da gözəl bir şey tanımır.

- Ədə, sən genə mənə gül bağlatdırma bilməzsən?

Qardaşım ruscadan tərcümədə deyəsi:

- "Daha qatar getdi".

Qız gözlərini döyə-döyə qaldı.

- ...Ərin günün günorta çağı səni də, məni də daş-qalaq elətdirər.

Böyük bacım:

- Düz söz, nanay-nanay qurtarıb.

Rənadan çıxmayan iş, ah çəkdi:

- ...Daha gül bağlanmaz. Çünki bəxtim bağlanıb.

Kiçik bacım:

- Qoy səni istəməyənlərin bəxti bağlansın.

Qardaşımın ilk sevgisi iki qız bir oğlandan sonra soyuyub, beləcə bədiyə mövzusuna çevrilmişdi.

İkinci sevgilisi birincidən 7-8 yaş kiçikdi. Böyük bacımız qardaşıma bu dəfə onu tapıb nişan verib. Üzük aparmağa, nişan verməyə də tələsirdi. Hazır su sonası. Təmiz - mələk. Ən əsası, dili - qarnında. Ev işlərində - tapança. Taxça-boxçasından gül ətri gəlir. Özü kimi adı da - Yaxşı. Qardaşımınsa ağzından çıxan sözə bax: eləsinə evlənmək ayıb olar. "Niyə?" "Mələklə ailə qurmazlar". Bacım saqqanaq çəkib, gözləri yaşaranacan güləsi - "Ədə, biz timsalən elə deyirik. Ay saqqalı ağarmış, bə sən bilmirsən ki, əvvəl mələk olurlar, sonra zır arvad?"

"Onda necə məsləhətli. Mən uçdum Rusyətə".

"Sən gələncən qızı rədd eləyərlər".

"Bə evsiz də ailə qurarlar?"

"Vacibdi şəhərdə yaşayasan?"

"Vacibdi kənddə yaşayım?"

"Sənə söz çatdırmaq olmur. Di yaxşı, get, ad eləyə-

rik, qalar".

Bacım onun gedib-qayıtmağına bircə il vaxt qoydu. Keçən dəfəkinin işini çıxarma, bax, sənə qəti tap-sırıram, tez qayıt. Neynək, onacan qız bir az da böyüyər.

İl nədi ki - papağını fırlat, gəlib keçsin. Qardaşım hələ də bir şey yaradıb ortalığa qoymamışdı. Qazanc cəhənnəm, özündənsə bir xəbər-ətir yoxdu. Dünya müharibəsinə gedənlər bundan tez-tez məktub yazardı. Bu Rusiya nə gedər-gəlməz yer imiş. Ürəyindən sevgilisinə nə duyğular keçirdiyi də sirri-xuda bir şeydi. Hərçənd bunu bilsəydik belə, açıb-ağardası deyildik ki. Bizdə qardaşla qardaş, ya bacı-qardaş arasında pərdə var. Mənim onun sevgisini Leyli-Məcnun əhvalatı kimi faş eləməyimin yeri yoxdu. Bacımın təbliğat-təşviqatı əlbət öz işini görüb. Güman ki, saxtalı bir şəhərdə hələlik üzünü görmədiyi qaraca azərbaycanlı qızına qəlbində qaynarca bir məhəbbət gəzdilir. Təkcə bunu deməklə kifayətlənirəm ki, son aylaracan Komidən evə pul göndərirdi - qoy bacımız sıxıntı çəkmədən, pay-parçayla onlara getsin.

Qoşalaşan bacılarım da bircə bayramı belə buraxmaz, həmişə əlidolu onlara gedərdilər.

Bəd gündə, bəd rüzgarda qızın anası bacıma dirsək göstərəsi.

"Niyə, bacı? Aradan qara pişik keçdi?"

Qısa və konkret cavab: "Qızı çox yerdən istəyirlər".

"Axı, birinci biz istəmişik. Kim pəl vurdu?"

"Qızı yüzü istər, biri alar. Burda kim qabağa düşdü-düşdü".

"Bə qabağa düşən biz deyilikmi?"

"Gördüz ki, sizdən qabağa düşən tapıldı".

"Onlara denən..."

"Yox".

Zəhrimar-ox - "Qızın könüllü qardaşmadı. Özün də görmüşdün: mən ona ətir bağışlayanda... dodaqlarındakı təbəssümü..."

"Qız qələt edir. Qız kimdi ki. Bir də xahiş edirəm, qapımızda sevgi-məhəbbət kimi tərbiyəsiz şeylərdən danışmayasan".

"Sənin qırx dilin varmış".

"Bilməmişik, yetmiş olar".

Bəhanəyə bax: guya qardaşımız Rusyətdə matışgə-lərlə gəzəcək, bunlar da durub onu gözləyəcək? Ua-maat artıq-urtuğa qalıb? Mənim qızım..., mənim qızı-ma...

Burula-burula yeriyan bu arvad yerin altını da bilir-miş, üstünü də.

Pozuluşmanın sabahısı böyük bacım Rusyətə bir namə uçurtdu. "Mənim iki gözüm, igid qardaşım, amanın günüdü, orda ləngi bir az. Ürəyindəkini də qopart, at".

...Mələklə ailə qurulmaz.

Qardaşım bir üç il də üstünə qoyub, orda qaldı ki, soyusun. Nədənsə, onun sevgidən dəmir kimi soyumağı üç il çəkirdi.

Gözləməkdən gözümüzün kökü saralmışdı: necə getmişdisə, dekabrda eləcə də qayıtdı. Əli ətəyindən uzun. Ev almaq nədi, borcları da üstünə yığıb. Təsəlli sarıdansa korluğu yoxdu: guya ordakılar öz uşaqlarıdı, onu tələsdirmirlər. İnşallah, gələn səfər onlarla bir-bir üzülüşəcək. Rayon balalarıdı, hamısının da toyuna gedəcək.

Qardaşımız kor-kor, gör-gör qocalır. Gözümüzün qabağındaca çapıq kimi üzünə qırıqlar düşdü. Gicgahlar ağappaq, saçının üstü - çallaşmış, elə bil başına ağ ingilis papağı qoyub. Düzdü, belə də yaraşıqlı görsənir. Hələ deməsinə görə, bir-iki dişi də laxlayır. Üstəlik, qocafəndi bədənə xeyirli və ziyanlı şeylərdən danışmağa başlayıb. İnsanı heyvandan fərqləndirən cəhət nədir, qardaşımız əng olub, qidalanma recimini gözləməyi. Qulağımız dəng olub: can ələ düşməz. Həyatda nədən qırıtsan da, orqanizmin payını əskiltmə. Sən demə, Sıktıvkarda yod çatmır. Komi qalxanvari vəzinin düşməndir. Bir dəfə mənə dedi uzaqda dur, udqunum, baxsın görsün, almasığım şişməyib ki? Baxdı və diaqnoz qoydu: yox. Dedim, qoy onda mən də sənə baxım. Bir-birimizin üstündə həkimlik öyrənirdik. Allaha şükür, elə də qorxulu bir şey yoxdur. Yoda görə bir balaca böyümə nəzərə çarpır, o da keçib gedəsidir. Qardaşım bizə məsləhət gördü ki, həmişə bir az savadlı və gözüaçaq olaq - duz alanda da, hökmən yazısına baxaq: yodlaşdırılıbmı?

- Ədə, sən ağzımızı şumluğa salma, de görək haçan evlənirsən?

- Ona baxarıq. Bu, asan işdir.

Deyəsən, böyük bacımız özünü bu işdən kənarlaşdırmaq istəyirdi. Ağbirçəkliyi baş tutmamışdı.

- Bir toy elə, biz də gəlib atdanıb-düşək.

Bunu qanmağa ağıl lazım deyil ki: deyir yəni bu işlə özün məşğul ol.

Qardaşım da boş sözləri sapa düzür: "təki sağlıq olsun", "Allahın köməkliliyi ilə", "qismətdən artıq yemək olmaz", "inşallah". Darıxdım lap.

Çörək haqqı, bu qocalıb.

Rusyət onu arıqladıb da; oğlan dəqiqəbaşı şalvarı-

nı yuxarı dartır.

Ortada ona ad elənməmiş sevgilinin adı çəkilmədi də. Onsuz onu altına təzə maşın almış birisinə vermişdilər, yox kimiydi. Artıq balalama prosesi gedirdi: deyilənə görə, bir cılbağası qucağındadır, biri də qarnında.

Beləliklə, qardaşımın birinci və ikinci sevgilisindən "uşaqlarının" birgə sayı dördü, beşinciyə namizəddi. Ardı da gəlir.

Buludsuz-ışığıl bir gündə artıq uşaq doğmağı yığışdırmış birinci sevgili yenə bizə, oturmağa gəldi. Cırt-dan oğlu onun kölgəsində, qayığa minibmiş kimi, atılıb-düşür, meymunluq edirdi. Rəna çəkinmədən qardaşımın o üzündən-bu üzündən maç elədi. "Bax, Nikolaydan bəri bir tək bu oğlan mənə gül bağışlayıb,"-o, qardaşımın kürəyini şappıldatdı. "Üzünün suyu tökülməsin," - böyük bacım gülməkdən az qaldı qəşş eləyə. "Məni lap utandırdın," - qardaşım Rənaya dedi. Həqiqətən də, qız kimi yanaqları qızarmışdı. Sevgili, qırmızı yerlərə toxundurduğu barmaqlarının, rəng keçəcəkmiş kimi, uclarına baxdı.

Üçüncü sevgi ərəfəsi idi. Bu dəfə artıq kiçik bacım sinəsini irəli vermişdi. Bir gün qardaşımın Bakıda kirələdiyi evə gedənlərdən bir toy kaseti yolladı. Üstündə də məktub - "Qonşu kənddə bir qız var. Aydan arı, sudan duru. Anasını tanıyıram. Özün bax, bəyən. Qırmızı donda uca bir qızıdır. Uca deyəndə, çiynləriniz bərabər olar. Oynayanda adam həvəslənir. Qardaş canı, toyda hamıdan seçilirdi. Kəndlərində bir dənədir. Atanası da elə san, bir cüt quzu, sanki bu dünyanın adanı deyillər..."

Qardaşım kaseti qoşub gözlərini ekrana zillədi. Bəli, bu bir kənd toyudur. Mağarda ancaq qızlardı. "Görən, xalxın qızlarına baxmaqda ayıb bir iş görmürəm?.." O, hamıya bacı gözüylə baxmaq üçün özünü toparladı. Maşallah, bu qızlar elə bil rəqs dərnəyini bitirib - ə, necə gözəl oynayırlar. Rəqslər adama öz millətini sevdilir. Ancaq axı, orda qırmızı donlu qız çoxdu. Bu yazıb boyca onunla birdi. Hanı bə? Axı, eləsi yoxdu. Onu tapanacan ayrı bir qırmızı donluya vurulmasa yaxşıdır. Bay, kaset qurtarhaqurtarda kök bir gəlin, qarşısında oynaya-oynaya, bir qızı rəqsə çağırır. Qız durub, utana-utana qollarını qaldırır. Onun alnında kasetdəcə xəcalət təri pucurlanır. "Bacım dediyi bu olacaq".

Axır ki, təzə sevginin obyektı tapıldı. Doğrudan da, qızın baxışlarından həyə-ismət yağırdı. Elə bu həyə-ismətdən də bərk yapışdı.

Adına da uyğun - sənəm.

Sabahı telefonda bacısına, bir söz demirəm, dedi, ancaq qoy əvvəl Rusyətə baş vurum.

"Ədə, sən nə təhər adamsan! Qız tapılan kimi Rusyətə qaçırsan!"

"Mənə nə var, bir də görəcəksən cin kimi gəldim".

"Bəlkə indidən nişan aparaq?"

Bu da onun atalar sözü:

"Kirayədə ailə saxlamazlar".

Oğlan evlənmək üçün Komiyə tələsdi. Gedənə yaxşı yol, qalanlara can sağlığı.

İmam haqqı, bunun taleyi Allaha qalib.

Kiçik bacımız xeyir işi özü bildiyi qaydada düzüb-qoşmağa başlamışdı. Qız evində, adətə uyğun, əvvəl naz-qoz elədilər: ay nə bilim, oğlan bir az yaşlıdır, qız bir az uşaqdır. Bacım: di yaxşı, bildik. Zarafat-zarafat, aradakı yaş fərqi 15-16-dır. Guya 10-12 olsaydı, yenə dörd yarı idi. Bacımız: ay sizə qurban, kişinin nə yaş-lısı, nə cavanı! Səhv edirəmsə, deyin, Peyğəmbər səlləllahu və səlləm özü arvadlarından gah 20-30 yaş bö-yük olub, gah da kiçik. Əksinə, ailənin xoşbəxt olma-sı üçün kişinin yaşı və həyat təcrübəsi çox vacibdir. Axır, o, ananın başını yeyib, onu üçcə günə bu izdiva-ca razı saldı. Qızın atası da oğlanı insan adam kimi ta-nıdığını deyəsi. Salam-kalamları varmış. Stansiya çay-xanasında bir oturduqları olub: Avropadan-İrandan danışdırlarmış. Qardaşım, ona çatdırılan bu sözlərin-dəncə, qızdan əvvəl, gələcək qaynatasına vurulub. Özünə söz verir: onunla dost olacaq.

Düz sözə nə deyəsən, qardaşım yaşlaşdıqca, sevgi-ləri balacalaşdı.

Kaseti də özüylə Sıktivkara apardı. Ekrandan qızın şəkillərini fotoya götürüb. Pasportunun arasında gəz-dirir. Qəlbindəki sevgi proseslərinin təfərrüatına var-mıram. Buna lüzum yox. Həm də bu cür təsvirlər mil-li xüsusiyyətimiz deyil. Bir şeyi xatırlatmaqla kifayətlə-nirəm: ucundan-qulağından eşitmişdim ki, məhəbbəti get-gedə alovlanır. Yəqin o, soyuq bir şəhərdə isti kənd toyunu hər gün fırladır. Atası oğlanı arvadına öyəsi, ana bunu qızına pıçıldayası. Qız da "qiyabi ola-raq" oğlana vurulub. (O, atası aqronomluğu qiyabi qurtardığından, bu sözü bilir).

Bir gün bəd xəbər kəndi çənginə aldı. Çelyabinsk-ki kəndçiləri olan qumarbaz-nəşəxorun birisi evlənməyə gəlib, tərslikdən allaheviniyixmişlər onun ağzını bu qıza tuşlayıb. Bunlar da deyib yox, söz ver-mişik, qız artıq başqasındır. Qisası, oğlan, dünbülündə tapança, gecəynən gəlib, Amerika kinolarında-ki kimi ona part bir güllə, çart, buna bir güllə. Qız ye-

rindəcə keçinib, ana ölümcül yaralanıb. Qatil ilim-ilim itib. Ancaq hara qaçacaq, kənddə uşaq da bilir ki, onun axır duracağı Rusyətdir. Orda da onu yerin deşi-yindən eşib çıxaracaqlar.

Sıktivkara bu xəbəri təhrif olunmuş şəkildə çatdır-dılar. Guya bu dram tamam yad bir ailədə baş verib.

Qız kasetdə yaşamaqdaydı.

Hərdən qardaşımın dalağı sancır, şübhələrini tanış-larla bölüşürdüsə də, hər vəchlə onlar bunu yayındı-rır, ağzını boza verirdi. Bacısı da müəmmalı məktublar yazırdı - "Görərsən, hər şey yaxşı olacaq..."

Qardaşım artıq Rusyətin cikinə-bikinə bələddir. Maşallah, bu dəfə sorağı da yaxşı gəlir. Deyən, əli gə-tirirdi. Birotəqlı da yox, istəsə, Bakının orta göbəyində ikiotaqlı mənzil ala biləcək.

Oğlan şübhələrinə son qoymaq üçün vaxtından tez rayona gəldi: heç iki il deyildi getdiyi.

Səhih xəbər ona çatdırılanda, sanki hardansa qo-pan qızıl bir güllə uçub-ucub onun qəlbinə sancıldı. Nitqi batdı. Bir gecə-gündüz rəngi gah ağardı, gah bo-zardı. Sifəti bəzən qaralıb torpaq rəngi alırdı. Allah bi-lir, nə düşünür: hərdən yumruğunu düynləyib mizə çırpırdı. Bir dəfə də çörək bıçağını dəstəkləyib divara sancdı.

Ürəklərinə nə gəlmişdisə, bacılarım sağında-solun-da ondan bir nalça aralı oturmuşdular.

Cümə axşamı qardaşım qəbir üstə gedəndə, qızgil-də də, bizdə də ağlaşma qopdu. Qardaşımın birinci sevgilisi bizə gəlib bacılarıma ürək-dirək verirdi. Gü-nortaüstü özü tanımadığı ikinci sevgilisi də gəlib çıxdı. Yaşmaqlanmışdı.

Qardaşım qəbir üstündən qayıdanda, sevgililərin ikisi də, yalandan ortada fırlanır, həyətdə ora-bura ge-dib-gəlir, özlərini ona göstərməyə çalışırdı.

Qardaşımın sevgililərindən birlikdə "beş uşağı var-dı".

...Üstündən üç il keçibse də, qardaşım hələ soyu-mayıb. Axşamları mənzilində kaseti qoşur, üçüncü sevgilisinin tamaşasına durur. Həmişə də məqamı-də-qiqəsi çatanda qızın alnında tər puçurlanır. O, bir vaxt Sənəmin kasetdəncə bu evə gəlin gələcəyinə əmindir. Onsuz bu ev-eşik onundu, gəlsin...

23 mart - 29 dekabr 2009-cu il
rafiqtaqili@mail.ru

rəssam: Babi

Azad YAŞAR

Konseptual şeirlər

"lə"siz kütlə

Getdikcə kütləşən
kütlə
öz adını
məhiyyətinə daha çox uyğunlaşdırmaqdan ötrü
sondakı "lə" hecasını
təhlükə duyan kərtənkələ quyruğundan necə qurtulursa,
eynilə eləcə atdı.

Ondan
geriyə nə qaldığını anlamaq
indi
bir elə də çətin deyil artıq.

Dərmanlar, fərdlər və xəstə toplum

Dərmanlar
xəstələrə fərqli və fərdi təsir göstərdiyi kimi,
xəstə toplum da
öz fərdlərinin ruh durumunda
buna bənzər,
yəni fərqli izlər buraxır.

Sol ol

Əgər "sağ ol" - "yaşa",
"var ol" deməkdirsə,
onda "sol ol" da
eyni məntiqlə
"öl" mənasına gəlməlidir.

Sevgi kubu

Sənsizlikdə beynim
eynilə Rubikin kubunu xatırladır:
ondakı xırda kubları
hansı səmtə döndərirəmsə döndərim
hər səfərinə
bütün üzlərdə
görünən
eləcə sən olursan.

Bir tikə çörək xətrinə

Bir tikə çörək üçün əyilən insan -
böyük insandır...
əgər bunu
o çörəyi qazanmaq üçün
başqalarının qarşısında deyil,
həmin çörəyi yerdən,
ayaqlar altından qaldırmaq,
öpüb
gözləri üstünə qoymaq üçün edirsə.

CİBRAN XƏLİL CİBRAN

“PEYĞƏMBƏR”

GƏMİ GƏLDİ

Öz çağının şəfqətində, seçilmiş və sevilən insan Əl Mustafa, Orfales şəhərində onu doğulduğu adaya geri götürəcək gəmini on iki il boyunca gözlədi.

Və on ikinci ildə, bolluq ayı olan eylülün yeddinci günündə şəhər divarlarının arxasındakı təpəyə qalxdı, baxışlarını dənizə sarı çevirdi və gəminin duman içində sahilə yan aldığını gördü.

O anda qəlbinin qapıları açıldı və sevinci dənizə doğru qanadlandı. Gözlərini qapayıb ruhunun səssizliyində dualar etdi.

Amma təpədən enərkən qəlbinə kədər bürüdü və belə düşündü:

"Mən sakitcə və üzülmədən necə gedə bilərəm? Yox, ruhum yara almadan bu şəhəri tərk etməm mümkün deyil.

Bu divarlar arasında əzab dolu keçən uzun günlərim, yalnızlıq içində uzun gecələrim çox olub; axı kim, peşmanlıq duymadan əzab və tənhalıqla vidalaşa bilər?

Bu küçələrə ruhumun parçalarından o qədər səpmişəm ki, bu təpələrin arasında kədərimin o qədər uşağı çıpaq dolaşmış ki, sıxıntı və iztirab çəkmədən onlardan ayrılı bilmərəm.

Bu gün üstümdən çıxarıb atdığım bir geyim deyil, öz əllərimlə soyduğum dərimdir, qabığımdır.

Geridə buraxdığım düşüncə deyil, aclıq və susuzluqdan kövrəlmiş ürəyimdir.

Daha ləngiyə bilmərəm.

Hər şeyi özünə çəkən dəniz məni də çağırır; üzüb getməliyəm buralardan.

Çünki qalmaq - donmaq, buza dönmək, torpağın zəncirləri ilə özünü buxovlamaq deməkdir; gecə saatları və qızmar isti olsa belə.

Buradakı hər şeyi məmnuniyyətlə özümə aparardım, amma necə?

Bir səs, ona qanad olan dili və dodaqları özü ilə daşıya bilər. O, boşluğu tək başına axtarmalıdır.

Qartal da Günəşə doğru tək başına, yuvasını daşımadan uçar."

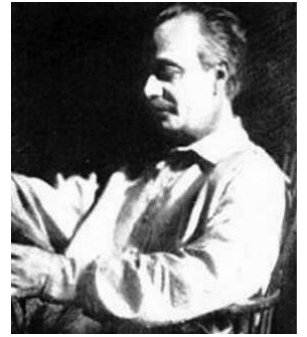
Təpənin ətəyinə yetişəndə yenidən dənizə tərəf döndü və gəminin sahilə yaxınlaşdığını gördü; gəminin göyertəsində matros - onun vətəninə övladları dayanmışdı.

Ruhundan qopan sözlərlə onlara səsləndi:

"Siz ey ulu nənəmin oğulları, dalgaları ram edən süvarilər... Yuxularımda mənə tərəf yelkən açdığınızı tez-tez görmüşəm. İndi mənim oyanışına gəldiniz ki, bu mənim ən dərin yuxum olmalı...

Getməyə hazıram və şövqümün yelkənləri sizi gözləyir.

Bu sakit havadan bir nəfəs də alacağam və sevgi dolu baxışlarla gəriyə sadəcə bir dəfə də baxacağam...

Və sonra aranızda dayanıb gəmiçilər arasında bir dəniz yolçusu olacağam.

Sən ey sonsuz dəniz, mürgü nədir bilməyən ana, nəhrlər və çaylar öz azadlığını yalnız səndə tapır.

Bu çay sadəcə bir dəfə də dönəcək, bu ərəzidə onun şırıltısı bir dəfə də eşidiləcək... Və mən sənə qovuşacağam, sonsuz damlalar sonsuz okeana qovuşduğu kimi."

Gedərkən uzaqdakı tarlalardan, bağlardan kişi və qadınların şəhər qapılarına doğru tələsə-tələsə qayıtdıqlarını gördü. Bu adamlar onun adını çəkir və bir-birlərinə gəminin gəlişini xəbər verirdilər.

Öz-özünə düşündü:

"Ayrılıq günü, eyni zamanda toplanma günümü olacaq? Mənim axşamımın əslində şəfqətim olduğunu deyəcəklərimi?

Gavahını tarlaların ortasında buraxana, üzüm şirəçəkəninin çarxını saxlayana mən nə verə bilərəm?

Qəlbim bar verən ağac olsun ki, məhsulunu yığıb onlara verə bilim.

Arzularım bulaq kimi aşib-daşacaq mı ki, onların da camlarını doldura bilim?

Məgər mən, Uca Qadiri əlinin toxunacağı arfamıyam, yoxsa nəfəsinin içimə dolacağı fleytamıyam?

Mən sükut axtarıram, lakin burda hansı xəzinəni tapmışam ki, onu belə cəsarətlə paylayıram?

Əgər bu gün məhsul günüdürsə, mən toxumları hansı tarlalara, hansı mövsümlərdə əkməmişəm?

Əgər doğrudan da həmin an gəlib çatmışsa, yuxarıya qaldırdığım çraqda öz alovun yanmayacaq.

Öz çıraqımı boş və sönmüş halda qaldıracağam.

Və gecənin növbətçisi onu yağla doldurub, yandıracaq da."

Bunlar sözlərlə deyilənlərdir. Fəqət qəlbindəki çox şeyi söyləyə bilmədi. Yalnız ona ağah olan ən dərin sirləri açıqlaya bilməzdi.

Şəhərə dönəndə hamı onu qarşılamğa çıxdı. Xalq bir səslə onu salamlayırdı.

Şəhərin ağsaqqalları irəliyə gəlib dedilər:

"Bizi tərk etmə.

Sən bizim qaranlığımıza işıq saldın; və gəncliyin arzularımıza arzu qatdı.

Sən bizə yad və qonaq deyilsən. Çox sevdiyimiz övladımızsan.

Gözlərimizi sənün üzünün həsrətini çəkməyə məcbur etmə."

Rahib və rahibələr danışmağa başladılar:

"Dəniz dalgalarının bizə ayrılıq gətirməsinə, aramızda keçirdiyin illərin xatirəyə dönməsinə izin vermə.

Aramızda bir xəyal kimi gəzib dolaşdın, kölgən üzümizə düşən bir işıq oldu.

Səni çox sevdik; amma sevgimizi dilə gətirmədik.

İndi bu sevgi ucadan səni səsləyir; sevgimiz qarşına sərilib.

Həmişə belə olub: sevginin dərinliyi ayrılıq anında dərk olunur."

Başqaları da gəlib ona yaxınlaşdılar. Amma o, kimsəyə cavab vermədi. Sadəcə başını aşağı dikdi və ona yaxın duranlar köksünə düşən göz yaşlarını gördülər.

Sonra qələbəliklə birlikdə məbədin önündəki meydana doğru getdi.

İbadətgahdan Almitra adında bir qadın çıxdı. O, gələcəkdən xəbər verən kahinə idi.

O, sonsuz şəfqətlə qadına baxdı; çünki şəhərdəki ilk günündə onu tapan və ona ilk inanan bu qadın olmuşdu.

Qadın onu salamlayaraq belə dedi:

"Ey Tanrının sevgili kulu, sən son nöqtəni kəşf edə bilmək üçün uzun zamandır gəmini gözləyirsən.

Və budur sənin gəmin buradadır, getmək vaxtıdır.

Öz torpaqlarından ötrü, öz müqəddəs arzularını həyata keçirməkdən ötrü çox darıxmısan. Nə sevgimiz səni bağlaya bilər, nə də sənə olan ehtiyacımız səni tuta bilər.

Ancaq ayrılımadan öncə bizə həqiqəti anlatmanı xahiş edirik.

Biz onu uşaqlarımıza, onlar da öz uşaqlarına ötürəcəklər və bu həqiqət heç zaman itməyəcək.

Sən tənhalığa çəkilib bizim günlərimizə göz yetirdin və oyaqkən yuxularımızın hıçqırıq və qəhqəhələrini dinlədin.

İndi bizim özümüzü bizə anlat və doğumla ölüm arasında nələrin olduğundan sənə aşkar olanları bizə də söylə."

Və o cavab verdi:

"Ey Orfales xalqı, sizin ürəklərinizi narahat edən şeylər barədə indi nə deyə bilərəm ki?"

E Ş Q

O zaman Almitra "Bizə Eşqdən bəhs et" dedi.

O başını qaldırıb insanlara baxdı. Ətrafa dərin sükut çökmüşdü.

Və o uca səslə dedi:

"Eşq sizi çağırırsa, onun ardınca gedin.

Yolları çətin və tikanlı olsa da...

Sizi qanadları altına aldığı anda, burda gizlədilmiş qılınc sizi yaralasa da, onun səsinə qulaq asın.

Eşqin səsi, şimal küləyinin bağ-bağatı qurutduğu kimi, arzularınızı darmadağın etsə də, onun sözlərinə inanın.

Çünki eşq başınıza tac qoyduğu kimi, çarımxa da çəkər.

Eşq sizi bəsləyib-becərər, amma budayar da, hətta kökünüzdən kəsər.

Ən yüksəklərə uzanıb, Günəşlə titrəşən xəlif budaqlarınızı qucaqlasa da, köklərinizə enib onları silkələyər də.

Eşq sünbül biçən oraq kimi sizi özünə çəkər;

Çılpaq oluncaya qədər döyüb-xırdalayar;

Qabıqlarınızı, çöplərinizi ələyər, xəlbirdən keçirər.

Bəmbəyaz oluncaya qədər qızdırar sizi;

Yumşalıncaya qədər yoğurar;

Və Tanrının müqəddəs süfrəsində çörək olarsınız deyər, öz qutsal atəsinə and içdirər.

Eşq bütün bunları, qəlbimizin sirlərini dərk edəsiniz deyər başınıza gətirir. Və bu dərkətmə Həyatın qəlbini bir hissəsini

yaradır.

Lakin siz qorxub, eşqdə yalnız rahatlıq və ləzzət axtarsanız, o zaman örtün çıpaqlığınızı və eşq anbarını tərk edib yayı-qışı, güzü-baharı olmayan dünyaya gedin.

Gedin, bütün qəhqəhələrin olmadığı, sadəcə gülə biləcəyiniz mövsümsüz dünyaya.

Və ağlayın, amma doyunca deyil.

Eşq yalnız özünü verir və yalnız özündən alır.

Eşq sahib çıxmaz, sahiblənilməz də.

Çünki eşq eşq üçün yetərlidir.

Sevirsinizsə "Tanrı mənim qəlbimdədir" yerinə, "Mən Tanrının qəlbindəyəm" deyin.

Düşünməyin ki, eşqin axınına hakim ola bilərsiniz; çünki, eşq öz yolunu özü seçər, o da sizə dəyər versə...

Eşq bir şey istəməz, tamamlanmaqdan başqa...

Fəqət sevirsinizsə və arzularınızdan imtina edə bilmirsinizsə, onda arzularınız qoy, bunlar olsun:

Ərimək və axmaq, mahnılarını gecələr oxuyan çaylar misalı;

Sonsuz şəfqətin verdiyi ağrıyı dərk etmək;

Eşqi anlamaqla özünü yaralamaq;

Və qanamaq, amma istək və coşquyla...

Dan yeri söküləndə, fərəh dolu bir könüllə oyanmaq.

Və bir eşq günü də yaşayacaqsınız deyər, şükürlər etmək.

Günorta vaxtı səssizliyə çəkilib eşqin vəcdini duymaq.

Axşamın çökməsilə evə xoşbəxt dönmək.

Və yuxuya dalmaq, qəlbində sevgiliyə bir dua,

Dodaqlarındasa şükür şərqiləri."

NİGAH

Sonra Almitra yenə dedi: "Bəs, Nigah haqqında nə deyə bilərsiniz?"

Və o cavab verdi:

"Siz bərabər doğulmusunuz və əbədi olaraq belə qalacaqsınız. Ölümün bəyaz qanadları günlərinizi sovranda da birlikdə olacaqsınız.

İlahinin səssiz yaddaşında belə birlikdə olacaqsınız.

Fəqət, yaxınlığınız həddini aşmasın.

İzin verin, cənnət küləkləri aranızda rəqs edə bilsin.

Bir-birinizi sevin; amma sevgini zəncirə çevirməyin.

Daha yaxşısı, eşq ruhlarınızın sahilləri arasında dalğalanan dəniz kimi olsun.

Bir-birinizin camlarını doldurun; amma eyni camdan içməyin.

Bir-birinizə öz çörəklərinizdən dadızdırın; amma eyni tikədən yeməyin.

Birlikdə oxuyub, rəqs edin, coşun; fəqət hər biriniz tənhalığın da nə olduğunu bilsin; udun tellərinin ayrı-ayrı olub, eyni musiqi ilə titrəməyi bilmələri kimi.

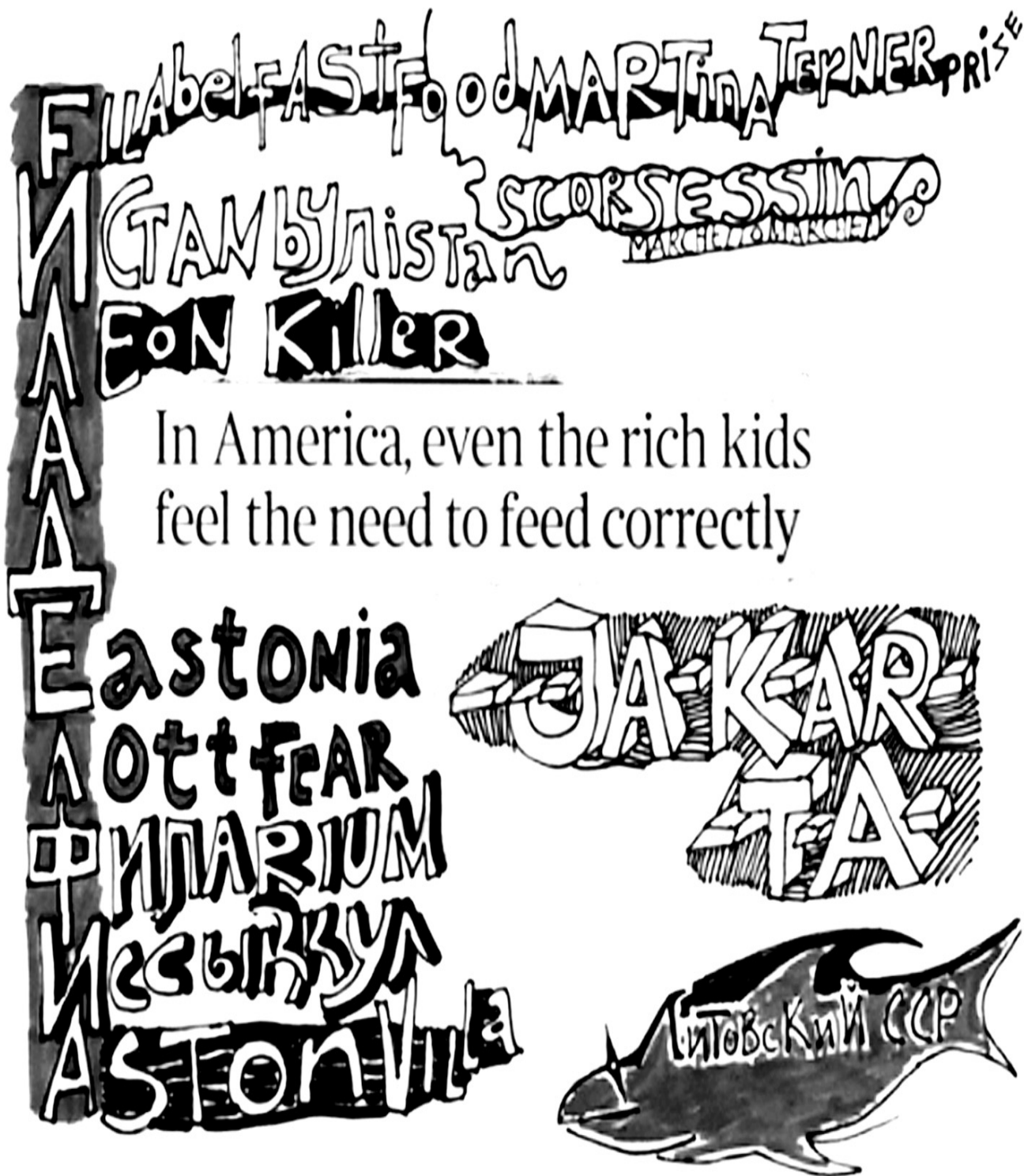
Bir-birinizə qəlbini verin; amma saxlamaq üçün deyil.

Biriniz o birinin ürəyinə sahiblik etməsin.

Yalnız Həyatın əlləri sizin ürəyinizi qəbul edə bilər.

Birlikdə dayanın, amma çox yaxın deyil.

Bir məbədin sütunları arasında məsafə olmalıdır; palıdla çinar bir-birinin kölgəsi altında böyüyə bilməz."

ressam: Babi

UŞAQLAR

Qucağında körpəsi olan qadın dedi: "Bizə Uşaqlardan danış."

Və o belə dedi:

"Uşaqlarınız, sizin uşaqlarınız deyildir. Onlar Həyatın özünə olan xiffətinin oğulları və qızlarıdır.

Onlar sizin sayənizdə gəldilər, amma sizdən deyil.

Sizinlə birlikdə olsalar da, sizə aid deyillər.

Onlara sevginizi verə bilərsiniz, amma düşüncələrinizi yox.

Çünki onların öz düşüncələri var.

Onların bədənlərinə sığınacaq verə bilərsiniz, amma ruhlarına deyil.

Çünki onların ruhları sabahın evində məskən salmışdır, bu evi siz hətta yuxularınızda belə ziyarət etməyəcəksiniz.

Onlara bənzəməyə çalışa bilərsiniz, amma onları özünüze oxşatmağa çalışmayın.

Çünki həyat geriye doğru getmir və yerində dayanıb qalmır.

Siz yaysınız, irəliyə atılmış oxlarsa - sizin uşaqlarınız.

Yayı çəkən sonsuzluğun içindəki hədəfi yaxşı görür və bütün gücüylə sizi gərir ki, oxlar sürətlə uzağa uça bilsin.

Oxçunun əllərində sevinclə əyilin. Çünki o, atdığı oxları sevdiyi qədər, sarsılmaz yayları da çox sevər."

SƏDƏQƏ

Sonra varlı bir adam dedi: "Bizə Sədəqədən danış"

Və o cavab verdi:

"Öz var-dövlətinizdən verdikdə, çox az şey vermiş olursunuz.

Həqiqi sədəqə özünüzdən verməkdir.

Çünki sahib olduqlarınız, sabah ehtiyacınız ola bilər deyər, qoruyub saxladığınız şeylərdən ibarət deyilmi?

Bəs sabah? Müqəddəs şəhərə gedən zəvvarları təqib edən və sümüyü iz buraxmayan qumlarla basdıran ağıllı itə sabahkı gün nə gətirə bilər?

Ehtiyac qorxusu da, elə ehtiyacın özü deyilmi?

Quyunuz tamamilən doluykən susuzluqdan qorxmaq, söndürə bilməyəcəyiniz bir susuzluq gətirməzmi?

Çox şeyə sahib olub çox az verənlər, bunu gizli istəkləri üçün, ad-san üçün edərlər ki, bu da sədəqələrini çirkinləşdirər, hədiyyələrini heç edər.

Elələri də var ki, sahib olduqları azın hamısını verərlər. Bunlar həyata, həyatın səxavətinə inananlardır və kasaları heç zaman boş qalmaz.

Bəziləri sevinclə verirlər, bu sevinc onların mükafatıdır.

Bəziləri izzət içində verirlər, bu izzət onların vəftizidir, günlərdən arınmasıdır.

Elələri də var ki, sədəqə verəndə nə əzab çəkirlər, nə sevinirlər, nə də mükafat alacaqlarını düşünürlər.

Onların sədəqəsi vadidə bitən mərsin gülünün ətrafı yaydığı qoxuya bənzər.

Tənni belələrinin əli ilə danışır və onların gözü ilə dünyaya gülümsəyir.

İstəndiyi zaman sədəqə vermək gözəl davranışdır; fəqət istəmədən, ehtiyacı hiss edərək vermək daha gözəldir.

Səxavətli adama sədəqə verəcək kimsəni tapmaq, sədəqə verməyin özündən çox sevinc bəxş edir.

Elə bir əşyamız varmı ki, gizlətməyə dəysin?

Sahib olduğunuz hər şey bir gün sizdən alınacaqdır.

Eləsə indi verin və sədəqə vermənin həzzini varisləriniz deyil siz yaşayın.

Çoxlarınız belə deyir: "Verəcəm, layiq olanı tapsam"

Nə bağçanızdakı meyvə ağacları belə düşünür, nə də otlaqlardakı sürülər.

Onlar saxlandığında çürüyəcək olanı, yaşaya bilsin deyər verirlər.

Hər halda Tanrının günlər və gecələr yaşamağa layiq bildiyi hər kəs, sizin də verəcəyinizə layiqdir.

Ömür dəryasından içməyə haqq qazanmış bir insan, sizin kiçik çayınızdan da bir fincan su ala bilər.

Cəsarətinizdə, qətiyyətinizdə və mərhəmətinizdə qərar tutmuş səhradan böyük səhra varmıdır?

Siz kimsiniz ki, insanlar öz içlərini sizə açsınlar, qarşınızda qürurlarını soyunsunlar? Siz kimsiniz ki, onların dəyərini, mahiyyətini çıpaqlığı ilə görmək istəyirsiniz.

Əvvəlcə özünüze baxın, sədəqə verməyə, Tanrının əlində sədəqə aləti olmağa layiqsinizmi?

Çünki, doğrudan da, hər şeyi verən həyatdır; özünü verici, səxavətli hesab edənlər, siz yalnız şahidsiniz, tamaşaçısınız.

Siz ey sədəqə qəbul edənlər, nə özünüze, nə də sizə sədəqə verənə boyunduruq keçirməmək üçün, heç bir minnət hissi daşımayın.

Sədəqə verənin sədəqəsini qanadlar kimi qəbul edib onunla birlikdə ucalın.

Öz borcunuz haqqında həddən ziyadə narahatçılıq keçirmək - atasının Tanrı, anasının səxavətli Torpaq olduğunu düşünən hər kəsin cəmərdliyinə şübhələnmək deməkdir."

QIDA

Sonra aşxana sahibi olan qoca soruşdu: "Bizə Qida haqqında danış"

Və o dedi:

"Siz Torpağın ətrini alaraq yaşaya bilsəydiniz, kökləri havada olan bitkilər kimi sizi də işıq qidalandırardı!

Ancaq indi ki, doymaq üçün öldürməyə, susuzluğunuzu yatırmaq üçün körpəni ana südündən məhrum etməyə məcbursunuz, qoy bu sirt kimi qalsın.

Qoy, sizin süfrəniz, təmiz və məsum meşələrdən, düzlərdən insanda olan daha pak nəsnelərə gətirilmiş qurbanlara mehrab olsun.

Heyvanı öldürərkən qəlbinizdə ona deyin: "Səni həlak edən qüvvə mənə də həlak edəcək və mənə də yeyəcəklər. Çünki səni mənim əllərimə verən qanun, mənə daha güclü əllərə təslim edəcək. Bizim qanımız - Cənnət ağaclarını qidalandıran sudur"

Almanı dişləyərkən qəlbinizdə ona deyin: "Sənin toxumların mənim bədənimdə yaşayacaq, sənin çiçəklərin mənim qəl-

bimdə açacaq, sənin ətrin mənim nəfəsim olacaq və biz ilin bütün mövsümlərində birlikdə sevinəcəyik"

Payızda şirə çəkmək üçün üzüm yığan zaman qəlbinizdə deyir: "Mən də üzüm bağıyam, mənim də məhsullarım şirəçəkənin altına düşəcək və təzə şərab kimi məni də əbədi qablarında saxlayacaqlar"

Və qışda şirədən istifadə edən zaman içdiyiniz hər piyaləni qəlbinizdə tərif edin.

Qoy, bu mahnılara payız günləri, üzüm bağları və şirəçəkən haqqında xatirələr hopsun."

ZƏHMƏT

Sonra əkinçi soruşdu: "Bizə Zəhmət haqqında danış"

Və o cavab verdi:

"Siz Torpaqdan və onun ruhundan ayrılmamaq üçün işləyirsiniz.

Çünki işsizlik - ilin mövsümlərinə yadlaşmaq, təntənə və qürurla sonsuzluğa doğru hərəkət edən ömür axınından çıxmaq deməkdir.

İşləyərkən zamanın pıçılısını musiqiyə çevirən fleyta kimisiniz. Ətrafda hər kəs nəgmə deyərkən, sizlərdən hansınız lal, susqun qamış olmaq istəyər?

Sizə həmişə demişlər ki, zəhmət - qarğış, iş - bədbəxtlikdir.

Mənsə deyirəm: işləmək, zəhmət çəkmək Torpağın ən ilkin arzusuna əməl etməkdir. Doğrudan da, işləyəndə siz həyatı sevirsiniz. Zəhmət vasitəsi ilə Həyatı sevməksə - onun dərin sirri-nə yaxınlaşmaq deməkdir.

Siz əziyyət çəkdiyinizdən doğuluşu - qəm, qüسسə, cisminizin qayğısına qalması - qarğış adlandırılırsız və bunu alın yazısı hesab edirsinizsə, onda mən sizə deyirəm: alın tərinizdən başqa heç nə alın yazısını poza bilməz.

Sizə demişlər ki: Həyat - zülmətdir, siz də yorulanların deklərini yorğun-yorğun təkrar edirsiniz.

Mənsə deyirəm: Çalışmaq, işləmək, can atmaq olmasa Həyat doğrudan da zülmətdir.

Bilik yoxdursa, bütün çalışmaları kor-koranədir;

Zəhmət yoxdursa, bütün biliklər əbəddir;

Sevgi yoxdursa bütün zəhmətlər barsızdır.

Sevgiyə, həvəslə işləyirsinizsə, öz-özünü, bir-birinə və Allaha bağlanırsınız.

Bəs, sevgi ilə işləmək nədir?

Bu - paltarı elə ürəklə tikməkdir ki, sanki onu sevgilin geyəcək.

Bu - evi elə həvəslə inşa etməkdir ki, sanki orda sevgilin yaşayacaq.

Bu - bütün işlərini öz ruhunun nəfəsi ilə doldurmaqdır.

Və bütün yatmış müqəddəslərin sənənin yanında dayanıb sə-nə baxdığını bilməkdir.

Sanki yuxudaymış kimi tez-tez deyirsiniz: "Mərmərdən heykəl yonub daşa öz ruhunu köçürən insan torpaq şumlayan daha alicənabdır. Göy qurşağını kətana insan surətində həkk edən rəssam səndəl toxuyandan daha üstündür"

Amma mən sizə yuxuda deyil, günün günorta çağı, ayıqlıqda deyirəm ki, külək uca palıd ağacı ilə necə nəzakətlə söhbət

edirsə, otlarla da eləcə söhbət edir.

Böyük olan odur ki, küləyin səsinə sevginin gücüylə incələşdirib nəgməyə çevirə bilər.

Zəhmət - gözlə görünən eşqdır.

Həvəslə, eşqlə işləyə bilmirsinizsə, əksinə nifrətlə işləyirsinizsə, onda yaxşı olar ki, işinizi atın, məbədin qapısı ağzında oturun və sevincə işləyənlərə əl açıb dilənin.

Siz etinasızca çörək bişirirsinizsə, onda çörəyiniz acı olacaq və sizi yanımcıq doyuracaq.

Üzümdən könülsüz-könülsüz şirə çəkmək, şirəni zəhərləyər.

Oxumağı sevmirsinizsə, mələklər kimi oxusanız belə, insanlar gecənin və gündüzün səsinə oxuduğunuz nəgmədən duy-mayacaqlar."

SEVİNC VƏ KƏDƏR

Sonra bir qadın dedi: "Bizə Sevinc və Kədər haqqında danış"

Və o cavab verdi:

"Sevinciniz, kədərinizin mackasız halıdır. Qəhqəhəninizin yüksəldiyi eyni quyu, tez-tez göz yaşlarınızla dolar.

Məgər başqa cür mümkündürmü?

Kədər üçün qazdığı quyu nə qədər dərindirsə, bir o qədər dərinliyə sevinc dolar.

Şərab doldurduğunuz piyalə məgər dulusçunun sobasında bişirilməmişdirmi?

Ruhunuzu oxşayan ud məgər bıçaqla ağacdan yonulmamışdırmı?

Sevinəndə qəlbinizin dərinliyinə enin.

Görəcəksiniz ki, sizə bu sevinci verən, daha öncə üzülmənizə səbəb olmuşdu.

Kədərləndikdə yenə qəlbinizə dönün.

Görəcəksiniz ki, daha öncə sevinciniz olan bir şey üçün ağlayırsınız.

Bəziləriniz "Sevinc kədərdən güclüdür" deyir; digərləri isə "Yox, kədər daha güclüdür".

Mənsə, onları ayırmaq olmaz, deyirəm.

Onlar birlikdə gəlirlər. Biri sizinlə masa arxasında oturarkən, unutmayın ki, o biri yatağınızda yuxuya gedibdir.

Həqiqətdə siz, sevincinizlə kədəriniz arasında tərəzisiniz. Yalnız boş olduqda hərəkətsiz və tarazlıqda qala bilərsiniz.

Xəzinədar qızıl və gümüşünü ölçmək üçün sizi yanına aparanda, sevinc və kədər gözləriniz istər-istəməz yüksəlib-alçalacaqdır."

EV

Sonra bənnə irəliyə çıxıb dedi: "Bizə Ev haqqında danış"

O cavab verdi:

"Şəhər divarları daxilində ev tikməzdən əvvəl, öz ruhlarınızı sığınacaq tikin. Çünki, axşamlar siz evə döndüyünüz kimi, uzaqda olan içindəki səyyah da sizə qayıdır.

Eviniz - böyük bədəninizdir.

O da Günəş altında böyüyür və gecənin səssizliyində yuxuya dalır.

Məgər eviniz yatmırmı və yuxudaykən şəhərdən çıxıb təpənin zirvəsinə yaxud meşəliyə getmirmi?

Evlərinizi ovçuma yığib meşələrə, çəmənliklərə səpə bilsəydiniz...

Küçələriniz dərələr, xiyabanlarınız yaşıl cığır olardı, bir-birinizi üzüm bağlarında axtarsaydınız və torpağın ətri paltarlarınıza hopsaydı...

Amma bunun vaxtı hələ çatmayıb.

Əcdadlarınız qorxduqlarından sizi bir-birinə yaxın toplayıb. Bu qorxu dərhal yox olmayacaq. Şəhər divarlarının evlərinizlə tarlalarınızı ayırması hələ uzun sürəcək.

Ey Orfales xalqı, deyin mənə, evlərinizdə nə var? Bağlı qapılar arxasında nə gizlədirsiniz?

Gücünüz dəlili olan dinc dünyanız varmı?

Ağlınızın zirvələrini birləşdirən parlaq qübbələr - xatirələriniz varmı?

Ürəyinizi taxta və daş əşyalardan qoparıb müqəddəs dağa aparan gözəlliyiniz varmı?

Yoxsa yalnız rahatlığınız var?

Yoxsa gizli qonaq kimi evə gəlib evin sahibinə sonra da hakiminə çevrilən rahatlıq yangınız var?

Bəli o, sizin çilgün arzularınızı oyunağa çevirən qamçınız olacaq.

Onun əlləri incə də olsa, ürəyi daşdandır. Yatağınızın yanında durub cisminizin gözəlliyinə istehza etmək üçün sizə lay-lay çalır.

İti ağılınıza rişxənd edir və onu kövrək qab kimi titrək yarpaqların üstünə qoyur.

Doğrudan da, rahatlıq yangısı ruhun ehtirasını öldürür; son-rasa dəfn yürüşündə gül-gülə addımlayır.

Siz ey fəza uşaqları, ey narahatlar və dinclik tapanlar, sizi tələyə salıb əhlilləşdirmək mümkün deyil.

Eviniz lövbər yox, yelkən olacaq.

Yaranızı örtən sarğı deyil, gözlərinizi qoruyan qaş olacaq.

Qapıdan içəri girmək üçün qanadlarınızı yığmayacaqsınız, başınızı tavana vurmamaq üçün aşağı əyməyəcəksiniz, divarların uçması qorxusundan nəfəsinizi saxlamayacaqsınız.

Ölülərin dirilər üçün qazdığı qəbirlərdə yaşamayacaqsınız.

Eviniz nə qədər böyük və gözəl də olsa, sirlərinizi saxlamayacaq, ehtiraslarınızı söndürməyəcək.

Çünki, sizdə olanların məskəni səmadadır, burda qapılar səhər dumanından, pəncərələrsə mahnılar və gecə səssizliyindən ibarətdir."

GEYİM

Və dərzi soruşdu: "Bizə Geyim haqqında danış"

O dedi:

"Geyim gözəlliyin böyük hissəsini gizlədir, amma eybəcərliyi örtür.

Geyimlərdə tənhalıq azadlığı axtarırsınız, əvəzində isə yün və buxov tapırsınız.

Kaş ki, günəşin və küləyin qarşısına geyiminizi deyil, öz dərinizi qoya biləydiniz...

Çünki, Həyatın nəfəsi - Günəş işığı, əli isə - küləkdir.

Bəziləriniz deyir: "Geyimimizi şimal küləyi toxuyub"

Mən də deyirəm: "Bəli, bu şimal küləyidir"

Onun toxucu dəzgahı utanc, sapı isə əzələlərin süstlüyü olub. İşini qurtardıqdan sonra meşədə qəhqəhə çəkib.

Unutmayın ki, utancaqlıq - qüsurlu gözlərdən qorunmaq üçün qalxandır.

Qüsür yox olarsa, utancaqlıq - şüurun buxovuna, ağılın zir-zibilinə çevrilmirmi?

Unutmayın ki, Torpağa yalın ayaqlarınızın təması xoş gəlir və külək saçlarınızla oynamağın həsrətini çəkir."

ALİŞ-VERİŞ

Və tacir soruşdu: "Bizə Alış-Veriş haqqında danış"

O cavab verdi:

"Torpaq öz məhsullarını sizə verir; ovuclarınızı doldurmağı bilsəniz, ehtiyac içində yaşamazsınız.

Torpaqla alış-veriş etsəniz, firavanlıq və məmnunluq qazanarsınız.

Amma bu alış-verişdə sevgi və ədalət olmazsa, bəziləriniz tamahkarlara çevriləcək, digərləriniz aclığa məhkum olacaqsınız.

Ey dənizlərin, düzlərin, bağ-bağatların zəhmətkeşləri, bazar meydanında dərziləri, dulusçuları, şirniyyatçıları görsəniz - Yerin sahibini, ruhu çağırın. Qoy o, sizin aranızda gəlsin, mizan-tərəzi qurub hesab çəksin, məhsullarınızın dəyərini müqayisə etsin.

Zəhmətinizi sözlə almaq istəyən əliboş insanları bazara buraxmayın.

Belə insanlara deyin: "Bizimlə düzlərə gedin ya da qardaşlarımızla dənizə yollanın, dəniz sularına torlaq atın. Çünki, Torpaq və Dəniz bizə səxavət göstərdiyi kimi, sizi də əliboş qaytarmaz."

Mügənnilər, rəqqaslar, fleytaçılar gəlsə, onların da məhsulu alın.

Çünki onlar da ətirli məhsul yığanlardır, gətirdikləri yuxulardan toxunsa da - bunlar ruhunuz üçün geyim və qidadır.

Və bazar meydanını tərk etməzdən əvvəl, heç kimin əliboş qayıtmadığına əmin olun.

Çünki Torpağın sahibi - ruh, ən kiçiyinizin ehtiyacı ödənilməyincə yuxuya getməz."

(davam edəcək)

çevirdi: Samir BULUT

Alatoran sorğu

Kitablar və yazıçılar çoxdur, hər birindən xəbər tutmaq, hər birinə yetişmək əlbəttə çətindir, olacaq iş deyil. Buna görə də yazıçılar arasında kitab konusunda bir sorğu keçirtməyi qərara aldıq, hər halda bədii ədəbiyyat dünyasına baş vurmaq istəyən gənclər üçün bilavasitə qələm adamlarının əsərlər və yazıçılar haqqındakı söylədikləri maraqlı olacaqdır. Oxumaq azdır, oxduqlarını paylaşmaq önəmli - deyərək sorularımızı - za gələn cavabları burada diqqələrinizə çatdırırıq.

- a) indi hansı əsəri/əsərləri oxuyursunuz?
b) bir oxuma planınız varmı, necə oxuyursunuz?
c) oxuculara oxumadıqları üçün utanılacaq 3 kitabın adını çəkin.
d) oxumaq istəyib oxumağa fürsət tapmadığınız hansı kitablar var?

Güntay Gəncalp

a. İndi bir neçə kitabı bir yerdə oxuyuram. Mahatma Qandinin "Bütün insanlar qardaşdır" kitabını tərcümə edirəm, az qalmış bitsin. Martin Heidggerin "Varlıq və zaman" Qadamerin "Həqiqət və yönəm" fəlsəfi əsərlərini oxuyuram. Qərb fəlsəfəsi uzmanı iranlı Babək Əhmədinin iki böyük kitabını oxuyuram. Birincisi "Heidgger və varlığın tarixi" və ikincisi isə, "Heidgger və köklü sorular"

b. Mənə görə oxuma bir kitabı önümüze alıb və sonuna qədər sırf onu oxumaqdan ibarət deyildir. İnsan eyni ayda bir neçə kitabı oxumağı planlamalıdır. Hər gün içində bulunduğu ruhi ehtiyacına görə bu kitablardan birini oxumalıdır. Bu üzdən də bəlli bir zaman birimi içində bir neçə kitabı oxumaq mümkündür. Mənim təcrübəmə görə.

c. Tolstoy "Hərb və sülh", Romen Rolan "Can Kristov", Mahatma Qandi "Bütün insanlar qardaşdır"

d. Çox kitablar var. Məsələn, Roce Martin Doqar "Tibo ailəsi"

Əjdər Ol

a. Kitab oxumaq insanın daxili işidir. Bunu açıb-ağartmağın o qədər də həvəsində deyiləm. Hamı həyatdan eyni cür bəhrələnmədiyi, zövq almadığı, şirə çəkmediyi kimi kitabların da hər kəsə təsir gücü fərqlidir.

Kiminsə bir kitabdan aldığı enerjini, başqası on kitabdan ala bilmir. Əsas oxumaq deyil, öyrənməkdir.

Amma indi ki, oxumaqdan söz açılib, mən də bir neçə kəlmə deyim.

Mən daimi oxucuyam. Neçə onillikdir oxuya-oxuya gəlirəm. Sistemli ədəbi təhsil görmüşəm. Müəyyən mənada zövqüm formalaşıb. Bir-iki səhifə oxumaqla kitab seçimi edə bilirəm. Klassika artıq sınaqdan çıxıb, oxuyanda mütləq nəşə tapırsan. Müasir ədəbi əsərləri isə saf-çürük etmək lazımdır. Bu, bizim boynumuzda düşür. Ona görə də müəllifi dişə vurmaqdan ötrü bəzən ortabab yazıları da axıra qədər oxumağa məcbur olurmuş.

Son aylarda qədim misirlilərin abidəsi olan "Ölülər kitabı"nı, İskəndər Palanın "Şah və Sultan"ını, Mark Zaxarovun "Yalansız teatr"ını, Rişelyenin "Memuarlar"ını, Xalid Hüseyninin "Parlayan min günəş"ini, Lyudmila Ulitskayanın "Tərcüməçi leytenant

Ştayn"ını oxumuşam.

Azərbaycan ədəbi prosesini bütün canlar üzrə kitablar, curnallar, qəzetlər vasitəsilə birə-bir izləməyə çalışıram. "Ən yeni ədəbiyyat" seriyasından olan kitabları oxuyub qutarmaq üzrəyəm. Dünnən Uavid Zeynallının "Günəşi gözləyənlər" romanını bitirdim.

b. Qabaqlar plana oxşar bir sistemim olub. Tədrisdə öyrəndiklərimdən əlavə klassiklərimizdən üzvi bəri bütün Azərbaycan yazıçılarının küllüyyatını oxumaq və oxu üçün əsər seçmək bacarığına yiyələnmək. Bu yükün altından deyəsən, çıxmışam. Özümü inandırmışam ki, zəngin ədəbiyyatımızı dərinləndirən mənimsəməyən və duymayan yazar tutarlı bir şey ortaya qoya bilməz. Bir-iki dəfə yazılarımda qeyd etmişəm ki, birinci ustadım bütöv Azərbaycan ədəbiyyatıdır, ikinci ustadım dünya ədəbiyyatı.

c. Deyə bilməyəcəyəm. Üç kitab bütün kitabları əvəz eləyə bilməz. Hətta müqəddəs kitablar da...

Onu deyə bilərəm ki, oxumadığım bütün dəyərli kitablara görə nigaranam.

d. Mən gözümlə tutan bütün kitabları oxumaq istəyirəm. Hələlik, fürsət tapıb "Talmud"u başa vurmaq lazımdır.

İlahə Ucaruh

a. İndi hansı əsəri, əsərləri oxuyursuz?

Niko Kazanzakis "Söylə mənə, Zorbas", Elif Şafak "Aşk",

b. Bir oxuma planınız varmı, necə oxuyursuz?

Zövqünə, fikrinə inandığım şəxslərin tövsiyə etdiyi, eləcə də öz intuisiyanın köməyi ilə "yapışan" əsərləri oxumağa çalışıram. Xüsusi planım bir zamanlar olub, klassik və müasir dünya ədəbiyyatının görkəmli əsərləri ilə bağlıydı, əksəriyyəti oxunulub artıq.

c. Oxuculara oxumadıqları üçün utanılacaq 3 kitabın adını çəkin.

Utandırmaq üçün yox, sadəcə məsləhət edə bilərəm, 3 yox, daha çox: 1. Herman Hesse "Sidhartha", 2. Bernard Verber "Mələklər İmperiyası", 3. Endryu "Quran niyə möcüzə deyil", 4. Mişel Uelbek "Elementar hissəciklər", "Ada imkanı", Asif Ata "Mütləq İnam", Uon Faulz "Kahin", Viktoriya Tokarevanın povestləri və b.

d. Oxumaq istəyib oxumağa fürsət tapmadığınız hansı kitablar var?

Bəxtiyar Əli Mühəmməd "Ağ musiqilər şəhəri", Fernando Pessoa, M.Kundera "Varlığın dözülməz yüngüllüyü", Pol Oster "New-York", Xose Saramaqo, Yulius Evola "Bütpərəst imperalizm", M.Briqit, Kavelti C. Q. , Murakami, V.Pelevin "Gözəl xanım üçün ananas suyu", Matti T.Amnel "Dinsiz din (radikal postmodernin din fəlsəfəsi problemləri)", Asif Ata "Mənələr" və b.

rəssam: Babi

Aqşin Yenisey

VİDALAŞMA

YENİ ŞEİRLƏR

1.

Hardansa çox uzaqdan gəlib
Masamın üstündəki quru çörəyin içində
Gizlənpaç oynayır, beş-altı qarışqa
Gizlənlər, yəni yox olmağı öyrənirlər indidən
Mənsə çörəyin nəhəngliyinə baxıram.

2.

Təkcə torpağın altında deyil
Yorğanın da altında da çürüyür insan bədəni
Vətəndən tək qalanda, millətdən tək qalanda,
qadından tək qalanda
Təklilik yoluxucudur, vətənin ögeyliyindən yoluxur,
millətin avamlığından, qadının acgözlüyündən
yoluxur insana
Məsələn, mənə ağız suyuyla yoluxdu
Sevgisində dəniz quldurunun tamahı gizlənən
qadınabənzər birindən
Təklilik sevginin suçudur!
Bilirəm ki, indi hardasa unuduluram
Yaddan çıxıram, indi hardasa yox oluram.
Başqa oluram, başqa
Çünki ağzı üstə uzanmışam döşəməyə
Çünki uzaqdan gələn var... beş-altı qarışqa...
Unudulmaq və ölmək
Qorxudan arzuya çevrilibsə
Yoxdu qadın
Yoxdu millət
Yoxdu vətən
Sən də mənim günümdəsən.

3.

Bakı, gecələrinə tapşır evimə zəng vurmasın
Kafələrinə tapşır yemək verməsin mənə
Ağcaqanadlarını suvarma qanımla
Küləklərini əyləndirmə divanə saçlarımla
Öz gözlərinlə oxu taleyini
öz əllərinlə yaz intihar məktubunu
Gözlərimdən, əllərimdən əl çək, Bakı
Taleymdən əl çək!
Əl çək yazıyaşlı uşaqların əliqə tabaşir verib alınma
yazı yazdırmaqda
Küçələrində soruşma saati məndən
Soruşma xoşbəxtliyə necə getmək olar, hardan
getmək olar?
Hansı avtobusa minirsən, min
Hansı cəhənnəmə gedirsən get, Bakı

4.

Mənə ölümü xatırladırsan, şair
Soyuqsan,
Sükutsan
Sirli və
Vahiməlisən
Gözlərin buralı deyil

5.

"əlvida" deyilsə bədəninin hər yerinə deyilir
Yoxsa, heç olmasa, sol qolumu götürərdin özünə
Mürgülüyəndə başının altına qoymağa
Sağ əlimdəki çapıqı götürərdin
Sadıqlıq öyrənərdin ondan
"əlvida" deyilsə, bədəninin hər yerinə deyilir
Gedibsə, leylinin hər yerindən gedib Məcnun
Vətənin hər yerindən qeyb olub Hadi
Şərqin hər yerindən üz çevirib Nəsimi

6.

Gecəyarıdır, Müşfiq əfəndi, zivəyə asılmış boş
paltarlarda
Qədim vahimə yellənir
Yəni hələ insan dünyaya gəlməyib, bu paltarları
geyən olmayıb
Telefonu söndür, ay bədbəxt şair
Sənə heç vaxt, heç kim zəng etməyəcək
Həmişə arxanca gələcəklər
Gülləyəcəklər... gülümsəyəcəklər...
səhər ağarır və küçəyə çıxır ilk insan
Günün ilk bəndəsidir, Adəmdir, çörək almağa
tələsir.
Bir zamanlar palçıqı yoğurub adam yaradırdılar
İndi insanı ayaqlayıb palçıq düzəldirlər.

7.

Soruşsalar deyərsən ki,
O, köhnə bir gəmi idi, üzdü batdı sularda
Boğuldu göyertəsindəki bütün adamlar
O, ağ rəngli uçak idi, düşdü tikə-tikə oldu
Öldü içindəki bütün adamlar
O, uzun bir qatar idi, getdi, birdə qayıtmadı
O, yolcusuz bir yol idi, zəmilərin arasında
Soruşsalar aldatmazsan, deyərsən ki,
Çox içirdi
Deyərsən ki,
O, ölümə tələsmirdi, o, ölümə gecikirdi.

8.

Çıx get burdan, Bakı
 Allah xatirinə, çıx get burdan
 ət dükənlərinin üstünə "ƏT" sözünü böyük hərflərlə yazıb
 Yerdə qalan hər şeyin çox kiçik olduğunu göstərən
 Sallaqxana sahibi, sən deyilsən?
 milçəklərin qanadını yolub üstlərinə tüpürən
 Onları öz tüpürçəyində boğan
 Vağzal kafesində gözümlə gördüyüm bədbəxt fahişə, sən deyilsən?
 qoltuğunda nərddətaxta
 Səhərlər çayxanaya, axşamlar ölümə tələsən gərəksiz qoca, sən deyilsən?
 Sənin qızın deyil qız qıarımış "Qız qalası"
 Şəhərsənsə, fəlcəyə get, qurbanlar kəs
 Özünü inandır ki, xoşbəxt olacaqsan, qızını ərə verəcəksən
 Çıx get burdan, Bakı
 Allah xatirinə, get Lökbatanda yaşa
 Yerə tökülmüş quru meyvələri yeyən
 Atasız böyüyən ağzıpalçıqlı oğlunu da özünə apar
 Bir də Bakıya qayıtma, Bakı.
 Sən şəhər olmayacaqdın
 Uçuq bir daxma olacaqdın uzaqbaşı
 Daxmanın içindəki yalqız bir sərgərdan olacaqdın
 Özündən başqa heç kimin olmayacaqdı.
 Sən Bakı olmayacaqdın, Bakı.
 Çıx get burdan, allah xatirinə.

9.

ayaqlarımı arxanca göndərirəm
 Əllərini ver ayaqlarıma gətirsinlər mənə
 Sinəmdə tək yaşayıram, yolun düşsə, qalx yuxarı
 Vicdanımı da köçürdüm, allaha ərə getdi
 Bədənimin hər yeri xorla çıxır arxanca
 Qayıt!!!
 Ağlayır arxanca bu sovxanın hər yeri
 Qayıt sakitləşdir bu ac yetimçələri.

10.

Gecnin xeyrindən yaxşı olan gündüzün şəridir
 Dərdin ən ağırını tək aparən tısbəğa hünəridir, mənimki
 Hərəkətdə gizlədilmiş hüznüdür bu
 Nəyi unudarsan tısbəğa olar
 Sən bunu bilməzsən, hardan biləsən
 Özünü özünə çanaq eyləyər
 Gizlənər çanaqda, gəzər çanaqda
 Tısbəğa olmağa dözər çanaqda
 Sən bunu bilməzsən, hardan biləsən.

11.

Bir gün tısbəğalar bezər çanaqdan!!!

12.

Ümidin oğulluğa götürdüyü sabahlar böyüyüb
 Hərəsi yekə bir dünən olub
 Ayaq üstəyik hamımız
 Keçmişlə gələcəyin arasında bütün yerlər tutulub
 Payız seçkini saxtalaşdırıb
 Bütün yarpaqlardan öz adı çıxıb
 Külək ağacların icəzsiz küçə yürüşünü dağıdıb
 "gələcək keçmiş məxsusdur" adlı dahi rəhbər
 Xalqın tələbiylə vətənə qayıdıb
 Özüylə İsrəfilin şeypuruna bənzəyən bir şey də gətirib
 Yəllər əsməyəndə belə otları titrəşən
 Balaca qəbristanlıqdakı
 Bütün ölüləri oyadıb, başına yığıb
 Xudmani bir qiyamət günü yaradıb
 Ayaq üstəyik hamımız
 Keçmişlə gələcəyin arasında bütün yerlər tutulub.

13.

Saçından bir tük düşüb əlüzyuyana
 Qadından bir tük də qənimətdi, tək yaşayan insana
 Hisslərin tarixini yazan şair sübut edir ki,
 İlk dəfə beş min il öncə darıxıb insan
 Üç min il əvvəl sevməyi öyrənib
 Son min ildə unutmaqla məşğuldu
 Yazır ki,
 İnsan hər gün atılmışdı, insan hər gecə duldı.
 Bəlkə də...
 Bəlkə də, divardan, daşdan süzülüb keçdiyi üçün
 Daha hüznü səslənir qonşu evlərdə nəğmələr
 Bəlkə də daşa, qayaya - torpağın əcdadına
 Yazıldığına görə
 Daha müqəddəsdir qədim kəlmələr
 Bəlkə də, düz deyir şair, uzaqlıq hamımız
 Ona görə bezdirir bizi yaxındakılar
 Sevindirir bizi uzaqdan gəlmələr.

14.

Əlini ver, vidalaşaq, Bakı
 Ağzımın dadını itirmisən kafelərində
 Cibimdən pul çəkmişən vağzallarında, eybi yoxdu.
 Doqquz dəfə döydürmüşən tinlərində
 Yarımcan etmişəm məni, olan işdir
 Qulağımın dincliyini
 Bir dəfə də kasıb vaxtı iki əzik üçlüyümü
 İtirmişəm küçələrində, halal xoşun
 Üç qız, iki dost tapmışdım əvəzində
 Gətirmişəm qaytarmağa
 Sağ ol Bakı.
 Bu da quru çörəklərin -
 İsladıb qoyunlarına, toyuqlarına verərsən -
 Əlimdə, bu torbadakı.

Seymur Baycan

Türkiyə səfirinə açıq məktub

Cənab səfir, Sizi səmimi qəlbdən təbrik edirəm! Şəhərin mərkəzində, metronun "Nizami" stansiyasının yaxınlığında iki mərtəbəli "Rus kitab evi" açılıb və fəaliyyət göstərməkdədir. Həmin kitab evində üç nüfuzlu nəşriyyatın kitabları satılır. Tibbə, texniki sahələrə aid nəfis, keyfiyyətli kitablar... Xəritələr, açıqcalar, uşaq ensiklopediyaları... Tarixə aid kitablar... Antik ədəbiyyatdan tutmuş, Viktor Pelevinə qədər əsərlər... Qiymətlər çox ucuzdu. Mən satıcılardan bunun səbəbini soruşdum. Çünki Rusiyadakı qiymətlərdən xəbərim var. Məsələn, Andrey Platonovun qalın üzlü kitabı (içində "Can" və "Çevenqur" romanları var) cəmi üç manat səksən qəpiyə satılır. Toyemin kitabı (içində "Teatr", "Ay və qara şahı" romanı var) altı manatadır. Bu, fantastik dərəcədə ucuz qiymətdir. Daha bir misal. Əli Əkbər Əliyev öz oğlu üçün üç ədəd şəkilli, nəfis uşaq ensiklopediyası aldı. Üç ensiklopediya cəmi otuz manata başa gəldi. Halbuki şəhərin digər kitab mağazalarında bu cür ensiklopediyaların biri 25-30 manata satılır. Qiymətlərin belə ucuz olması bizi çox maraqlandırır. Yuxarıda yazdığım kimi, səbəbini satıcılardan soruşduq. Dedilər ki, bu bir dövlət proqramıdır.

Cənab səfir! Yəqin ki, Sizə açıq məktub yazmağımın səbəbi bəlli oldu. Şəhərin mərkəzi... İki mərtəbəli "Rus kitab evi"... Ucuz qiymətlər... Məncə, məsələ aydındır. Kitab mağazası sonuncu müştəri mağazasını tərk edəndə qədər işləyir. Çox zəngin mağazadır. Üstəlik, sifarişlər qəbul olunur.

Cənab səfir! Şəxsən mən və dostlarım mütəmadi olaraq, Türkiyə dövlətinin Azərbaycana yönəlik siyasətini dəfələrlə tənqid etmişik. Ölkənin siyasəti həyatına, seçki höqqabazlığına, siyasi, məhbəslər məsələsinə, curnalist həbslərinə öz münasibətinizi bildirməməyi hardasa başa düşmək olar. Biz artıq buna alışmışıq. Reallıq kimi qəbul edirik. Bəs, sizin mədəni fəaliyyətiniz, mədəniyyətlə bağlı proqnozlarınız hardadır? Bakı boyda bir şəhərdə, səksən milyonluq bir ölkə doğurandan kitab mağazası açmaq qüdrətində deyil? Bildirmək istəyirəm ki, xəyali olaraq "Türk kitab evi" adlandıracağımız kitab evinə böyük ehtiyac var. Rus dilini bilməyənlər dünya ədəbiyyatını türk dilində oxumaq istəyirlər. Kitab, kitabların satıldığı mağaza yoxdur. Əlac

yalnız Türkiyəyə gedib-gələnlərə sifariş verməyə qalıb. Oralara gedənlər də belə sifarişlərə çox laqeyd münasibət göstərirlər. Bir ara "Nil" mağazalar şəbəkələrində türk dilində kitablar satılırdı. Amma həmin mağazalarda satılan kitabların çoxu dini kitablar idi. Məsələn, Səid Nursinin risalələri... Həkimoglu İsmayılın "Mənan cinləri", "Minayəli Abdullah" əsərləri... "Nil" mağazalarında türk dilinə çevrilmiş dünya ədəbiyyatı nümunələrinə rast gəlmək çətin məsələdir.

Cənab səfir! Türkiyə səfirliyinin mədəni fəaliyyəti bərpad vəziyyətdədir. Halbuki "Rus kitab evi" kimi bir kitab mağazasını siz açmalı idiniz. Özü də 10 il əvvəl. Siz deyəndə, konkret olaraq sizi yox, səfirliyi nəzərdə tuturam. Həmin mağazada türk dilində kitablar öz maya dəyərindən ucuz satılmalı idi. Bəyəm, Türkiyə boyda bir ölkə üçün bir kitab mağazası açmaq çətin məsələdir? Bəlkə sizə icazə vermirlər? Mən Azərbaycanda Türkiyə səfirliyinin mövcud olmasını yalnız sizin qalaya çevirdiyiniz səfirlik binasının yanından keçəndə hiss edirəm. Yaxşı, tutaq ki, mövcud siyasi vəziyyət Bakıda "Rus kitab evi" açmaq üçün bütün şərtləri diqtə edir. Siz bəlkə də kitab mağazası istəyirsiniz, amma şəhərin mərkəzində yer tapmırsız. Tutaq ki, bu belədir. Bəs, 10-15 gənc yazarı Türkiyəyə aparmaq, orda görüşlər təşkil etmək, nəşriyyatlarda gəzdirmək olmazdı? Yaxud bir tanınmış türk yazarını Bakıya gətirib ustad məşğələləri keçirmək, görüşlər təşkil etmək çətin məsələdir sizin üçün? Buna yəqin ki, heç kim mane ola bilməz.

Cənab səfir! Əgər sizin fəaliyyətiniz ildə bir dəfə redaktorlarla görüş keçirib, onlara türk paxlavası ərməğan etməkdən ibarətdirsə, o zaman sizə öz fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram. Bir az hörmətli Fəti Gədikli fəaliyyət göstərirdi. Bir az Fəti bəyin sayəsində mədəni əlaqələr qurulmuşdu. Fəti bəy Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra səfirliyin mədəni fəaliyyətinin nəfəsi kəsildi.

Cənab səfir! Bilin və ağah olun ki, Türkiyə dedikdə mənim gözlərim önündə dönerxanalar, dönerçilər canlanır. Çox təəssüf ki, iyirmi il ərzində Türkiyədən Azərbaycana dönərdən, tanınan, İsgəndər kababından savayı bir şey gəlmədi. Mən hələ gələnlərdən ən yaxşısının adlarını sadaladım.

Rusiya səfirinə təşəkkür məktubu

Cənab səfir! Şəhərin mərkəzində, metronun "Nizami" stansiyasının yaxınlığında iki mərtəbəli "Rus kitab evi" açdığınız üçün sizə öz təşəkkürümü bildirirəm. Həmin mağazada kitabların çox ucuz qiymətə satılması mağazanın qısa müddətdə uğur qazanmasında böyük rol oynayıb. "Rus kitab evi"nin açılması ölkənin mədəni həyatında önəmli hadisədir. Mağazaya güclü kitabsevərlər axını var. Siz iyirmi ildə böyük dözümlü və səbr nümayiş etdirdiniz. Və sonda "Rus kitab evi"ni açmaqla öz sözünüzü dediniz ki, rus xalqı, Rusiya dövləti öz maarifçilik ənənəsinə sadıqdır. Bu ənənə bu gün də davam edir. Bir vaxtlar Şərqi Lenini adlandırılan Nəriman Nərimanov deyirdi: "Azərbaycanın əbədi xoşbəxtliyi Rusiya ilə bağlıdır". Bizim əksər işıqlı şəxsiyyətlərimiz ya Rusiyada, ya da rus dilində təhsil alırlar. Məsələn, böyük maarifçi Mirzə Cəlil "Qurbanəli bəy" hekayəsində yazır: "Allah sənə rəhmət eləsin, Qoqol". Təsəffü deyil ki, günü bu gün dünya ədəbiyyatının bəzi nümunələri orcinaldan deyil, rus dilindən Azərbaycan dilinə çevrilməkdədir.

Cənab səfir! "Rus kitab evi"nin açılması münasibəti ilə sizə bir daha öz təşəkkürümü bildirirəm. Kitab mağazası açdınız. Eyni şərtlərlə bir rus restoranı, geyim malları mağazası açın, məsələ tamam bitsin.

Alim Qasimovun keçmişliyi

Ölkədə beş-altı adam var. Özlərini divanəliyə vurublar. Özlərini dərviş kimi aparırlar, amma haqq-hesabları yerindədir. Danışanda səhv buraxmazlar. Hansı kanalda nə deməyi, hansı qəzetdə kimləri tərifləməyi yaxşı bilirlər. Məsələn, Rüstəm Behrudi, Vaqif Bayatlı Odər, Aşıq Ədalət, Rəmiş, Qədir Rüstəmov, İsa Hüseynov və nəhayət Alim Qasımov.

Rüstəm Behrudi az qala özünü sufi şairi kimi aparır, amma bu şair həm də ev tikməklə məşğuldu. Həm də Hacıbala

Abutalıbovun bir növ mətbuat xidmətinin rəhbəridir. Həm yaxşı yaşamaq istəyir, həm də istəyir qəhrəman olsun. Həm ağıllı adam kimi görünmək istəyir, həm də divanə şair kimi. Hətta bəzi hallarda intellektual kimi də görünmək keçir ürəyindən. Rüstəm bəy bir dəfə müsahibəsində curnalistin "Azərbaycan ədəbiyyatında ən çox kimləri sevirsiniz?" sualına belə cavab vermişdi: "Mirzə Cəlil, Hüseyn Cavid, Ordubadi, Əkrəm Əylisli". Adam özü də bilmədən öz mahiyyətini qoymuşdu ortaya.

O biri isimlər haqqında da bir-iki kəlmə yazaq, sonra keçərik qəhrəmanımıza. Aşıq Ədalət Prezident təqaüdü alır. Rəmiş Fəxri Xiyabanda özüm görmüşəm. O vaxt "Gündəlik Azərbaycan" qəzetində yazmışdım bu haqda. Rəmiş də redaksiyaya zəng edib ağzına gələni demişdi. Təbii, adam qəzet oxuyan deyil, ona kimsə demişdi. Rəmiş də elə bilmişdi ki, Baycan qadın cinsinə mənsub bir adamdı. Və beləcə, biz xeyli şənələnmişdik.

İnsafən, yuxarıda adı çəkilən adamların arasında nisbətən səmimisi Vaqif Bayatlı Odərdir. Obraz kimi Alim Qasımov da çox maraqlıdır. Ondan yazmaq çox çətin məsələdir. Çünki Alim Qasımovun timsalında Azərbaycan teatrı çox böyük bir itki veribdir. Adam oynamağı bacarır. Özündən güclü bir obraz yaradıb. Nəsə yazmaq həddən ziyadə çətinidir. Biz bu yazımızda Alim Qasımovun obrazının açılmasına, sadəcə, cəhd edəcəyik. Alim Qasımov bir dəfə müsahibəsində demişdi ki, o, səsi görür. Şahvələd Çobanoğlu onun yaxşı cavabını vermişdi: "Alim Qasımov səsi görür, amma oğurlanan səsi görmür".

Alim özünü divanəliyə vurmuş və bunun üzərində həyatını qurmuş adamdır. Amma o da Rüstəm Behrudi kimi sözünün yerini bilir, ağzından saçma-sapan söz çıxmaz. Bilir hansı mövzularda divanə kimi görünmək olar. Alim az qala özünü sufi kimi aparır. Yaxşı artistlik qabiliyyəti var. Kamalın bəstələdiyi mahnını oxumaqla populyarlığı xeyli artıbdır.

Kamil Vəli Nərimanoğlu "Azadlıq" qəzetinə verdiyi müsahibədə Alim Qasımovun Kamaləddin Heydərovun (Kamal) mahnısını oxumasını mənavi deqradasiya adlandırmışdı. Görünür, Alim Qasımovun yüksək aktyorluq qabiliyyəti hətta Kamil müəllimi də aldadıbmiş. Kamil müəllim, bəs, siz nə gözləyirdiniz? Eh, işlərdən xəbəriniz yoxdu.

Başqa cür ola bilməzdi. Əgər mahnının müəllifi Kamaldırsa, Alim Qasımov bu fürsəti niyə əldən buraxmalıdı? Adətən, muğamdan, muğam ustalarından söhbət düşəndə deyirlər ki, Alim bir az başqadır. Əlbəttə, Mənsüm İbrahimova, Arif Babayevə, Cənəli Əkbərova baxanda Alim bir az fərqlidir. Amma ümumi götürəndə Azərbaycanda muğam yoxdu. Mən bunu efirdə istənilən adama sübut etməyə hazıram. İstənilən adamla debata çıxıb ona sübut edərdəm ki, Azərbaycandakı muğam muğam deyil, muğamın suyunun suyudur. Arif Babayev necə öyrənibsə, özü də elə öyrədir. Bu adamların heç biri fars dilini bilmir. Oxuduqları sözlərin mənasını anlamırlar. Guya ən fərqlisi Alimdir. Heç Alim də fars dilini bilmir. Muğamdan anlayışı olan adamlar bilirlər ki, Azərbaycanda muğam yoxdu. Azərbaycan muğamı deyilən bir şey bizim toylarda qırmızı gitarayla oxunan "Ana ürəyi"

segahı kimi qondarma bir canıdır. Heç nəyə dəxli yoxdu. Ümumilikdə isə muğam özü ibtidai hissləri özündə ehtiva edən bir musiqidir. Mən istənilən muğam azərkeşinin təfəkkürünə şübhəylə yanaşıram. Özünə hörmət edən adam muğama çox dərinlən aludə olmaz. Bu, mənim şəxsi fikrimdir. Muğam bədbinlik musiqisidir. Muğam məğlubiyyətdir. Muğam gerilikdir. Muğam keçmişdir. Muğama aludə olan adam gələcək haqqında düşünə bilməz. Muğamdan darçın, xalça, haqsızlığa bəraət qazandırmaq, daima güclünün yanında olmaq, İran, Hindistan, gerilik, cahillik iyi gəlir. Siz muğam ifaçılarının dilindən ancaq arxaik sözlər eşidə bilərsiniz. Məsələn, padşah, qazi, cəllad, edam, boynunu vurmaq, elçi daşı, vəzir, ənam və bu kimi başqa sözlər. Muğam ifaçıları danışanda təzə sözlər işlədə bilmirlər. İşlətsələr də ancaq həqarətlə işlədirlər. Məsələn, onların ən çox sevdiyi söz padşah və ənamdır. Bu iki söz muğam ifaçılarının həyatlarından keçən qırmızı xətdir. Onlar daima "xalq", "xalq" deyirlər, amma onlar qədər xalqdan uzaq olan adam yoxdur. Onlar üçün ənam var. Bu ənamı almaq üçün min bir hoqqadan çıxacaqlar.

Muğam ifaçıları savadsızdılar. Onların savadlı insanlara patoloji nifrətləri var. Dünyəvi anlayışlar onların düşmənidir. Muğam faniyyətin dostudur. Muğam ifaçıları zəiflərin əzilməsinə hər zaman orqinal bir bəraət qazandırblar. "Padşah" onların dilindən düşməyən sözdür. Cəlladın hökumətlə hökumətlik edənləri cəzalandırmasından, muğam ifaçıları xüsusi bir həzz alırlar. Muğam heç vaxt insanın yanında olmayıb. Muğam gücün, zülmün yanındadır. Mən istərdim ki, bu sözləri efrdə bir muğam ustasının üzünə deyim. Amma kimə? İki gənc - Firudin Allahverdi və Aqşin "El içində" verilişində muğam ustalarını pis vəziyyətə saldılar. Məlum oldu ki, bu adamlar, yəni muğam ifaçıları heç düz- əməlli Azərbaycan dilində danışa bilmirlər. Biz də bunlardan fars dilini öyrənməyi tələb edirik. Bu adamlar adi fikirlərini ifadə edə bilmirlər. Bu adamlar ən sadə bir polemikaya hazır deyillər. Sadəcə, Alim Qasımov bir muğam ifaçısı olaraq bəzi şeyləri vaxtında öyrənə və tətbiq edə bildi. Və məhz buna görə Alim digər muğam ifaçılarından geyimində, oturuşunda seçilir. Vəssalam, daha başqa bir şey yoxdu. Təfəkkür həmin təfəkkürdür, savadın az olması da öz yerində.

Bizi güldürmək istəyənlər

Turgenev "Tüstü" romanında yazır: "Yalnız əsl incəsənətin, əsl elmin olmadığı yerdə anadangəlmə istedadlarla fəxr edə bilirlər. Dad anadangəlmə istedadların əlindən". Elə həmin əsərdə Turgenev bəstəkar Qlinkanı ibtidai xalqın dahisi adlandırır. Doğrusu, yuxarıda yazılan sözlər mənə bir çox məsələləri anlamağa yardım etdi.

Yalnız əsl mədəniyyətin, əsl incəsənətin olmadığı ölkədə sözləri bir-birinin ardınca qoşan meyxanadepən Ağasəlim Çıldag "Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında göstərdiyi

xidmətlərə görə" "Şöhrət" ordeni ala bilər. O, "Şöhrət" ordeni ki, başda Əkrəm Əylisli olmaqla bir sürü yazıçı-şair onu almaqdan ötrü min bir oyundan çıxmışdılar. Adamları sındıraraq "Şöhrət" ordeni verirdilər. Axırda "Şöhrət" ordenini meyxanadepən Ağasəlim Çıldag da verildi. Bununla da dedilər ki, gedin, bizim gözümdə meyxanadepən Ağasəlim Çıldagla yazıçı Əkrəm Əylislinin heç bir fərqi yoxdur. Əgər müstəqilliyin əleyhinə səs vermiş Zeynəb Xanlarova müstəqil Azərbaycanın "İstiqlal" ordenini alırsa, deməli, hər şey mümkündür.

Yalnız əsl incəsənətin, əsl mədəniyyətin olmadığı yerdə adamlar meyxana yarışmasına bir milyon SMS göndərə bilərlər. Üstəlik, orda yarışan meyxanadepənlərlə onların yerliləri hələ bir fəxr də edə bilərlər ki, bizim torpaq çox məhsuldardır. Məsələn, tutaq ki, Seymur Qəlbəqirx kimi söz xidmətlərini bizim kəndimiz yetişdirmişdir.

Yalnız əsl mədəniyyət, əsl incəsənət olmayan yerdə Zəlimxan Yaqub kimi bir adam özünü şair adlandırır. Hələ üstəlik, "xalq şairi" titulu da alır. Onun haqqında danışanda adamlar deyirlər: "Bir az yaltaqlığı var, amma istedadlı adamdır. Yaman danışır". Deyirsən, ay bacı, ay qardaş, Mayakovski, Bodler, Rembo, Yesenin kimi şairlər yaşayıb və yaratmışlar. Uzağa getməyə, Əli Kərimdən sonra Zəlimxan Yaqub kimi od püskürən bir adama istedadlı şair demək olmaz. Deyirlər olar. Zövqlər dartışılmaz. Hərənin bir zövqü var.

Səviyyəsiz adamın zövqü ola bilməz. Səviyyəni isə intellekt formalaşdırır. Bu haqda az sonra. Yəni deməyim odur ki, bir çox anadangəlmə istedadlıların ölkəmizdə at oynatmasının, özlərini dahi kimi aparmasının səbəbini Turgenev demişdir. O adamlar ibtidai insanların dahiləridir. İbtidai xalq yazmağa əlim gəlmir. Çünki az-çox beş-altı adam var. Bəli, yalnız ibtidai insan Zəlimxan Yaqubu istedadlı şair adlandırır, meyxana yarışmasına SMS göndərər. Meyxana deyənə fəxr edər. Zövqsüzlük ibtidailikdən qaynaqlanır.

Bizi güldürmək istəyənlərdən beş-altı cümlə yazmaq istəyirəm. Ta Qorxmaz Əlilidən tutmuş Fərdaya qədər - onlar bizi güldürmək üçün nələr etmirlər. Lakin bir neçə mövzudan kənara çıxma bilmirlər, ya da qocaları lağa qoyurlar. Guya qocanın qulaqları zəifdir, qarşı tərəfin dediyi sözü başqa cür eşidir. Beləcə, şit, səviyyəsiz, ürəkbulandıran dialoq yaranır. Ya da hər hansı bir bölgənin ləhcəsində danışan adamları güldürmək istəyirlər. Nəticədə şəxsən mən Şəki və Qarabağ ləhcəsindən iyrənmişəm. Onlar bizi guya güldürmək istəyirdilər, amma nəticədə ləhcələr gözəldən düşdü.

Üçüncü mövzu daha çox şitliyə yol açır. Bu da gəlin-qaynana mövzudur. Rəfael və Coşqun hazırda gəlin-qaynana, ar-arvad mövzusunun şiddətlə istismar etməkdədirlər.

Bizi güldürmək istəyənlər qışqırır, bağırır, arvad paltarını geyinir, ləhcəylə danışır, lakin bizi güldürə bilmirlər. Gülənlər isə ibtidai insanlardır. Heç kimin xətrinə dəyməsin. Yalnız ibtidai insan ləhcəyə gülər. Bizim adamgüldürənlərimiz beş-altı kitabı diqqətlə oxumuş adamı güldürə bilməzlər. Hətta telefonun zəngi belə insanın səviyyəsindən xəbər ve-

rir. Bizi güldürmək istəyənlərin ən istedadlılarından biri KVN-şik Anar Məmmədخانov idi. Onun güldürmək cəhdlərini hakimiyyət qiymətləndirib Anar Məmmədخانova deputat mandatı verdi.

Sual doğur. Bizi güldürmək istəyənlər bəs nədən bizi güldürə bilmirlər? Çox sadə səbəbi var. Çünki oxumurlar, mütləq etmirlər. İntellektual səviyyələri sıfır dərəcəsindədir. Onlar elə düşünürlər ki, adamları güldürmək üçün ləhcəylə danışmaq, bağırmaq, arvad paltarları geyinmək kifayətdir. Beləcə, bizi güldürmək istəyənlər özləri gülünc vəziyyətə düşürlər. Hər bir canrın, bir üslubun arxasında intellekt, mütləq dayanmalıdır. Dayanmayıbsa, apar tulla. İbtidai insanların Fərdaya, Rəfaelə, Coşquna baxıb qəşş edib gülürlər. Səviyyəli insanların gülümək ehtiyacını isə Cem Yılmaz ödəyir. Çünki Cem Yılmazın bir söhbətində necə gərgin çalırdığı, mütləq etdiyi hiss olunur.

Nəhayət, insan başqalarını güldürmək istəyirsə, özü də gülməyi bacarmalıdır. Gülməyi bacarmayan insan başqalarını güldürə bilməz.

Zahiri xoşbəxtliyin əlamətləri

Dovlatov ən məşhur, ən mükəmməl əsərini arvadına ithaf etmişdi. "Zapovednik" əsərinin girişində belə yazılıb: "Haqlı çıxan arvadıma ithaf edirəm".

O vaxtlar hamı Dovlatovu avara, səfil, əyyaş, heç bir yerdə işləyə bilməyən adam kimi tanıyırdı. Dovlatovu çap etmirdilər. Onun üslubuna şübhəylə yanaşırdılar. Dovlatovun üslubu, seçdiyi mövzular ədəbiyyat aləmində qeyri-ciddi qəbul olunurdu. Çox təəssüf ki, Dovlatovun arvadı da belə düşündü. Qadın Dovlatovu ədəbiyyatı atmağa, maaşlı bir yerdə işləməyə səsləyirdi. Dovlatov məşhur "Zapovednik" əsərində öz uğursuzluğu haqda yazıb. Əsər isə məşhurluq qazandı. Beləliklə, zaman Dovlatovun haqlı olan arvadını haqsız çıxartdı. Dovlatov dəhşətli dərəcədə içirdi. Bir yerdə işləyə bilmirdi. Bu ucaboy, nəhəng adam həddən ziyadə tənbel idi. Ərindiyindən başını üç aydan bir qırıxdırırdı. Əyin-başına fikir vermirdi. Dovlatov işgüzar, aktiv insanları başa düşə bilmirdi. O, yazırdı: "Mən dağa dırmaşan, marka yığan adamları başa düşə bilmirəm". Bu mənada Dovlatov Qonçarovun məşhur Oblomovuna bənzəyirdi. Tənbel və ərincək. Hər bir iş onu əsəbləşdirirdi. Məhz buna görə bir yerdə işləyə bilmirdi. Ucaboy olduğu üçün onu redaksiyadan yas mərasimlərindən reportaj yazmağa göndərirdilər. O içirdi. Onu işdən qovurdular. Dovlatov işə gətirə bilmirdi. Orda da bir hoqqa çıxarırdı. Onu yenə işdən qovurdular.

Dovlatov Ufada anadan olmuşdu. Bəlkə də bu səbəbdən bəzi şit, savadsız adamlar Dovlatovun soyadını Dövlətov kimi yazırlar. Dovlatovun tatar, başqırd olduğunu düşü-

nürlər. Gülməlidir. Dovlatovun anası erməni idi. Atası isə yəhudi. Ufada doğulub, Amerikada vəfat etdi. Qərribə insandır. Dovlatov rus ədəbiyyatının klassiki sayılır. Onun əsərləri su kimi asan içilir, amma asan oxunan bu əsərlər oxucunu haldan-hala salır. Dovlatovun nəsrı güldürür, ağladır, düşündürür, depressiyaya salır, bəzən insanı həyata səsləyir, bəzən isə insanın ümidlərini asanlıqla öldürür. Xüsusən "Çemodan" əsərində Dovlatov bir yazıçı kimi necə yüksək texnikaya malik olduğunu tam nümayiş etdirə bilib. Həmin əsərdə Dovlatov sözləri kərpic kimi səliqəylə düzüb. Bu pinti, avara, içən adamın öz yaradıcılığına qarşı diqqətlə davranması çox təəccüblüdür. İlk baxışdan Dovlatovun nəsrı adama bir az səliqəsiz görünür. Əslində isə Dovlatov çox səliqəli, həddən ziyadə sözlə ehtiyatla davranan yazıçıdır. Bəli, Amerikaya köçən Dovlatov özüylə bir çemodan aparır. Dovlatov çemodana yığıdığı geyim əşyaları haqda hekayələr yazır. Həmin geyim əşyalarının arasında məşhur kommunist rəssam Fernan Lecenin gödəkçəsi də vardı. Dovlatov kommunist rəssamın bu sözünü çox sevirdi: "Renuar hiss etdiyi kimi çəkir. Mən isə başa düşdüyüm kimi çəkirəm".

Geyim əşyaları haqda yazılmış hekayələri birləşdirən qırmızı xəttin adı çemodan idi. Həmin əşyalar Dovlatovun Amerikaya apardığı çemodanın içindən çıxmışdı. Beləliklə, Dovlatov hekayələr toplusunu asanlıqla romana çevirərək əsərə "Çemodan" adı verdi.

Dovlatovun demək olar ki, bütün əsərlərinin qəhrəmanı özüdür. O, özünü yazırdı. İçməyini, pintiliyini, tənbelliyini, uğursuzluğunu... O, birinci şəxsin dilindən yazırdı. Onun əsərlərini oxuyanda bir şeyi dəqiq müəyyən etmək olmur. Müəyyən etmək olmur ki, Dovlatov öz uğursuzluğu ilə barışmışdı, yoxsa biclik edərək öz uğursuzluğunu da artıq ədəbiyyat mövzusuna çevirmişdi. Məsələn, Eduard Limonov belə bir bicliyə əl atıb. Limonovun ən məşhur əsərlərindən biri "Uğursuz adamın gündəliyi" adlanır. Bu əsərin adı Qorkinin "Gərəksiz adamın gündəliyi" əsərinin adına bənzərsə də, mövzular başqadır. Limonov həmin əsərdə birinci şəxsin dilindən öz uğursuzluğunu, heç kəsə lazım olmadığını yazmışdı. Amerikada yaşayan Limonov bütün günü ətrafına qarğışlar, lənətlər yağdırır, hamını söyürdü. Limonovdan fərqli olaraq, Dovlatov açıq-saçıq səhnələrə, söyüşlərə bir o qədər də meyl etmir. Alman əsilli Amerika yazıçısı Henri Miller də öz uğursuzluğunu əsərlərinin mövzusuna çevirə bilməmişdi. Henri Miller demək olar ki, bütün əsərlərində heç nə yazma bilmədiyindən bəhs edir. Miller də birinci şəxsin dilindən yazırdı. Millerin də əsərləri çox asan oxunur. Miller də oxucunu haldan-hala salır. Milleri də çap etmirdilər. 1960-cı ilə qədər Amerikada Millerin əsərlərinin çapına qadağa qoyulmuşdu. Qadınlar Millərə nifrət edirdilər. Ona dinclik vermirdilər. Buna baxmayaraq, Henri Miller beş dəfə rəsmi evlənmişdi. Sonuncu arvadı özündən 24 yaş balaca idi. Miller Lermontovun "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsərini çox sevirdi. Ümumiyyətlə, rus nəsrinə böyük qiymət verirdi. Birinci şəxsin dilindən yazan Miller deyirdi: "Mənim həyatım iki yerə bölünür. Dostoyevskiye qədər və

рәссам: Babi

Dostoyevskidən sonra". Limonovu, Henri Milleri, Dovlatovu birləşdirən xəttin adına "asan oxunan yazıçılar" deyə bilərik. Lakin burda Somerset Moemin bir sözünü xatırlamaq yerinə düşür: "Əsərin asan oxunması o demək deyil ki, əsər çox asanlıqla yazılıb".

Nə qədər dağıdıcı görünsələr də, söyüşlər yazsalar da, yuxarıda adlarını çəkdiyim yazıçılar romantik idilər. Onlar öz hisslərindən utanmırdılar. Məsələn, Limonov uğursuz adamın gündəliyi" əsərində yazır: "Mətbəxin pəncərəsindən yağan qara baxıb şiddətlə ağladım". Bu cümləni yazan Limonov açıq-saçıq səhnələr yazan, söyüşdən gen-bol istifadə edən Limonova əsla bənzəmir. Bu həmin Limonovdur ki, Puşkini "kalendar şairi" adlandırmışdı. Dovlatov da öz hisslərindən utanmırdı. O, özü haqda bacardıqca açıq yazırdı. Öz tənbelliyindən, pintiliyindən, avaralanmasından, içməyindən utanmırdı. Dovlatov bir az Oblomova oxşayırdı. Heç bir iş görmək istəmirdi. Hətta zahiri xoşbəxtlik üçün onun hər bir şeyi var idi. Amma o darıxırdı. Bir yerdə dayana bilmirdi. Dalaşırdı. Başına min oyun gəlirdi. O, daima gərginlikdə idi. Rahat oturmağı bacarmırdı. Dovlatov sanki Rudinin, Oblomovun, Peçorinin birləşməsindən yaranmış bir insan idi. Dovlatov bir az da Çexovun məşhur İvan Dimitriçinə oxşayırdı. İvan Dimitriç "6 nömrəli palata"da yatırdı. Dovlatov isə "zon"da yatdı.

Rus nəsrinin ortasından keçən qırmızı xəttin adı insandır. Heç bir xalqın ədəbiyyatında rus nəsrində olduğu qədər xarakter bolluğu yoxdur. Qonçarov dünya ədəbiyyatında o qədər önəmli yer tutmasa da, onun yaratdığı xarakteri, Oblomovu çətin başqa bir xalqın yazıçısı yarada bilərdi. Bu təlatümlü, insanın yanında olan ədəbiyyat heç vaxt rus xalqına rahatlıq verməyəcək. Daima Rusiyanın sakitliyini pozacaq. Necə ki, qəfildən peyda olan Bazarov karsanovların rahatlığını əbədi olaraq pozur. Zahiri xoşbəxtlik üçün əllərində hər cür imkan olan, rahat yaşaya biləcəkləri halda rahat yaşaya bilməyən, başqalarının da rahatlığını pozan xarakterləri başa düşmək üçün yalnız və yalnız o xarakterlərlə ruhən qohum olmaq lazımdır. Əks halda siz yalnız yazıçıların təsvirlərindən, texnikasından zövq almaqla kifayətlənəcəksiniz. Lap bu yaxınlara qədər bütün çətinliklərə baxmayaraq, bir çox yazıçıların yazmağının səbəbini güclü iradədə görürdüm. Hər şey sənin əleyhinədir. Rahatlığın yoxdur. Hətta zahiri xoşbəxtlik üçün bütün əlamətlər olsa belə, sən özün necə bədbəxt, gərgin olduğunu anlayırsan. Çünki insanı özündən yaxşı heç kim tanıya bilməz. Sən özün nə qədər cəsarətli, səxavətli, xəsis, ürəyiaçıq, qəlbəqara, xəsis, paxıl olduğunu sona qədər bilirsən. Sonra başa düşdüm ki, bütün çətinliklərə baxmayaraq, yazıçıları yazmağa vadar edən güclü iradə deyil, böhranlı vəziyyətin informasiyasını başqa qohum ruhlara ötürmək yangısı idi. Yalnız bu yangı kor, iflic, yataq xəstəsi Ostrovskini yazmağa vadar edə bilərdi. Yalnız bu yangı Millerə, Dovlatova "yaz" deyirdi. Çünki onlar da öz qohum ruhlarını tapmışdılar. Maddi vəziyyətləri nə qədər acınacaqlı olsa da, Turgenev də Dovlatov kimi bir yerdə dayana bilmirdi. Dovlatov bu gərginliyini damarlarında köçəri qanın axmasıyla bir

az əlaqələndirirdi. Turgenev deyirdi: "Bəlkə də mənim heç yerdə rahatlıq tapa bilməməyimin səbəbi damarlarımda axan köçəri qanıdır".

Ölümündən beş gün əvvəl Turgenev intihar etmək üçün (səhv etmərsə Mopassandan) tapança istəmişdi. Dovlatov bir az Rudinə, Turgenevin məşhur qəhrəmanına bənzəyirdi. Rudin Parisdə, barrikadada öldü. Dovlatov isə Amerikada vəfat etdi. Rudin Oblomova, Peçorinə, İvan Dimitriçə nisbətən daha savadlı idi. Çünki Turgenev fəlsəfə fakültəsini bitirmişdi.

Gəncliyin manifesti

Mənə görə, Lermontovun "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsəri gəncliyin manifestidir. Yuxarıda da qeyd etdiyim kimi, Henri Miller "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsərini çox sevirdi. Həmin əsərdə Lermontov Peçorinin dilindən yazır: "Başqalarının bədbəxtliyinə səbəb olanda özüm də onlardan az bədbəxt olmuram". Miller qadınlarla çox kobud davranırdı. Qadınlara seksual tələbatı ödəmək üçün bir vasitə kimi baxırdı. Başqa heç nə. Lermontovun da qadınlara münasibəti birmənalı deyildi.

Bir göz gördüm. Ah, gözlər, nə gözlər.

Bu misraları yazan Lermontov elə "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsərində Peçorinin dilindən tamamilə başqa şeylər yazır: "Bəzi axmaq qadınlar şairlərin onları mələk adlandırmasına ürəkdən inanırlar. Amma onlar unudublar ki, şairlər xeyli yelbeyin şahları pulla tərifləyib dahi səviyyəsinə qaldırmışdılar". Bir sözlə, aldanma şair sözünə, əlbət yalandır, məsələsi.

Henri Miller adamlarla sərt davrandıqda, onların hissləri ilə oynadıqda böyük əzablar çəkirdi. Lakin yenə də öz əməllərinə davam edirdi. Sanki o, başqalarının azad yaşaması, necə azad yaşamağı başqalarına göstərmək üçün öz iradəsinin əleyhinə gedərək istəmədiyi işləri görürdü. Bəlkə də onun naturası belə idi. Məsələn, yaxın tanışının anası vəfat edir. Heç kimi olmayan bu adam Henri Millerdən ona kömək etməyi xahiş edir. Miller vaxtında tabutu evə gətirməkdə tanışına kömək edəcəyinə söz verir. Henri onun şəhərdə tanıdığı yeganə adam idi. Amma Henri Miller tanışına kömək etmək əvəzinə eşqbazlığa gedir. Bu da azmış kimi sevgi prosesini uzatmaq üçün tez-tez tabutu xatırlayır. Beləliklə, sevgi prosesini xeyli uzatmağa müyəssər olur. Təbii, bu, qəddarlıqdır. Miller bu qəddarlığından zövq almır, əzab çəkir.

Henri Miller, Limonov, Dovlatov lazım olduğundan da azad olmaq istəyirdilər. Heç harda işləmək istəmirdilər. Dovlatov deyirdi: "Yazıçı necə yazmaqdan başqa 30 yaşına qədər bütün problemlərini həll etməlidir". Amma məsələ ondadır ki, Dovlatov necə yazmaq problemini həll etmişdi. Necə çap olunmaq problemini isə həll edə bilmirdi. Herni Miller deyirdi: "Mənə bir masa, bir yazı makinası lazımdır. Başqa heç nə". Miller bir masa, bir yazı makinası problemini həll edə bilmirdi. Ən yaxşı halda kirayədə yaşayırdı. Hər gecə bir yerdə yatırdı. Özü haqqında deyirdi: "Mən yazmağı və içməyi bacarıram. Mənim ətrafımdakı insanların hamı

sı uğursuzlardır. Uğur qazanmışlar isə mənim üçün maraqsızdırlar".

Qərībā bir hadisəni sizinlə bölüşmək istəyirəm. Henri Miller o vaxtlar artıq tanınmış Knut Hamsuna məktub yazaraq, əsərlərinin çap olunmasını Norveç yazıçısından xahiş edir. Çünki Milleri heç kim çap etmirdi. Knut Hamsun isə öz növbəsində cavab məktubunda Henri Millerdən əsərlərinin Amerikada çap olunmasına kömək etməyi xahiş edir. Miller Knut Hamsunun məktubunu oxuyanda şoka düşür.

Çap olunmamasına baxmayaraq, Miller yazıçılıq iddiasından əl çəkmir. Onun dirənişi öz sözünü deyir. Herni Miller XX əsrin ən böyük, qalmaqallı yazıçılarından birinə çevrilir. Ömrünün sonuna kimi Miller öz azadlığına sadıq qaldı. O, bir dəfə özünə belə sul vermişdi: "Nəyimə lazımdır bu azadlıq mənim?". Bu sual Peçorinin sualı idi.

Gəlin görək Lermontov "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsərində nə yazır: "Mən duyğularımın ən gözəllərini qəlbimin dərinliklərində gizlətdim. Mənim qəlbimin ümitsizliyi tapınca gülləsi ilə müalicə edilən ümitsizlik deyil. Bu, məhrəbanlıq və yaxşı təbəssümlə pərdələnmiş, soyuq, gücsüz bir ümitsizlikdir. Mənim kədərimə şərik olmağı sizdən rica etmirəm. Mənim hərəkətim sizə gülünc görünürsə, gülün. Bunun məni kədərləndirməyəcəyini sizə əvvəlcədən xəbər verirəm. Bəzi adamlar var ki, onların kədəri də məzəlidir. Mənim məhəbbətim kimsəyə bəxtiyarlıq gətirmədi. Mən özüm üçün, öz zövqüm üçün sevirdim. Onların hissələrini, sevinc və iztirablarını udarkən qəlbimin qərībā bir ehtiyacını təmin edirdim. Evlənmək sözü mənim üzərimdə sehrli bir hakimiyyətə malikdir. Bir qadını nə qədər şiddətli ehtirasla sevsəm belə, onu almalı olduğumu mənə hiss etdirən kimi, əlvida məhəbbət! Mənim qəlbim daşa dönür. Mən evlənməkdən başqa hər cür fədakarlığa hazıram. Həyatımı 20 dəfə təhlükəyə ataram. Lakin azadlığımı satmaram. Nədən ötrü? Bu azadlıq mənim nəyimə lazımdır?"

Adsız ömür

Dar ağacının "pol" ağacına çevrilməsi yarımçıq naturanın pafosla birləşməsinin nəticəsidir.
N.B.

Ötənlərdə Rüstəm Behrudinin 53 yaşı tamam oldu. Hər bir ömrün adı var. Məsələn, çəmənlikdə keçən ömür, zirvələrdə keçən ömür, dərələrdə keçən ömür, vağzallarda keçən ömür, divarlar arasında keçən ömür, iki daşın arasında keçən ömür, parlamentdə keçən ömür, Yazıçılar Birliyinin sədri vəzifəsində keçən ömür, danos yazmaqla keçən ömür, toylarda keçən ömür, "Şərəf" ordeni almaq üçün yaltaqlıqla keçən ömür... Mən nə qədər istədim Rüstəm Behrudinin ömrünə ad qoyum, bacarmadım. Rüstəm bəy hazırda tikinti materialları

satmaqla məşğuldur. Yeri gəlmişkən, Rüstəm bəyi ad günü münasibətilə təbrik edir, ona daş, qum, sement, taxta-şalban, armatur satışında böyük uğurlar arzulayıram.

Rüstəm bəyin həyatı çoxşaxəlidir. Bir növ YAP-ın embleminə bənzəyir. Azərbaycanda bir neçə adam var ki, özlərini divanəliyə qoyublar. Amma cüzi bir səhv buraxmazlar. Alış-verişlərini, haqq-hesablarını dəqiq bilirlər. Rəmiş, Alim Qasımov, İsa Hüseynov, Qədir Rüstəmov və təbii ki, Rüstəm Behrudini bizim ağıllı divanələrimizdir. Rüstəm bəy tikinti materialları satmaqla bərabər, həm də şairliklə məşğuldur. Arada, dəmi gələndə şeir qaralayır. Rüstəm bəyin "Salam, dar ağacı!" şeiri dünyanın düz vaxtı çox məşhur idi. Rüstəm bəy bu şeirlə bir xeyli ürəkləri fəth edə bilmişdi. Sonra camaatımız yavaş-yavaş realıq hissəsinə qayıtdı. Başa düşdülər ki, dar ağacına salam verənlər indi Dərnəgül şossesində "reyka" satırlar. Və ümumiyyətlə, YAP-ın emblemi olan yerdə dar ağacına ehtiyac, lüzum yoxdur. Beləcə, Rüstəm bəy çox böyük sürətlə dəbdən düşməyə başladı. Bir vaxtlar məşhur olan Rüstəm bəy dəbdən düşmək prosesini çox böyük iztirabla müşahidə etməkdə idi. Nəticədə ürəyi dözmədi. Rüstəm bəy o adamlardandır ki, həm qəhrəman olmaq, həm də yaxşı yaşamaq istəyir. Mən bu adamı həmişə iqtidar və müxalifət, xalq və hakimiyyət arasında şpaqat (dırnaqsız) açmış vəziyyətdə təsəvvürümdə canlandırıram. Savadsızdır, mövzuları köhnəlib, istedadı yalnız 88-ci il hadisələri zamanı kara gələni istedad növnə aiddir. İndi siz özünüz deyiniz, mən bu adamın ömrünə nə ad qoyum? Axı, hər bir ömrün adı olmalıdır. İndi mən Rüstəm bəyi necə təbrik edim? Şair, yoxsa tikinti materialları satan adi alverçi kimi? Məncə, Rüstəm bəyi tikinti malları satan alverçi kimi təbrik etsək daha məqsədəuyğun olardı.

Hörmətli Rüstəm bəy, sizi 53 yaşınızın tamam olması münasibətilə təbrik edir, sizə 2011-ci ildə 53 ton sement, 53 vaqon taxta-şalban, 53 maşın armatur, 53 min ədəd şifer, 53 maşın çinqil, 53 kilo 120 mm-lik mismar, 53 maşın əhəng, 53 qutu kafel, 53 metr dəmir boru satmağı səmimi qəlbədən arzu edirəm! Ümidvaram ki, şair kimi yox, tikinti malları satan şəxs kimi sizi təbrik etməyimi daha çox sizi məmnun edəcəkdir. Bu təbriki yazanda Ağadadaş Ağayevin bir vaxtlar oxuduğu "70 min ördəyim, 70 min qazım olaydı" segahı yadıma düşdü.

Əli Xəyyam

Bakıda sevmək ayıbdı

Sənsiz üşüdüyüm neçənci payızdı
Tək islandığım neçənci yağış yağır indi Bakıya
Heç kimin məni eşitmədiyi bir yerdə danışırım
Görəsən neçənci məxluqam ki,
Məhkum olmuşam Bakıya

Həyatın əvəzinə qərarlar almıram artıq
İlləri addımlamağa halım yoxdu,
İradəmin ağzını qıfıllamışam
Sən gedəndən, neçənci payızdı bu?
Bilmirsən,
Bilmirəm,
Mən Bakıda çox qocalmışam...

Hər sözə inkar yükləmək havasındayam bu günlər
Anlaşılmamaq, yalnızlıqlara məhkum olmaq
Neçənci dəfə ağlamaq, bir qadın olmaq
Bakıda ayıbdı, ağlayan bir kişi olmaq
Bakıda ayıbdı, gözlədiyin payızların sayını
unutmaq
Bakıda sevmək ayıbdı

Bilmirəm bu neçənci payızda
Neçənci Bakıdı içimdə öldürdüyüm
İçində sən
İçində qəm
İçində Xəzər
İçində kədər
Bu neçənci Bakıdı basdırıram?..
Bilmirsən,
Bilmirəm...

Yoxluq dəstləri

Üzümlü xarabaya çevirən kədər
Cizgilərim yorğun
Gözlərim yorğun

Barmaqlarım iki an üçün hiss olunur
Bir şeir yazdığım kədərdə
Bir də sənə yoxluğunu sayanda

Və artıq gün düzələsi deyil, yox qardaş
Və nəhayət ki gecdi, gözləniləsi gün deyil
Bu gün qiyamətdisə, tanrının ayaq səsləridi kədər

Radiodan gələn səslər hələ də ağ-qaradı

Şeirlərim oxunmur, oxuyanların hamısı inzivadadı
Plutonda günəşəm mən, sən nüvəm, de görüm,
dünyam hardadı?

Uzaqlardan gələn dualar, məsafələrdən yorulub,
bəş deyilmi?
Cənnət ürəyindəki buzlar illər sonra əriyibmi?
Yorğun səsinlə de görüm, getməyinə dəyibmi?

Sənsizlik, Yaradanın şeirlərim üçün aldığı intiqamı
Sənsizliyin qorxusundan yandırdım yangını
Dəlilik elə, əlinə bir qələm al, bütün bədəninə
yaz adımı

Gözlərindən beyninə girirəm,
Şeirəm mən
Bir gün əlinə ülgüc alacaq cəsarətdi bu şeirlər
İntiharam mən
Qocalanda qalacaq kədərimdi ürəyində
İllərinəm mən

Nəyinəm mən, günahlandır məni, de gec deyildi
De ki, gözlərini yumdun hər öpüşdə
Deyəcəm ki, ölmüşdüm xəbərin yox idi...

Şəkillərdə gülmürəm

Tut qolumdan buraxma gedim. Başıma bələdi
söylədiklərim, səf anlamaqlarımdı bütün böyük
səflərim. Azadlığa həsrətimdi bütün kədər. Sıxışib
qaldığım içimdə cəhənnəmə. Susmağımdı bütün üsyanlarda, bütün
müharibələrdə ölməyimdə, bir güllə belə
atmadan. Dağıtmağım kimidi bir baxışla bütün
həqiqətləri. Və çarəsizliyim qədər böyükdü
olmayan ümidlərim. Ağrılar qədər canıma
yapışib qalıb həsrət. Vətəni unutmaq kimidi,
neçə dəfə sus içdiyini bilməmək.

Ölməyə bir xarabam yoxdursa, bu qədər
aşkarlıqda öləmmərəm mən. Yazmaqda bir çarə
görmürəmsə, bundan sonra ətrafdakılara
yazammaram mən. Hansı komada bitir bilmirəm
bu yolsuz həyat, hansı səltənətə qalxıb, hansı
xarabada sıfırlanacaq görəsən. Ruhumu əmanət
buraxdığım qadının oğru olması, bu qədər də
şanssız olmamalı axı insan.

Durma yanımda, bulaşar sənə susqunluq.
Durma yanımda, əlinə dəyər uğursuzluq.
Əlimdən tutub şəkil çəkdirmə, yarasıram
şəkillərə, mən şəkillərdə gülmürəm.

"Bir daha"-larla başlayan cümlələrim artır, gülüşlərim azaldıqca. Və ulduzlar da sürüşmür sonsuz qaranlığa mən diləklər tutduqca. Və dörd yapraqlı yoncalarım heç yoxdu, yalnızlıq artır dostlar həyatımdan uzaqlaşdıqca. Və yazılar da yazılmır, aylar keçir, ələ qələm dəymir, kitablar açılmır, romanlar yarımçıq, yuxular uzun, gecələr daha qısa. Bir drama yazılır burda, heç bir yazıcının xəbəri yox.

Elə durma, tut qolumdan, buraxma gedim. Yanında saxla, de şəkilimizi çəksin, amma məni bağışla, bəlkə yaraşmadım yanına, axı, mən şəkillərdə gülmürəm...

Axtarış

Bir divar saatının tiqqıltısı qədər səssizlik. Siravi bir çay stəkanının kölgəsi, qırağında qırmızı ruc izi. Namus davasında öldürülmüş bir qohumun köhnə şekili. Özünü oxşadığı müğənillərin vallarını cızan köhnə sarı qrammofon iynəsi. Kütlə ideologiyası daşıyan kiril kitablar. Yox, həqiqət burda da deyil, axtarışlardayam. Çox ağır bir instinktlə yaşayan "nəfəs çəkənlərdən" qırağa qaçıram, özümü özümə həbs edirəm, özümdə xoşbəxtlik axtarışlarındayam. Bizim tanrımızın dünyanı yaratması o biri tanrılar üçün bir fenomen oldu, indi bu hadisədə bir axtarış hadisəsi nədir ki, metal maskaların əhatəsində. Şeyrlərin qovşağında, hər biri bədənimdə dərin irinli yaralar

açan misraların seçimində, səhifələrin sətirlərinin altına baxıram, yorulur gözlərim, axtarışdayam. Varlığım bir dəlinin əl tərpanışlarıdi, axmaqlığıdı əlində silah tutan bir əsgərin, sərhəd adlarını üstümə götürməyişim qədər üstünlükdünyəvilikdi varlığım. Cümlə kimi varlığım ilə başlayıb varlığım ilə bitir son şey. Son nəfəsimlə, göyərmiş saçlarımla sürreal axtarışlardayam, ovucumda okeanlar, içində kəşfi gözləyən piramidalar. Və korların qurduğu bir dövlətin gözəl binalarında yaşamağın mənasını düşünürəm, gözəlliyin çarəsizliyi də maraqlıdır korluğun qarşısında, həqiqətin batilliyin qarşısında düşdüyü o utancaq hal, içimin çözümlə anlaşılmazlığı, bu axtarışlarda sirkələnirəm, gözlərim aydınlığı tanımağa başlayır. Küçə itin arxasında gizlənən bütün kasıb məhəllə kədərləri, çıpaq söyüşlərə qarşır kök bir adamın əlindəki kapitalist simvolla. Bir tərəfə yönəlib axtarıram işığın iynə ucun, bir hissəmi buraxıram hər səhv qapıda, irqimi unuduram. Acizlikdi göyüzü, acizlikdi sevgi, acizlikdi gəlməyəni gözləmək, gedənin dalınca baxmaq acizlikdi, acizlikdi ailədən asılılıq. Boğazına acizlik kəndiri keçirilmiş bir adam üçün ölümdən başqa axtarış və nəticə yoxdur. Qapı o tərəfdən bağlanıb, yekun qərardı, axtarışlardan yorğun ruhla sonradan isinəcək soyuq yatağa uzanmaq.

Artıq səssizlikdə axtarıram...

Artıq səssizlikdə...

Artıq...

rəssam: Babi

Feyziyyə

Hacıyeva
Feyziyyə Həsən
qızı 1982-ci ildə
Beyləqan
şəhərində
anadan olub,
1999-cu ildən
Sumqayıtda
yaşayır. 2007-ci
ildən Əli Kərim
adına Sumqayıt
şəhər Poeziya
klubunda
metodist
görəvinə
daşayıb, həmin
klubda "Dəniz"
ədəbi birliyinə
rəhbərlik edib.
Hal-hazırda
Bakı Slavyan
Universitetindəki
Yaradıcılıq
fakültəsində
oxuyur.

Bütün sualların cavabı bir qağayının dlmədiyindəymiş demə

Demə olanlar kabusmuş, oyanıb "bismillah" deyəcəm,
Bir də deyəcəm məni bağışla, bütün kabuslara bağışla məni.
Hər şey birdən oldu,
Birdən oldu hər şey.
əvvəl bir burulğan göründü uzaqdan, lap uzaqdan
qara, qorxulu, kabus kimi qorxulu.
Sonra gözlərimi qum tutdu,
O tutdu gözlərimi.
Yuxularına süd sızdı o gecə,
O gecə bütün kollar kəklikotu qoxuyan lalələr açdı,
bütün ağaclar balıq qoxuyan giləslər gətirdi.
Bağışla,
o gecə qırmızı yağmurluqdan savayı əynimə heç nə gəlmədi,
Bağışlama məni,
Göy qurşağı rənglərində yağan balıq yağışından qaçmağa
yer tapammadım.

Daha heç nə gözləmirəm,
məni gözləyən bircə sabahlardı,
onlarsa gözləri qumla dolu,
onlar açılmağa qorxulu.
Gecələrsə işığı yanan pəncərələrin yozumu çox olar, bilirsən,
Bilirəm, sən hər şeyi bilirsən...

Bağışla, bu yellənən yelləncəyin bir ipi qırıqmış, demə
Bağışla, o yelləncək ağaca etdiyi dualarında yellənir,
ona toxuna bilmərəm.
Qorxma, qorxma ay ömrüm günüm
Kuzədəki çatın əksidir, ildırım deyil göydə çaxan.
Mənsə saymağı öyrənirəm hələ, hələ də on birdən başlayıram.
Dördüncü dəfə iyirmidə saxla məni.
Bu dəfə saxla məni
tut əlimdən, gir qoluma saxla məni.
De ki evimizə getməliyik nolar dilə tut məni.
Sən bilirdin, sən bilirdin O hər şeyi bilirmiş,
həmin o qağayı,
Günah mənədir
hər şeyi blirmiş o qagayı

*

Nədənsə başlamaq lazımdı,

Məsələn,
Küsə biləcək birini tapmaqdan,
Və səni küsdürə biləcək bir şeylər uydurmaqdan.
Sonra kimsə xətrinə dəyibmiş kimi için-için ağlamaqdan,
Və küsəbiləcək birinin gəlib könlünü almağını gözləməkdən,
bir ömür boyu...

Harasa qaçmaq lazımdır,
Arxana baxmadan, birməfəsə...
Məsələn, səni tanımayan
və yolunu gözləməyən birinin yanına.
Və uzun uzadı danışmaq lazımdı
onu necə sevdliyindən, onsuz yaşaya bilmədiyindən.
əfv dilmək lazımdı etmədiyin günahlarına görə,
tanımadığın birindən
bir ömür boyu...

İnanmaq lazımdı
hər şeyin heç olduğuna,
işarətlərin heç olmadığına inandığın qədər.
Anlamaq lazımdı sulara danışdığın
qorxunc yuxuların daha tez çin olduğunu.

Yeni səslər

Və bilmək lazımdı səbəbsizliyin səbəbini,
niyəsizliyin niyəsinə.
Burmunu göynədən sirrli qoxunun sənə
nəyi xatırlatdığını düşünmək lazımdı
bir ömür boyu...

Ağlını itirmək lazımdı,
səni daha çox kimin sevdini bilmək üçün.
Uçuruma atılmaq lazımdı
nə qədər güclü olduğunu öyrənmək üçün.
Susmaq lazımdı susa bildikcə
sevdini inanmaq,
sevdini inandırmaq üçün.

Və nöqtə qoymaq lazımdı hər şeyə
sonu görünən və görünməyən hər şeyə
nöqtə qoymaq lazımdı - üç nöqtə
Və nədənsə başlamaq lazımdı,
yenidən,
və yenidən - bütün ömür boyu.

*

sən heç duyğuların əsgər getdiyini
gördünmü, dost, gördünmü ?
hisslərinə çağırış vərəqəsi gəldimi
onlar ön cəbhəyə aparıldımı ?
ümidlərin sərhədböyü tənənfəs qaçdı mı ?
arzuların mühasirəyə alındı mı,
başlarına güllələr yağdı mı ?
xəyalların ölüm qorxusu ilə
səngərin bir küncündə qıvnlı əlləri qulaqlarında hönkürdümü?
istəklərinin gigahı əlindəki silahın
son gülləsinə sığdı mı,
tətiyinə sıxıldı mı ?
nifrətin düşməne təslim oldumu,
düşməni ordusuna qoşulub,
özünə qarşı çıxdı mı ?
həm ordusunu, həm gözlərini itirən
general sevginin ürəyinə bıçağı öz nifrətin vurdumu,
sonda özü də bir məmi partlayışından paramparça oldumu ?
duyğularından qara kağız gəldimi ?
onu pul kimi barmağının arasına alıb
hıçqırtı havasına süzdünmü heç ?
hisslərin şəhid olduğunu gördünmü heç ?
duyğularına yas saxladın mı ?
hər adsız məzar görəndə
qaçıb baş daşını qucaqladın mı, dost, qucaqladın mı ?
hər yatdığında yuxunda necə öldüklerini,
qorxunc meyidlərini görəndə
qışqırıb yatağından qalxdın mı,-
özün öz duyğularından qorxdun mı, dost, qorxdun mı ?
belin büküldümü, havalandın mı, bunca itkilərdən,
məsxərəyə qoyuldu mmu heç ?
bir baxımsız parkda,
bir qara kötüyün üstündə oturub yaşlılarına baxdın mı ?
şəhid duyğularının sağ anlarını xatırladın mı, dost ?
gözlərində sıxmağa yaş,
sinəndə ah çəkməyə nəfəs axtardın mı,
dost, axtardın mı ?
sonra bu qorxunc görkəminlə qovuldun mı hər yerdən,
yerdən, göydən, varlığından, yoxluğundan
qovuldun mı, dost, qovuldun mı ?
sən heç duyğuların şəhid olduğunu gördün mü dost, gördün mü ?

Hörmətli oxucular!

Akif ƏLİ,
yazıçı-publisist

Sizə təqdim edilən "Kəpənək mövsümü" novellasına görə tanınmış Yapon yazıçısı Mitsuko Takaxasi 1965-ci ildə "Bunqakkay" ("Ədəbi aləm") curnalının xüsusi mükafatına layiq görülüb. Mən ilk dəfə 1979-cu ildə "Yapon novellası" adlı topluda bu gözəl əsərlə tanış olduqdan sonra onu Azərbaycan dilində səsləndirməyi qərara aldım. Təbii ki, qeyri-adi dərəcədə oricinal Yapon təfəkkürü ilə yazılmış novellanın mövzusu, məzmunu və yazı manerası o dövrkü yerli ədəbi makulatura bolluğunda kəskin fərqləndiyindən tərcüməni tez bir zamanda bitirib "Azərbaycan" curnalına təqdim etdim. O zaman curnalın Baş redaktoru köhnə vulqar ədəbi təsəvvürlərə qarşı prinsipial, barışmaz mövqedə dayanan xalq yazıçısı Əkrəm Əylisli idi və curnalda bəlkə də AYİ tarixində ilk dəfə sosrealizmə alternativ mövqe daşıyıcıları olan demokratik ruhlu gənclərə səxavətlə yer verilirdi. Redaksiyada əlyazmamı tərcümə şöbəsinin müdiri, görkəmli tərcüməçi-publisist, həssas qəlbli ziyalı Natiq Səfərov (Allah ona rəhmət eləsin!) qəbul etdi və tanış olduqdan sonra özünün müsbət rəyi ilə Baş redaktora təqdim etdi. Natiq Səfərova məhsuldar bir ideya hamisi qədər inanan Ə.Əylisli tərcüməni tezliklə çapa imzaladı. Və 1980-ci ildə "Azərbaycan" curnalının 2-ci sayında işıq üzü görən "Kəpənək mövsümü" ədəbi-mədəni ictimaiyyətin diqqətini çəkdi, xüsusən sovet ədəbiyyatının ənənəvi "klassik nümunələrindən" bezən gənclər arasında geniş yayıldı.

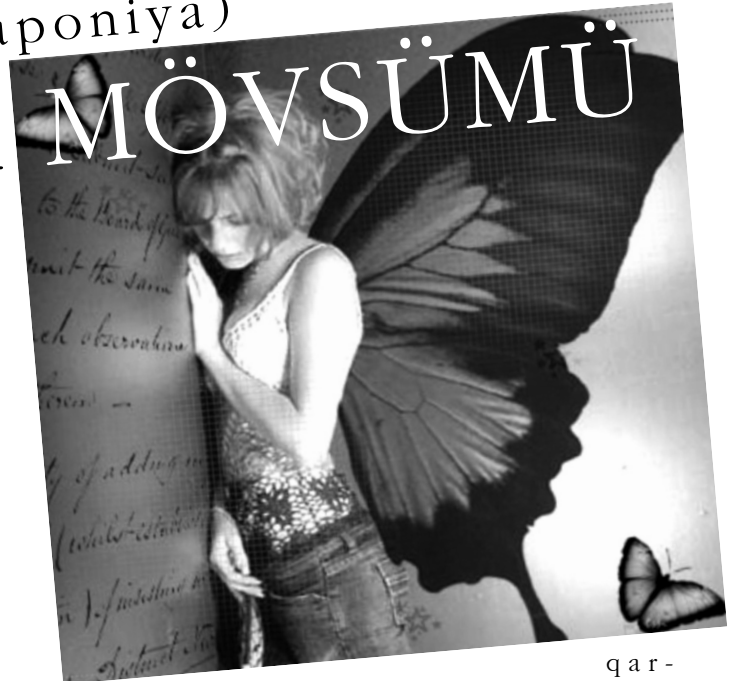
...Aradan illər ötüb. Bu günlərdə təsadüfən bir söhbət əsnasında ədəbi zövqünə inandığım Ədəbiyyat təəssübkeşi, istedadlı şair Rasim Qaraca hələ çox-çox illər qabaq oxuduğu "Kəpənək mövsümü"nü xatırlayıb o novellanın bu günkü oxucular üçün də maraqlı ola biləcəyini vurğuladı. Və mən ilk gənclik illərimin əziz xatirəsi olan həmin tərcüməni həqiqətən də müasirlərimiz tərəfindən müsbət qarşılanacağı ümidi ilə hörmətli oxuculara təqdim etməyi qərara aldım.

Mitsuko Takaxasi (Yaponiya) KƏPƏNƏK MÖVSÜMÜ (novella)

...Cənab Nakamuranın arvadı birdən-birə kəpənəyə dönmüşdü.

Əlbəttə, dili dinc durmayanlar danışdırdılar ki, guya bunlar boş söhbətlərdir, arvad ərinin əlindən baş götürüb harasa qaçıb, vəssalam, amma Nakamura özü başqa şey söyləyirdi və mən ona daha çox inanırdım.

Səhər o başdan kişi yuxudan oyanıb görür ki, arvadı yanında yoxdur, yorğan-döşəyin içində isə təkə ipək gecə köynəyi qalıb. O, həyəcana düşüb arvadını səsləyir, elə bu vaxt mətbəx tərəfdən bir kəpənək uça-uça gəlib qonur düz onun sinəsinə, başlayır nazla qanadlarını yelləməyə. Bu kəpənək sən demə Nakamuranın arvadıymış. Kişi özünü yaman itirir, tez durub evlər idarəsi müdirinin yanına qaçır, xahiş eləyir həkim çağırırsın, amma həyəcandan dili dolaşır, elə

qar -
ma qarışıq danışır ki, müdir bir şey başa düşə bilməyib xəstəxana əvəzinə polisə zəng çalır. On dəqiqədən sonra pəncərələrimizin altında polis motosiklləri gurultu qopardaraq bütün binaya dəhşətli vəlvələ saldı. Məmur

cənablari bizim mənzilə də gəlmişdilər. Mən nə bilirdimsə hamısını danışdım. Dedim, dünən axşam biz xanım Nakamura ilə pilləkəndə rastlaşmışıq. Onda heç bir qəribəlik hiss etməmişəm. Doğrudur, biz kəlmə də kəsmədik, amma o elə həmişəki kimi idi, dəyişib-eləməmişdi. Hara gedirdi? Deyəsən bazarlığa - çünki əlində iri zənbil vardı. Gecə saat on ikiyə işləmiş cənab Nakamura gəlib çıxdı. Evə gec qayıtmaq onun adətidir. Həmişə də dəm olur, dəm olanda da qapının ağzında bir hay-küy salır, gəl görəsən. Açıyla sakitcə qapını açıb içəri girmək əvəzinə, barmağını zəngin düyməsinə basıb durur, ta arvadı gələndə kimi çalır. Lap baş-qulağımız gedir. Hə, dünən gecə də onlar dəhlizdə xeyli danışdılar. Ta sonra nə olub, bilmirəm...

Məncə polis işçiləri Nakamuranın özündən şübhələnirdilər ki, bəlkə o, ailə qalmaqlı zəminində arvadını vurub öldürüb. Amma boş söhbətdir! Onun arvadı çox mülayim qadındır, heç vaxt əri ilə dalaşmazdı. Nəhayət polis belə qənaətə gəldi ki, yəqin Nakamuranın dözülməz istilərdən ağıl çaşdığı üçün arvadının kəpənəyə döndüyünü zənn eləyib. Onlar gülməyə başladılar, amma mən burda gülməli heç bir şey görmürdüm. Çünki cənab Nakamuraya əvvəldən inanmışdım. Axı onun arvadı niyə də kəpənəyə dönməsin? Burada qəribə nə var? Xəyalımda o saat sarı bir kəpənək canlandı. Çünki xanım Nakamura sarı rəngi çox sevirdi, bu rəng ona yaxşı da yaraşırdı. Onun bütün paltarları sarı rəngdə idi - donları da, köynəkləri də, ayaqqabıları da... Yəqin onun könlünə havaya qalxmaq, genişliyə çıxmaq, cansıxıcı hündür, möhkəm ağ divarlardan savayı heç nəyi olmayan bu iyrənc yaşayış məskənindən uçub getmək, aralanmaq, uzaqlaşmaq meyli düşmüşdü. Bizim evlərə baxanda nədənsə adamı üşütmə tutur. Mənzillərimiz adamları bir-birindən ayırır tənhalığa məhkum edən bağlı qəfəslərə bənzəyir. Yenə axşamlar, adamlar evlərinə qayıdıb işıqlar yanan vaxt dərd yaradı, ancaq gündüzlər, bütün gün uzununu öz miskin fikirlərinə tək qalıb vaxt keçirmək lap dözülməzdir.

Məmurlar bir şey aydınlaşdırma bilməyib çıxıb gedəndən sonra özümü Nakamuragilə saldım, - qonşuluq münasibətlərimiz pis deyildi - dedim görüm nə var, nə yox?

Cırıldamasın deyə qapını ehmalıca aralayıb içəri girmişdim ki, Nakamuranın səsinə eşitdim:

- Hə, axır ki biz tək qaldıq! İndi həyəcanlanmaya bilərəm...

Diksindim. Nakamura mətbəxdə mizin üstünə doğru əyilmişdi. Səsi kimi, durduğu vəziyyəti də çox qəribəydi - təsirli, təmtəraqlı. Lap monoloqunu məşq edən aktyora oxşayırdı. Mat qalmışdım, görəsən ona nə olub? Ancaq bir an sonra hər şey aydınlaşdı. Nakamuranın qarşısında - mizin üstündə sarı bir kəpənək vardı. Elə bəzəkli, elə qəşəng idi ki! Nazınan titrək qanadlarını açıb-yumurdu. Bütünlüklə arvadına başı qarışmış Nakamura məni görmürdü.

- Necə, necə?.. Yalvarıram, danış... Yoxsa məndən utanırsan?

Özgə söhbətinə qulaq asanlardan deyiləm, ancaq bu səhnə məni elə heyrətə salmışdı ki, kimsə yerimdəcə dönüb qalmışdım.

- Hə, hə, əzizim! Anladım, anladım...

Nakamura sevincək başını yellədi, əllərini uzadıb ehmalca kəpənəyi ovçuna götürdü. Sonra ovçunu dodaqlarına yaxınlaşdırıb pıçıldadı:

- Mənim gözəlim... Mənim sevimlim... Qəşəngim...

Həyəcandan azacıq titrəyən sakit kişi səsi. Qırıq-qırıq pıçıltılar. Ahlar. Sonra yenə pıçıltılar, pıçıltılar... Mən sanki başqa bir aləmə düşmüşdüm.

Birdən Nakamura qəribə, ehtiraslı hərəkətlə sifətini ovçuna sıxdı.

Əvvəlcə bir şey anlamayıb diqqətlə onu izləyirdim. Ancaq bir azdan ağılım özümə gələndə hər şeyi başa düşüb qıpqırmızı qızardım. Utanaraq bayıra qaçdım.

Evdə xeyli müddət sakitləşə bilmirdim. Ürəyim şiddətlə döyünürdü...

Çılğın hənirtilər... Qızgın ehtiras... Bu dünyaya yad olan pərişan sifət... Uyuyaraq sərilib qalmış heysiz bədənciyəz və hərdən titrəyərək qımıldanan bir cüt sarı ipək qanad... Bəli, bu - vur-tut insan ovçuna qonmuş balaca bir kəpənək idi, mən onu cəmi bir-cə anlığa görə bildim, çox görmədim, ancaq elə bu bir-cə anda mən sanki zərrəbin altında kişi tumarından həzz alan bir qadını da görə bildim və şahidi olduğum bu mənzərədən büsbütün sarsıldım.

Eyni zamanda nədənsə özümü çox xoşbəxt hiss eləyirdim. Mənə elə gəlirdi ki, bütün bunlar məxsusi məndən ötrü hazırlanmışdı. Axı bu yaxınlarda yeni bir sifariş almışdım - televiziya üçün kooperativ evdə yaşayan evdar qadının həyatından pyes yazmalıydım. Çox baş sındırır, çox çalışırdım, ancaq bilmirdim, heç ağılıma da gətirmirdim nədən başlayım, nə yazım.

İndi isə mövzu özü uçub əlimə gəlmişdi. Pyesin adı ildırım kimi bir-cə anda çaxıb vərəqə qondu. Əlbəttə ki, "Kəpənək mövsümü!". O saat redaktora zəng vurub pyesin adını dedim.

- Necə, necə?.. Kəpənək? Hansı kəpənək, o uçan?.. Hm... Yaxşı bəs onların nəyindən yazacaqsan?

- Fərqi nədir? Ancaq siz narahat olmayın, bu səfər mən əsil sədevr yaradacağam! - çox qətiyyətlə sözümü deyib dəstəyi asdım.

İndiyə kimi tənqidçilər mənim əsərlərimi ümitsiz, inamsız qarşılayıblar: "çox qurudur", "obrazlar bitkin deyil", "hiss-

lər açılmayıb", "real həyatdan əsər-ələmət yoxdur" və sair. Amma bu

dəfə hər şeyin yaxşı olacağına inanırdım. İndi mən həyatın özünü kağıza köçürəcəkdim, daha axtarib qoşub-qon-darmayacaqdım.

"Kəpənək mövsümü"... Mənə elə gəlirdi ki, sanki bu mövzunu ömrüm boyu özümdə gəzdirmişdim və indi kənar-dan kiçik bir təkanla sözlər öz-özünə qoşularaq aşib-daşır, dalbadal kağıza qonmağa can atırdılar.

Bir səhər, adəti üzrə gəzintiyə çıxmış ərimin qayıtmasını gözləyib hər şeyi ona danışdım. Daha doğrusu əhvalatı ümumi cizgilərlə təsvir elədim, qeyri-ixtiyari şahidi olduğum intim təfərrüata isə varmadım. Utandığımdan mətbəxdə gör-düyüm səhnədən söz açmadım. Ərim deyəsən inanmadı, fi-kirləşdi ki, yaqın mən yenə nəyə uydururam.

- Axı adam durduğu yerdə necə kəpənəyə dönə bilər?

Ancaq nə etmək olar? Qonşularımız onu qətiyyənlə maraq-landırırdı. Bu ki həmişə olan pıç-pıçdan, dedi-qodudan deyil: ay nə bilim filankəs özünə təzə paltar alıb, filankəsi küçədə cavan oğlanla görüblər... Bu dəfə söhbət çox ciddi məsələdən gedirdi. Axır ki, ərim uydurmadığıma, zarafat da etmədiyimə inandı, bir az fikrə gedib soruşdu:

- Axı niyə o birdən-birə məhz kəpənəyə dönsün? Niyə?

Necə yəni niyə? Doğurdanmı ərim heç bir şey başa düş-mürdü? Əslində heç mən özüm də bunun səbəbini əməlli-başlı izah edə bilmərəm, ancaq xanım Nakamuranın vəziy-yətini çox gözəl duyuram. Belə şeylərin səbəbini soruşmaq, intihar etmiş adamdan nə üçün intihar elədiyini soruşmaq kimi bir şeydir. Intihar edənin bu son acı qərara gəlməsi üçün adətən əlində xeyli səbəblər olur, hərçəndi bu səbəb-lərin heç biri, ayrı-ayrı baxanda, həyatla vidalaşmaq üçün əsas vermir. Axı adam var daha ağır şəraitdə yaşamaqda da-vam edir. Burda məsələ şəxsi inamdadır - intihar edən baş-qa yol olmadığını güman edib öz xoşuna həyatla vidalaşır. Həyatdan getmək, əlbəttə, bu da bir çıxış yoludur. Ancaq bəs yaxşı, kəpənəyə dönmək məgər bundan pisdir? Belədən sən tamam yox olursan, başqa şəkllə düşüb yaşamağını da-vam etdirirsən... Ölüm isə artıq hər şeyin sonudur.

Yadıma gəlir, bir dəfə qəzetlər əvvəlcə uşağını, sonra da özünü öldürən bir qadın haqqında yazı vermişdilər. O, ölü-mündən əvvəl kağız da yazıb qoymuşdu: "Ərim çox işləyir. Evə gec qayıdır. Mən bütün günü tək oturmaqdan danırı-ram. Şam yeməyinə həmişə birgə əyləşən ailələrə - atalara, analara və uşaqlara - paxıllığım tutur..." O vaxt o qadını heç cür anlaya bilmədim, amma xanım Nakamuranı çox gözəl başa düşürəm. Yadıma bir fransız kitabından sitat düşdü, de-yəsən müəllifi də qadındır, fəmiylası, səhv eləmirəmsə, Bo-vazardı. Yazır ki: "Evda qadın barəmə içərisində ipək hörən sürfəyə bənzəyir. Hər gün xörək bişirən, ev yığışdırən, qab-qacaq, paltar, əski-üşkü yuyan bu qadın daim bəzəkli kəpə-nək kimi azadlığa çıxıb genişliyə pərvazlanmaq arzusıyla çırpınır".

Kəpənəyə çevrilmək... Bir səhər oyanıb görürsən ki, ət-rafında hər şey dəyişib. İçəriyə ardı-arası kəsilmədən gur gü-nəş işığı axır və hələ dünən cansıxıcı, bomboz görünən dün-ya indi minbir rəngdə bərq vurur. Çöllər, meşələr yaşıllıq

icində uyuyur. Sərin mehə də sanki dadlı bir ətir hopub. Ge-nişliyin, ənginliyin ucu-bucağı yoxdur. Meşələr, dağlar, çay-lar - hər şey sənə ixtiyarındadır. Və hələ dünən elə ağır olan bədənənin bu gün sehlri bir yüngüllük içindədir. Sən rəngbə-rəng, qəşəng qanadlarını çala-çala səmada süzürsən, süzür-sən və hiss edirsən ki, budur, nəhayət, əsil həyat başlanıb... Kəpənək ənginliyə, səmanın maviliklərinə doğru ucalır və tədricən kiçik bir qığılcıma dönür.

Bu - həyatdır od tutub yanır. Vəcdədən, həzzədən, ləzzətin bolluğundan alovlanır...

Uzaq uşaqlıq günlərindən bir qəribə hadisə yadımda qa-lıb. Bir axşam gün batanda mən sarı çiçəkli çəmənləkdə kə-pənəklərin dalınca qaçırdım. Sarı kəpənəklər bu sarı çiçək dənizinin içində itib-batır, görünməz olurdular. Onların tit-rəsən qanadlarını sezmək üçün çox diqqətlə baxmaq lazım gəlirdi. Sonra günəş üfünqün arxasına çəkildi, çiçəklər tünd qızılı rəngə boyandı və mən baxıb gördüm ki, sən demə ət-raf kəpənəklərlə doluymuş. Gözümün qarşısında birdən-bi-rə hər şey canlanıb uçmağa başladı. Mənə elə gəlirdi ki, çiçək-lər otlardan aralanıb havada süzülür. Çiçəklər və kəpənək-lər, kəpənəklər və çiçəklər... Onlar milyonlarla, lap milyard-larlaydı. Birdən-birə başım hərləndi, otların üstünə çökdüm və damarlarımda çox iti axan qanımın harasa yuxarıya dar-tındığını hiss elədim. Birdən bütün bədənəim sanki çəkisiz-ləşdi və mən sərbəst uçuşun qeyri-adi, izaholunmaz ləzzəti-ni duydum. Nəydi bu? Bilmirəm. Amma lap elə indinin özündə də o günü xatırlayanda bütün bədənəim isti, dadlı ağrıya bənzər bir titrətmə yayılır...

Deyəsən bərk xəyala dalmışdım. Qapımız döyülürdü. Gələn Nakamura idi. O, bizim telefonla zəng vurmaq üçün icazə istəyirdi.

- Müdirin kontorundan zəng eləmək istəmədim. Qorx-dum yenə də məni düzgün başa düşməyə və ...

- Buyurun, buyurun! - Mən səmimiyyətlə onu içəri dəvət elədim.

Qonşum yaqın mikrorayonumuzun yeməkkənasına zəng vurmaq istəyirdi ki, səhər yeməyini tez gətirib çıxarsın-lar... Yazıq görünür acmışdı; bu qəribə hadisəyə görə səhər-dən dilinə bir şey dəyməmişdi. Nə olar, tezəcə sifariş yerinə yetirərlər, yeməkkənamız kifayət qədər sürətlə və dəqiq iş-ləyir. Görünür evin-əşiyin nə qədər rahat qurulmuş olsa da, əgər arvadın kəpənəyə dönübsə, bəzi narahatlıqlara dözmə-yə məcbursan. Bu fikirdən mən bir az sakitləşdim və indi Nakamura ilə söhbətdən hiss elədim ki, bütün qəlbimi riq-qətə gətirmiş o qəribə səhnə haqqında çox düşünməyə dəy-məz.

- Bağışlayın, siz gül mağazasının telefonunu bilmirsiniz?

- Gül mağazasının?... - Mən yenə özümü itirdim, görünür bu sual çox gözlənilməz oldu.

- Bəli... Mən bu yaxınlarda arvadımı kəndə aparmağa ha-zırlaşırəm, ancaq hələlik istəyirəm mənzilimizi gülə tutum. Axı mənim arvadım çiçəkləri çox sevir...

Nakamura gül mağazasına zəng vurub, çoxlu-çoxlu gül-çiçək sifariş verdi. Bəli, onun arvadı həqiqətən də gülləri çox sevirdi. Həmişə bazardan qayıdanda zənbilində mövsüm-dən asılı olaraq bir neçə gözəl çiçək gətirərdi.

rəssam: Babi

Yadımdadı, hələ bir dəfə o, ərindən şikayətləndi: "Mən gül alanda ərim yaman hirsələnir. Deyir pul heyifdi, hər zir-zibilə vermə. Görürsən, amma özünün içkiyə pul verməyə heyfi gəlmir, hər axşam evə kefli qayıdır".

Ailə həyatı qəribə şeydir. Ər-arvad yan-yanə uzun illər yaşayır, ancaq çox vaxt bir-birlərinə heç fikir də vermirlər. Elə ki biri xəstələndi, ya başqa xoşagəlməz hadisə oldu, o saat o birisi əl-ayağa düşür, elə canıyananlıq göstərir ki...

Nakamura ləngimədən və təklif elədiyim çayı da içmədən, tezəcə getdi. Görünür o, arvadını tək qoymaq istəmirdi.

- Bütün bu əhvalatlara dərinədən fikir verəndə belə məlum olur ki, arvadımla biz toyumuzdan sonra ilk dəfədir vaxtımızı birgə keçiririk... Özümüz də elə sakitik, elə rahatıq ki... Çox gözəldir...

Bəs görən mən kəpənəyə dönsəydim...

Ərimdən soruşdum:

- Mən kəpənəyə dönsəydim, yəqin sən məyus olardın, hə? Yoxsa əksinə - sevinərdin, mənim portretimi çəkərdin?

- Nə... portretini?

- Hə da, yağlı boya ilə... Mən axı çox qəşəng kəpənək olardım...

Bu an ürəyimdən kəpənək olmaq arzusu keçdi. Bu çıxılmaz vəziyyətimdən yalnız kəpənək olmaqla canımı qurtara bilərdim. Ancaq ərim belə şeyləri anlamaq, yaxud heç olmasa təsəvvür eləmək iqtidarında deyildi. İndi də bütün görkəmiylə "Hə, yenə başladı!"-deyərək, saymazıyana cavab verdi:

- Kəpənək çəkməyin mənası nədi axı?..

Ərim rəssamdır. Hər gün nahardan sonra evimizin yaxınlığındakı emalatxanasına gedib şəkil çəkməklə məşğul olur. O, geniş tamaşaçı kütləsi arasında və ənənəvi üslubda işləyən rəssamlara üstünlük verən akademik mühitdə o qədər də məşhur deyil. Buna baxmayaraq incəsənət curnalları da im yenilik axtaran əlli yaşlı Kenkiti Saymuranı yüksək qiymətləndirirlər.

- Sən məni ta sevmirsən, hə? -nədənsə gözlərim yaşardı.

Ərim dinməzəcə mənə baxdı. Sifəti çəşqin ifadə aldı. Biz iki il idi evlənmışdik, amma o hələ indiyədək mənim göz yaşlarımı görməmişdi. Hamı bizi xoşbəxt ər-arvad sayırdı, mənə hərdən oturub öz-özümə düşünürdüm - doğurandanı xoşbəxtlik elə budur?

Mən, Kenkiti Saymuranın ikinci arvadıyam. Birinci arvadı hələ o, Sibirdə əsirlikdə olan vaxt ölüb.

Mənim yaşım otuzu keçib. Peşəm radio və televiziya üçün müxtəlif məqalələr yazmaqdır, doğrudur məni o qədər də bacarıqlı müəllif hesab etmirlər, amma hər halda yazdıqlarımı da heç vaxt geri qaytarmırlar. Mən naşı xarrat kimi hər işdən yapışırdım - istər pyes olsun, istər ciddi hekayə, ya yumoristik veriliş - eşələnib-eşələnib axır ki, ortaya alababat bir şey çıxarırdım. Düzdür, mənə çox az qonorar yazırdılar, amma incimirdim. Pul məni maraqlandırmırdı. Çünki azad, sərbəst, qayğısız həyat, vaxtımı istədiyim kimi keçirə bilmək imkanım xoşuma gəlirdi. Mən bu güncü günlə yaşayırdım, dumanlı gələcəyim haqda bütün fikirləri özümdən uzağa qovur və yaradıcılıq nasılığımı çox əlverişli - "ilk addımlarını atan gənc" ifadəsi arxasında rahatca gizlədə bilirdim. Elə əslində yaşımın çoxluğuna baxmayaraq, mən "yeni yazmağa

başlayan müəlliflər" cərgəsində idim.

Tadzima da bu siyahıdaydı. O da mənim kimi qaraqabaq, lal-dinməz, adama yovuşmazdı. Məlum məsələdir ki, belə adamların özü də kiminləsə münasibət saxlamaq ehtiyacı duyur... Odur ki, biz dostlaşdıq. Mən şəhərin mərkəzində yaşayırdım, Tadzima da hər şəhərə gələndə mənə baş çəkirdi. İşləri yaxşı gedəndə adam öz sevincini kiminləsə bölmək istəyir, çətinə düşəndə ondan betər - sənə canıyanan bir həmdəm axtarırsan. Canıyananlıq eləyən həmişə mən olardım, amma buna baxmayaraq Tadzimanın hər gəlişi mənə böyük sevinc gətirərdi; axı mən tamam tək yaşayırdım. O, demək olar ki, hər həftə yanıma gəlirdi. Biz saatlarla dörd tatamilik (balaca həsir palazdır - tərç.) dar otağında üzbəüz əyləşib söhbət edərdik, Tadzima ta gecə yarısına kimi, axırncı qatar gedənə qədər oturardı. Yox, yox, bizim aramızda heç bir şey olmamışdı. Biz hətta birçə dəfə də öpüşməmişdik. O hərdən mənə tanış olduğu qızlardan danışardı - qohum-əqrəbaları onu evləndirmək istəyirdilər. Mən özüm də ona tezliklə işlək, evdar bir qadınla evlənib vəziyyətini sahmana salmağı məsləhət görürdüm.

Bir dəfə rəssam həyatından bəhs edən televiziya pyesi yazmaq üçün sifariş almışdım. Bir roman götürüb səhnələşdirməyi düşünürdüm, çünki özüm rəssam haqqında necə yazmağı heç təsəvvürümə də gətirmirdim. O zaman Tadzima dayısı Saymuranın yanına getməyi təklif edib bildirdi ki, bu tanışlığın mənə köməyi dəyə bilər.

Həmin vaxta qədər o, rəssam dayısından bir kəlmə də danışmamışdı.

Saymura azdanısan, xoşagəlim bir adam idi. Mən peşəmdən doğan ədəbsizliklə ona cürbəcür, əksərən də səfeh suallar yağdırır, o isə aramla, tələsmədən cavab verirdi. Növbə ilə onun sifətində gah utancaqlıq, gah güzəşt, gah çəşqinlik, gah da açıq-aydın istehza əks olunurdu. Ancaq gözlərindən həmişə xeyirxahlıq yağırı və mənə elə gəlirdi ki, bu gözlər deyilən sözlərdən daha çox şey deyə bilər. Elə mənim xəyalımı qanadlandıran da məhz o gözlər oldu. Nəhayət, mən orta yaşlı rəssamın həyatından bəhs edən bir ssenari yazdım.

Təəccüblüdür ki, tənqidçilər ssenarim haqqında çox xeyirxah fikirlər söylədilər. Əsər televizorla göstərildikdən bir həftə sonra mən Saymuraya minnətdarlığımı bildirmək üçün bir şüşə viski götürüb onun emalatxanasına yollandım. Tadzima bərk məşğul olduğundan mənimlə gedə bilmədi.

Saymura yazı barəsində heç bir söz demədi, təkcə onu bildirdi ki, televizora baxıb. Amma deyəsən hər halda veriliş müəyyən təsir göstərmişdi, çünki elə bil rəssam dəyişilmiş, keçən dəfəkindən fərqli olaraq, mənə daha çox maraq göstərmişdi.

başlamışdı. Tezəcə çıxıb getmək istədim, o isə şam yeməyinə qalmaq xahiş elədi... Saymuranın bir xidmətçisi vardı, hər gün gəlib emalatxananı yığışdırır, xörək bişirərdi. Ancaq bu dəfə o xidmətçiyə təkcə bazarlıq etməyi tapşırırdı və şamı özü hazırlayacağını bildirdi. Təəssüf ki, xörək bişirməkdə ona kömək edə bilmədim. Çünki ümumiyyətlə, kulinariya məsələlərindən heç cür başım çıxmırdı. Uzun illər boyu tənha yaşayaraq, ləzzətli yeməkdən həzz almağın nə demək olduğunu yadırgamışdım. Əlbəttə, hər bir insana mütləq ye-

mək lazımdır. Və mən də aclıq hiss edən kimi yeyirdim. Yuxum gələn kimi yatırdım. İşləmək lazım olanda da işləyirdim. Ancaq nə yemək, nə yatmaq, nə işləmək, nə də müxtəlif əyləncələr mənə ləzzət verirdi. Özümü həyatda təzə sənət aləminə atılan gənc kimi hiss edirdim, mənə elə gəlirdi ki, əsil həyat, hələ hardasa qabaqdadır. Amma mən bu əsil həqiqi həyata daxil olmaq üçün necə bir addım atmağın lazım olduğunu bilmirdim.

- Bilirsinizmi, mənə, əgər getsəniz ömrünüz daha şən keçər... - Saymura sözarası dedi.

Mən bu zaman elə Tadzima haqqında düşünür, onun nazik, əsəbi sifətini xatırlayırdım. Tadzimanın çox ağır, cod xasiyyəti vardı. Hərdən lap dəyərsiz, xırda-xuruş şeylərə də əsəbiləşərdi. Məsələn, adicə lüminessen lampaları ona pis təsir göstərirdi. Telestudiyada tez-tez redaktorlarla mübahisə edir, barıt kimi partlayaraq qapını çırpıb gedərdi. Nəticədə də gərəkli bir işi əldən çıxardı... Bəli, mən Tadzimanı düşünürdüm. Zıyan yoxdu, bütün bunlarla barışmaq olar. Əgər ona bacarıqla rəhbərlik edə bilsəm... hər şey düzələr...

- Ərə gedib ciddi surətdə yaradıcılıqla məşğul olun, - Saymura davam elədi. - Bacarığınızı xırda işlərə sərf edərək yalnız pul xatirinə işləməyiniz heyifdir...

Bu gözlənilməz sözlərdən özümü itirərək yeməyi kəsib Saymuraya baxdım. O heç nə olmayıb kimi yeməyində idi.

- Biz yəqin ki, bir-birimizə alışa bilərik... Bu çətin olmaz, hər ikimiz kifayət qədər yaşlıyıq və lazım gəlsə bir-birimizin baxışlarına da hörmət edə bilərik. Hətta bunun işimizə köməyi dəyər...

Qisası, Saymura ona ərə getməyi təklif edirdi. Bu, iki il qabaq olmuşdu. Biz evləndik. Bəxtimiz də gətirdi - indi yaşadığımız kooperativ binaya köçdük. Saymura ideal ər idi. Heç vaxt heç nədən ötrü narazılığını bildirməzdi. Sifətini belə qırıxdırmadan birtəhər hazırladığım dadsız-duzsuz yeməkləri yeyərdi. Özü özünə xidmət edərdi. Hər gün nahardan sonra da emalatxanasına gedib şəkil çəkməklə məşğul olardı.

- Sən mənə daha sevmirsən, hə?

Mən həmişə sevgi barəsində düşünür, buna görə də tez-tez ağlayırdım. Ərim deyəsən mat qalmışdı - axı o, göz yaşlarını ilk dəfəydi gördürdü. Doğurdanmı məhəbbət bu imiş? Belə sakit, səssiz, yeknəsək... Ancaq Saymura ilə nə qədər sakit dolanırdıqsa, əsəblərim bir o qədər gərilirdi... Yəqin uzun illər tənha yaşayaraq məhəbbətdən çox şey ummuşdum. İstəmişdim ki, mənə tapacaq sevgi qeyri-adi dərəcədə ehtiraslı, güclü olsun, eləcə də həyatımı, həmçinin xasiyyətim kökündən dəyişdirməyə qadir olsun. Ancaq mən zərrə qədər də dəyişməmişdim. Əvvəlki kimi öz isti yuvamda oturub sadələvh xəyallara dalır, əsil həyatımın başlayacağı günü gözləyirdim. Vaxt vardı ki bütün bu xəyallarımın bir ucunu ailə həyatı ilə bağlayırdım.

Düşünürdüm ki, dediyim o əsil həyat ərə gedən kimi başlayacaq. Illər isə ötürdü...

- Kim bilir, bəlkə elə mən də kəpənəyə dönəcəyəm...

Bu sözləri zarafatyana deməyə çalışdım, bir az gülümsədim də, ancaq heç bir şey alınmadı, yenidən gözlərimdən

yaş töküldü.

Əlbəttə, mənim zərrə qədər də öz "çevriləbilmə" qabiliyyətimə inamım yox idi, amma buna baxmayaraq kəpənəkdən söz düşən kimi nədənsə özümə yazığım gəlirdi.

- Mən səni çox gözəl anlıyıram, - Saymura halıma yandı, - bir işi başlamazdan qabaq adamda yüksək əsəbi vəziyyət yaranır. Bir az döz, oturub yazmağa başlayan kimi, hər şey keçib-gedəcək...

O, heç nə anlamamışdı.

Saymura həmişəki kimi, yenə nahardan sonra emalatxanasına yollandı. Mən onun arxasınca baxıb kürəklərinə fikir verdim - yaşlı adam kürəyi idi. Sifətdən pis qalmayıb, amma kürəyi onun yaşlı olduğunu bildirirdi. Kədərim daha da artıdı.

Əslinə baxanda ərimin heç bir taqsını yoxdu. Heç mən də onu günahlandırmırdım. Ərə getməyə razılıq verəndə hiss eləmişdim ki, ömrümüz elə belə də keçəcək. Yəqin hər şeydə günahkar özüməm. Axı ərə gedənə qədər, yəni düz otuz il işim-peşəm o olub ki, ətrafıma keçilməz sədd çəkim. Səbəbi də tez-tez xətrimə dəyiləcəyindən qorxmağım, ağciyərliyim olub. Bu sədd çox hamar, parıltılı, sürüşkən barımaya bənzəyirdi. Hamı mənə çox tez isnişə bilirdi.

Mənimlə boş-boş laqqırtı vurur, zarafatlaşır, ağıllarına belə gətirmirdilər ki, adamla yox, o dediyim baramayla əylənirlər. Onlar üçün nə fərqi - mən olum, ya barama; məlumdur ki, belə etinasızlıq aradakı münasibətlərə bir yüngüllük, sərbəstlik gətirir. Bəli, mən yüngülxasiyyət kimi tanınmışdım. Əslində isə o parıltılı baramanın daxilində hər gün, hər saat göz yaşları, hönkürtlər, əsəbi fikirlər doğulurdu. Lakin bunlar süzgəcdən keçib bayıra sızanda, təbəssümlərə, dadlı-dadlı sözlərə çevrilirdi. Mən öz sipərimin arxasında üçqat sıxılaraq əzildim, boğulurdum. Buna baxmayaraq əmin idim - nə qədər ki, baramadayam, heç nədən qorxum yoxdur. Axı insanlara öz həqiqi sifətini göstərməsən, qəlbin də yara görməz. Bu cür yaşamağı həyat adlandırmaq olarmı? Bilmirəm. Təkcə bir şeyi bilirdim: bu səddi yalnız mən özüm dağıtmalıyam, özgə heç kim. Ancaq bundan ötrü gərək özüm-özümə qanlı vuruşa girəm.

Bir vaxtlar Tadzimadan çox şey umurdum. Elə ha gözləyirdim ki, o, bir gün əlini uzadıb ətrafımdakı çəpəri dağıdacaq. Amma o özünü daha qalın qabıqla bürüyüb bayıra çıxmaq barəsində heç düşünmürdü də. Deməli, yalnız mən özüm hərəkətə gəlməliydim. Lakin, mən dağlar aşmaq üçün doğulmamışdım. Yəqin ki, həmişə düzəngahlarda sakit-sakit gəzməyə alışmış adam zirvələrin bir o qədər də qorxulu olmadığını təsəvvürünə belə gətirmir - axı dağlardan birinin üzərinə qalxmaq, o biri, qonşu dağların heç də adicə təcikdən uca olmadığını görmək üçün kifayətdir. Mən heç vaxt hündürlüyə dırmaşmağa can atmamışam, odur ki, dağlar mənim üçün həmişəlik keçilməz maneə olaraq qalıb. Deməli, mən öz arzumdən əl çəkməliydim. Ümumiyyətlə, heç vaxt bu və ya digər arzumu həyata keçirmək üçün qınımdan kənara çıxmağa çalışmamışam. Heç olmasa öz əllərimlə boğduğum ümidlərimin meyidlərini daşıyıb atmaq üçün də baramamdan çıxmazdım. Pul hərisliyi, şöhrət həvəsi, məhəbbət arzusu - bütün bunlar çoxdan ölüyü çevrilmişdilər və

barama daxilində qalıb tədricən çürüyərək qara iyrənc bir maye halına düşmüşdülər. Bu baramanı kənardan dağıdan olsaydı vəziyyətim nə qədər yüngülləşərdi, özümü nə qədər yaxşı hiss edərdim! Amma heç kim bunu eləməirdi, mən də iyrənc mayədə boğulmamaq üçün tərpənməyə belə qorxurdum...

Kiminsə bizim mərtəbəyə qalxaraq qonşu qapının zəngini basdığını eşitdim, yəqin Nakamuranın sifariş verdiyi çiçəkləri gətirmişdilər. İradəmi toplayaraq masanın arxasına keçdim və qarşıma bir ağ dəftər qoydum.

"Kəpənək mövsümü"... Bu elə bir dövrdür, elə bir gündür ki, bu zaman hər hansı bir qadın birdən-birə məşəl kimi od tutur və hissələrin bolluğundan, xoşbəxtliyin gücündən göy qurşağı kimi bərk vurmağa başlayır. Bu, gündəlik bomb-boz adı yaşayışla, həmin yaşayışın adamı təngə gətirən cansıxıcı kədərlə, qəm-qüssəsiylə, həsrətiylə heç bir əlaqəsi olmayan gözəl bir mövsümdür... Kəpənək mövsümü...

Bu zaman mən səhərki kimi polis motosikllərinin uğultusunu eşitdim. Yoxsa, yenə də kiminsə arvadı kəpənəyə çevrilib? Belə getsə, yəqin tezliklə bütün arvadlar kəpənək olacaqlar. Bəli, kəpənək mövsümü başlanı! Mən yenə uşaqlıq zamanı rast gəldiyim həmin hadisəni xatırladım. Sarı çiçək dənizi və saysız-hesabsız sarı kəpənəklər...

Tezliklə duyğularım gerçək çıxdı. Bir axşam bazarlıqdan qayıdanda evlər müdiriylə rastlaşdım. Qoca məni saxlayıb artıq iyirmidən çox qadının kəpənəyə döndüyünü xəbər verdi. İndi daha heç kim demirdi ki, onlar xəlvəti evdən baş götürüb qaçıblar.

Doğurdan da axı necə ola bilər ki, iyirmi arvad iyirmi əri eyni vaxtda atıb qaçsın!

- Sizdən bir xahişim var, - müdir əlindəki bağlamanı mənə uzadıb dedi: - Bəlkə lütf edib bunu qırx yeddinci mənzildəki xanım Asaya çatdırarsınız? Binamızda kəpənəklər peyda olandan, mən ora yaxın düşməyə qorxuram. Qanadlarının üstündəki o tozu görəndə gözüm yoxdur. Deyəsən indi buna allergiya deyirlər, hə? Nə isə, o tozcuqlar çox iyrənc şeydir. Lap yelbeyin qadınların sürtdükləri pudranın qoxusunu verir. Adamın nəfəsini kəsir...

Bağlamayı alıb evə tərəf getdim. Axşam olduğu üçün, demək olar ki, bütün pəncərələrdə işıq yanırdı. Elektrik işığı məni həmişə sakitləşdirir, o, gündüzün parlaq günəşindən daha isti, daha zərifdir. Mən bir işıq gələn pəncərələrə baxdım, bir də öz qaranlıq pəncərəmə, tutqun ümitsizlik aramla şəffaf qüssəyə çevrilirdi. Mən yenə öz qınıma çəkilərək qüssəyə dalır və xəlvəti özgələrinin həyatına boylanırdım. Görən o pəncərələrin arxasında nələr var? Birdən-birə paxıllıq mənə güc gəldi. Orda insanlar yaşayır, ömür sürür, sevib-sevilirlər, özləri öz həyatlarını və öz məhəbbətlərini yaradırlar. Maraqlıdır, görəsən kəpənəyə dönmüş qadınlar xoşbəxtdirlərmi?..

Qapıda cənab Asayla rastlaşdıq. Məndən bağlamayı alıb əzabkeş bir ifadəylə dedi:

- Mənim Marim yenə özünə paltar sifariş verib? Doğur-

danmı qadınlar üçün bəzəyin bu qədər əhəmiyyəti var?

Asaylar cəmi yarım ildə evlənilər, evlənen kimi də bizim binadan mənzil alıblar.

- Ta nə deyim, bəzənir, qoy bəzənsin, - o davam elədi. - hər halda bu, kəpənəyə dönməkdən qat-qat yaxşıdır. Mən ona bir kəlmə də söz deməyəcəm, sus-pus duracam.

Bilirsiz, mən heç istəməzdim arvadım kəpənək olsun. Axı biz cəmi altı ay evlənməmişik, indi ömrümüzün ən xoşbəxt günlərini yaşayırıq. Mari hələ ailə həyatından bezikməyə macal tapmayıb, nə mənası var indidən dönüb kəpənək olsun, hə? Amma mən yenə də son dərəcə diqqətli və ehtiyatlı olacağam - axı qadınların qəlbi çox anlaşılmazdır... Nə bilmək olar, birdən...

Cənab Asayla sağollaşıb evə qalxdım. Ərim hələ gəlməmişdi. Bu gün də yəqin həmişəki kimi emalatxanadan gecə yarısı qayıdacaqdı. Işıqı yandırdım, amma ürəyim açılmadı. Kimsəsiz boş otaqda hər şey - divarlar da, mebellər də kədərlə nəfəs alırdı.

Mən təqətsiz halda otağın ortasındaca döşəməyə çökdüm, özümə şam yeməyi hazırlamağa da halım yoxdu. Nə üçün özgələrinin pəncərəsində bu qədər cəzbedici görünən işıq, bizim otaqda hər yerə, hətta mənim qəlbimin ən gizli bucaqlarına kimi gedib çatsa da, heç bir rahatlıq gətirmir? Otaqlarımızda nə qədər məyusluq var, rənglər nə qədər sönükdür - elə bil hər şey məhv olub, ölüb. Mənimlə bir mərtəbədə iki xoşbəxt qadın yaşayır: Xanım Nakamura kəpənəyə dönüb, xanım Asay isə indi yəqin təzə paltarını geyinib baxır. Və ola bilsin ki, onun əri tam səmimiyyətlə bu paltarı tərifləyir. Mənsə tək-tənha boş otaqda oturmuşam. Saymura qayıdıb gələndə də belə olacaq - indiki kimi tam təklikdə qalacağam. Əgər bu saat mən bıçağı köksümə sancsam - əlbəttə, bunu eləməyəm, əlimi qana bulamaram, bəs axı bəzi həşəratlar elə baramanın içindəcə həlak olur, - hə, bıçağı köksümə sancsam belə ölümümdən xəbər tutan olmaz.

Birdən-birə həyəcan məni bürüdü. Küçəyə çıxıb qaranlıq şəhərdə veyillənməyə başladım. Yox, mən insanlardan xəbərsiz, tənhalıqda ölmək istəmirdim.

Günlərin bir günü uzun fasilədən sonra Tadzima bizə gəldi. Kəpənəklər barəsindəki söhbətlər ona da çatmışdı. Üzümə baxıb məyuscasına dedi:

-Eh, mən də sevindim ki, sən artıq kəpənəyə dönmü-sən...

-O, "Kəpənək mövsümü" adlı təzə pyes yazır, - mənim əvəzimə Saymura cavab verdi. - Deməli özünün kəpənəyə çevrilmək ixtiyarı yoxdur.

- Nə deyim! Amma bu da bir cür bədbəxtlikdir! Kəpənəklərdən yazasan, amma kəpənəyə dönməyə ixtiyarın olmaya! Mən belə əqidəyəm ki, bütün qadınlar gözəl, parıltılı, bərbəzəkli kəpənəklər olmalıdırlar. Baxıb fərəhlənəsən!

Bu sözlər açıq-aşkar mənim acığıma deyilmişdi. Saymura ərə gedəndən Tadzima mənimlə istehza ilə danışdı. Bu istehza günü-gündən artır daha zəhərli olurdu, onun baxışlarında nifrətlə yazıqlıq bir-birinə qarışırdı. Mən heç bir

söz deməyib qəhvə hazırlamaq üçün mətbəxə getdim. O niyə gəlmişdi? Söz yox, Tadzima Saymuranın bacısı oğlu idi və bizə gəlməyə ixtiyarı vardı, amma bu mənim heç ürəyimdən deyildi.

Nə var axı kəpənəklərdə? - Kəpənəyi xoşlamayan ərim etiraz elədi. - Qayğısız, məskənsiz varlıqlardı. Təkcə bir şeyi xoşlayırlar ki, hamı onlara baxıb həsəd aparsın. Axı nəyinə həsəd aparasan? Məncə, onlar qadın şöhrətpərəstliyinin və şıltaqlığının təcəssümüdür.

- Məgər o şıltaqlıq biz kişilərin fikrincə qadınlıq rəmzi sayılmırmı? Axı şöhrətpərəstlik və etibarsızlıq - qadının əsas silahıdır. Məlumdur ki, qadınlar kişilərlə fiziki güclərinə, ya ağıllarına görə çəkişə bilməzlər. Ancaq əgər qadın etibarsızdırsa - demək sevgi yarışında həmişə o qalib çıxacaq. Nə qədər qəhrəman, nə qədər məşhur adam qadın vəfasızlığının, qadın etibarsızlığının qurbanı olub! Dayı, bəs siz nəyə görə kəpənəklərə qarşı çıxırsınız? Bəlkə, sadəcə olaraq onlardan qorxursunuz? Yumi mənə deyirdi ki, o həmişə məhz sizin kimi bir kişini öz toruna keçirmək niyyətində olub. Məncə siz də ona qarşı laqeyd deyilsiniz, hə?

Mən qəhvə gətirəndə Saymura astaca gülümsəyərək qəlyanını təmizləyirdi. Tadzima isə ötürü mənə sarı baxıb çərlənməyini davam elədi. Lap baş alıb gedirdi!

- Bax, mən indi sizinçün neynim, dayı? Gah arvad axtarıb tapmalıyam, gah naturadan çılpaq şəklini çəkməyə bir qadın. Bəs mənim barəmdə kim düşünəcək? Ancaq xahiş edirəm, unutmayasınız ki, heç də bütün qadınlar sizin arvadınız kimi təvazökar olmurlar...

Mən o qızı tanıyırdım. Yumini deyirəm. Peşəsi rəssamlar üçün model rolunu oynamaq idi; ərimə də onu Tadzima təklif eləmişdi. Hələ lap cavan, təəccübediləcək dərəcədə tərəvətlə olan bu qız daim səbəbsiz-filansız güldürdü. Alnına və çiynlərinə tökülən düzünə daranmış saçları onun sadəlövh sifətinə çox yaraşırı. Amma hərdən qız, çox əzab çəkmiş yaşlı qadınlar kimi, ciddi və fikirli olurdu. Yumi diqqət mərkəzində olmağa alışmışdı, ona görə də bizdə özünü bütün tanışlarımızdan daha sərbəst aparırdı. Bir dəfə təzə açılmış sərgi barəsində qızgın söhbət getdiyi yerdə Yumi sözü-mü yarımçıq kəsərək dik qalxdı ki, hə bəsdi, mən gedirəm evə, ötürün. Dili də çox acıydı. Xüsusən oğlan yoldaşlarını ələ salmağı yaman xoşlardı. Danışdığı cürbəcür qəribə əhvalatları eşidəndə gülməkdən özümüzü saxlaya bilmirdik. Açığını deyim: bu qız məni çox narahat eləyirdi.

- Məncə, birinci növbədə məhz Yumi kəpənək olmalıydı...

Heç özüm də bilmədən, gizli fikrimi ucadan söylədim.

- O qızın kəpənəyə dönməyi nəyə lazım idi ki? Onsuz da həyatda kəpənək kimidi. Onu heç nə heç kimə bağlamır. - Tadzima qəti ifadəylə dedi və mən susdum.

- Bədənnən pis deyil...

- Eh, o da müvəqqətidir... Bu gün-sabahlıqdır...

Məndən çəkinmədən onlar Yumi haqqında danışmağa başladılar. Tadzima sözlərinin çoxunu mənim ünvanıma deyirdi. Axır vaxtlar kökəlməyə başlamışdım, Tadzima da bunu dolayısı yolla mənə çatdırmaq üçün əlinə düşmüş fürsətdən istifadə edirdi. Qadın kökəlməyə başlayırsa, demək

böhranlı yaş dövrü çatmışdır. O öz əvvəlki mənəvi həyatının hədudlarını adlayaraq səhvət dünyasına qədəm qoyur. Bədənlə birgə qəlbi də piy basır. Bir səhər baxıb görür ki, bədəni vaxtilə azad və yüksək olan mənəviyyətiylə mübarizədən qalib çıxıb, burda daha bir şey eləmək mümkün deyil. Heç bir hiylə, fənd köməyə gəlməz. Təmiz niyyətlər, ağıllı məqsədlər ümitsiz-ümitsiz üstünlüyü əldən verir.

O gündən küt və acgöz əndam başçı rolunu oynayaraq harınlıq, nəşə, ləzzət tələb etməyə başlayır.

Yox, mənim Yumidən zəhləm getmir. O, gələndə özüylə səmimi sevinc, şadlıq, gənclik həvəsi gətirir. Yumi hardasa xanım Asaya da oxşayır. Yəqin ki, Yumi də ərə gedəndə onun kimi mülayim və qəşəng həyat yoldaşı olacaq. Xanım Asaydansa mənim çox xoşum gəlir. Mən həmişə onunla məmnuniyyətlə söhbət eləyirəm. O qadınla adam özünü çox rahat hiss edir. Yoxsa ki, Xanım Nakamura... Hələ kəpənəyə dönməmişdən əvvəl biz çox söhbət edərdik, ancaq nəşə bu söhbətlərdən adamın ürəyi qısılırdı, ağırlıq hiss edirdi. Bir də görürdün söhbət zamanı dediyin sözlər heç bir əks-səda doğurmadan sanki dibsiz quyuya düşüb gedir. Belədən adam həqiqətən özünü birtəhər hiss edir. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, mən özüm də xanım Nakamura bən-zəyirəm...

Qapının zəngi çalındı. Gələn xanım Asay idi. O həmişə gözlənilmədən gəlirdi; amma bu gəlişlər heç vaxt, heç kimə maneçilik törətmirdi.

- Olar? O, qonağımız var ki! Saymura dayı da evdədir? Əla!..

Ərimə "dayı" deyənlərdən heç xoşum gəlmir, amma Maridən inciməzdim, axı, o sadəliyindən belə deyirdi. Amma indi nədənsə qonşumun sadəlikdən, ya təsadüfdən bir söz deyə biləcəyinə inanmadım və bu inamsızlığı başqalarından gizlətmək üçün onu həmişəkindən daha səmimi, daha gülərlük qarşılamağa çalışdım.

Cənab Asay da arvadının səsinə eşidib bizə gəldi.

- Mari, hara yoxa çıxdın? Səni gözlədim, gözlədim, gör-düm gəlmirsən, narahat olmağa başladım.

- Vay, Syum, gör bir nə gündəsən! Biabırçılıq!..

Mari şaqqanaq çəkib güldü. Kişi çaş-baş qaldı. Onun yaxasında döşlük, əlində isə yemək hazırladığı tava vardı.

Asay otağın ortasında dayanaraq çaşqın halda mızıldandı:

- Yaxşı, gedək, Mari! Camaatın qonağı var, bizsə mane oluruq...

Ancaq Mari nə barədəsə məsləhətləşməyə gəldiyini bildirdi, odur ki, mən qonşu ər-arvadı Tadzimayla da tanış elədim.

- Bax, lap gözəl, məsləhətçi nə qədər çox olsa, bir o qədər yaxşıdır. Syun, sən də diqqətlə fikir ver... - Mari universal mağazadan aldığı xarici firma kağızına bükülmüş bağlamı ehməlcə stolun üstünə qoydu.

- Yenə nə almısan? Dedim axı sənə, mükafatımdan əlimizdə bir qəpik də qalmadı!

Ərinin bu qeydini qulaqardına vuran Mari bağlamı açmağa başladı.

- Dostlar, mən hamınızdan məsləhət istəyirəm. Ancaq

son söz yenə mənə məxsusdur ha, Syun. Belə ki, fikrini cəmlə və bu işə tam ciddiyyətlə yanaş.

Asay diqqətlə baxışlarını Marinin barmaqları altında xoş bir xışiltıyla səslənən nazik kağıza dikmişdi. Nəhayət, son vərəqə açıldı və biz... bir yığın kəpənək gördük. Şüşə lövhənin altında on beş-iyirmi kəpənəyi qurudub sancaqlamışdılar.

- Hə, necədi, xoşunuza gəlir? Xüsusən bax bu, çox yaxşıdır. Eləmi, qəşəngdir?

Mari altında "Asagimadara" yazılmış kəpənəyi göstərdi. Asagimadaranın çil-çil, qara xallı incə qanadları vardı. Bu kəpənək çox modalı geyinmiş gözəl xanıma bənzəyirdi.

- Syun, qulaq as... Əgər mən belə qəşəng bir kəpənəyə dönsəm, sən özünü xoşbəxt sayarsan?

- Nə?! Sən kəpənəyə dönmək arzusundasən? Sən ha?

- Niyə də yox? Binamızdakı qadınların çoxu artıq kəpənək olublar, mənim onlardan nəyim əskikdir?

- Ay allah, axı mən var-qüvvəmlə çalışıram! Xörək hazırlayıram, evləri yığışdırıram, hələ bir paltarları da özüm yuyuram! Səncə bütün bunlar nəyə görədir?

- Syun, neyləmək olar? İndi zamana belə gəlib.

- Mari, əzizim, istəyirsən gəl təzə bir şey ala? Hə, de-nən, nə istəyirsən? Pulların hamısını xərclə, utanma!.. Yadıma düşdü! Biz maşın alıb səyahət çıxırıq! Razısan?

Mari şıltaqcasına dodaqlarını büzdü, görünür ərinin təklifləri heç ürəyindən deyildi. O bütünlüklə öz təzə ideyasına qərq olmuşdu. Və indi məntiqlə deyil, instinktlə iş görürdü.

- Syun, boş-boş şeylər danışma! Axı sənün cüzi maaşınla maşın almaq olmaz!..

- Əşi, tüpürüm maaşa! Sənin xətrinə mən hər şeyə hazıram! İstəyirsən bir maşın qaçırim, hə? Ya bank yarım?

Söz-sözü çəkdi və dava-dalaş başladı. Asay qışqıraraq deyirdi ki, qadınlar hamısı eqoistdir, təkcə özlərini düşünürlər; Mari isə ağlaya-ağlaya deyirdi ki, əri onu heç başa düşmür. Nəhayət həddini aşmış ər şüşə qutunu yerə çırpdı, - "Nə istəyirsən elə!" və çıxıb getdi. Gözləri yaşlı Mari onun arxasınca qaçdı.

Bütün bu müddət ərzində biz cıncırımızı da çəkmədən tamaşaçılar aktyorları izləyən kimi, şaşqın halda onlara baxırdıq. Asaylar səhnəni tərk edəndən sonra Tadzima dilləndi:

- Sən demə, ailə həyatı fikirləşdiyim qədər də darıxdırıcı deyilmiş.

- Bəli! Burdan belə çıxmırmı ki, artıq evlənmək vaxtın çatıb? - Saymura dedi.

Tadzima şən-şən gülümsədi:

- Düz deyirsən, dayı! Gərək Okutamaya səfər eləyəm, gedib özümə bir gözəlçə tapam. Əgər arvad əvvəl-axır kəpənəyə dönəcəksə, deyirəm elə bəribaşdan kəpənəklə evlənmək yaxşı olmazmı? Əziyyəti də az çıxar. Axı hələ məlum deyil arvadın gələcəkdə kəpənəyin hansı növünə çevriləcək. Hər halda adamı qorxu götürür.

Mən döşəmədən qurumuş kəpənəkləri yığışdırırdım. Tadzima isə dil-boğaza qoymadan hey üyüdü-b-tökürdü.

- Yox, zarafat bir yana, kəpənək əsil mənim axtardığım-

dır. Mən axı arvadın ərə xüsusi qulluq eləməsini, xörək hazırlamasını, ev yığışdırmasını istəmirəm. Heç uşaq da ürəyimdən deyil. Mənimki kəpənək kimi qəşəng və mehriban bir arvaddır.

O elə həmişə belədir - bir də gördün çərənləməyə başladı, sonra özünü saxlaya bilmir. Amma ümumiyyətlə çoxdanışan deyil. Hərdən o, mənə pis atıcı sayılacağından qorxaraq gülləni hara gəldi səpələyən lovğa ovçunu xatırladır. Bəlkə Tadzima səssizliyin ağırlığına tab gətirə bilmədiyi üçün çox danışır? Ancaq sözlərinin bolluğundan özü də boğulanda ağzından düz-əməlli bir söz çıxarmır.

Ərim gecikəcəyindən qorxaraq, durub emalatxanaya hazırlaşmağa başladı.

- Narahat olmayın, dayı, - Tadzima inamla dedi. - Yumi onsuz da vaxtında gələn deyil.

Ərim gülümsədi:

- Doğru sözə nə deyəsən? Keçən dəfə düz iki saat gözləmişəm. Yaman həyəcanlanmışdım, hələ üstəlik əsəbiləşdim də - axı gün əyilir, işıq gedir... Amma Yumi elə fərəhlə, elə şadlıqla içəri girdi ki, acıqlanmağa dilim gəlmədi.

- Hə, əşi, o belədi...

Tadzimanın fikrincə belə çıxırdı ki, burda qeyri-adi bir şey yoxdu. Saymura da bundan çox sakit danışdı. Mənsə mat qalmışdım, bu cür həngəmələrə necə dözmək olar? Yaşlı, həm də məşhur bir rəssamı iki saat gözlətmək, azı vicdansızlıqdır. Sonrası da bu iş axı o qızın peşəsidir, çörək ağacıdır. Belə işçiləri qovmaq lazımdır. Amma mən bütün bunları ucadan deyə bilməzdim. Ərimlə Tadzima yəqin ki, bərk təəccüblənərdilər. Onlar məni saya salmadan öz aralarında qızgın söhbətə girişmişdilər. Mənsə bir kənarda əyləşib sanki teatrda tamaşaya baxırdım. Mən həmişə beləyəm. Axı insanlar adətən özümlə deyil, ətrafımdakı səddin hamar, parıltılı üzü ilə ünsiyyətdə olurlar. Tırtılda xüsusi fikrin və bu fikri demək arzusunun ola biləcəyi isə kimin ağına gələr? Təsəvvürünü zəngə gətirin ki, tamaşa vaxtı təsadüfən camaatın içərisindən bir nəfər çıxıb səhnəyə atılır. Söz yox, tamaşa yarımçıq kəsiləcək, aktyorlar bu çağırılmamış iştirakçının üstünə hirsələnəcəklər. Yox, mənim heç vaxt yersiz səhnəyə atılmaq niyyətim olmayıb. Və Yumidən fərqli, heç kimi heç zaman gözləməyə məcbur eləməmişəm. Adətən görüşlərə lazım olduğundan da xeyli tez gedərdim. Amma kiminsə bunun üçün mənə çox sağol dediyini eşitməmişəm. Niyə görən mən beləyəm? Anadangəlmə səliqəliliyimdənmi, ya özümə inamsızlıqdanmı? Həmişə də özgüləri üçün çalışmışam, özgə fikriylə razılaşmışam, özgə uğuruna şərait yaratmışam. Həyatda kiminləsə görüş təyin elədiyimi unutdura biləcək bir sevincim olubmu? Yaxud ömrümdə verdiyim vədi yaddan çıxara biləcək elə bir maraqlı dəqiqələr yaşamışam mı? Yox! Yox! Yox!..

Ərim çıxıb getdi, Tadzimanın isə deyəsən heç tərpənmək fikri yox idi. Ürəyim nəsə narahatdı. Qab-qacağı yığışdırandan sonra özümə yer tapmır, boş-boşuna otaqdan mətbəxə, mətbəxdən otağa keçirdim.

- Nolub e, elə hey fırlanırsan? Bir gəl əyləş, öz evindəsən də, iş qaçmır ki...

Tadzima kobud danışdı, ancaq indi evdə ikimiz qalanda onun səsi mülayimləşdi, bu da mənə çox xoş təsir bağışladı.

- Görürsən necə yaxşı evdar qadın olmuşam?

- Çox vurnuxursan, bu isə, necə deyərlər, mənəvi boşluğa dəlalət edən haldır...

- Qətiyyə! Mən həyatdan çox razıyam. Saymurayla da bir yerdə özümü gözəl hiss edirəm, o - əla ərdir. Sən mənim barəmdə narahat olmaya bilərsən.

- Başa düşürəm... Niyə axı sən birdən-birə götürüb bu "Kəpənək mövsümü" pyesini yazmağa başlamısan? Bəlkə sən özün kəpənəyə dönmək istəyirsən? Elədirsə bəs niyə durmusan, səni ki, saxlayan yoxdur...

- Yox, bu mənlilik deyil! Saymuranın kəpənəkləri görənlər gözü yoxdur. Birdən məni qovub bayıra çıxarsa, hara gedərəm...

- Bura bax, bizim həyatımız axı "Bir şəhər"dəki kimi deyil. Susamırsansa, hər yan suyla doludur, nə qədər istəyirsən iç də. Niyə özünü su qəhətliyinə inandırmağa çalışırsan?

Tadzimanın işarə vurduğu "Bir şəhər" mənim pyesimin adıdır. Bu yaxınlarda televiziya da göstərilib. Bu elə bir şəhərdir ki, burda insanlar tam sərbəst gəzib-dolana bilirlər. Onların qarşısını heç bir daxili maneələr, mənəvi qadağalar kəsmir. Hamı ürəyi istədiyi kimi yaşayır... Təsədüfən bu "şəhər" özgə planetdən bir nəfər gəlir, haçansa sevdiyi qadınla görüşür. Əvvəllər onların arasını kəsən bütün şərti maneələr artıq əhəmiyyətini itirmişdir və tamaşaçı da belə təsəvvür yaranır ki, nəhayət oğlan öz səadətə qovuşacaqdır. O, sevdiyi qadınla xoşbəxt anlar keçirdiyi vaxt birdən-birə susuzladığını hiss edir. Boğazı quruyur, içməyə su axtarır, ancaq nədənsə su tapa bilmir. O, "su" dedikcə yad planetin sakinləri yalnız mülayimliklə gülümsəyirlər. Oğlan istəyini nə qədər qızgınlıqla başa salmağa çalışırsa, bir o qədər boğazı bərk quruyur. Adamlarsa yalnız gülürlər. Doğurdanmı su içmək arzusu bu qədər gülüncdür? Nəhayət bu adam xoşbəxt yaşayışını da, sevgisini də ataraq öz dünyasına qayıtmağa məcbur olur.

Tək bir məqsəd xatirinə - bircə qurtum su içmək üçün... Vəssalam.

Pyesi televiziya ilə göstərdikdən sonra tənqidçilər möhkəmcə üstümə düşdülər. Müdrikcəsinə, sırf elmi terminlərlə məntiqsizliyə və başqa əyər-əskiklərə görə məni bir danladılar ki, gəl görəsən... Axı onlar hardan bilsinlər bu pyesi yazmağa məni nə vadar eləyib? Nə bilsinlər yuxu görmüşəm. Yadıma düşəndə indi də utanıram! Yuxuda görmüşdüm ki, bir kişi xeylağıyla qucaqlamışdıq. Özüm də lümlütəm. Camaat bizə baxsa da, mən utanmırdım. Niyə belə yuxu gördüyümü başa salmaqda çətinlik çəkirəm. Əslində mən çox utancağam, yuxuda isə nəinki həya eləmir, hələ bir özümü çox xoşbəxt də sanırdım. Bu vəziyyətimizin daha çox davam eləməsi üçün allaha da yalvarırdım. Oyananda bərk susamışdım. Boğazım qovuşmuşdu. Hər şey aydın idi: şam yeməyində omletin duzunu çox vurmuşdum. Hətta heç vaxt mənə irad tutmayan ərim də dedi ki, omlet duz-

lu çıxıb. Yuxulu-yuxulu, ləngər vura-vura özümü mətbəxə salıb doyunca su içdim. Nə qədər ləzzətli, dadlıydı! Yuxum tam dağılanda gördüyüm kişi yadıma düşdü və onun Tadzimaya oxşadığını xatırladım. Yox, hələ yuxuda olanda bilmirdim bu kimdi, sonradan isə tam əmin oldum ki, bu Tadzimaymış. Daha doğrusu özümü buna inandırdım...

- Sən həmişə nəyisə özünə zorla təlqin elədiyindən ziyan çəkirsən.

Doğurdanmı Tadzima məni nədəsə günahlandırır? Bir dəfə Saymuraya ərə gedib-getməməyimi onunla məsləhət eləmək istəyəndə, soyuqqanlıqla sözümlə kəsib demişdi: "Özün bilərsən, ərə gedən sənənsən, mən deyiləm!" Sonralar, doğrudur, o neçə dəfə sözarası çatdırmışdı ki: "Belə tələm-tələsik, fikirləşmədən ərə gedəcəyini heç gözləməzdim", amma bu sözləri elə etinasızcasına deyərki ki, nə səsində, nə də sifətində kiçik də olsa heyfşiləndiyi duyulmazdı. Bəlkə ürəyində heyfşilənsə də, özünü o yerə qoymazdı.

Bilsəydim ki, həqiqətən belədi, sevinərdim, amma bunun üçün əlimdə heç bir əsasım yoxdu. Bəlkə də hər şey başqa cür, çox sadəydi, məsələn, tutaq ki, adi insani hisslər Tadzimaya yaddır! Belədisə, o çox yazıq adamdı. Amma məsələ bunda idi ki, həmişə o məni yazıq sayırdı. Belədən mən də təbəbbürümdən özümü daha çox qüdrətli aparmağa çalışırdım. Budur, elə indi də onu inandırmaq istəyirəm ki, həm rəssam kimi, həm də bir insan kimi mən Saymurayla fəxr edirəm. Saymura mehribandır, həlimdir, - mənim həmişə belələrindən xoşum gəlib, -heç vaxt səsinə üstümə qaldırmaz, nə istəsəm icazə verər, peşəmlə də maraqlanır, işimi soruşur. Ərə gedəndən sonra daha çox yazıq bilirəm. Bütün bunlar ailəmizin uğurlu olduğuna sübut deyilmi? Kəsəsi, Saymura mənim üçün ideal ərdir...

Bunları deyəndən sonra elə bildim xoşbəxt olduğuma Tadzimanı da inandırmışam. Amma o, sadələşdirdiyi bütün dəlilləri ciddi qəbul etməyib yüngülcə gülümsədi:

- Sən bədbəxt olmaqdan qorxursan, onun üçün də həm özünün, həm də özgələrinin qarşısında xoşbəxt görünməyə çalışırsan. Bu indiki yaşayışının səni qane edə biləcəyinə heç vaxt inanmaram.

Hiss elədim ki, doğru deyir - heç olmasa müəyyən qismini, amma tələm-tələsik etiraz eləməyə başladım. Onda Tadzima qəddarcasına ikinci zərbəni endirdi. Siqaret qutusunu oynada-oynada, guya tamam kənar bir şəxs haqqında danışmış kimi, etinasız görkəmlə dedi:

- Di bəsdi! Mən öz dayımı yaxşı tanıyıram. Cikinə də bələdəm, bikiyə də. Haqqında çox şey bilirəm. Anladın?

Hə, Tadzimanın nəyə işarə vurduğunu anladım. Ancaq məsələ heç də bunda deyildi, qətiyyə bəndə deyildi! Çünki mən Saymurayla daha çox mənəvi yaxınlığa can atırdım. Elə mənəvi yaxınlığa ki, bu zaman hansısa bir "Tadzima" barəsində düşünmək ağıma belə gəlməsin.

Tadzima deyəsən lap ağ elədiyini başa düşdü. Sakitcə oturub gözlərini məndən yayındırmağa çalışdı.

- Demək sən bizə ona görə gəlirsən ki, ailə həyatımızı güdəsən?

- Yox, ey, yox! Bəlkə də mənim nələr keçirdiyimi başa düşməyəcəksən, amma onu deyim ki...

Intizarla sözünün sonunu gözlədim. Mənə elə gəldi ki, nəhayət münasibətlərimizdə iynə ulduzu qədər işıqlı bir cığır açılır...

Birdən kimsə dəlicəsinə qapımızı döyməyə başladı. Mən cənab Asayın səsinə tanıya bildim.

- Saymura-san!.. Bədbəxtlik! Yalvarıram, tez olun qapını açın, tez!..

Biz dəhlizə yüyürdük, qapını açdıq. Asay kəkələyə-kəkələyə dedi:

- Mari kəpənəyə döndü... Yarımca dəqiqə üzümü yana döndərmişdim, o... kəpənək oldu getdi...

Bilmirdik kişini necə sakitləşdirək. Tez onların mənzilinə qalxdıq. Kəpənəyi çox axtarmaq lazım gəlmədi, onu əlbəlcə gördük.

- Asagimadaraya dönüb! Göürsünüz necə qəşəngdi... - Asayın sifəti işıqlandı.

Bir az əvvəl qutuda gördüyümüz kimi qəşəng bir asagimadara, təzə çıxmış zərif qanadlarıyla gün işığında bərq vurur-vura rahatca uçurdu. O doğrudan da çox gözəliyd.

Asay işıldayan nəmli gözlərini kəpənəkdən çəkmirdi:

- Gözəldir! Necə də gözəldir! Marinin bu qədər cazibədar ola biləcəyinə mən heç şübhə eləməirdim, - o dodağaltı mızıldandı.

- Bəs deyirlər qadınlar hamısı ifritədi... amma buna baxın... - Tadzima mənə sarı dönüb guya saymazyana dedi. Sonra yenə nəşə söylədi. Mən fikir vermədim.

...Daha bir kişinin arvadı - ev qadını kəpənəyə dönmüşdü.

Mən qürub günəşinin şölə saçdığı çiçəkli bir çəmənlikdə gəzirdim. Ətrafımda kəpənəklər uçurdu. Minlərlə, yüz minlərlə. Daxilimdə dənizin xışltısına bənzər bir səs vardı. Tadzima bu səsi eşitməsin deyər cıncırımı da çıxarmırdım... Budur, o uşaqlıq illərimdə keçirdiyim vəcd, həzz, ləzzət... Yox, yox, o heç vaxt təkrarlana bilməz. Amma nə isə ona oxşar bir duyğu bütün bədənimə бүrümüşdü...

Asay bizi unudaraq öz kəpənəyinin dalınca düşmüşdü. Birdən o xırıldamağa başladı, sanki ehtirasdan boğulurdu.

- Mari, Mari!.. - Asay təkrar elədi. - Mənim əzizim, hər şeyi başa düşdüm, sən haqlısan, haqlısan! Ancaq mənə tərki etmə, uçub getmə, yaxşı?! Mən sənsiz dözümmərəm, heç dözümmərəm...

Tadzima ilə biz sakitcə otaqdan çıxdıq, qapının ağzında sağollaşdıq. Bomboş mənzilimin astanasını adlayan kimi bir qədər əvvəl tək qalmaq arzusunda olan ürəyimi dözülməz kədər hissi бүrüdü. Yadıma gəlir, hələ ərə getməmişdən əvvəl də bir dəfə mənə öz kiçik, darısqal otağında bu cür kəskin həsrət duyğusu yaxalamışdı. Tadzimanı qapıdan ötürəndən sonra üzüquyulu düşüb hönkür-hönkür ağlamışdım. Hətta qabları yığışdırmağa belə heyim qalınmışdı. Təkcə bir istəyim vardı - ağlamaq, ağlamaq! Əlacsızlıqdan ağlamaq, öz yazıqlığımı dərk edərək ağlamaq...

Yenə də Tadzima mənə toxunmağa cürət eləməyib çıxıb getdi. Neçə dəfə özüm qoynumu ona açmaq arzusunda olmuşam, ancaq ürək eləməmişəm. Yəqin mən təkcə yuxuda cürətli və sərbəst ola bilərəm. Nədi mənə belə tutub saxlayan? Birdən Tadzimanın bayaqkı sözlərini xatırladım: "Bəl-

kə də mənim nələr keçirdiyimi başa düşməyəcəksən, amma..." Heç vaxt o belə ciddi ahənglə danışmamışdı. Ancaq indi onun susması məsləhətdir. Artıq gecdir. Mən Saymuranın arvadıyam və mənə yalnız Saymura kömək edə bilər. Tadzima qorxaqdır. Düzdür, haçansa ətrafımdakı barama divarlarını dağıdıb mənə azad etməsini arzulamışam. Onun isə gücü hələ tam bərkiməmiş bu qabığa yalnız iynələr sancmağa çatıb. Eh, özgəsini sancmaqdan asan nə var ki... O da ola əyləncə, maraq xatirinə, ya lap elə-belə bekarçılıqdan. Məhəbbətin bura heç bir dəxli yoxdur... Bax, deyəsən yenə başım öz ipək baramama qarışdı. Onu təzədən hörməyə çalışaraq, ətrafımda yeni, daha möhkəm, keçilməz çəpər çəkməyə can atıram. Elə çəpər ki, bütün dərd-sərimlə arxasında gizlənə bilim. Doğrudanmı mənəvi dincliyin əlacı gizlənməkdir? Doğrudanmı bütün ömrüm yan-yörəmə barama hörməklə, çəpər çəkməklə ötüb keçəcək? Kəpənəyə dönüb bircə dəfə o saf, parlaq, atəşin sevinci duymayacağam?

Qəribədir, bu həyəcanlı fikirlərdən xilas olmaq üçün ətrafımdakı səddi daha səylə möhkəmləndirməyə başladım.

* * *

Avqustun axırları idi, бүrkülər hələ davam edirdi. Hər gün havanın hərərəti otuzdan yuxarı qalxırdı. Yağışdan əsər-əlamət görünmürdü. Deyirdilər son səksən ildə yay hələ belə isti, quraqlıq keçməmişdi.

Bütün günü evdə oturub heç yana çıxmırdım. Amma demək olar binamızdakı bütün qadınların artıq kəpənəyə çevrildikləri barədə xəbərlər alırdım. Mən çoxu da məzəmmətli, istehzalı baxışlardan qorxduğumçün bayır-bacaya çıxmırdım. Bilirdim ki, camaat mənə görə kimi dərhal başlayacaqdı: "Baxın, kəpənəyə dönməyən təkcə bu xanımdır".

...Siz niyə kəpənək olmaq istəmirsiniz? İnad edirsiniz?

...Yoxsa işiniz mane olur? Həm yazı yazmaq, həm də kəpənək kimi yaşamaq mümkün deyil?..

...Doğrudanmı heç vaxt kəpənəyə dönmək arzusuna düşməmişsiniz?

Ərə getməmişdən qabaq da mənə tez-tez belə yöndəmsiz suallar verərdilər:

...Siz niyə ərə getmirsiniz?

...Kəbinə münasibətiniz necədir?

...Sizin üçün hansı əsasdır - iş, yoxsa ailə?

...Doğrudanmı heç vaxt ərə getməyəcəksiniz?..

İndi isə özüm-özümə sual verirdim: Doğrudan da, niyə axı mən kəpənək ola bilmərəm?

- Çünki mən qadınam, kəpənək deyiləm. Ancaq görə mən əsil qadın sayılırammı?

Budur əsas məsələ. Axı hamı sakitcə yaşayır, sevinir, qanad çalır pərvazlanır, məndən başqa. Yox, mən qadın deyiləm! Mənim bütün dərdim-sərim, kədərim də elə bundandır. Sərbəst deyiləm, sıxılıram, heç nəyə cürətim çatmır. Ərim isə bunları eşidəndə gülüb dedi ki, guya mən psixi xəstəliyə tutulmuşam.

Sonra da mənə əsəbi qırxayaq haqqında əhvalatı danış-

di:

- Biri varmış, biri yoxmuş, bir qırxayaq varmış. Gəzərmiş, tənbel-tənbel veyillənərmiş, heç bir dərdi-səri yoxuymuş. Günlərin bir günü bu qırxayaq oturub fikirləşir ki, görün yeriməyə başlayanda əvvəlcə hansı ayağı irəli atmaq daha yaxşıdır? Çox fikirləşir, götür-qoy edir, ölçür-biçir, axırda çəşib qalır, başını itirir və arxası üstə düşüb ayaqlarının qırxıyla da çabalamağa başlayır... İndi sən də ona bənzəyirsən.

Mən gülmədim, heç dodağım da qaçmadı. O doğru deyirdi. Fərq təkcə bunda idi ki, mən qırxayaq yox, hər vəchlə baramadan çıxıb qurtulmağa can atan süfrə idim. Yəqin mən barama toxumaqdan başqa bir şey bacarmırammış.

Son vaxtlar ərim evə gec qayıtmağa başlayıb. Yaradıcılıq ilhamı tez-tez cuşa gəlir və o, gecə yarısına kimi emalatxanada qalır. Onun gücü çoxdur, özü isə hələ tərəvətli və şəndir. Əvvəllər belə deyildi. Yəqin hər bir insanın ömründə bir dəfə belə işgüzar dövrü olur. Ancaq... məsələn təkcə işdədirmi?

İndi axşamlar mən evdə tək-tənha oturub ərimin yolunu gözləyirəm. Yazmağa nə gücüm qalıb, nə də həvəsim. Qulaqlarımda bütün günü o qızın sadəlövh, aydın gülüşləri səslənir. Yumini deyirəm. Gözlərimin önündə asagimadara kəpənəkləri uçurur... Kəpənəklər... Nə qədər çalışsam da onlardan yaxanı qurtara bilmirəm. Bir axşam heç olmazsa qısa müddətə hər şeyi unutmaq ümidiylə bir qədər içməyə çalışdım... və tədricən buna alışdım. Viski zəhər kimi olsa da, hər içəndə kefini qaldırırdı. Baramanın sapları tədricən açılır, mən özümü çox yüngül və sərbəst hiss eləyirdim. Bədənəm rahatlıq tapırdı. Azadlıq - nə qəribə hissdır bu! Mənə elə gəlirdi ki, hər şeyə qadirem, nə istəsəm eləyər, nəyə istəsəm çevrilə bilərəm. Məsələn, çox asanlıqla kəpənək olaram... Par-par yanan, min bir rəngə çalan o ülvi səadətə çatmaq üçün əlimi uzatmağım yetər!

Sentyabrın necə girdiyindən, necə sona yetdiyindən heç xəbər tutmamışam. Günlərim həmişəki kimi darıxdırıcı keçirdi. Boyun olduğum pyesi də yazı bilmədim. Üstünə "Kəpənək mövsümü" yazılmış dəftərçəni hərdən əlimə alıb oraburasına baxır, dodaqaltı bu iki kəlməni təkrar-təkrar söyləyirdim. Maraqlıdır, görəsən o vaxtlar nədən yazmaq istəmişəm? Axı yaxşı yadıma gəlir ki, nəse şedevr yaratmalıydım.

Bir axşam hava bərk soyuduğu üçün ərim evə tez qayıdıb gəldi. Viski içdiyimi görüb birtəhər oldu.

- Bu nədir, nə qədər içmək olar? Sən ki, lap sərxoşsan? - Saymura qədəhi əlimdən almaq istədi.

- Sən allah, mənə toxunma... Yaxşısı budur su ver içim.

Ömrümdə ilk dəfəydi ona qarşı çıxır, iş buyururdum. Bu, gərək ki onu lap çaşdırdı, amma yenə də mətbəxə su dalınca getdi.

Bir az da, lap bir balaca da, hə budur, parıltılı, şəfəq saçan səadət... Bax, indi, az qalıb... Sonuncu sap da qırılsa... Yox, alınmadı... Nəse çatmadı. Nə? Hə, bir az da içmək lazımdı... Belə!..

Mən qədəhdəki viskinin hamısını bir nəfəsə başıma çəkdim. Damarlarıma yayılan odlu mayenin təsirindən qanım çoxdu, fişqırtısı aləmi bürüdü və ürəyimə damdı ki, gecə nə

sə olmalıdı.

Telefon zəng çaldı. Mən səndərləyə-səndərləyə yaxınlaşıb dəstəyi götürdüm. Yumini səsiydi. Qulağıma şən musiqi doldu, deyəsən restorandan zəng vururdu. Uzaqdan gəlib çatan bu şən səslər saysız-hesabsız kəpənək qanadlarının xışiltısını xatırladırdı! Bu bənzəyiş mənə elə güclü hey-rətə saldı ki, bir kəlmə də söz deyə bilməyib yerimdəcə dondum.

- Belə gecə vaxtı kimdi o?

Cavab vermək əvəzinə başımı yellədim. Ərim dəstəyi əlimdən aldı.

- Alo! Kimdi?.. Yumi, sənsən? Nə boş-boş şeylər danışır-san? Niyə sözümə qulaq asmadın? Mən axı xahiş elədim tez evə gedib yatasan... Heç bilirsən indi saat neçədir?

Görünür qız nəse xahiş eləyir, bu isə razılaşırmıdı, ancaq sonradan, deyəsən özünü boşladı.

- Yaxşı, yaxşı, gələm. Hə, indi. Sən ordan heç yerə tərpənmə, gözlə...

Ərim dəstəyi asıb tələsik paltarasandan pləsini çıxartdı.

- Bu qız mənə lap boğaza yığıb.

- Sən gedirsən...

- Görmürsən, deyir gəlməsən... özümü öldürəcəm...

- Of, nə sarsaq sözlər... Səni ələ salır...

- Yox, ondan nə desən çıxar...

- Ölmək istəyirsə, mane olma, nəyinə lazımdı?

Saymura məzəmmətlə mənə baxdı:

- Heç ayıb deyil?

- ...Bəs əgər mən desəm getmə? Yox, xahiş eləsəm, onda? Gedərsən? Hə? Saymura... Say...

-Bura bax, birdən-birə durduğun yerdə sənə nə olub? Yoxsa Yumini mənə qısqanırsan? Narahat olma - bu saat onu evinə qoyub qayıdıram...

O, pləsini geyinib getdi.

"...Birdən-birə durduğun yerdə sənə nə olub?" Maraqlıdır. Yox, bəlkə elə doğrudan da mənə nəse olub? Bəlkə Saymura indi bu saat mənə daha çox gərək idi, nəinki Yumiyə, nəinki hər hansı bir başqa adama, onda? Niyə getdi? Görən desəydim özümü öldürəcəm, o buna necə baxardı? Yəqin heç inanmazdı.

Ümumiyyətlə heç kim inanmazdı. Mən axı hər şeyi başa düşən qadınam! Hər şeyi başa düşən qadın isə axmaq hərəkətlər eləməz. Heç ondan da nigaran qalarlar? Hər şeyi anlayan qadına böyük bir pislik eləsən də o yenə inciməz, küsməz. O kədərin də, qəmin də öhdəsindən gələr. Onların qarşısında əyilməz. Hər şeyi başa düşən qadınla ayrılmaq da asandır, istər bir saatlığa, istər həmişəlik. Əngəli-filanı çıxan deyil... Ona görə də mənimlə heç kim heç vaxt razılaşırmır, hisslərimi ciddi qəbul eləmir. Mən çox yöndəmlı, zi-yansız adamam. Ümumiyyətlə, axı hər şeyi anlayan qadın nə deməkdir? Süfrə, tırtıl, kəpənək qurdu... Sakit, gözəgö-rünməz... Bir küncə çəkilib oturub, heç kimə də mane olmur. Onun işi - susmaq, bir də dözməkdir, vəssalam. O ətrafındakılara nə təsir göstərə bilər?

Viski dolu qədəh əlimdə dərin kresloya uzanıb zümzümə eləməyə başladım:

- Özümü öldürəcəyəm!.. Əgər tez qayıdıb gəlməsən...

- Özümü öldürəcəyəm!.. Əgər məni sevməsən...

- Özümü öldürəcəyəm!.. Mütəlakə öldürəcəyəm, görəsən...

Səsim lap xırıltılı çıxırdı. Mən otaqda tək idim, binada da, bütün dünyada da tək idim. Tənəhdirdim... Necə hönlük-rüb ağlamağa başladığımdan heç özümün xəbərim olmadı...

Qapımızın zəngi vurulanda yataqda uzanmışdım. Birtə-hər qalxdım, yenə səndərləyə-səndərləyə gedib qapını açdım və mat qaldım. Elə bilirdim gələn ərimdir, kandarda isə Tadzima dayanmışdı.

Deyəsən Tadzima məndən də çox təəccübləndi. Bir addım geri çəkilib, ilk dəfə görmüş kimi, qərribə baxışla məni süzdü və hannan-hana dilləndi. Yoldaşığıldaymış, maco-ni oynayıb bütün pullarını udub, durub bizə taksi puluna gəlib. Tadzima soyuqdan donmuşdu, dedim içəri girsən.

O bir az içmişdi, buna baxmayaraq stolun üstündə açıq viski şüşəsini görən kimi, qədəhi doldurub başına çəkdi.

- Dayım hanı?

- Yumi zəng vurmuşdu, dedi özümü öldürəcəm, o da "təcili yardım" arabası kimi köməyə cəld.

- He-he, "təcili yardım" arabası - yaman dedin ha!

Tadzima güldü, amma bu gülüşdə nədənsə bir həyəcan, narahatlıq duyuldu.

- Bilirsən, sən qapını açanda yamanca təəccübləndim. Hə, dedim, axır ki, bu xanım da kəpənəyə döndü! Yəqin hər şey içkinin köməyiylə olub, hə?

Mən yalnız indi zərif tül gecə köynəyində olduğumu dərk elədim.

- Bağışla, sən allah. Bu saat geyinib gəlirəm. Bilirsən, bir balaca içdim, sonra da...

- Oho! Kefli olmağın da bir yenilik!

Tadzimanın gözləri kədərli ehtiras qığılcımıyla işıqlanmış kimi, par-par yandı. Sanki özünü nəyəsə inandırmaq məqsədilə açıq-açıqna məni başdan-ayağacan süzüb dedi:

- Yadımdadı, bir dəfə sərgiyə getmişdik? O belə böyük, mavi kəpənək gördük e... Adını da unutmuşam. Elələri ancaq Cənubi Amerikada yaşayır...

Hələ ərə getməmişdən əvvəl idi. Biz universal mağazalardan birində təşkil edilmiş "Dünyanın bütün kəpənəkləri" sərgisinə getmişdik. Zəlin ortasındakı lövhədə iri bir göy kəpənək asılmışdı, elə bil lap canlı idi. Al-əlvan gözəlliyi ilə bütün qalan kəpənəkləri kölgədə qoymuşdu, sanki havada pərvazlanırdı. Adam dünyada belə kəpənəklərin ola biləcəyinə heç inanmaq istəmirdi. Biz həmin göy kəpənəyin qarşısında xeyli dayanıb tamaşa elədik, xəyala daldıq, sanki biz də onunla birlikdə qanad açıb özgə aləmlərə uçduq.

- Məşədə bu cür kəpənəyə rast gələn hər hansı bir kişi mütəlakə heyrdəndən ağlına itirir. - Tadzima o vaxt zarafatla demişdi.

...Mən paltarımı dəyişmək üçün yataq otağına keçdim. Təzəcə çarpayıya yaxınlaşmışdım ki, birdən Tadzima arxadan bərk-bərk çiynlərini qucaqladı. Mən cəld geri sıçradım və düz gözlərimin qarşısında onun sifətini gördüm.

- Kəpənəyim mənim!..

Tadzima məni qolları arasında sıxıb çarpayının yanında

durduğumuza baxmayaraq, döşəməyə yıxdı. Mən müqavimət göstərmədim. Döşəmədən otağı tamam başqa cür görürdüm. Adət elədiyim, hər kiçik təfərrüatına kimi tanış olan yataq otağımız sanki yoxa çıxmışdı. Stolüstü lampanın işığı tavana qərribə kölgələr salırdı. Mən elə bil harasa dərinliklərə, yerin tərkinə batırdım. O dibsiz ənginlikdə tək-cə Tadzima görünürdü. Biz səbirsizliklə bir-birimizi arayıb-axtarır, tapışırdıq. Deyəsən bu hissləri mən haçansa keçirmişdim. Özü də bir dəfə yox, çoxlu-çoxlu... Bəlkə yuxuda?.. Doğrudanmı onlar yuxu imiş?

Tadzimanın əlləri köynəyimə toxunanda yüngülcə göz qapaqlarımı endirdim və... hər yan qürub günəşinin şüalarına bürünərək bərk vuran güllü-çiçəkli çəmənlilik idi. Və mən bu qürub yanğınında, bu göz qamaşdırıcı parıltılar altında saysız-hesabsız kəpənək gördüm. Bu saat onlar hamısı dəstəylə havaya qalxacaq, bu saat... Uzaqdan səs gəlirdi, elə bil hardasa böyük bir ocaq çatmışdılar, növbəti anda isə artıq alov məni də bürüdü, canımı od götürdü; yandırıp-yaxan, hər şeyi udan insafsız alov... Mən Tadzimanın sırayətedici nəvazişlərinə qapılıraq qeyri-ixtiyari hıçqırdım. Bu hıçqırtyla məni baramaya bərkidən sonuncu ilmək də qopdu. Dözülməz ağırlıq yoxa çəkildi, mən azad oldum, azad!.. Artıq bədənim nə şüura, nə də iradəyə tabe olaraq sərbəstcə yaşayır, Tadzimanın bədəniylə bir ahəngdə süzürdü. Səsim də dəyişib hıçqırtya, iniltiyə dönmüşdü. Hədsiz ləzzət içində gedən bütün dəyişiklikləri hiss edir, bundan fərəhlənirdim. Daşlaşıb bərkiməş əzələlərim yumşalırdı, dərim elastikləşirdi, qanım fışqırtyla fəvvarə vururdu, artıq huşumu itirməyə başlayırdım ki, qanadlarımın çıxdığını hiss elədim. Mən indi sanki tək-cə qanadlardan ibarət olan məxluqdum. Onlar inkişaf edir, gərilir, uzanırdılar.

Təzə qanadlarımı gen açaraq Tadzimanın üstünə sərdim. Qanadlar hələ zəif olduğu üçün titrəyir, dayanmadan əsirdilər. Mən xoşbəxt idim!

Hər şey qurtarandan sonra, yəni Tadzima məni kəpənəyə döndərmək üçün bütün qüvvəsini sərf edəndən sonra, sinəmdə uyudu, mənə qanadlarımı bərk-bərk sıxaraq onun üstünü örttdüm. Möhkəm sıxılı halda da qanadlarım titrəyirdi. Biz xeyli beləcə qaldıq. Nə vaxtsa aramızda ucalan sədd dağılıb tökülmüşdü. Mən Tadzimanın isti nəfəsini duyur, ürəyinin döyüntüsünü, damarlarındakı qanın zoq-qultusunu hiss edirdim.

Sonra mən qalxdım. Ayaqlarımda qərribə bir heysizlik vardı, tavan, döşəmə, divarlar nədənsə durmadan hərhlənirdi, özümü bir qədər inamsız hiss edirdim.

Elə hey nədənsə tutub dayanmaq istəyirdim... Və birdən hər şeyi anladım: mən ki uçuram! Onunçun da otaq belə baş-ayaq, dayaqsız görünür. Bu zaman artıq uçmağın ləzzətini duyub, havada qanad çalmağa başladım. Azadlıq! Yəqin ki, bu təzə vəziyyətimə alışana kimi hələ bir müddət keçməliydi.

- Mənə baxırsan? Axır ki, kəpənəyə döndüm!.. Qəşəngəm, eləmi?!

Tadzima çarpayının kənarında oturaraq key-key mənə baxırdı. Bir qədər əvvəl bu halsız kişinin qarşısıalınmaz ehtirasla coşduğuna inanmaq çətindi. O, məni məğlub eləmək

Epiloq

istəyirdi, amma mən qalib çıxmışdım. Acıq verirmiş kimi, qanadlarımı gərəkək onun başı üzərində uçurdum. Daxilimdə tükənməz sevinc duyurdum. Gülürdüm, ağlayırdım, durmadan təkrar-təkrar hey deyirdim:

- Mən kəpənəyəm!.. Mən kəpənəyəm!..

Bədənimin odu səngimək bilmirdi.

- Qucaqla məni!.. Sevinc bəxş elə mənə!..

Tadzima məni yatağa uzandırmağa çalışdı:

- Sakit ol! Nə yaman içmişən?

- İstəmirəm! Mən azadam! Kəpənəklər heç vaxt sakit uzanmırlar! - üstümə çəkdiyi yorğanı tullayıb təzədən yataqdan uçub qalxdım.

Qanadlarımı geniş açıb Tadzimanı qucaqlamaq istəyəndə o elə qorxdı ki, lap yazığımı gəldi.

- Bağışla, taqsırkaram... Hər şey qoy aramızda qalsın. Heç kimə demə, yaxşı?

Bu axı nədi ki, boş bir şey... Doğrudan boş şeydir. Sabah hər şeyi unudacaqsan...

Bu sözləri deyib, o getdi, daha doğrusu... qaçdı.

Tək qalan kimi, yenə də otaq buz səhrasına döndü. Sıxıldım. Bəs qızıl parıltı hara getdi? Məni üşütmə tutmuşdu.

Soyuqdur, dəhşət soyuqdur... Axı niyə Tadzimanın sifəti belə kədərliydə? Bəlkə mənim kəpənək olandan sonra uçub qaçaçağımdan qorxdı? Ay səni, səfeh, səfeh!.. Amma yox, bundan olmaz. Axı o dedi ki, günahkaram, bağışla, bir də dedi ki, sabah hər şeyi unudacaqsan. Bax bu lap ağ oldu! Məni burda tək-tənha atıb getməyə onun nə haqqı vardı? Mən sevincsiz dözümmirəm, dözümmirəm!

Bəli, mən daha qaynar sevinc olmasa, işıq, hərarət çatmasa yaşaya bilmərəm. Axı daha kədərdən və soyuqdan qorunmaq üçün səddim, qabığımı yoxdu, dağılıb getmişdi.

Var gücümü toplayaraq qanad çaldım, otaqda uçmağa başladım. Bir yerdə duranda darıxırdım, dözə bilmirdim.

İşıq istəyirəm! İsti yandırıcı şüalar istəyirəm! Mənə sevinc bəxş edin! Doğrudanmı mənə kiçik bir sevinc bağışlamağa bir adam tapılmıyacaq?.. Soyudur, soyuq...

Niyə axı belə üşüyürəm? Axı mən yeni həyat üçün təzəcə doğulmuşam. Uzun illər həsrətimdə olduğum, arzuladığım həyat üçün. Mən kəpənəyəm, kəpənək! Bəs hanı o yüngüllük, o əlvan rənglər?

Dünya elə əvvəlki kimi bomboz idi. Və bu boz dünyada mən yenə də tək-tənha qalmışdım. Bəlkə indi gecədir, onunçün? Səhər açılanda hər şey yaxşı olacaq. Şəfqin həlim parıltısı, günəşin ılıq nəfəsi mənə yeni güc, qüvvət verəcək. Gecə isə hamı yatır. Kəpənək də gərək yatsın. Qanadlarını cütləşdirib, qalın yarpaqların arasında özünə yer eləyib yatsın. Görəsən kəpənəklərin yuxusu necə olur? Qanadları yuxuda da - bir şey tələb edəndə, ya bir şey axtaranda titrədiyi kimi - titrəyirmi? Hə, əlbəttə, axı sakit yuxuda da kəpənəklər sevinc, od-alov, gözqamaşdırıcı rənglər həsrətində olurlar. Sabah tezdən o alov qopub məni də bürüyəcək. Sabah səhərdən mənim yeni həyatım başlayacaq, yeni həyatım... Bax onda...

Səhər çox soyuq idi, lap adamın əl-ayağı donurdu. Sent-yabrın axırları üçün hələ belə hava görünməmişdi. Bütün gecəni Kenkiti Saymuranın gözüne yuxu getmədi, səhərcən kətildə oturub fikrə daldı.

O, dünən gecə yarısı evə qayıdanda arvadı Satokonun yarıclıpaq halda döşəmədə gördü.

Arvadı cəld sıçrayıb qalxdı, "Qucaqla məni, sevindir məni" - deyərək üstünə atıldı. O əvvəl elə bildi ki, Satoko sərxoşdu, amma əslində belə deyildi. Qadın gözlərini harasa lap uzaqlara zilləyib durmadan deyirdi: "Mən kəpənəyəm!.. Mən kəpənəyəm!..". Şübhəsiz ağlına itirmişdi.

Saymura tez bir tanış həkimə zəng vurdu, belə danışdı ki, arvadı xəstəxanaya qoysunlar. Gecədən xeyli keçməsinə baxmayaraq həkim tibb bacısını da götürüb gəldi. Saymura çox çalışsa da arvadının əyninə paltar geyindirə bilmədi. O, hətta xahiş elədi, yalvardı da, - xeyri olmadı. Axırda arvadını elə gecə köynəyindəcə maşına mindirməyə məcbur oldu.

Son vaxtlar arvadının əsəbi olduğunu Saymura hiss eləyirdi, amma nədənsə buna bir o qədər əhəmiyyət vermirdi. İndi isə o elə bil ilk gündən xəstəliyin üstünə düşmədiyinə görə bərk peşman olmuşdu.

Saymura arvadının yazı masasına yaxınlaşıb qalın dəftəri götürdü.

Dəftərin üstündə səliqəylə yazılmışdı: "Kəpənək mövsümü". Bir-iki ay əvvəl Satoko belə bir pyes yazdığını demişdi. Maraqlıdır, görəsən nə cür alınıb? O, dəftəri açdı və arvadının səliqəylə yazıb doldurduğu səhifələri görəndə təəccübləndi. Bəlkə o, pyes yox, roman yazırmış?

İndiyəcən arvadının işlərinə qarışmayan Saymura, bu gün onun nə yazdığını bilmək istədi. Bəlkə dəftərdən qadının xəstəliyinin səbəbini öyrənmək olardı? Bu, romandan çox gündəliyi xatırladırdı. Qərribə, sayıqlamaya oxşar, həqiqətlə qarmaqarışıq xəyaldən yaranmış bir gündəlik idi. Bütün bunları arvadının necə həvəslə kağıza köçürdüyünə Saymura mat qaldı.

Nə qədər çox oxuyurdusa, heyreti bir o qədər artırdı. Tadzima həmin gecə buralarda ola bilməzdi. Tadzima da Yuminin zəng vurduğu restoranda idi. Özü də çox həyəcanlı görünürdü və həddindən artıq içmiş qızı sakitləşdirməyə çalışırdı. Saymura gələndən sonra, ikisi köməkləşib bir təhər sərxoş Yumini evinə apardılar. Sonra da Saymura ləngimədən öz evinə qayıtdı.

Çox güman ki, Tadzimanın gəlişi - xəstə təfəkkürün nakam bir arzudan doğan xəyalı imiş. Saymura Tadzimayla Satokonun münasibətləri haqqında çox az şey bilirdi. Amma hər halda bacısı oğluna bələddi - onda bu cür vəhşi ehtiras ola bilməzdi. Əgər Tadzimanın Satokonun sevdliyindən xəbəri olsaydı, Saymura onunla evlənməzdi. Hər şey necə də səfeh, sarısaq alınır! Axı o, yaşamaq uğrunda gündəlik mübarizələrdən yorulub əldən düşmüş, bütün bacarığını ədəbi qondarmalara sərf edən, ürəyinə yatmayan bir iş görəndə bütün bədəni sızıldayan, çəlimsiz, dəhşətli dərəcədə tək-tənha dolağan bu qadını sidq-ürəkdən xoşbəxt eləmək istəmişdi. Ona fi-

ravan, rahat həyat, sevinc vermək istəmiş, əvəzində nə qədər kədərə qərq eləmişdi. Satoko zahirən həmişə mülayim, sakit, həyatından razı qadın kimi görünürdü. Gecələr ərinin qoynunda sakitcə büzüşüb yatar, bundan artıq heç nə tələb etməzdi. Kişinin ağlına da gəlməzdi ki, arvadı nə qədər bədbəxtdir. O fikirləşməzdi ki, bu təvazökar, cılız qadın ehtiras həsrətindən od tutub yana bilər. Görünür uzun illərin tənhalığı ona qəmini dərinliklərdə gizlədərək, ətrafındakıları artıq əziyyətə salmadan sürfə kimi sakitcə yaşamağı öyrətməmişdi.

Ah, əgər o bunlardan bir qədər əvvəl xəbər tutsaydı! O zaman arvadına deyərdi: "Satoko, sən xoşbəxtsən ki, özünü sürfəyə bənzədə bilirən. Axı onun həyatının belə üzdən boz görünməyinə baxma, əslində dünyanın bütün rənglərindən və səslərindən həzz ala bilir, gizlicə usana bilir, yanib kül ola bilir, gözəl yuxular görə bilir. Sürfədə heç olmasa həyat üçün ən başlıca amil - ümid var! Kəpənək nədi axı? Bir göz qırpımında yanib sönen, sonra da heç bir ümidi, heç bir arzusu qalmayan qığılçım, həyatın ani parıltısı.

Sən kəpənəyə dönmək istəyirdin. Çünki nə yaradıcılıq, nə də həyata yaradıcı münasibət sənə sevinc gətirə bilirdi. Sən tək bircə anlıq həyatı duymaq və bu duyğu xatirinə yaşamaq istəyirdin. Nə olar, axır ki, istəyinə çatdın - kəpənəyə döndün".

Saymuranın arvadına yazığı gəldi. Onun Saymurayla Tadzima arasında necə vurnuxduğunu, istədiyini heç cürə tapa bilməyib nə vəziyyətə düşdüyünü təəvvür elədi. Sən demə onunçün qadın qınına çəkilərək tənhalığa qapılırmış. Əslində elə biz hamımız bu hissələri keçiririk. Hərə öz xüsusi dünyasında ömür sürür, bu dünyadan heç yana çıxa bilmir... Kimsə deyib ki, insan - şəxsi dəri adlı təkadamlıq kameralada ömürlük həbsə məruz qalmış məxluqdur... Satoko, dəlinin biri dəli!.. Bu qadın necə başa düşməyib ki, nə əri, nə Tadzima, nə də başqa bir kəs onu həmin təkadamlıq kameraladan qurtarmaq iqtidarında deyil. O isə özü öz gücünə bu işin öhdəsindən gələ bilib. Gün-gündən dönməz inadkarlıqla bu xəyalı beynində yaşadıb, canlandırır, nəhayət, həqiqi aləmdən ayağı üzütlüb və indi kmi bilir, bəlkə də hardasa arzuladığı səadətə qovuşub.

Saymuraya birdən elə gəldi ki, arvadını xəstəxanaya qoymaqla düzgün iş görməyib. Əlbəttə, o xoş niyyətlə bunu eləmişdi, lakin... Arvadı axı onunla mənəvi birlik arzusunda idi. Sevinc həsrətində idi. Bir tərəfdən düşündü ki, onsuz da həmin birlik arzusunu, sevinc həsrətini bütöv halda Satokoya verə bilməzdi, başqa bir yandan da hiss elədi ki, ondan başqa bu qadına, ümumiyyətlə, heç kim heç nə verə bilməzdi... İndi daha o, arvadının qayğısına qalacaqdı, yanından bir addım da çəkilməyəcəkdi. Saymur hətta fikirləşdi ki, ağlına itirmiş qadınla bir yerdə yaşamaq, özü də kəpənəyə döndüyünə inanmayan qadınla yaşamaq hətta bir az da xoş olar.

O bütün otaqları gül-çiçəklə dolduracaqdı. Yalnız onların ikisinə məxsus olan bir ayrı aləm yaradacaqdı. Və bu yeni aləmdə onların yeni həyatı başlayacaqdı...

* * *

Ərini işə yola salandan sonra Mari paltarasan dolabın qarşısında durub fikrə getmişdi. Səhər hava bir az da soyu-

muşdu. Mari paltarların birini götürüb, birini qoyurdu - neyləsin axı, geyinməyə heç nəyi yoxdu... O nəhayət, bir yun köynək tapdı. Yayın necə keçib-getdiyini Mari də hiss eləməmişdi. Heç bir yana getməmişdilər, hətta dənizdə də olmamışdılar. Bəs axı Syun söz vermişdi? Ümumiyyətlə, o çox şey vəd eləmişdi. Bu kişilər nə yaman gopçu olurlar? Neyləyərsən? Əslinə baxanda təkcə kişini də günahlandırmaq doğru deyil. Mari özü o qədər şey-mey almışdı ki, axırda bir yana getmək üçün mükafat pulundan heç nə qalmamışdı.

Mari yun köynəyini geyib həmişə olduğu kimi dəhlizə, qonşularla laqırtı vurmağa çıxdı.

Bu günkü söhbət ancaq Saymuranın arvadından gedirdi. Onu gecə xəstəxanaya aparmışdılar, həm də adi xəstəxanaya yox, ruhi xəstələr üçün olana. Həqiqətən də Mari gecə qonşu mənzildə qərribə səs-küy eşitmişdi. Sonra həyətdə maşın dayanmışdı. Sonra maşın sürətlə çıxıb getmişdi...

Mari köksünü ötürdü. Axı o, qonşularını ideal ər-arvad sayırdı. İndi isə söz-söhbət gəzirdi ki, Satokonun xəstəliyinə səbəb ərinin xəyanəti olub. Di gəl bu işdən baş çıxart. Həyatlarının zahiri görünüşünə görə insanlar haqqında fikir yürütmək çox çətin məsələdir.

- Yazıq qızcığaz! Məhz bu yaş qadınçün ən qorxulu dövrüdür. - Yaşlı qonşu eyhamla dedi.

Mari fikirləşdi ki, doğrudan da bu cür ola bilər. Lap elə götürək Nakamuranın arvadını. Qərribə işdi, bir səhər qadın ərindən ayrılıb, daha geri qayıtmayıb. Kəpənəyə dönüb.

Hə, doğrudan da zahiri görünüş hələ heç nə demir. Məsələn, indi dəhlizə toplaşmış bu qadınlar çox xoşbəxt görünürlər. Hər halda sifətlərindən bu oxunur. Əslində isə, allah bilir...

Qəm-qüssə qarışıq qərribə bir narahatçılıq hiss eləyən Mari ətrafına boylandı, yan-yörəsinə baxdı və birdən beton döşəmədəki ölü kəpənəyi gördü.

- Baxın, kəpənək! Görən o bura hardan düşüb? İlahi, necə də qəşəngdir. Lap qiyamətdir!..

Mari əyilib balaca, zərif qanadlı xallı kəpənəyi yerdən götürdü. O heç beləsinə rast gəlməmişdi.

Yalnız indi Mari döşəməyə xeyli ölmüş kəpənəyin tökülüyünü gördü. Yəqin onlar havanın belə birdən-birə soyumasından məhv olmuşdular. Bəs, yaxşı, bu qədər kəpənək binanın içərisinə hardan dolmuşdu?

Kimsə qapını açdı. Dəhlizə vuran külək kəpənəkləri yerdən qaldırdı, onlar havada fırlandılar, parıltılı qanadları ilə bir anlığa bərq vurub yenə də səssiz-səmitsiz yerə töküldülər, sanki yanib-söndülər...

Qadınlar kəpənəklərə qərribə həsrət və heysizliklə baxırdılar. Elə bil onların bir az əvvəl xoşbəxtcəsinə parıldayan çöhrələri də bu kəpənəklərlə birgə sönmüşdü.

İsti yay - yandırır-yaxan günəş və bir də qaynar nəşəli həyat mövsümü artıq bitmişdi.

Eləcə də kəpənək mövsümü özündən sonra dünyada yalnız kədərli xatirələr qoyaraq sona yetmişdi...

Tərcümə edən: **Akif ƏLİ**

1979.

rəssam: Babi

Ülvi İsmayıl

Saitlər

Ad və ya soyadı saitlə başlayanlar
erkən yaşlarından saitlərə bağlanarlar
adlarında ən azı bir sait olanlarla dostluq edərlər
və adlarında ən azı bir sait olanları sevrərlər,
planlı olaraq, ya da təsadüf üzündən
baş hərflərinin ən azı biri sait olanlarla evlənərlər...

Onlar
övladlarına saitlə başlayan adlar qoyarlar
beləcə saitlərin sayını süni və təbii yolla artırarlar
qollarına markası saitlə başlayan saatlar taxarlar
saitlə başlayan şəhərlər olar həyatlarının mənası...

Ancaq məna itməsin deyə
elə hey samitlə başlayan şəhərlərdə doğular, təhsil alar
və sürərlər həyatlarını
Amma imkan düşən kimi saitlə başlayan şəhərlərə qaçarlar
saitlə başlayan kitablara, kinofilmlərə maraq göstərərlər
günləri həp saitlə başlayan idarələrdə keçər
Doqquz rəqəmini çox sevrərlər, doqquz saitin eşqinə
hər samitin sonunda bir sait axtararlar
tapanda sevinərlər
Adları samitlə başlayanlarla heç oturub-durmazlar
ad və soyadı saitlə başlayanlar
planlı olaraq, ya da elə təsadüf üzündən...

Xatirə məzarları üzərində gəzinti

İndi Füzuli küçəsinin cüt saylı
Şəmsi Bədəlbəyli küçəsinin isə tək nömrəli evləri
olmayacaq!
Əvəzində Qış Bulvarı olacaq şəhərlərində
Buna yox deməyəcək Şəmsi Bədəlbəylinin övladı
Heç öz vəzifəsindən istefa da verməyəcək etiraz əlaməti
olaraq
Füzulinin də övladları qalmayıb...
Basinin, qalsaydı bəlkə, övladları etiraz edərdi...
Moskvaya şikayət yazardığı ilə hədələyərdi

-Bəsdirin! Mənim atamın adını daşıyan küçədə
adamların evlərini yıxmayın! - deyərdi...
Qış Bulvarı olacaq yerdə
indi ağır texnika çox böyük yüngüllüklə
təmizləyir ərazini
evlərdən, bir vaxt internasional həyətlərdən,
xatirələrdən,
Petrosyanlardan, Avşalumovlardan
və Ağaraziyevlərdən
qız köçürtmələrdən, yas mərasimlərindən
axan su kranlarından, şəritlərdən
divarlardakı vannalardan
alqışlardan və qarğışlardan
yeni, hələ də isti
ah-nalə və lənətlərdən...
Bacaracaqımı?
Bilmirəm.
Amma bilirəm ki, bir azdan
biz hamımız
yəqin mən özüm də
bu Qış Bulvarında gəzəcəyik
soyuq qış havalarında
soyumamış xatirə məzarları üzərində
Bizdə adət olmasa da
sevdiiyim Məğribdə qəbirlər üzərində gəzərlər
belə yad edərlər ölüləri...

Seçmələr

Məşin bir üzlük var pasportumun üstündə
Örtər onun ayıblarını başqa dövlətlərin rəsmiyyələrində

Ağaclar var şəhərimin səkilərində
yayın qızmar istisində hamı kimi su istərlər
pendir küpələrinin sularını içirdərlər biçarələrə tovarovedlər

Təlxəklər var ölkəmin camilərində
əyinlərində haman xalat,
başlarında fərqli, dordkünc əmmamələr
bununla bitər son 1000 ildəki fərqlər

İt yuvası boyda bir dərə var evimin həndəvərində
Dərə olaraq qalmaq keçərdi könlündən də, fəqət...
yeni yaşayış qəbrinə bünövrə olmaq düşdü qismətinə

Sal sinədaşları varıydı qədimdən atamın ən abad kəndində
üzərində başqa dildə həriflər
ən böyük tikəsi qulağım boyda olmuş indi
bir çoxu da çay yatağına həmdəm
aparar bu salları da bir gün sellər

Bir beşaçılan var hər gün düşüncələrimdə
üzərində qoyma şüşə böyüdən
nişan alıb çəkərim tətiyini, fəqət...
hədəfə yetməz mənim xəyalımdakı güllə.

Süd dişləri

Binamızı nə zamansa dağıdacaqlar bu vəhşilər
mənzilimdəki parketləri sökərkən
kiçik otağın qapısının altından
çoxlu diş tapacaqlar fəhlələr

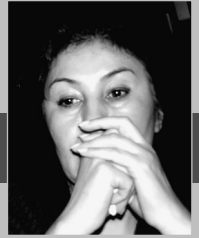
Əvvəl onları yuxuya verib
sonra "diş mələyinin" balıncın altından götürüb
əvəzinə pul qoyduğu
uşaqlarımın süd dişlərini

Bu inancdan bixəbər fəhlələr çasıb qalacaqlar...
bu dişlərin burda niyə olduğuna saatlarla baş sındıracaqlar
onlar "qızıl onluq", heç olmasa "beşlik" deyil
süd dişləri tapdığı üçün bəxtlərinə
və bir də ev yiyəsinə yaxşıca söyəcəklər
"Diş mələyinə" isə heç nə deməyəcəklər
Mələkləri söyməzlər

Tbilisi

Qərribə şəhərdir Tbilisi, bəlkə də Tiflis
Həm qorxuludur, həm də sevincli
Arzular həyata keçir, arzular əlindən alınır
Dar, köhnə küçələrində
Sabahdan qorxursan, peşmançılıq hissi keçirirsən,
Onu küçədə qoyub gedirsən, sağollaşırsan,
Sonra yenə həmin küçə ilə geri qayıdırsan,
Amma tapmırsan,
Geri qayıdırsan, düşünürsən,
Sonra yenə onu tapırsan, anlaşırsan,
Anlayırsan, acıyırsan, özündən utanırsan,
Sonra hər şey yenidən başlayır,
Tez də qurtarır
Tiflisdə hər şey tez baş verir,
Nə baş verdiyini anlamırsan
Ağır bir yük hissi.
Bütün həyatın göz önündə canlanır,
Bir filmdir Tbilisi,
Tiflis gözəldir,
Amma Bakıya, geriye qayıtmaq istəyirsən.
Bax belədir mənim Tbilisim.

Nigar Xiyavi

1

Bir şair uçuşundan qopub düşən
lələk bulmuşdum
odla suyun arasında
və gecənin gövdəsində
gəlməmişdim balıncınızı başınızın altından
çəkməyə
bir az şeirim
bir az sevgim var idi
bir az da türklüyüm
geçid alır şair axşamlarımdan
lələkdən bir qapı asım deyə
qaldırır çiynimə
endim sizlərə
damlara qalxıb da
durnanı daşa basan
sizlər oldunuz

2

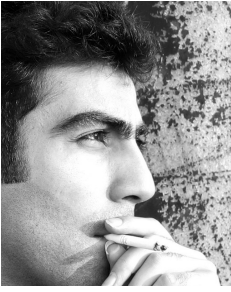
Hə
bu mənəm
bu bağ mənəm
gövdəmin gəbəsiindən ilmə ilmə
geçid verən bağ sənə, mənəm

bu da sən
yarpız ətrimi çəpərlərə qıfıllayan səssiz
sarmaşıq
və zanbaqlığımı zağ zağ əsdirən qorxu

istərsən gəl
hansı ürəklə gələbilsən gəl
paslı dəmir təkərlərin
çənliyimdə batıb qalacaq
bu səfər

3

indi ki,
güllədən gül gül açılmış cənazəmi
tam sayğı
tam hüznə
qəbrimə daşımaqdasınız
və kəndi əlinizdən acıyıp ağrımaqda
ey kədərli milyon ?iyinlər
unutmayın da utanmayın ki,
sayğı sevgilə yaşama durduğumda
yalqız buraxan məni
ölürçəsinə sizlər oldunuz

Nicat Məmmədov:

"Sevdiyim şeylərin adını çəkmək sevdiyim məşğuliyyətlərimdən biridir"

- Özünü böyük ədəbi proseslər içində hiss edirsinizmi? Niyə?

- Əgər proses deyəndə ağızdan ağıza ötürülən populyar müasir ədəbiyyat nəzərdə tutulursa, o zaman mənim yazı məhsullarım yəqin ki, meynstrimdən kifayət qədər uzaqdır. Eyni zamanda mənim mətnlərim, mənə belə gəlir, kosmopolitik entuziazmdan yoxsulub, çünki mən azərbaycanlıyam, rus dilində yazıram, eyni zamanda qərb və qismən də uzaq şərq ənənələrinə söykənirəm. Daha doğrusu, demək istədiyim odur ki, yazarkən çox incə və dəqiq qərb instrumentariyası vasitəsilə, şərti olaraq şərq, cənub-şərq ruhunu ifadə etməyə çalışıram, və ya başqa cür desəm, simmetriyadan qaçıram, fəqət sadəcə sıfır nöqtəsinə can atıram və bu sıfır nöqtəsinə müxtəlif çalarlar qatıram.

- Müasir rus ədəbiyyatında kimi örnek alırsan və nəyə görə?

- Rus klassik ədəbiyyatı nə qədər əzəmətli görünsə də, gec ya tez, artıq sənə dayaz görünməyə başlayır. 20-ci əsr klassiklərindən, ilk növbədə Platonov maraqlıdır, onun fantastik dil sınımları öz dövrünün ruhunu gözəl əks elətdirir. Vaqinov - "Svistonovun işi və günü" (1929) adlı, romanın yaranması haqqında romanın müəllifi, özündən sonrakı bir çox postmodernist axtarısları qabaqlamış bir yazıçıdır, və Mandelştamın "Dante haqqında söhbət" essesi poeziya praksiyi haqqında 20-ci əsrin ən möhtəşəm mətnlərindən biridir.

Rusca yazan çağdaş yazarlardan Gennadi Ayqinin, Arkadiy Draqomoşenkonun, Şamşad Abdullayevin, Aleksandr Qoldşteynin adlarını çəkmək lazımdır. Təsir ümumiyyətlə iki cür olur: produktiv və qeyri-produktiv. Bu yazarların unikallığı ondadır ki, onların təsirinə düşmək ümumi qəbul olunmuşların ətalətindən çıxmağa bərabərdir və öz estetik üfiqlərini inanılmaz ölçüdə genişləndirmək deməkdir.

Mənim yetişməyimdə Fərqanə poeziya məktəbinin qurusu, qeyri-adi canıyanan və istedadlı insan olan Şamşad Abdullayevlə bilavasitə görüşlərim böyük rol oynayıb. Onun tövsiyələri və nəsihətləri mənim indi necəyəmsə o cür olmağıma kömək edir.

- Bəs qərb ədəbiyyatından kimi oxuyursan, kimin təsirini hiss edirsən?

- Sevdiyim şeylərin adını çəkmək sevdiyim məşğuliyyətlərimdən biridir. "Ziyalı adama yaddaş lazımdır deyil, oxuduğu kitablar haqqında danışsa bu elə onun bioqrafiyası olacaq - deyə yazırdı Mandelştam". Elə şeylər var ki, yanından səssiz keçə bil-

mirsən. Məsələn Coysun "Uliss" əsəri. Özəlliklə romanın, düşüncə axını texnikasıyla bağlı maestro-nun ilk təcrübələrini əks elətdirən 3-cü fəslə. Və ya Prustun, psixoloji romanın zirvəsi sayılan, bununla yanaşı, oxucu "mən"ini hiss olunmadan öz içərisində əridən meditativ təsvirlərin bol olduğu "İtirilmiş zamanın axtarışında" əsəri. Ernst Yungerin adını çəkə bilərəm - alman zabiti olub, iki dünya müharibəsinin qəhrəmanı, entomoloq, uzunömürlü (103 yaş!), mistik olduğu halda həm də qeyri-adi stilist, çoxsaylı gündəliklərin və "Macəra axtaranların ürəyi" əsərinin müəllifi. Çox sayda adlar var ağımda: Robert Valzer, Bruno Şuls, Lorens Darrel, Tomas Bernxard...

Nəzəri əsərlər də yazıçıya çox şeylər verə bilər. Məsələn, Eliot. Xüsusən bu günə qədər təzəliyini qoruyub saxlayan "Tənqidin sərhədləri" (1956) məqaləsi. Bu məqalədə o, şair üçün tənqidin, esseistikanın şeirin yaradılmasına gətirən düşüncənin davamı olduğunu, sevməkdən və ya başa düşməkdən ötrü poeziyanı preparat halına salmanın gərəksiz olduğunu, izah edilmənin başa düşülmək kimi qəbul edilməsi kimi səhv bir düşüncənin yaygın olduğunu yazırdı, poeziyanın enteleksiyanı başa düşməyə çağırırdı, çünki, onun düşüncəsinə görə, poeziyada nələrsə izah olunmaz qalmalıydı, şeiri başa düşmək ondan əsl mənada ləzzət almaq demək idi. Və ya, özünün "Yeni roman naminə" silsilə esseləri ilə, Rob-Qriye. "Anqaje olmaq" adlı məqaləsində o, öz mətnlərinə siyasi don geyindirən, bunu gözəl hal olmasa da, ən azı müsbət hal hesab edən bizim yerli müəlliflərin qulaq asmalı olduğu çox maraqlı bir məqama toxunur: "Yazıçının anqaje olmasının siyasi bir özəlliyi yoxdur; anqace olmaq yazıçının öz dilinin aktual problemlərini tam başa düşməsi, bunun son dərəcə önəmli olmasına inanması, ardıcıl olaraq həmin problemi daxildən həll etməyə çalışması deməkdir. Bu yolda yazıçının sadəcə bir şansı vardır - sənətə bağlı olub qalmaq. Dolayısıyla, bir az əlaqəsiz görünsə də, nə zamansa nəyəsə həтта xidmət də edə bilər. Ola bilsin, həтта inqilaba da". Adı dillərdə olan başqa bir fransalı da var - Rolan Bart. Onun "Camera lucida"sını ayrıca çox bəyəniyəm. Bu əsərində o, fotoqrafiyanı, avtobioqrafiyanı və "kədər məsələsi"ni (Freyd) bir yerdə araşdırır. Sonra, amerikalı Çarlz Olson var. Onun "Projective Verse" (1950) adlı essesi Azərbaycan dilinə tərcümə olunsay yaxşı olar. Bu essesi ilə Ç.Olson amerikalı poeziyasının postmodernizmə yönəlməsinə təkan vermiş-

dir. Yuxarıda adlarını çəkdiyim müəlliflərin hər biri haqqında ayrıca danışmağa dəyər, "vaxt gələcək mən bu barədə yazacam" (Peter Xendke)...

- **Şəxsi ədəbi konsepsiyan varmı? Nədən ibarətdi?**

- Keçən il mən Moskvada keçiriləcək bir simpoziuma hazırlaşarkən özüm üçün "Bir neçə qayda" hazırlamışdım. İndi onları bir az dəyişilmiş variantda təkrar etmək istərdim. İnsanın qəlbinə soxulan incəsənət əsərini xoşlamıram. Ruh, Qəlb, İntellekt üçlüsündə Qəlb insanda ən insani olandır mənim düşüncəmə görə, buna görə də onu həyat üçün saxlamaq, yaradıcılığa qarışdırmaq lazımdır. Zaman etibarilə, individual yaradıcılıq təkamülü gedisində, bu üçlüdəki intellekt tərkibindən də əl çəkmək, ancaq Ruha yer saxlamaq lazımdır. Ehtirasız olmaq heç də dəşürəklik anlamına gəlmir, üstəlik mətn, - fərqi yoxdur həddən artıq mürəkkəb və ya son dərəcə şəffaf olsun, - oxucuda, vasitəçilər olmadan rezonans yarada bilməkdən ötrü yetəri qədər hissiyatlı olmalıdır. Eros, ilkin və əsl olduğuna görə, sonradan meydana çımı Qəlbə əvəz edir. Oxucuları bərabər yaradıcılıq prosesinə dəvət edən ellipsis və obertonlar önəmlidir, bunun sayəsində, məsələn, Paul Selanın (Paul Celan - almandilli yəhudi şairi) bir şeiri geniş kütlələr tərəfindən sevilən hansısa bir müəllifin bütün yaradıcılığından ağır gələ bilər, daha effektiv və güclü görünər. Daha doğrusu, indiki halda, mətn, bir zen bilgininin sözləriylə desək, Ay deyil, onu göstərən barmaqdır. Anı olaraq baş verən, məntiqdən-kənar gözaçılıma səbəb olan, bütöv, çoxqatlı, bizim həyatımıza birbaşa təsir göstərən insayt önəmlidir. Zəhiri və batini olan arasındakı sərhəddi aradan götürmək lazımdır, bu həyatın bir tam olduğunu hiss etməyə imkan verən üsullardan biridir. Sücət qurmaq, qəhrəman yaratmaq, sonra da yazmaq... Bundan daha darıxdırıcı nə ola bilər? Bu canlı yaradıcılıq deyil, krossvord doldurmaq kimi bir şeydir. Əksinə, hər bir cümlə, hər bir fraza açılış olmalıdır... Mən bunları deyərkən xaosu deyil, kontrol ediləbilən xaosu, şüurun dışında olana nüfuz etməni nəzərdə tuturam. Dil, şüuraltı, yaddaş, eros - diqqətə layiq olan material bax bunlardır.

- **Bədii əsərdən birinci növbədə nəyi gözləyirsən?**

- Müəyyən definisiyalara tabe olmayan energetikanı... Məni fikirlər deyil, hisslər deyil, ovqatın özü həyəcanlandırır. İncəsənət əsəri sözün yaxşı mənasında tamaşaçını, oxucunu halandırmaqlıdır.

- **Yazıcı üçün bir neçə qızıl qayda...**

- Zövqünü itiləməlisən. Efqodan vaz keçməlisən ("Poeziya - emosiyalar üçün meydan deyil, əksinə emosiyalardan qaçışdır və o özünü ifadə vasitəsi də deyil, özü-özündən qaçmaq vasitəsidir", T.Eliot. Eliotun sözlərini Yunq da təsdiq edir. "Şəxsi və ya fərdi olan şeylər incəsənət üçün darlıqdır, hətta nöqsandır. Yalnız və ya əsasən şəxsi (fərdi) olan incəsənət ona nevroz kimi baxılmasını haqq edir"). Dil fərdiliyini qazanmaq lazımdır. ("Öz dilinin içərisində əvvəllər heç olmayan yabancı bir dil toxumaq lazımdır", C.Delez.). Müasir üslubda yazmaq ("Poeziya müasir olmalıdır", A.Rembo).

ruscadan: r.q.

Ниджат Мамедов

ФРАГМЕНТ С АВТОКОММЕНТАРИЯМИ

12.

Запах влажной земли.

Октябрь прежде всего в

коже запястий

и сгибе локтей.

Птица парит над поселком.

Голоса в отдалении: женщина, мужчина, женщина.

Вкус тутового варенья...

и непрерывность светлокаштановых, темнокаштановых
чуть широких прямых бровей тюркских девственниц.

Уже полпервого ночи, тлеет очередная сигарета, всё же надо постараться бросить. Позвонил Туркеру¹ в New-York. Он доедает последнюю сливу из морозилки, заваривает черный чай и рассуждает о крамовском цикле "Вечные голоса детей". "Даже в этом городе я не могу стряхнуть небеса со своих плеч", - улыбается он напоследок. Курить и вправду надо бросать; умирать ни к чему, умирать не надо, это излишнее повторение (слова Саида, когда мы за неизбежной чашкой кофе в "mereti" вели вялый обмен мнениями по поводу уже не помнится чего). "Он такой сутулый, у тебя что, все друзья такие?" - отозвалась о Туркере Полина через день после того, как он по моей просьбе устроил ей головоластикский хеппинг. The best minds of my generation. Теперь идти гулять, вглубь Старых Ахмедлов, где давно не бывал. Улицы пустынные, потлач великолепное изобретение. Полина тоже. Дик Лорант мертв, но ему можно постараться помочь вызывающим восторг повторением того, что Дик Лорант мертв. Можно ли представить New-York в виде пустыни с улицами? Еще минут сорок и обратно, ложиться спать. Забыть виноградную лозу и/или золотые подсолнухи невозможно.

21-го сентября 2009 года. Из "Дневника".

"...Что же делать?! Эта фуговая паутина, размножающаяся во все стороны... 2 дня занимался сознательным комментированием вроде бы спонтанной 12-ой вещи. Всё связано со всем. И получается, что нет такого понятия как "придумать", есть "вспомнить" или что еще лучше кристаллизовать под определенным углом всё, что падает в нас через 5 органов чувств (прочитанное, услышанное тоже относится сюда) и что мы никак не способны забыть. Есть ли это дискредитация идеи творчества?

¹ Туркер Гасымзаде, Таир Ибишов, Аяз Гамбарли, Саид Ганиев - современные азербайджанские композиторы

rəssam: Babi

Получается, форма задана изначально. То есть понимание этой свободы (а есть ли она?) и есть (самая сложная) форма. Не формализм формы, а формализм идеи.

Радоваться? Огорчаться? Или ждать комету-избавительницу?".

В 9-тистрочной "стихотворной" части я применил своеобразную "естественную" систему. Я отталкивался от того, что само наличие объективной реальности и человека, который воспринимает эту реальность посредством 5-ти органов чувств (обоняния, осязания, зрения, слуха, и вкуса) и есть система, иначе форма, что ограничения уже заложены самим ходом эволюции мира и человечества или волей Высшего Разума; что "за додекафонией многие прячут свои ослиные уши", что вторичные ограничители (например, строфа, размер и пр.) объективной системы вроде, естественного языка или 12-титонной диатоники во-первых, отжили свое в процессе развития и укрепления понимания того, чем поэзия не является, а во-вторых, **именно вторичные ограничители позволяют профанному считаться сакральным**. Они, быть может красивые, но всё же искусственные сосуды. Но ведь томящийся от жажды странник в пустыне ищет не красивую чашу с водой, а саму воду, воду, которая течет в реке. Вот русло реки и есть первая и последняя, объективная форма. Формальные формалисты (назовем их так) занимаются решением кроссвордов, заполняют придуманные другими или самими формы. Всё это дело наживное, дело практики, умственных отжиманий и подтягиваний и, по сути, в наше время всеобщего образования доступно любому желающему. Гораздо сложнее отталкиваться от свободы, от изначально данного формализма идеи...

9-тистрочный фрагмент представляет собой фиксацию информации, поступающей из реальности через 5 органов чувств: 1. обоняние; 2. осязание; 3. зрение; 4. слух; 5. вкус. Заключительные две строки - это, так называемое, "шестое чувство", чувство прекрасного. (Подумать о вопросах эстетики, об эстетике прекрасного и безобразного. Почему так, а не иначе?)

В 9-тистрочной стихотворной части не использовано ни одного поэтического приема (метафоры, метонимии, сравнения и т.д.), что тоже можно считать своеобразным приемом. Также не использовано ни одного глагола, за исключением "парит" в центральной (9= 4+1+4) 5-ой строке "Птица парит над поселком", строке, которая представляет собой фиксацию информации, поступающей от визуального канала (как доказано психологами 80% информации поступает к человеку от визуального канала - зрения).

Таким образом, этот минималистический текст (не в смысле объема, а в смысле повышенного внимания к каждой детали, каждому элементу), кроме всего прочего, чуть ли не наглядно говорит о необходимости "внешнего" и "внутреннего" зрения.

Физическим и метафизическим центром этого короткого стиха является центральное слово центральной 5-ой строки - единственный глагол в тексте, глагол "парит". Превосходное слово, одновременно выражающее идею движения и неподвижности, покоя и полета. Птица летит и не летит, то есть, она, конечно же, летит, но уже со своей стороны не прилагает к этому никаких усилий. **Это происходит, когда попадаешь в центр теплого воздушного потока, ловишь волну. Но для этого необходимо набрать высоту.**

"Парит" - почти то же самое, что "чашка продолжает не падать".

Если 6-ой из "Непрерывности" это текст-парение (не относимый ни к модерну, ни к постмодерну), то 12-ый из "Струения" - это текст-испарение (воспользуемся словом Таира Ибишова), испарение, возникшее от столкновения традиционного модернистского централизованного неаллюзивного "стиха" с постмодернистской ацентрированной насквозь аллюзивной "прозой".

Проблематика поэзии в моем понимании сводится к следующему: когда не удастся написать текст-парение, текст-ноль, текст-пустоту, текст-молчание/тишину приходится писать текст-испарение или, еще ступенью ниже, текст о парении, о нуле, о пустоте, о молчании/тишине.

Прозаическая часть состоит сплошь из американских аллюзий².

Он доедает последнюю сливу из морозилки - отсылка к первой строфе стихотворения "Просто так" американского поэта **Уильяма Карлоса Уильямса**. "Я съел/все/сливы/из морозилки"

рассуждает о крамбовском цикле "Вечные голоса детей" - **Джордж Крамб** (р. 1929) - один из самых известных ныне композиторов США; цикл "Вечные голоса детей" написан Крамбом в 1970 году на тексты, выбранные самим композитором из различных стихотворений **Ф. Гарсиа Лорки**. Вот что рассказывал Крамб об этом сочинении: "Сочиняя "Вечные голоса детей", я был захвачен идеей смешать различные несовместимые стилистические элементы: фламенко - с барочной цитатой ("Будь со мною" из "Нотной тетради Анны Магдалены Бах"), реминисценцию из Малера (финал "Песни о Земле") - с дыханием Востока. Я понял, что и Бах, и Малер черпали свои образы из самых разных источников,

²Алексей Парщиков: "Мне вдалбливали сызмальства, что в Америке нет поэзии, но оказалось, что там писателей больше, чем читателей, поэтому американцы так любят использовать самочитатель - референцию, насквозь пропитанный аллюзиями постмодернизм, где текст читает текст и звезда с звездой говорит. По-моему, они собирают таким образом, вокруг себя "историю", лукаво замечая, что у них "недостаток" исторического опыта, что они начали с нуля и вообще позже других культур. Последнее, разумеется, условность". "SUN Майкла Палмера", из книги "Рай медленного огня".

без излишне пуританской стилистической строгости... Исходным импульсом всего композиторского замысла "Вечных голосов" послужили заключительные строки Лорки из последней песни цикла: "И я уйду далеко... дальше, чем горы, моря и звезды, чтобы попросить вернуть мне мою вечную душу ребенка". Творчеству Крамба в целом присущи сосредоточенная созерцательность и подчеркнутое внимание к выразительности каждой интонации, к отдельному тембру, которые как бы укрупняются в контексте сочинений, приобретают символическое значение.

Даже в этом городе я не могу стряхнуть небеса со своих плеч - буквально имеется в виду сутулость Туркера, а метафорически то, что любой взыскующий подлинности творческий человек автоматически несет на своих плечах груз неба, который является одновременно Всем и Ничем. *Даже в этом городе* - из-за визуального эффекта, потому что, казалось бы, в Нью-Йорке, в отличие от Баку, гигантские небоскребы как бы должны "отодвигать" небо, словно шпигели готических соборов. А еще в очень осторожной форме высказана мысль о том, возможно ли вообще "стряхнуть небо", освободиться от "пустоты", "нуля", "молчания" и "тишины", которые мнятся последним пределом... Что за этим пределом?.. И, наконец, осуществлена отсылка к *"Я в этом городе раздавлен небесами"* - первой строке "Возвращения с прогулки" Ф. Гарсия Лорки, (из книги "Поэт в Нью-Йорке")

Курить и вправду надо бросать... за неизбежной чашкой кофе - при желании можно усмотреть намек на фильм американского режиссера Джима Джармуша *"Кофе и сигареты"*. Герои картины, в основном близкие друзья Джармуша, отчасти играют самих себя, ведущих диалоги вроде бы ни о чем.

вели вялый обмен мнениями по поводу уже не помнится чего - на самом деле, помнится, еще как. Мы говорили о диктате архетипов бессознательного, о том, как они задают нам направления, порой нежелательные. Правда, эта замечательная беседа шла вовсе не в "Имерети", а в 33 Export. И пили мы совсем не кофе... Какой бы провинциальной, дешевой, с претензией на всезнайство выглядела бы вещь не убери я в подтекст эти мелочи. Согласно Йохану Хейзинга поэт у арабов *"?air"* - "многоведущий" ("Человек играющий", стр.200). Нужно как можно меньше быть поэтом, как в жизни, так и в творчестве. В 12-ой, как мне кажется, я немного к этому приблизился. "Мнимый" прозаизм ее прозаической части опровергает "мнимый" поэтизм ее поэтической.

головоластикový хепенинг - фильм "Головоластик" американского режиссера Дэвида Линча

хепенинг - театрализованное представление со своими особыми правилами впервые возникшее в Америке

(Сьюзен Зонтаг об этом писала???). "В колледже Блэк Маунтен летом 1952 года Кейдж осуществил "Неназванное событие" - синкретический мультимедийный перформанс, основанный на спонтанно происходящих событиях. Одновременно звучали стихи (их читали Олсон и Ричардс), фортепианная музыка (играл Тюдор), грамзаписи и лекция (в исполнение автора), происходил показ картин Раушенберга, хореографической композиции Каннингема, слайдов, а также другие действия. Участники находились в разных точках зала вокруг слушателей. Это 45-минутное действо позднее назовут первым хэппенингом, а концепция искусства как "театра реальных событий" вызовет большой резонанс среди творческой молодежи США и Европы". М.В.Переверзева "Джон Кейдж. Жизнь, творчество, эстетика" (стр. 27)

the best minds of my generation - "лучшие умы моего поколения". Отсылка к первой строке знаменитого *"Вопля"* американского поэта-битника Аллена Гинзберга: "I saw the best minds of my generation destroyed by madness" - "Я видел как лучшие умы моего поколения пали жертвой безумия"

потлач - традиция североамериканских индейцев, состязание во взаимном одаривании и уничтожении личного имущества (!!! Подумать о написании статьи "Потлач и поэзия"). Стихотворение должно быть своеобразным потлачем: во время акта дарения/письма/чтения дарующие должны уничтожить, отбросить в сторону дары в своих руках с той целью, чтобы произошло главное - могли соприкоснуться их руки в дружеском, братском рукопожатии. "Стихотворение для меня неотличимо от рукопожатия" (П. Целан). "...в надежде на то, что протянутая рука обязательно встретит другую руку" (Кортасар. "Игра в классики")

Дик Лорант мертв - фраза из фильма Дэвида Линча *"Шоссе в Никуда"*

Можно ли представить New-York в виде пустыни с улицами? - написал это, а потом вспомнил где-то прочитанную притчу об одном восточном правителе, который победив и захватив в плен правителя соседней страны, наказал его тем, что даровал ему абсолютную свободу - отвел в пустыню, дал воды и сказал: "Иди куда хочешь, ты свободен". Важнейшая тема, надо подумать - абсолютная свобода, как самое страшное наказание. Возможна ли вообще такая свобода?

Забывать виноградную лозу и/или золотые подсолнухи невозможно - вполне вероятно, что толчком к созданию 12-ого фрагмента "Струения" послужило созерцание виноградной лозы в моем саду и/или чудесный подсолнух из трансового стихотворения Аллена Гинзберга *"Сутра подсолнуха"*

Cevdet Karal

Türkiye

Vicdan

Yazgının ardına taktığı
Usanmaz bir hafiye gibi
Canından bezdirmiş seni
Attığın her adımın ardından
Duymak, vicdanının sesini

Onu, bir köşede her gece
Kıstırmak istersin öldüresiye
Bir vuruşta indirmek yere
Kovmaktan farkı ne gölgeni

Bazen güneş tam tepede
Başınla karışır birbirine
Durma kaç, kan ter içinde
Yorulur terk eder belki peşini

Ayırır gibi ruhu bedenden
Dene ansızın kaybetmeyi izini
O sokmadan bağrına hançerini
Sen ol bitiren o zalimin işini

Ve ruhum, sen alçal bir kartal gibi
Bir kartal gibi kullan pençeni
Çık da bırak bekleyen kargalara
Zafer içinde vicdanının leşini

Sonra dön de yakar tanrına
Bir kez de Allahsız yaratsın seni

*

Çıkarıp ara sıra güneşe tutmalıyım kendimi
İçinden çok sular akmış kemiklerimin

*

adres defterimi kaybettim

yükünden kurtuldum
sevdiklerimin

bu dünyada, sevgilim
yanlış adresten dönen
mektup gibiyim

*

ayrılığı razıyım, lakin
isminden biçilirse gömleğim

*

bahçemde bir sokak feneri var
ayakta benim gibi sabaha kadar

sormadım nedir kederi

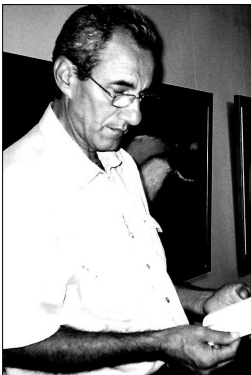
*

oysa ne iki ırmak
karışmış birbirine dünyada
ne de gözyaşları aşkta
dostum, demiştin dostum
otuzumda bir gün
öğrendim ki bugün
aşktan farkı yokmuş dostluğun

öyle deme, öyle deme
ayrı ayrı düşünüyor yaşlar
iki gözden bile

*

rüya kar sesiyle indi göğsüme
o sabahlardan uyanmışız birlikte
masada cam bardak dönen çay sesi
aşk dediğin iki sonsuz başdönmesi

Səfər Alışarlı

Bayquş, qaranquş, qızılquş

h e k a y ə

Hərbi kazarmalardan çıxan maşınların dördü də sağa dönüb yolun qırağında dayandılar, sonra qırmızı ulduzlu yaşıl darvaza qarşısında nədənsə ləngimiş, yeriyyəndə öküz kimi fınxıran komandır UAZ-ın dalınca işıqlarını yandıraraq getdilər.

Üstünə mürəkkəb qurğular bağlanmış nəhəng maşınlardan ibarət karvanın başında qərribə boğuc səslər və nasaz yerləşlə gedən balaca UAZ öz primitiv konkretliyi və atəşə yararsızlığı ilə hərbi-texniki tərəqqinin deyil, "Bacarıqlı əllər" müsabiqəsindən ruhlanmış rus starşinasının icadı kimi görünürdü.

Zəhmli maşınların qara tütülü gurultu xoru uzaqlaşdıqca sarı hasar və köhnə yaşayış binalarının arasında Nil çayı qədər gen-böl yerləşmiş yaşıl küçə əvvəlki dinc görkəmini bərpa edib, başının üstündə dayanmış payız günəşinin hənirindən yenə də pişik kimi xoşhallanmağına davam etdi.

Maşınların dördünün də üstündə brezentlə örtülü "Qrad" adlanan reaktiv artilleriya sistemləri vardı.

Qoşa arxa təkərlərə düşən ağırlıqdan qurğulardakı lülələrin mərmisi ilə dolu olduğunu yalnız hərbi mütəxəssis görə bilərdi.

Yad məmləkətlərdə sahibinin son ümidi sayılan bu ölüm texnikasının günün-günortası çağında belə saymazıyana manevri böyük sənaye şəhərinin küçələri və sakinləri üçün, təəssüf ki, yenilik deyildi.

Hərbi karvanın gedişini izləyən ağ "Jiquli"-dəki dörd nəfər vətəni rus işğalından azad etmək istəyən Milli Qurtuluş Konqresinin fəalları idi.

İki gün əvvəl Qurtuluşun qərargahına kazarmaların içindən xəbər çatmışdı ki, hərbi komandanlıq növbəti silah-sursat partiyasını cəbhə xəttinin o üzündəki ermənilərə gən-

dərməyə hazırlaşır.

Rusun nə etdiyini, niyə belə etdiyini ölkədə hamı yaxşı başa düşür, ancaq buna qarşı heç kim heç nə eləyə bilmirdi.

Hərbi komandanlıq kazarmaların ətrafındakı uca hasarın üstündə hər yüz metrədən bir qum kisələri ilə hörülmüş müşahidə nöqtələri yaratmışdı və hərdən gecələr o çardaqlardan havaya açılan sıldırğı avtomat, pulemyot atəşilə ətraf məhəllələri diksindirib qorxutmağa çalışırdı.

Şəhər elan olunmamış müharibədən gətirilən doğma oğul və qızlarının meyitlərinə alışdığı kimi, yad ordunun bu sərxoş, gecə atəşfəşanlıqlarına da tədricən alışmaqda idi.

1803-cü ildən bəri yadellilər bu torpaqlarda bütün oyunlarını belə, yavaş-yavaş, məkrilə oynayaraq, silah gücünə söykənən, sarsılmaz zülm və istibdad qalası inşa etmişdilər.

KQB və satqın hökumət öz agentlərini Qurtuluşa kifayət qədər doldurduqlarından qərargahda silah-sursat, fiziki müqavimət və sair belə şeylər haqqında heç kim ucadan və ciddi danışmırdı.

Danışan olanda, qərargahın işçilərindən sayılan kimsə mütləq ona yaxınlaşıb, yarızarat da olsa, təxminən belə deyirdi:

"Bunları get, bax, o parkda de!

Özün də çıx skameykanın üstünə, ucadan de ki, hökumət eşitsin", - Qurtuluşun pəncərələrinin hamısından əl içi kimi görünən, düşmən sifətlərindən ibarət monumental qranitlə bəzədilmiş bağı göstərirdi.

Bir küncü Qurtuluşun uşaqları ilə daim dolu olan, qədim bağın qalan dördüdə üç hissəsində rusca danışan orta yaşlı dayələr gündüz elitənin uşaqlarını, axşam isə onların itlərini gəzdirdirdilər.

Bağın o biri üzündə yazıçılar və aşçıların idarəsinin yenidən təmirə çıxarılma binası yerləşirdi və hər şeydən xəbəri olan bəzi şübhəli adamların dediyinə görə gəy KQB oranın güzgülü pəncərələrindən müəyyən aparatlar

vasitəsilə gecə-gündüz Qurtuluşda baş verən bütün görüşlərə və danışıqlara nəzarət edirdi.

Bu sirr Qurtuluşda kimsəni narahat etməsə də, bir dəfə curnalist Rüşət Türkoğlu yazıçılar və aşığılar idarəsində hansısa dahidən müsahibə alıb qayıdanda, bağın küncündəki mübariz kontingent qarşısında gözlənilmədən belə bir bəyanat verdi:

- Hörmətli bəylər! Hörmətli Möhtərəm müəllimin kabinetindən burada sizin görüntünüzün və səsinizin lentə yazılması haqqında məlumatlar həqiqətə uyğun deyil. Bu dəqiqə oradan gəlirəm, bir dənə aparat-maparat yoxdu, divarlar, künc-bucaq - hər yer teyxa kitabdı.

Möhtəşəm tarixi hadisələrin zənginliyindən qəddi əyilmiş, bivəfa günlərin isti, işıqlı xatirətində bəlkə də maraqlı burası deyildi, maraqlı - curnalistə qarşı tərəfin verdiyi cavab bəyanatı idi.

Yazıçılar idarəsində oturanlara nifrətini Qurtuluşun bütün iclaslarında mütləq şəkildə, dönmədən vurğulayan gənc şair kontingentin içindən çıxıb curnalistə yaxınlaşdı və belə dedi:

- Rüşət bəy, o kitabların hamısına, ba-ba-ax, - onun qolundan tutub, idarənin qonşuluğundakı uca sütunlu ağ binanı göstərdi, - o kitabxananın doqquz yüz min vahidlik qırımızı fondu ilə birlikdə od vurub yandırmaq lazımdır.

Gənc şair səbəbini izah etməsə də, başa düşülməməli bir şey yoxdu.

Ümumiyyətlə, Qurtuluşda nəsə vacib bir fikir söyləyəndə, səbəbini izah eləməkdirlər.

Burada hər şeyin, bütün mürdərliklərin yalnız bir səbəbi vardı: köləlik.

Onunla mübarizənin Qurtuluşa qədəm qoyan hər kəs üçün müqəddəs borc olduğunu demək də, öz növbəsində, faydasız bir izahat olardı.

Köləliklə mübarizə Qurtuluşun hərəkətverici generatoru olsa da, gündəlik fəaliyyətdə onun başlıca qayğısı deyildi.

Qurtuluşun başlıca qayğısı, ən aktual mövzusu və ən zəif yeri üzvlərinin qarşılıqlı inam və etibar məsələsi idi.

Agent palitrasının zənginliyi istər-istəməz hər kəsi bir-birindən şübhələndirirdi.

Kimin kimdən xoşu gəlmirdi, arxasınca başı ilə bir eyhamlı işarə verməsi kifayət idi ki, onu da agent saysınlar, ən azı ondan şübhələnsinlər, ona ürək qızdırmasınlar, onun yanında üstüörtülü danışsınlar.

Ya da, ümumiyyətlə, sussunlar, tamam danışmasınlar.

Amma ağır sınaqlardan bir-birinə etibarla çıxanlar da çoxdu. Onlardan üçü aylar, illər boyu cükküldəşərək, nəhayət, bir-birlərinə tam inanıb isinişə bilmişdilər.

Və görmüşdülər ki, bütün silahlardan güclü olan bu sarsılmaz inamın, heç nə tələb etməyən etibarın və təkzibedilməz azadlıq inadının qarşısında KQB də, polis də,

başqaları da, öz agentləri qarışıq, elə də qorxulu və qorxunc qüvvə deyillər.

Döyüşlərin getdikcə şiddətləndiyi dağlardan səhərə bir günlük konfransa çağırılmış Qurtuluş üzvü leytenant Şərifov onlar təsadüfən özlərilə əməliyyata götürmüşdülər.

Dağda-daşda əlləri, səsi qarışıq, hərəkətləri və baxışları da kobudlaşmış Şərifov maşına minən kimi qazan boyda başını küncə söykəyib yatmışdı.

Onunla üz-üzə durub ən məxfi söhbəti eləyəndə də baxışları adamın sifətinə çatmadan sinəsinə dəyib yerə tökülürdü.

Bu astagəl arxayınçılıqla mülki formalı dağ komandiri indinin özündə də elə bil təhlükəli döyüş əməliyyatına yox, Gəncəbasara sünnət toyuna gədirdi.

Onlar ötən dəfəki kimi yeşiklərə qablaşdırılmış silah-sursat gözləyirdilər.

Ancaq kazarmalardan, köhnə dildə desək, "Katyuşa" çıxmışdı, özü də dördü birdən.

Görünür, rus düşmən cəbhəsini belə gücləndirməklə dağlarda ciddi məsələlər həll etməyə hazırlaşdı. Həm də hərbi texnikanı yavaş-yavaş ölkədən qaçırdı.

* * *

Maşınlar avtomobil hərəkətinin dayandırıldığı küçəyə çıxan kimi leytenantı oyatdılar.

- Şərifov, oyan, oyun yıxılmasın, üstümüzə raket göndəriblər! - arxada büzüşsə də, arabir narahatlıqla ora-bura qurcalanan Rüşət Türkoğlu onu dümsüklədi.

Şərifov tez yuxuladığı kimi, tez də ayıldı və yekə əllərilə gözlərini bərk-bərk ovuşdurandan sonra oturmaqların arasından başını uzadıb diqqətlə irəli baxdı.

- Ayə!.. - arxa maşının belində çadırla örtülü reaktiv qurğunu görcək kal səslə mızıldandı, sonra sanki nəfəsi kəsildi. - Ayə, bu "Qrad"... Divan tutur bizim kəndlərə, - boğazını arıtlayandan sonra leytenant Şərifov dedi. - Şumluyur da-a birbaşa...

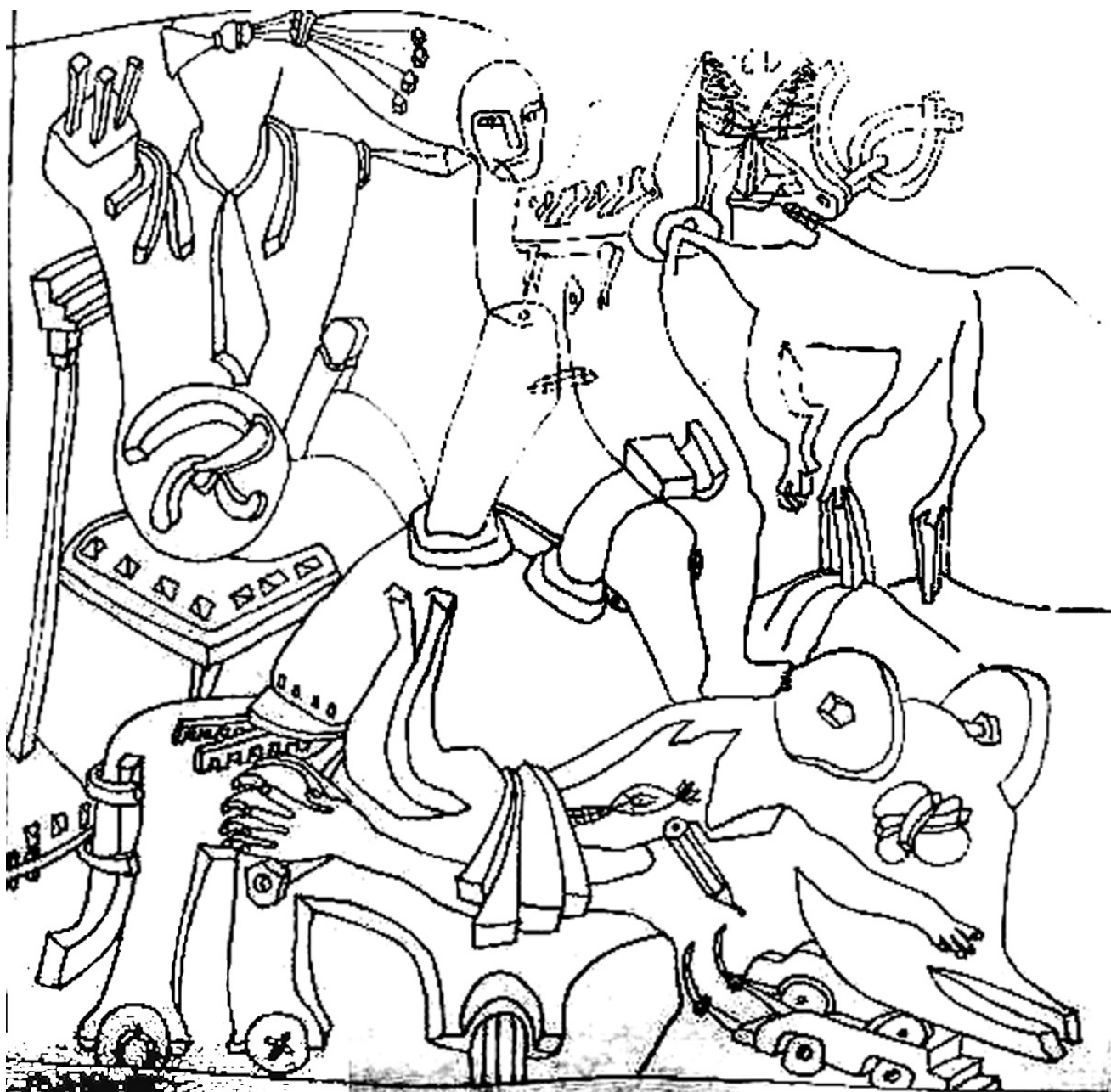
- Bizimkilərdə yoxdu bundan? - qabaq oturmaqda Nuruş şikar görmüş pələng kimi soyuqqanlı olmağa çalışdı.

- Ayə, bizim yetimlər "dayan-doldurum" tüfəng tapmır, "Qrad"ı haradan alacaq, rəhmətliyin nəvəsi?! - Şərifov yuxulu baxışlarını Nuruşun üzünə tərəf çevirdi: elə bil nasaz şlaqbaum tirini əli ilə qaldırdı.

- Bə hökumət deyir, bütün milis silaha sarılıb durub orada, - bunu da hökumətə hüsn-rəğbətdən xeyli uzaq səslə sükan arxasında oturmuş ağ köynəkli, nazik, qırmızı qalstuklu oğlan dedi.

Oğlanın məzəli familiyası vardı: "Qubaydullayev". Bütün Qurtuluş ona "Bayquş" deyirdi.

Həmişə gödək vurdurduğu saçlarının qabağı geniş, ağ

rəssam: Babi

alını üstündə doğrudan da bayquş kəkili kimi dimdik durmasaydı, bəlkə də kimsə onun familiyasının içində gizlənmiş o gecə quşunu orada tapa bilməzdi.

Bayquş toxuculuq fabrikində işləyə-işləyə universitetin axşam şöbəsində oxumuşdu. İxtisası üzrə bir gün də işləməmişdi.

"Mənim ixtisasım milli istiqlaldır! - hərdən kontingentin qarşısında qısa nitq izhar etməyə-eləyə Bayquş məzələnirdi. - Təyinatım da rektorun xüsusi əmrilə Qurtuluşa verilib! Yeganə gənc mütəxəssis kimi, ev növbəsində birinciyəm."

Əlbəttə, Qurtuluşda ev növbəsi yox, olsa-olsa, həbsxana növbəsi ola bilərdi, amma axşam şöbəsinin məzunu olmuş Bayquşun Qurtuluşa şəxsən rektorun özündən imzalı, möhürlü təyinat alması möhtəşəm tarixi günlərin lətifəsayaq işlərindən biri idi.

Ölkədə onu hamı, hətta o vaxtkı təhsil naziri Mızqletov da bilirdi.

İl öncə Bayquşun toyunu siyasi mitinqə çevirən Qurtuluş uşaqları bütün dəniz qırağında bir oyun çıxartmışdılar ki, "İnturist"ın müdiri vəzifəsilə əbədi vidalaşmalı olmuşdu.

Son ildə Qurtuluşun milyonluq mitinqlərindən sonra küçələrə çıxarılan rus tanklarının tırtılı asfaltı hər yerdə dağıtmışdı. İndi onlardan irəlidə gedən sonuncu hərbi "Ural" bu çala-çökəklərdə öz silah yükünü ağır-ağır atıbtuturdu.

Belə anlarda leytenant Şərifova elə gəlirdi ki, "Qrad" məmiləri öz-özünə açılıb, arxasından ağappaq alov zolaqları püskürə-püskürə irəli, Lökbatan səmtə uçacaq.

Qınayan olmasaydı, leytenant Şərifov gedib rus komandirinə deyərki ki, gəl bu lülələrdəki 160 mərmini çıxarıb yükləyək ayrı maşına, sonra yolumuza davam edək: allah kimə verər, verər.

- Bu boyda zurna-balabanı biz harada gizlədəcəyik?! - getdikcə daha çox həyəcanlanan Rüşad Türkoğlu dedi.

- Sən hələ bunu rusun əlindən al, sonra gizlət, - komandir sayılan Nuruş zil qara, qıpçaq gözlərini irəlidə gedən maşınlardan çəkmədən dedi. - Sür, sür, yanlarından vızıldadı görək, özgə nələr var, - Bayquşa əmr etdi.

"Jiquli" sürəti artırıb, arxa maşınla bərabərləşəndə yaşıdı.

Yol qırağına sığınmağa məcbur olan "Ural"ın qaldırdığı yüngül toz qarışıq tıslı-pıslı öz yaxınlığı ilə onların hamısının döyüş ruhunu pərvazlandırdı: düşməyə gedən dəhşətli silah bircə addımlıq məsafədə idi, kişisənsə, əlini at, götür.

- Bayquş, kabinanı göstər, tez ol, qabaqdan maşın gəlir, - Nuruş sürücünü tələsdirdi.

Qabaqdan gələn maşın bir deyildi, iki deyildi.

Mülayim payız havasında bütün Xoca Həsən camaatı şad-xürrəm mərkəzə doğru üz tutmuşdu.

Bu silahın hara getdiyi isə "Jiquli"dəki dörd cavandan və yoldan xeyli aralı, qızmar yay ərzində otu büsbütün yanıb qoca Abşeron dağlarından başqa kimsənin vecinə deyildi.

Bayquş kabinəyə çatar-çatmaz qarşıdan gələnlər üçün yolu boşaltmalı oldu.

Ancaq o bunu geri qalıb, sonuncu "Ural"ın arxasında öz yerinə keçməklə deyil, yetərincə sərt manevrlə iki hərbi maşının arasına girməklə elədi.

Sonuncu hərbi maşını sürən əsgər gözləmədiyi bu manevrdə əvvəlcə dana bağirtisinə bənzər bir signal verməyə, sonra isə əyləci basıb ara məsafəni artırmağa məcbur oldu.

- Mən belə başa düşürəm ki, bu dəfə Azərbaycan xalqının payına düşən elə budur, - Bayquş başı ilə arxaya işarə edərək, tədricən sürəti azaltmaqla "Ural"ı öz dəstəsindən bir az da aralamaya çalışdı.

Onlar hərəkətə keçmək üçün bayaqdan maşın karvanının hara getdiyini müəyyənləşdirməyə çalışırdılar.

Hec şübhəsiz, bu yerislə döyüşən dağlara qədər getmək fikirləri ola bilməzdi. 1803-cü ildən bəri rusun Azərbaycan xalqına olan etibarı, əlbəttə, artmışdı.

Amma o qədər artmamışdı ki, 400 kilometr yolu onun hər gün igid meyitləri dəfn edən şəhərlərinin və kəndlərinin arasından keçib düşmənin oylağına getsin.

Onlar dəmiryolu boyunca uzanan bu qədim yolla münasib çöllük stansiyalardan birinə gedirdilər ki, maşınları platformalara yükləyib rahat aparsınlar.

- Ən azı, soferdə avtomat var, böyründə də zabıt, bu da ən azı bir tapança. Bəs bizim nəyimiz var? - Nuruş çevrilib arxada yalnız Şərifovun toppuş sifətinə baxdı, çünki özlərində olan bəlli idi: bir ədəd TT.

- Mən silahsızam! - əynində hərbi forma yox, mülki geyim olan zabıt Şərifov dedi. - Bilseydim belə iş var, bir şey götürərdim.

- Bilseydim! Götürərdim! - Bayquş dağ komandirinə təpindi. - Bə indi "Ural"ın təkərini nəynən deşərsən, osturağan? Elə erməniyəndə belə döyüşürsünüz ki, gündə bir kəndin qara xəbəri gəlir üstümüzə.

Leytenant Şərifov sürücünün istehzasını tam dinləyəndən sonra dedi:

- Erməniyəndə döyüşmürük, bəy, urusnan döyüşürük...

Şübhəli həqiqətlə dolu bu sadə fikrin müqabilində Bayquşun leytenantı cavab verməməsi günün sensasiyası olaraq, Qurtuluşun həftədə bir dəfə çıxan bülletenində çap olunmağa layiq xəbər idi.

Şərifov bu uşaqları Qurtuluşdan öncə, meydanlardan tanıyırdı, amma belə ciddi iş onlarla getdiyi, doğrudan da, ilk dəfə idi.

O da Bayquş kimi dilləşmənin davamına həvəs göstərmədən susdu.

Son illər gördüyü çoxsaylı ölümlər və məğlubiyyətlər gənc leytenant Şərifovu qaradınmaz eləmişdi.

Şərifov bir anlığa gözlərini yumub, bu "Qrad"ların dördünün də təpələrin arxasında yanbayan düzüldüyünü və axıcı, ağ alovla təcavüzkar düşmən mövqelərini tarmar elədiyini gördü.

Daha susa bilmədi, dili açıldı.

- Ayə, Bayquş, qadan alım sənin, - dedi, - nə təhər deyirsən, eliyək dana. İstiyirsən, saxla, düşüm bir daş götürüm çırpım "Ural"ın qaşqasına, mıxlansın yerə.

Bu an arxadan gələn "Ural" uzun, narazı bir signal da verib, "Jiquli"nin aradan çıxmasını istədi. Amma əvəzində Bayquş ona öz bədəninin ən çox müsəlman olan yerini təklif elədi.

Deyəsən, kabinədəki əsgərlə zabit hədiyyəni qəbul etmədilər.

Onlar sola çıxıb "Jiquli"ni ötməyə cəhd göstərdilər, amma qarşı hərəkətin intensivliyi buna da imkan vermədi.

- Yoxdu da, bir dənə də maşın olaydı, salaydıq araya, bunun başını qata-qata bir az da uzaqlaşdıraydıq, - Nuruş dedi və TT-ni oturacağın altından çıxarıb, ilk gülləni şıqıltı ilə lüləyə yeridəndən sonra pəncəyinin altına soxdu. - Deməli, belə, uşaqlar! - Nuruş döyüş əmrini verməyə başladı. - Yocikləri atmırıq, çünki təkərlərin hamısı deşiləndən sonra bu maşını qaçıрмаğımız mümkün olmaz, ağırdu. İş qalır iki şeyə: ya maşını qabağına basıb, bunu nətəhərsə əylədirik, ya da dırmaşib pəncərədən zabiti vururuq. Öldürmək məsləhət deyil.

Nuruşun planı Türkoğlunu açmadı.

O, curnalist idi, həmişə mövcud olan real faktlarla işləmişdi, ona görə də bu ölüm-dirim məqamında Nuruşun ehtimallarını rədd etdi.

- Biz təcili bu iki "Ural"ın arasından çıxıb arxaya keçməliyik, - qəti şəkildə dedi. - Arxadakı təkərlərin yarısı da deşilsə, biz bunu qaçıra bilərik. Çıxaq, beş dəqiqədən sonra yenidən yanaşaq bunun kabinəsinə. Mən burada otura-otura bir həşir qoparım, şofer görsün. Sonrasına baxarıq.

Onlar arxaya keçən kimi Nuruş fürsət tapıb, güzgüdən gizlənə-gizlənə "Ural"ın təkərinə TT-dən bir güllə buraxdı.

Təkər dərhal fisildəyib toz qaldırsa da, hərbiçilər nə baş verdiyini anlamadan yollarına davam etdilər.

Nuruşun belə tərsa-məzhəb və gözlənilməz işləri həmişə olmuşdu. Belə vaxtlarda Nuruş yalnız anın və daxili duyumunun tələbindən doğan hərəkəti edirdi.

Nuruş əfqan müharibəsini keçmişdi və Qurtuluşda çoxlarından fərqli olaraq, qəsbkarlarla yalnız silah dilində danışmağa üstünlük verirdi.

Onu silahla yox, gülməklə yıxmağın mümkünliyünü təbliğ edənlərə Nuruş gülürdü: "Siz silahların gülüşünü

görməmisiniz, a bədbəxtlər, - Nuruş hərdən onlara deyirdi, - siz dağlarda pulemyotların necə səs-səsə verib qaq-qıldasıldığını eşitsəydiniz, gülməyi ömürlük yadırgayardınız."

Beş dəqiqə sonra onlar yenidən "Ural"ın arxasına qayıdanda, Bayquş yolun nisbətən enli yerində uca kabinəyə yan ala bildi və Rüfət Türkoğlu şüşəsini tam endirdiyi arxa pəncərədən əllərini oynada-oynada, üz-gözünün dəhşət bürümüş ifadəsilə hərbi maşının sürücüsünə bir sifət göstərdi ki, Azdramanın ən istedadlı aktyoru da o oyunun qarşısında "xalq artisti" adından imtina etməyə məcbur olardı.

- Y-ıy, voenniy, qorit na x.. tvoya maşına! Ostanovi, nemedlenno! - Rüfət imkan tapıb ona tərəf təşvişlə baxan sürücüyə qışqırdı.

Arxadan gələn yük maşınının heyvərə basqısı və aramsız signalı altında öz yerinə qayıda bilməyən köhnə "Jiquli" başını pəncərədən çıxarıb buna müvafiq cavab verməyə macal tapan Bayquşun usta əli altında son gücünü toplayaraq irəli sıçradı.

Onlar yəqin ki, təsadüfi olmayan bu basqının və davamlı signalın əhəmiyyətini əməliyyat qurtarandan sonra, vəziyyəti təhlil edəndə başa düşdülər.

Onlar bu qənaətə gəldilər ki, həmin maşının təhdidli basqısı və davamlı signalı sürücü əsgəri Rüfət Türkoğlunun artist canfəşanlığından da artıq çaşdırdı.

Hərbi maşın sürəti azaldıb, bir az da yolun qırağına çıxandan sonra, nəhayət, dayandı. Karvanın üçüncü "Ural"ının dalınca heç nə olmaybmış kimi gedən "Jiquli" bir azdan geri qayıdıb yolun o biri üzündə dayananda, əsgərlə zabit havası boşalmış, hətta diski ətraflarından xəlifcə tüstüləyən arxa təkərə baxırdılar.

Zabit başını qaldırıb, onları görən kimi vəziyyəti dərk etdi və dərhal silahını çıxardı.

Amma gec idi, dörd-beş saniyənin içində Bayquş şose ilə şütüyən maşınların arasından cin kimi sivişib, kabinədən əsgərin avtomatını götürə bilmişdi.

Qəribədir ki, "Ural"ın söndürülməmiş mühərrikinin gurultusunda cəmi iki dəqiqədən də az çəkən dialoqun ən zəif notlarını belə onların hamısı eşidə bilmişdi.

- Kapitan! Bez qlupostey, ponyal? - Nuruş qışqırdı. - Maşinu vozmem. Yizn i tabelnoe orujie ne tronem.

- Kak je ne tronete, koqda von, avtomat boyüa u vas v rukax, - tapançasını əliavtomatlı Bayquşa tuşlamış kapitan dedi.

- Otdadam! Tolko maqazin snimem, - Nuruş TT-ni kəmərinin altına soxub iti addımlarla kapitanın üstünə getdi və onun tapançasını əlindən alıb patron darağını çıxarmaq istədi.

Kapitan geri çəkilib: "Nu-nu!" - çəmkirdi və üstünə yerimiş silahlı adamı əsəbiləşdirməmək üçün tapançasını kobura soxmaqla özünün sülh məramını nümayiş etdirdi.

Nuruş geri dönüb, başı ilə hərəkət işarəsini verdi.

Bayağı qəribəliklə dolu səhnə o qədər gözlənilməz idi ki, heç kim, hətta yolda sanki bir anlığa dayanmış maşınların sənişinləri də nə baş verdiyini dərk edə bilmirdilər.

Bayquş avtomatdan çıxardığı patron darağını cibinə soxdu və gedib rəng-ruhu qaçmış ağbəniz əsgərin belindəki çantada qalan ikinci darağı da milliləşdirdi.

- Vı zaslujaete xudşee, no ne budem seyças razbirat-sya v etom! - Hər saniyənin necə qiymətli olduğunu başa düşən Nuruş zabitin üstünə qışqırdı. Sonra özününkülərə müraciətlə: - Bayquş, otur "Ural"a, getdik!

Bayquş avtomatı yolun qırağına tullayıb, "Ural"-ın sükanını arxasına sıçradı və hərəkətin dayandığı ensiz şose-nin ortasında bu ağır maşını geri döndərincə xeyli əziyyət çəkməli oldu.

Nəhayət, yol tapıb, maşınların arasından üzü şəhərə tərəf çıxanda, Bayquş yenə də arxadan və öndən səbirsizliklə ona signal verənləri cavabsız qoymadı.

Söz ağzından qurtarmamış Bayquş "Ah!" qışqıraraq, sağ əlini sükandan çəkib sol böyrünə basdı və maşının idarəçiliyini itirməmək üçün sükanın üzərinə yığıldı.

Qan Bayquşun ağ köynəyinin qabağında dərhal göründü.

Leytenant Şərifov güllə dəyən adamları çox görmüşdü, ona görə məsələni dərhal, Bayquşun çox dərinlikdən gələn kal xırıltı dolu ahından başa düşdü və maşını əyləmədən onu öz yerinə keçirib, sükan arxasına oturunca sözün tam mənasında qan-tərə batdı.

- Sür, dayanma! - ikiqat olaraq, geniş oturacağın üstünə yığılmış Bayquş zorla zarıdı.

Leytenant Şərifov Bayquşun qanının döşəmə rezininin üzərində az qala buğlana-buğlana necə gölləndiyini gördü. Amma maşına tapançasından atəş açmış kapitanın yol qırağı gölməçələrdən keçib, üzü Xoca Həsən dağlarına sarı necə qaçdığını görmədi.

Leytenant Şərifov tezliklə Bayquşu öz "Jiquli"-sinə qoyub xəstəxanaya göndərəndə onun qanlı üzündə hətta ölüm əzabının da tam qapaya bilmədiyi işıqlı, əyri təbəssümü gördü.

Amma onun ölümünü və ölümdən sonra o təbəssümün oradan necə qəddarcasına və əbədi olaraq silindiyini görmədi.

Görsəydi, yəqin ki, işıqdan və təbəssümdən məhrum olmaqla getdikcə daralan ölüm nəfəsləri dünyaya leytenant Şərifov üçün bir az da qaranlıqlaşardı.

* * *

Bayquşu köhnə Keşlə qəbiristanlığında Qurtuluşun uşaqları dəfn elədilər.

Yetişmiş portağal kimi yumşaq, xoş bir payız günü idi. Böyük şəhərin döyünən nəbz uğultusu möhtəşəm,

uca bir sakitliyin altında arı vızıltısı qədər də yox idi; diqqətlə qulaq versən, yaxınlıqdakı yol boyu şütüyən axında hər bir maşınının, Keşlənin seyrək ağaclarına qonan hər quşun, dəmiryolunda dispetçerin qara-qışqırığına məhəl qoymayan hər qatar vaqonunun ayrıca səsini eşitmək mümkündür.

Payızın bu kövrək mülayimliyində adam ölmək yox, yaşamaq, sevmək, yaratmaq istəyirdi.

Adam bir də bunlara imkan verməyən düşməni nəyin bahasına olursa-olsun məhv etmək istəyirdi.

Dəfn mərasiminə güclə özünü yetirmiş Əbülfəz bəy həmfikirələrinə və mübarizə yoldaşlarına müraciətlə Bayquş haqqında yaxşı sözlər söylədi.

- Onunla ani qarşılaşmaq kifayət idi ki, gülümsər üzünü bütün günü gözlərinin qarşısından getməsin. Ona hamı sevərək "Bayquş" deyirdi. Amma əsl-həqiqətdə o, milli istiqlal mücadiləmizin ilk qaranquşlarından biri, azadlığımız uğrunda döyüşlərin Qızılquşu idi.

Sonra Bəy ağzı bağlanmış qara torpağı uzun barmağı ilə göstərərək, özündən xeyli cavan silahdaşlarına sanki vəsiyyət olaraq dedi:

- Unutmayın! Unutsanız, xalqımızı köləlikdən qurtara bilməyəcəksiniz!

Bir neçə gündən sonra üstü fanerlə bağlanmış, yeni boya ilə rənglənərək texniki yardım maşını görkəminə salınmış "Ural"-ı leytenant Şərifov özü ilə dağlara apardı.

Gecəni-gündüzə qatıb bu uzun yolu keçincə Şərifov dəfələrlə təhlükəli vəziyyətlərə düşdü, amma hər dəfə sanki sehrli bir qüvvə onu gah polisin, gah da patrulun əlindən alıb yoluna davam etməsinə imkan yaratdı.

Leytenant bu gözəgörünməz qüvvəni bəzi döyüşlərdə hiss etmişdi, amma onun dağlardan uzaq arxa bölgələrdə də belə sayıqlıqla durduğunu və hər an köməyə gələ biləcəyini təəvvür etmirdi.

Dağlara çıxmazdan öncə Şərifov Qubadlıda faner qutunu sökdürüb, maşını "Həkəri" kinoteatrının qabağına sürdü və güllə dəymiş qapının üstünə iri, ağ-qırmızı hərflərlə "Bayquş" sözünü yazdırdı.

Qoca rəssam əlləri əsə-əsə işini qurtarınca bütün qəsəbə bu qüdrətli silahın tamaşasına durdu.

Leytenant Şərifov hadisəni bir neçə sözlə müxtəsərcə onlara danışdı, sonra gənc yaşına tamam yad, ağır addımlarla kənara çəkilib siqaret yandırdı.

Deyirlər, döyüşlərdə illər boyu düşməyə qan uddurmuş "Bayquş" cəbhə bölgəsinə yaxın hərbi hissələrdən birinin həyatında öz məğrur görkəmilə hələ də durmaqda və vətən oğullarını qəsbkarlarla vuruşa ruhlandırmaqdadır.

Tofiq Hüseyn

Şirvan şəhəri

Kövşən bayatısı

Kəndimizin qabağında, göz işlədikcə uzanan otlığı (biz ona kövşən deyirik) pay torpağı kimi fermerlərə verəndən sonra bu torpaqda kimin ağlına nə gəldi əkdə, uşaqlığımızın xoş xatirələri şum edildi.

Bilmirəm nə oldu güllü kövşənə
Bilmirəm kim çəkər belə zülümü.
Ən yaxın adamtək ağırdır mənə
O güllü kövşənin vaxtsız ölümü.
Yaşıl ot üstündə bahar yuxusu-
Dünyada hər dərdə, azara qənim.
Təzəcə biçilmiş yonca qoxusu
Hələ də burnumdan getməyib mənim.
Kəhər at çapanda kövşən boyunca
Ayağının zərbi yer titrərdi.
O kövşən elə bil bəzəkli xonça
Kəndimiz baharda götürüb onu
Kiməsə, harasa toya gedərdi.
Hanı naxır yeri, ot-ələf hanı
Bir kəndə kövşəni çoxmu görüblər?
Yaxşı ki, o kəndin kəhər atları
O güllü kövşəndən əvvəl ölüblər.
Yoxsa kişnərdilər belə "büsata"
Göz torpaqdan özgə heç nə görməyir.
Şırımlar, kanallar nəinki ata,
Quşa da uçmağa aman verməyir.
Nağıl söyləyərdi Mirhəsən baba
Kövşənin nağıllı günləri bitib.
Göydən yerə düşən üç qızıl alma
Pomidor kolunun içində itib.
Çobanın çaldığı o tütək hanı
Dillənə, könlümüz ilham gələ.
Nə tütək? Sahibkar işə haylayır
Qızları "Mersedes" signalı ilə
Atam, oxumayın bu misraları
Torpağın kədəri ağır qurğuşun.
O ölən kövşənin adına barı
Bir ağız tutarlı bayatı qoşun.

* * *

Başın üstə çətir varsa
Yağışdan qorxmağa dəyməz.
Tanrı özü sənə yarsa,
Qarğışdan qorxmağa dəyməz.
Yalandan əl vuran yoxsa
Alqışdan qorxmağa dəyməz
Arxasında duran yoxsa,
Oğraşdan qorxmağa dəyməz.

Əkinə yararlı torpaq kimiyəm

Elə ki, danışdım, gözlə, baxışla,
Elə ki, kökləndim, yağan yağışla,
Kötür cütçü qardaş, sinəmi xışla
Əkinə yararlı torpaq kimiyəm.
Mənimtək ovulan, şumlanan hanı,
Arata qoyulan, sulanan hanı,
Məhsulu sovruan, talanan hanı,
Əkinə yararlı torpaq kimiyəm.
Könlümə bir dən at, yüz götür barı,
Yığib qurtarmazsan, vallah bu varı
Taxıla yorğandı saçımın qarı
Əkinə yararlı torpaq kimiyəm.
Kimlərsə, hardasa mənə gülürlər,
Hicran dəni səpib, yenə gülürlər.
Böhtan dəllalları yaxşı bilirlər,
Əkinə yararlı torpaq kimiyəm.
Gözün insan oğlu, fərəhlə dolsun.
Bir şitil sevincin qoyma ki, solsun.
Sanc mənim sinəmə min budaq olsun,
Əkinə yararlı torpaq kimiyəm.

* * *

Vura bilmədiyim quşlar

Kefə baxırlar indi
vura bilmədiyim quşlar.
Yumurta qoyurlar,
bala çıxarırlar,
yuvalarına dən daşıyırlar.
Yanlarına salıb
baş tutmayan ölümlərini
ölkədən-ölkəyə,
körfəzdən-körfəzə uçurlar.
Bir vaxt
ölümə yaxın idilər-
göz ilə qaş arası qədər.
Əzrayıl qara paltarda gəlir
adamları aparmağa.
Quşlarçun qırmızı paltarda gəlmişdi amma.
Qırmızı ölüm-qırmızı güllə
qanadlarının altından uçurdu,
dimdiklərinin ucundan uçurdu,
qıymırdı quşları aparmağa.
Kefə baxırlar indi
vura bilmədiyim quşlar.
Ölümlərinin üstündən uçurlar,
ölümlərinə üstədən aşağı baxırlar.
Üstündən uçduqları şəhərlər, kəndlər,
binalar, maşınlar, raketlər
Naşı, xeyirxah ovçulardır
vura bilmədiyim quşların gözündə.
İstəsələr göydən aşağı enib
dəcəl uşaqlarla oynayırlar,
maşının təkərinə qonarlar.
Ovdan əliboş gələn ovçunu

dolayarlar, qınayarlar.
Yer üzü nədir ki?
Hərdənbir gülə-gülə
onların üstünə gələn qırmızı güllə.
Bəlkə də bu güllələri
qırmızı quş üzümü bilib darıxırlar.
Bu güllələri bir-birindən soruşurlar
vura bilmədiyim quşlar.

* * *

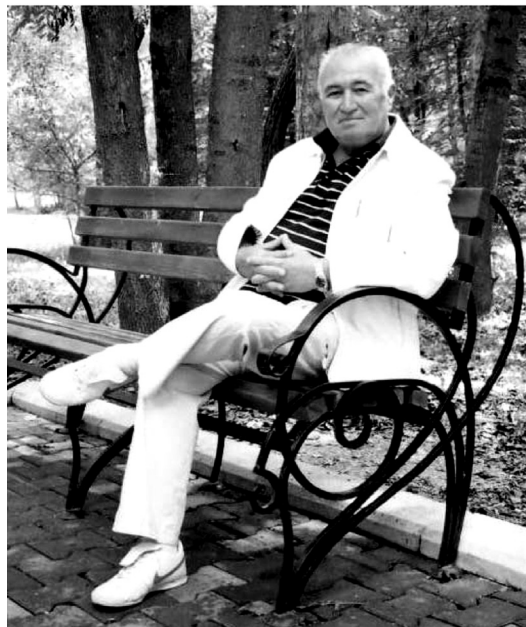
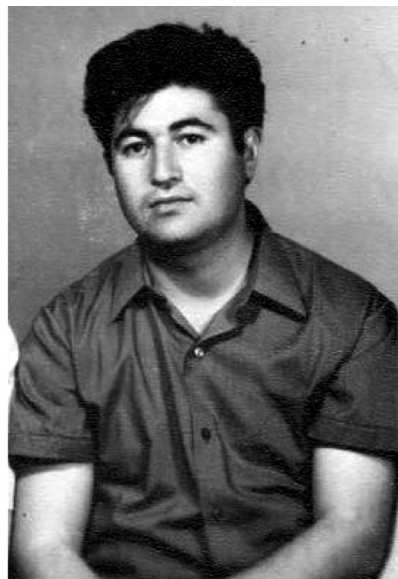
Vasili Şuksinə

Yaman kədərliyəm, Vasya, kədərli,
Könlümə haradan qonub bu kədər
Əllərim, saçlarım tütün ətirli
Səni düşünürəm, Vasya, bu səhər.
Günəş göy üzündən baxır qıyqacı
Şəfqəti ruhumu bəzəmir qəti.
Zorla bitirdiyim iydə ağacı
Sizin kalinaya bənzəmir qəti.
Bir inək geriyə qalıb naxırdan
Çöldə ot-ələf yox, tayada yonca.
İnan zəhləm gedir şirin çaxırdan
Bir az olsa idi vurardım ancaq.
Biz, böyüməmişik şah sarayında
Kəndçiyik, yurdumuz kövşən, çöl-bayır.
Vəhşi göyərçinlər dən harayında,
Tox anac həyətdə qağanaqlayır.
Bir qərib kədər var qəmli könüldə
Bilmirəm heç necə danışım dinim.
Qonşunun küçüyü təndir külündə.
Şən-şən ağnayırsa niyə sevinim.
Ötən "Mersedes"ə baxmıram heç mən.
Sahibi necə qız yığıb içinə.
Əclafın sırtıqlıq yağır içindən.
Nə sən vecinəsən, nə mən vecinə.

* * *

Sənin gözlərinə, yanaqlarına

Qəlbimdə qorxu var, məhəbbət qədər.
Yıxıllam mən sənin ayaqlarına
Bilsəm bu izzirab hədərdir, hədər.
Qorxuram azasan yolu, küçəni
Qorxuram itəsən böyük şəhərdə.
Geniş prospektə taparam səni
Qorxuram itəsən dar küçələrdə.
Bu günkü məhəbbət qəmli tamaşa
Baxmışam çoxunun faciəsinə
Qorxuram, gözlərim qəfil sataşa
Bir taksi maşının pəncərəsinə.
Nə edim, qorxuram, ay canım-gözüm,
Eşqimiz hardasa qədəhə dolsun.
Qorxuram, üzümə yağan təbəssüm,
Kürəyimə dəyən qəhqəhə olsun.

Gözəl əsərlər mənsub ol-
duqları millətləri ayaq
üstə saxlayan sütunlar-
dır. İstər roman olsun, istər şeir
və ya fəlsəfi bir əsər - əgər də-
yərlidirsə millətə yaşamaq pas-
portu qazandırır. Mirzə Fətəlinin,
Üzeyir Hacıbəylinin misalında
biz bunları görmüşük. Varsa var,
yoxsa yoxdur. Cəmi iki ad (Tols-
toy, Dostoyevski) sayəsində rus
xalqının necə əzəmətli göründü-
yünü də bu mənada yada sal-
maq olar.

Bir də, milləti millət edən nədən-lər-dən biri onun namuslu adamlarının var-
lığıyla bağlıdır. Öz kiçik maraqlarına
görə millətin maraqlarıyla oynamayan,
şair Əli Kərim kimi Sovet cəza maşını
olan Yazıçılar İttifaqının dış-dışləri ara-
sında sıxılaraq məhv edilsə də, Asif Ata
kimi təqiblərə və təzyiqlərə məruz qalsa
da, ictimai mənafehi heç zaman şəxsi
mənafehlərə qurban verməyən bu cür in-
sanların sayəsində millət ümidini itirmə-
dən qaranlıqlar içərisində yol gedə bilir
və bir gün gəlib aydınlığa qovuşa bilər.

Qaranlıq içərisində yol! Bu sözləri
təsədüfən yanaşı yazmadım. Biz tari-
xin qaranlıqları içərisində yol gedən bir
millətlik, zaman dəyişdikcə ağlar qara,
qaralar isə ağ olmağa başlayır. Beləcə
əsl dəyərlər meydana çıxır gecikmələrlə
olsa da.

Hələ 80-ci illərin əvvəllərində mət-
buata çox çətinliklə yol tapan Rəhim
Əliyevin məqalələrini və onun əleyhinə
Yazıçılar İttifaqının yaydığı qaralayıcı
məqalələri oxuduğum zamanlarda, açı-
ğını söyləsəm, onun haqqında yaradı-
lan neqativ rəyin təsiri altında idim,
onun yeni dövrün repressiya qurbanı
olduğunu ağımlı kəsməmişdi. Rəhim
meydanda tək qalmışdı, tam 20 il ərzin-
də ədəbi tənhalıqda yaşamalı olmuşdu.

Rəhim bəy 70-ci illərdə "Ədəbiyyat
və İncəsənət" qəzetinin tənqid şöbəsi-
nin müdiri vəzifəsində çalışıb, lap gənc
yaşlarından totalitar sovet recimində
azad yazıçı sözü söyləmənin mümkün
olmadığını, yazıçı əqidəsinin, əxlaqi ba-
xışlarının sifarişli olduğunu, Yazıçılar İt-
tifaqının isə məhz bu ədalətsiz qaydanı
danışıqsız olaraq həyata keçirmək üçün
yaradıldığını başa düşüb. Çox keçmə-
dən həmin bu neqativ halları qələmə al-
mağa, o dövrün imkanları daxilində eti-

Rəhim Əliyevin 60 yaşı münasibətilə

razını bildirməyə başlayıb və təbii ki,
adı düşüb qara dəftərə.

1988-1993-cü illərdə xalq hərəkatın-
da iştirak edib, coxlu publisist məqalə-
lər yazıb. Bu yazılarda o, sərhəd müha-
ribəsinin genişləndirilməsi və ifrat anti-
rus şüarlarının ələhinə olub, radikal li-
derləri tənqid edib. R.Əliyev erməni
amilinin zoraki və müharibə yolu ilə
həllinin milli dövləti fəlakətə yuvarlada-
cağı barədə xəbərdarlıq edirdi. 1989-cu
ildə AKP MK Bürosunun qərarı ilə hərə-
katın bir qrup iştirakçısı ilə birgə (Xəlil
Pza, Həmid Herişçi, Əbülfəz Əliyev və
s.) Akademiyadakı işindən azad edilib.

Sonrakı illərdə, sanki Rəhim müəl-
lim (sözün əsl mənasında müəllim) açıq
mübarizədən vaz keçməyi qarşısına
məqsəd qoymuş, mənə belə gəlir, öz
əsərləriylə daha çox iş görəcəyini fəhm
etmişdi. Uzun müddət heç bir yerdə iş-
ləməyib, tam bir dissident həyatı yaşa-
yıb. Nəticədə hədəf iş həqiqətən də gö-
rülüb. Artıq meydanda onun təməl bir
kitabı var idi - "Ədəbiyyat Nəzəriyyəsi".

Tam 20 il ərzində Sovet mirası olan
psevdoədəbiyyat anlayışını elmi əsas-
larla necə aradan qaldırmanın yollarını
aramış, bunun yalnız nəzəri bazada
mümkün olduğuna qərar vermişdi.
2008-ci ildə "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi" ki-
tabı çapdan çıxmışdı.

Bu kitabı oxuyandan sonra nə qə-
dər sevinmiş, qranit kimi sarsılmaz bir
nəzəri toplanın ana dilimizdə, həm də
azərbaycanlı bir müəllif tərəfindən ya-
zıldığına qürur duymuşdum, kitabın ti-
racının cəmi 500 ədəd olduğu bir qədər
xəyal qırıqlığı yaşatmışdı, lakin önəmli
olan onun var olması idi. Kitab klassik
ədəbiyyat nəzəriyyələrindən, bu ad al-

tında yazılan "suyunun suyu" əsərlər-
dən müəllifin özünün oricinal yanaşma-
sıyla fərqlənir, çox dərin fəlsəfi ümumi-
ləşdirmələrlə yanaşı, konkret baxış bu-
cağı təqdim edir oxucuya.

Rəhim Əliyev bu kitabında yazılı
mətn mədəniyyətinin vahidliyi prinsipi-
ni rəhbər tutur, ədəbiyyatın fasiləsiz tə-
kamülünün dil nəzəriyyəsidən ayrılıqda
olmadığına əsaslanır. Ümumən yazı an-
layışının mahiyyətinə vararaq mədəni-
yət anlayışının bununla bağlı olduğunu
göstərir və bu təməl ideya gözlüyü ilə
ədəbiyyat anlayışının müxtəlif fazalarını
aradır.

Mən buna çox əminəm, illər keçdik-
çə bu kitabdən xəbər tutanların sayı ar-
tacaq, təkrar və təkrar nəşr olunacaq
Rəhim Əliyevin "Ədəbiyyat nəzəriyyə-
si" və o çağdaş ədəbiyyatımızın təməl
daşlarından birinə çevriləcək. Bu sağ-
lam təməl üzərində artıq ciddi ədəbi-
yyat ucala bilər, illərlə Azərbaycan yazı-
çılarının yoxsuz qaldığı təməl kitab ar-
tacaq, yazılıb! Ədəbi yaradıcılıqla məş-
ğul olan insanlar, xüsusən gənclər üçün
bu kitabın əhəmiyyəti, mənə görə, bun-
dan ibarətdir ki, buradakı ideyaları dol-
ğun şəkildə mənimsəyən yazıçı artıq,
bu günə qədər Azərbaycan ədəbi pro-
sesində olduğu kimi, yaygın və duman-
lı olan ədəbiyyat anlayışından qurtul-
muş olacaq, dilin, ədəbiyyatın, yazının
nə olduğu haqqında əsaslı bir standarta
sahib olacaq. Artıq həmin şəxs üçün lo-
kal Azərbaycan ədəbiyyatı anlayışı geri-
də qalacaq və yaradıcılıq sahəsində
dünya beyninə qoşulmaq fürsəti yara-
nacaq.

Rəhim Əliyevin hekayələri ayrıca
bir yazının mövzudur. Lakin zama-
nında çap olunmamış bu hekayələr də
nəsrimizin yeni fəzasıdır, burada da biz
təməlli bir qələm adamıyla həmsöhbət
oluruq.

Mən bu yazını Rəhim Əliyevin, ru-
hən gənc dostumuzun 60 yaşını təbrik
etməkdən ötrü yazmağa başlamışdım.
Müqəddəs ədəbiyyat sözünü heç vaxt
əyməyən, həqiqətə sadıq qalan və gec
də olsa, 60 yaşın astanasında özünün
yazıçı iradəsini sübuta yetirən görkəmli
alimi, yazıçını və ədəbiyyat aşiqini
ürəkdən təbrik edirəm, ona can sağlığı
arzulayıram.

R.Qaraca

Məmməd
Süleymanov

Sandıq ədəbiyyatı

Zərdüşt Əlizadə özünün ən yeni tariximizin obyektiv salnaməsi sayıla biləcək "İkinci Respublikanın sonu" kitabında maraqlı bir təzahürə diqqət çəkib. Yenidənqurma başlayıb sosialist blokunun dörd yanında şair və yazıçılar arxivlərini töküşdürüb çap olunmamış və ya qadağan olunmuş əsərlərini işığa çıxaranda bəlli olur ki, Azərbaycanda heç kəs "sandıq üçün yazmayıb". Bütün "nəhənglər" yalnız dərc olunmaq üçün yazıb.

Baltik ölkələrində, Qafqazın başqa yerlərində, hətta Orta Asiyada SSRİ illərində "Sandıq ədəbiyyatı" olub, ancaq Azərbaycanda olmayıb. Bizdə "ziyalılığın qaymaqları" nə yazıblarsa, çap üçün, qonorar qoparmaq üçün, ad-san üçün, ev və bağ üçün, rəsmi ideologiyaya yarımaq üçün yazıblar. Ancaq tənqidi, qadağan olunan, yazanın özü üçün məhrumiyyət gətirə biləcək heç nə yazmayıblar.

Söhbət Şücaətin qiyamçı, Bəhmən Vətənoğlunun tənqidi şərlərindən getmir (Məhz onlar "sandıq üçün" yazmayıblar, hayqırıblar). Türmədən türməyə, dildən dilə yayılan, 10 minlərin əzbər bildiyi bu şərlərin müəllifləri rəsmi ad-sana, titullara, komforta bələnməmiş, "millətin vicdanı" olmağa iddialı kəslər deyildilər. Bunu onların taleyi də, populyarlığı da sübut edir.

Söhbət özlərini ədəbiyyatın nəhəngi sayanlardan, yaradıcılığın dəbverənlərindən gedir. Daha köhnə nəsil olan Süleyman Rüstəmi, Səməd Vurğunu... qoyuram kənara, özlərini "60-cılar" sayanları, Anarı, Əkrəm Əylislini, Bəxtiyar Vahabzadəni... nəzərdə tuturam (Vahabzadənin "Gülüstan"ını nəzərdə tutanlara mərhum curnalist Salisin xatirələrini xatırladıram. Salis poemanı Şəki qəzetində dərc etdirməyə başlayır və bir gün Vahabzadə ona bu işi dayandırmağı tövsiyə edir: "Məni incidə bilərlər". Salisi yox, Vahabzadəni...)

Bizdə elita bu olub. Və budur. Onun yerinə iddialılar da elə budur. SSRİ illərindəkilər bircə dənə də olsun hekayə-povest-şer-poema yazmadılar ki, onu SSRİ illərində çap etdirmək olmasın. Bu, haradan gəlməyimizin izahıdır. Bu, niyə indiki biabırçılıqlar burulğanına düşməyimizin səbəbidir. Buna görədir ki, bu gün Azərbaycanda 18 mart referendumu

mümkündür. "Niyə bu cür oldu" sualını verməyin. "Haradan gəldik" sualının cavabını özünü üçün pıçıldayın. Biz o yazıçı-şair-alim-ziyalıların çöldən bəzəkli şinelinin təzəyində boğulmaqdayıq.

Bəlkə indi vəziyyət fərqlidir? Bəlkə indi Qiyamçı poeziya, nəsr, musiqi var? Erməni qızı ilə azəri oğlanın eşq macərasına parodiya yazanlardır, yaxud konspirologiya kimi paranoidal sərsəmləmələri ciddi ədəbiyyat sayanlardır bəlkə o qiyamçı yaradıcı nəsil? Yox, onlar "60-cılar"dan da geridirlər. Çünki, əvvəlki nəsil heç olmasa ədəbi texnikadan tutmuş mənəvi kriterilərin saxlanmasına qədər, üslubdan başlamış zəngin leksikonadək çox nəsnələrə sahibdilər. İndikilər isə 100 sözdən istifadə etməklə irihəcmli əsər yazırlar. Və ən pisi - onların yazdıqları sosial protestdən, reallıqdan dəhşətli dərəcədə uzaqdır.

Əvvəl yalnız rəsmi ədəbiyyat vardı. İndi yalnız qeyri-rəsmi debilizm var. Hansının daha ziyanlı olması isə adlarından məlumdur...

Bu ölkədə hər şeyin Adı var, Özü yoxdur. Rəsmi yazıçı-şairlər və onların qurumu var, qeyri-rəsmi yazarlar və onların qurumları var. Ancaq ədəbiyyatın özü yoxdur. Tapdığımı, əlimə düşən oxumağa çalışıram. Yazanlar var, ədəbiyyat isə gözə dəymir. Və əgər indiki nəsilə 20-30 il əvvəlkilərə yaradılmış komfort bəxş etsəydilər, hansısa əttökən maddə ilə indiki gənc yazarın heç bir fərqi qalmazdı. Fərq isə elə belə də olduqca cüzdür...

Paradoks isə ondadır ki, özlərini əks səngərdərdə hiss edən bu cinahlar əslində eyni səngərdədirlər. Fərq isə onlara onlar rəsmi qayğıdadır. Birincilərə var, ikincilərə - yoxdur. Bu fərqi götürün - hamısı bir toplumda birləşib ədəbi ekstazda qovuşacaqlar. Vəssalam...

Peter TURRİNİ

SEÇMƏ ŞEİRLƏR

şeirlər şairin "Sevgi adından" kitabından seçilmişdir

Avstriyalı dramaturq, ssenarist, şair və yazıçı Peter Turrini 26 sentyabr 1944-cü ildə Avstriyanın Kernten vilayətində, St. Marqaretendə doğulub, Maria Saalda boya başa çatıb. 1963-71 illərdə müxtəlif işlərdə çalışıb. Hal-hazırda o, 1971-ci ildən etibarən yaşadığı Viyana və Retsdə (Avstriya) sərbəst yaradıcılıqla məşğul olur.

1971-ci ildə Viyana xalq teatrında səhnəyə qoyulan ilk pyesi ("Rozncoqd") ilə bir anda məşhurlaşan Turrini, 1972-ci ildə səhnəyə qoyulan ikinci pyesi ("Zauslaxten", "Dişi donuzların kəsilməsi") ilə artıq teatr skandalı yarada bilib. O, çoxlu sayda pyesin və ssenarilərin, esselərin, məqalə və çıxışların, bir romanın və bir şeirlər kitabının müəllifidir. Onun pyesləri dünya teatr səhnələrində tamaşaya qoyulub. Əsərləri otuzdan çox dilə tərcümə edilib. Bir neçə dəfə ədəbiyyat və teatr mükafatlarının laureatı olub. 63 yaşlı Turrini hələ də "skandal müəllif" adını qorumaqda davam edir. O, alman dilinin yaşayan ən görkəmli dramaturqu hesab edilir.

alman dilindən
tərcümə edən

Ağalar
MƏMMƏDOV

Bir baxışla
mən səndə
o qədər çox gözəllik
o qədər çox ürkəklik
o qədər çox şiltaqlıq
o qədər çox cəsarət
görürəm ki.

Bir baxış da risk etsəm
ilk dəfə nəyi görəcəm?

Kafedə oturub
sən mənə
sevgiyə dair
təsvirlərini
yazırsan.
Ən mühüm olan şeyin
səmimiyyət və sədaqət
olduğunu.
Mən hazıram
sənin təsvirlərinlə
tam razılaşmağa
ancaq bircə
sənin dizin
mənimkinə sürtünməyə
son qoymasa.

Sən mənə zəng edəndə,
telefon səslənir.
Lampalar səslənir.
Soba səslənir.
Otaq səslənir.

Pəncərəmdən görünən
mənzərə səslənir.

İntizardan
xilas zəngləri səslənir.

Biz gecə vaxtı,
açılmış qızılğüllər
dərəcəyik.

Biz divarın o tayından
bir ovuc dolusu arpa
toplayacağıq.

Biz sakitlikdən
dombalaqlar
aşacağıq.

Mənim vaxtım olanda.

Mən
daim bu haqda
düşünürəm ki, sən
öz orqazmın üçün çalışırsan.

Sən
daim düşünürsən ki, mən
vaxtından qabaq qurtarmayım.

Biz
qərar veririk ki,
orqazm haqda düşünməyək.

Biz
düşünürük ki,
orqazm haqda düşünməməliyik.

Əgər sən gedirsənsə,
mən hər şeyini istəyirəm:
pıçıltını
tapıntı
fədakarlığını
cılğınlığını
çığırmağını
nəfəs almağını
qalmağını
yarı yuxulu olmağını
vaxtını.
Əgər sən qalırsansa,
mən heç nə istəmirəm.

Dünən mən
heç sərtləşdirə bilmədim.
Srağagün də.
Daha srağagün isə o,
olsa-olsa yarımşərt idi.

(Nə olsun ki)
Axı sevgi də yumşaq,
mülayim bir şeydi.

Mən anlayıram
sən həmişə nəyi niyə istəyirsən.

Mən anlayıram
ki, sən bu gün mənən yata bilmirsən.
Mən anlayıram
ki, sən məni aldadırsan.
Mən anlayıram
ki, sən indi tək olmaq istəyirsən.
Mən anlayıram
ki, sən məni anlaya bilmirsən.

Mənim anladığlarım
sənin üçün çox geniş idi.
Mən bu genişliklə
səni sıxırdım.

Mən istərdim
düşmənlərimi
ta o vaxtacan sevim ki,
onlar mənim sevgimdən
məhv olsunlar.

Mən istərdim
sevgilimi
ta o vaxtacan bağışlayım ki,
o öz pis adamlığından
məyus olsun.

Mən istərdim
dostlarıma
ta o vaxtacan kömək edim ki,
istedadsız olduqları
onlara aydın olsun.

Mən istərdim
bütün vasitələrlə
yaxşı bir adam olum.

Mən sənə zəng edəndə
səni dinləmirəm.

Mən səni yanıma gətirəndə
səni kənara itələyirəm.

Mənim sənə ehtiyacım olanda
sənə ehtiyac duymuram.

Sən həmişə oradasan
haradakı mən yoxam.

Üç gündür
səninləyəm,
(və mən) ayrılmağı düşünürəm.

Üç gündür
sənsizəm,
(və mən) görüşməyi arzulayıram.

Əgər mən
sənnən yatammıramsa
sən bunda mənim
zəifliyimi görürsən.

Əgər sən
mənnən yatammırsansa
mən bunda sənin
rəddini duyuram.
Bütün hallarda
sən daha güclüsən.

Hər fikir
həm yalandır, həm doğru

Hər həsrət
həm sənə aiddir, həm başqasına.

Ən məhrəmə
həm sənsən, həm təkcə sən deyilsən.

Mənim özüm
burdadı və ordadı

Mənim sevgim
ordadı və burdadı.

Yazılmamış məktub:
ən səmimi xitabla başlayar.
İşdən danışar.
Sözü bitirməyə çalışar.
Ayrılmaqdan söz salar.
Dostluq təklif edər
və ən dərin bağlılığına
əmin edərək qurtarar.

Bir qədər şampanla
biz yenə doğmalaşırıq
və dərdləşirik
və ağlayırıq
və mən özümünkünə xəyanət edirəm
və sən də özününkünə
və biz xoşbəxtik
və yalançı
(və) həmişə olduğu kimi.

Hər (bir) insan
bir insandır
və ya(xud) iki insan
və ya(xud) üç insan.
Mən bütün vəziyyətlərdə
çoxlu insanlaram.

Sən otağa fırtına kimi girirsən
və qışqırırsan:
mənə nə qədər nifrət etdiyini

Mən də mənə/özümə.

Biz bunda birləşirik:
heç olmaya bu nifrət
bizi bir az yaxınlaşdırır bilməzmi?

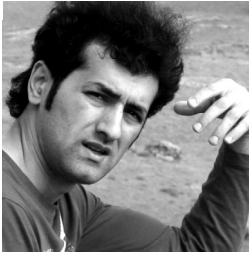
Son günlərdə
deyirsən ki,
ürəyin daşlaşıb
və sən onu köksündən qoparıb
mərmər döşəməyə atırsan
və o, parça-parça çiləklənir.

Ehtiyatlı ol.
Axı mən sənin ürəyinin
bir parçasını tapdaya bilərəm.

Psixiatrdan ayrılarkən
köhnə bir tanışım
rastlaşıram.
Mən ona
dəli olmuş dostumdan
danışıram
indicə mən onu içəridə yoluxmuşam.

Qoyuram başımı ayaqlarına
oxşayıram qıçlarını uzununa
yalayıram göbəyinin qıraqların
oynayıram döşlərinlə
tumarlayıram boynunu-boğazını
sayıram üzündəki qırışları
üfləyirəm qulağına nəfəsini
və arzulayıram sənə
əziz ana
hər şeyin ən gözəlini
analar günü münasibətilə.

Mən kinoya baxıram
və sən mənən deyilsən.
Mən başqa bir şəhərdəyəm
və sən mənən deyilsən.
Mən təzə ayaqqabı alıram
və sən mənən deyilsən.
Mən dənizə tamaşa edirəm
və sən mənən deyilsən.
Mən sənnən rastlaşıram
və sən mənən deyilsən.

Abbas Atilay

Qatar gedir və öz səsini dinləyir. Titrədir, titrəyir və ifadə edir onu var edənini. Qatarın özüdür o səs, zətən bunsuz dəmir qutudur, başa düşür. O, bunda - onun üçün mənası olan bu səsdə yaşayır. Buludsuz qalsa da göy üzünü O, deməlidir "tak - tak - tak", qatar öz varlığını hiss etməlidir.

Kupelərinde insan taleyini daşıyır qatarlar. Di-varlarında insan üzləri köhnəlir, gülən, bivec, həssas, yorulmuş var içində. İnsan üzləri daşıyır qatarlar. Bizim bəxtimizə məhbuslar düşüb, havası ağırdır kupemizin, məhbus üzlər doldurulub kupemizə. Boğuluram. Qaranlıqdır.

Məhbus üzlərdəki su gölməçələrinin damlaları buxarlanıb, hava nəmdir, göz yaşının iyi gəlir havadan, onlar yenidən ciyərlərimizə və ordan öz göltünə qayıdır. Göz yaşının gölməçəsi qurumur bu kupədə. Pəncərəni tərlədir nəfəsimiz, pəncərədən nələrinə, kimlərinə siluətləri geriye qaçır, içindən biri bizi izləyir, tərək etmir bizi, bizimlə qaçır.

Nəfəs ala bilmirəm, havası ağırdır məhbus üzlərlə dolu kupemizin. Bu kupe bir-birinə bənzəyən üzlərin məhəbəsidir, kupemiz məhbus üzlərin məhbusudur. Kupemiz özünü daşıyır.

Zaman yoxdur bizim kupədə. Kupemiz doludur zamanın özü ilə. Bizim kupe zamandır, özü üçün yaşamır, varlığı da hiss olunmur. Zaman aramızdakı ən yaşlı məhbusdur bizim kupədə. Bizim kupədə zaman sadəcə dildə mövcuddur. Dili olan məhbusun dünyası var, bu dünya zamanın oxuna paraleldir, məhbusun dünyası da, zamanı da məhbusdur. Bu zamanda, bu dünyada yaşadıkları da məhbusun bir hissəsidir, o yaşanmışlar da məhbusdur. Bu üzlər məhbus olan hər şeyin sığınacağıdır. Bizim kupemiz isə məhbus üzlərin vəhdətidir. Kupelərin cəmi isə qatardır, istədiyi vaxt "tak - tak - tak" deyər bağırır dəmir dünya. Məhbus üzlərdən birinin dediyinə görə məhbusların cəmi azadlığın siluətidir.

Hər gün eyni vaxtda - əslində kupədə vaxt yoxdur - kupe özünü özündəkilərə təsdiq etməyə çalışır. Kupe məhbus üzlərə etdiyi hörmətdən danışır, döşəməsinin təmizliyini, yeni boyanmış divarlarının körpə uşaq üzünü qədər saflığını onların gözüne soxur, hirsələnib nifrət püsgürür, sonra da onlarsız heç nə olduğunu ürəyindən istəksiz keçirərək onların illərdən bəri əvəzsiz dostu və sadıq həmdərdi olduğunu, bu sifətlərə öyrəşdiyindən onlarsız yaşaya bilməyəcəyini və bunlara dayaq kimi də yaşanmışların içindən "an"-a uyğun olanları seçib səmimiyyətə danışır.

Amma bununla kifayətlənməyib üzlərə özünü gerçək həbsxana kamerası olmadığını uzun-uzadı izah etməyə çalışması bir qrup məhbus üzünü özündən çıxarır. Məhbus sifətlərdən ən gəncinin əsəblərinin xarab olduğunu əvvəlcədən deyim, o, özündən çıxır, kupenin sözünü bağıraraq kəsir, ağır söylüşlər söyür, divarına yumruğunu, döşəməsinə ayağını çırpır, elə hirsələnir ki, dili söz tutmur, əvəzində ağzından tüpürcəklər fışqırır, hamı susur, bu vaxtlar bütün məhbus üzlərdəki heç nə ifadə etməyən zamansız gözlər gənc məhbusun köpüklənən ağzına diqqət kəsilir. Gənc sifətin nə demək istədiyi hamı üçün maraqlıdır, bu hər gün təkrar olunan an onlar üçün yenə də yeni nə isə ifadə edir, amma heç kim onu anlamır. Bir az keçir, gənc üz sakitləşir, üzünü yoldaşlarına tutub "varlığı zirzəmilərinin nəm havasında çürüdən, dəmir qapılarının hər şaqqıltısında onun iradəsini eyni şaqqıltı ilə qıran orta əsrlərin dərin zindanlarında soyuqdan və ümitsizlikdən büzişüb titrəyən və dördbucaq damalarına cisminə sığmayan ruhunu qoyduğu oyunun endşpilini oynayan bir gənc məhbusun keçirdiyi hissləri mən bu bərlə-bəzəkli, boyalı dörd divar arasında yaşayırsam, o məhbusun həyatın hər anını öz çıpaqlığı ilə anladan kirli-pasaqlı üz cizgiləri mənim gözlərim qarşısında bu kupədə mənimlə bərabər yaşayırsa lənətə gəlsin bu dörd dəmir divarın səmimiyyəti" deyir və məhbus üzlərin söykənmədiyi kupe qapısına tüpürür: "Sən səmimi ola bilməzsən, çox üzlü sən." Kupe dodağının altında mızıldanır, deyindir, amma səsinə çıxarmağa cürət etmir. Kupədəki başqa üzlər gənci sakitləşdirməyə çalışırlar, mübahisə bitir. Bu mübahisə hər gün baş verir və o kupemizdəki yeganə həyat işartısıdır.

Nə vaxtdan bu kupədə yol getdiyimi bilmirəm, qatarın nə vaxt dayanacağını da bilmirəm. Amma bilirəm ki, kimsə məni gözləyir; bilirəm ki, o, yerlə göyün bitirdiyi qırmızımtulda, bir günəşin gizlin aqladığı yerdə tərənəmədən dayanıb, heç yerə baxmadan, nəfəs belə almadan məni axtarır gözləri. Amma o, məni bu üzlərdən necə seçəcək, üzlər içində məni görsə tanıyacaqmı, ağlayacaqmı, yoxsa məni tapdığına peşman olacaq?

Sinəm sıxılır, hava ağırdır, nəfəs ala bilmirəm. Qatar məni özümdən uzaqlaşdırıb ona aparır.

Bu üz kimin üzüdür?

QATAR

(essé)

rəssam: Babi

Fərhad Amur

E-FİZİOLOGİYA

h e k a y ə

Dünən baş tutan söhbətimizdə, Spartako, əllərini işə salıb, bu gün həyatında heç bir ifadəlilik yoxdu, demişdi. Labüd olaraq əvvəlkindən fərqlənmədiyindən, öz məhdudluğunda qapanıb qalır o, əvəzində emosianallığı var.

Bu axşam bizə uğrayan Ema, zəngin ailədən-dir. Gur saçları var və hiss olunur, gözəl səsi olan qızdı, amma əlləri "əllər yuxarı" vəziyyətindədi. Cins amilindənmi, nədənsə, yalnız döşləri atılıbdüşür, ayaqları görsənmir; saçları sarı, lifciyi mavi rəngdədir. Bir qədər aralıdakı, amma yenə də yanındakı oğlan güləndə dişlərini elə ağardır ki, və hər dodaqlarını birləşdirməməklə başqa bir əldən ultimatum kimi təqdim edilir. Ağzının böyüklüyü əlinin redaktorluğu ilə neytrallaşmış olanda, bir az daha qıza doğru yan alıb, xəstəliyi nədir,-deyə soruşdum. Elastikcə qarmaqladığı barmaqlarını saçlarına keçirib, bir neçə söz kəkildədi; qarşımdakı qızın hər gecə yuxuda birilərinin əyləncə alətinə çevrilməyi var. Hər gecə birilərinin masturbasiya edir. Pul əvəzi də gündüzlər döşlərinin atılıb düşməsinə qazanır. Universitetlərin birində azad dinləyici olan vaxtlar səsinə vurulduğu, cavan bir müəlliminin etdiridiklərini sonradan fərqli adamlar yuxuda etdirməyə başlayırlar.

Spartakonu yeni cavablar almaq ümidiylə, dünən dinlədim. Bu dəfə sözlərin miqdarı əvvəlkindən də ümdə azalıb, yoxa çıxdıqca, tabloda qırmızı ayaqqabılı bir oğlanın dala-qabağa qaçışları bir-birinə qatışmış olurdu. Bura üzüyuxarı millənmiş əllərinin xotik hərəkətlərini də qat-saq,-bunlar quruda çabalayan balıqları xatırladırbunun, hər hansı rəqs, yoxsa qaçış növü olduğunu müəyyənləşdirmək də çətin idi.

Deyə bilərəm ki, gördüklərim açıqca şok etdi. Emanın əllərini bu gecə izlədim. Indiki halda əllərini tutub saxlamasan olmazdı, dayanmazdırlar. Arada başını da endirir- südəməz uşaq kimi ağzını ayırıb, alt çənəsini sinəsinə çatdırır- və güclü əks-zərbələr alırmış kimi tez-tez geri atırdı. Əlləriylə saçlarına geriye sığal vuran ana, bununla, sanki əsas ağırlığı qızın üzərindən götürürdü. Beləcə, bir-neçə doğma, keçmiş və gələcək nəslin bir neçə nümayəndəsi (kiçik qız ananın qolundan asılmışdı) iki qalın qola ayrılıb, bu, xoş niyyətli adamın sağ-solunda hikmət dolu başlar və hörmət dolu əllər sallamaqla bir işə yarayan deyillər. Məni kimi hərəkətlərdəki çevikliyin tər-

ki-yorğanı, tərki-köynəyi necə doğurduğuna diqqət kəsiliblər. Bədən və bədəne istilik gətirən örtüklərlə birlikdə gözlərimiz açılıb-bağlanır. Davamlı pıçıltılar silsiləsindən bəri, gilələrinin ucundan başlayıb, yumrulan meydançalar yalnız özlərinə görə hesablanmış sarı rənglərdir.

Şüursuz fəallar o yerə qədər inkişaf ediblər ki, lap, düşüb diyirlənəsi olublar. Bir-birinin əksinə yaxud bir istiqamətdə, nə fərq edər, üfüqi yaxud şaquli. Onsuz da, bir o qədər də yol gedə bilmədən, sinəsində itində olan qabarmalardan var. Yataq üzərində yerindən dəyirmi sıçrayışlar döşəməsi kimi bədəninin sirdaşı, həmdəmi yerlər çox vaxt bədəninin uzunluğunun yarısından da kiçik olur, həm də o, əllərini bəzən bir-iki sıçrayışla bu yerlərin hər yanına toxundurur. Bir müddət gözünü çəkməsən hansısa həndəsi təsvirə uyğunluq görünər. Görərsən ki, bir Ema başqa Emanın üzərində proyeksiyadır. Nəzərlərin bunların cəminə yapışb qala bilsə, görüntünü tuta bilsən də, səbəblər haqda bilgilər görünməz. Sonucda bu, nədirsə, bükülüb oturmuş bir fiqur deyil ki. "Depeche Mode"-un "Burrel of gun" klipinin düz başlanğıcında olan kimi tavandan üzü aşağı bir kamera buna zillənmiş olsaydı,- axı biz Emanı orda olan kimi, yerdə, xalçanın üstündə uzatmışıq,-burda da əksik olan yeganə şey, klipdəki o adamın tatuqları olardı və sona kimi bu çəkilişi izləyən tekstur elə, o klipin sonluğunda olan kimi, qorxudan gedərkən dalına baxa-baxa qalardı.

Təsvirin qəhrəmanı ayaqlarıyla uçub əlləriylə əl çalır.

Ananın dediklərinə baxsaq, bir qaydayla bu günkü bayramda Emadan savayı hamı oxuyubmuş. Bir tək qızların düzüldüyü xorda da qızının yeganə susan olmasıyla, ananın təsəllisi bir daha puç olub. Bu halla evə dönüb, uzun müddət ortasından qırmızı zolaq keçən brilyant yaşılı şlyapasını barmaqlar içəridən bir-birinə ötürüb, ardınca yavrulardan aldığı sıradan kurs papağı həmişə bulunduğu küncə qovuşdurub,- ana bunu imitasiya etdi- gözlənilmədən necə yuxuya gedibse.

Indisə buyurub baxın, -hər saatdan bir nəzarət etməsən, yatağın üstündəki bu ağlar, baxın, tamamilə bir-birinə qarışmış olur. Bəzən sadəcə unuduram belə vəzifəmin olduğunu da, halını gəlib görürəm, olan-qalan azacıq yaddaşımı hürkü bürüyür. Son günlər iki şeyin qayğısını çəkirəm...əli saçlarından qopmadan,- bir gün əvvəlki həyəcanına sadıq qalan ana belə sözlərdən söylənmiş tərzdə üyüdüdü.

Ağzının dairəsi başını yuxarı qaldırdıqca yığılıb, sezilməz olurdu, bunun üçün əyilib, dizimi dirək kimi başının altına yerləşdirməli oldum. Ordundan da basıb spaterlə ağzının bağlamağının qarşısını aldım. Öz növbəsində, ardıcıl iki vibrasiya bədəninin hər yanına azdıqca, vücut filizlərindən intim parçalar sərgilənirdi. Gözümə bu qərribə şeylər görünən zaman,- ilk ağlıma gələn- çaynıq gətizdirib, ılıq su damızdıranda- ağız qutucuğunda süd kifinə bənzəyən ərp kimi şeylərə rast gəlirdi- dodaqlarının arasından axan bulanıq maye havada böldüyü müxtəlif damcılardan külliyyatı kimi süzülürdü. Ən mötəbər, ən sürətsiz damcı likör rəngindəydi. Adətən bu rəngdə olan şeylər, özəlliklə nəcib yerlərimiz üçün ağrı kəsici olur. Vibrasiya döşlərinin ləngərini uzaqlara qovurdu.

İxtiyar bu zaman skalpellərlə bərkimiş barmaqlarımın arasında və kənarlara doğru, barmaqlarımın ucunda- barmaq dərinlikdə dəliklərdə gözüksə də, ilkin mərhələdə, ilk iki vibrasiyanın eynən ordundan ayaqlarına səstlə tərpətməyində, daha böyük hökm bulundu. O zaman anaya məxsus yanaşı barmaqların sığılı da bu, iki yanaşı vibrasiyanın qurşağında(fasiləsində) baş tutubmuş. Çarəsizlikdən geriye atılıb, hamını tək-tək gözədən keçir-keçir, bir kəsində buna bənzər əsməyə və ağız tullantıları olmaz dedim. Vaxtaşırı hər şeyin çox təəccüblü olduğunu xatırlayıram, çünki qatnaqarışıq şeylər görürəm, həddindən çox. Hələlik yalnız inkişafın qarşısını almalıyıq, amma bunun özünə də çox vaxt lazım olacaq. Mən yalnız sehrbazlara məxsus olan, hərəkəti yavaşmış tempdə izləməyə imkan verən cihaz-gözlüyümü axtara-axtara,-maraqlı budur ki,- Emada olan yuxuya getmə deyil, hətta ona uyğun olmayan yuxuya ağır zəhərlənmədir, dedim. Dinc yuxuyla bağlı sirrlər də burda gizlənir. Azalma müşahidə edilməsə rentgen süzgəcinin gözlərinin birində azından bir qədər yatırılmalı olacaq. Bir az sonra, mən, onu qucağıma alıb geri-yerinə, hündürlüyə dartıb qaldırdım

Şprisi dərisinin altına yeridib, aradan çıxan vaxt, anaya xitabən,- bir şey də var, dedim, bədəninin intim yerlərində zədəli hissələrin olub-olmadığını müəyyənləşdirməliyik, hətta aralarında qaysaqatlanmayanları ola bilər. Müxtəlif iri soyuducuların, yalnız dünyanın ən bahalı paltar-palazını qoynuna alan dolabların arasıyla süzüb, bir-iki tin buruldum. Giriş qapısından çıxan vaxt, sanki illərlə, tamamilə böyük bir düyündə cəmləşib, açılma anı çatanacan açılmamış barmaqların dırnaqları qeyribərabər şəkildə qoluma həfifdən batdılar. O saniyə buruldum və gözlərim yubkasının çarx kimi olan son uclarını ayırd etdi. Zaman-zaman aralanıb, baldırımları daha rahat göstərmək üçün idilər. Bir az əvvəl yarıqlar becərmişdilər bu işi. Başlıqları isə irəli-geri çəkilən rezin idi. Əlimi atıb, açıq yerindən qolunu soyuq sarğı kimi,- orasını davamsız edincə- sıxdım. Köynəyinin qısa qolu "Tropinin"-in " Kruceva toxuyan qız"ındakından idi, burnunu da üfəqə doğru dikərək,- baxmamışam dedi, heç vaxt ağlıma gəlməyib. Bir də bu qızı ağır şeylərdən uzaqda saxlamaq lazımdı, məsələn qardaşımdan, ardınca əlavə etdim.

Mənzərədə boz rənglər üstünlük təşkil edir. Birinci yerdə bir-birinə atəş açan iki silah durur. Rəqiblər əcaib yaxın məsa-

fədən bir-birinə doğru çevrilsələr də, nəticə yoxdur.

Bir dəqiqə, bir əhvalat danışmaq istəyirəm,-sözlərimiz üst-üstə düşmüşdü,- bir də çoxu bir xahiş,- tələsik dedi,- bəli, xahiş edirəm. Qollarımın arasındaca, bir neçə dəfə sağa-sola çevrildi, danışacağından ehtiyat edirmiş kimi, yan-yörəyə boyladı. Bir uyğunsuzluqla, əlindəki durbini azacıq yük kimi gözüne qaldırıb, qapını bağlamaq üçün geriye qanrıldı. Həqiqətən də, gözlükdə birinin boyu göründü. Daha sonra iri başı nəşə işarə edirdi. Uzağı görmək üçün intensiv məşqlər edirəm, soyuq müharibənin əvvəlində tez-tez and içən ananın nə dediyini eşitmək əlyətən deyil, amma yenə də sanki "bunu danışma!" hədələyici nida ilə baş təkrar-təkrar yellənənirdi.

Bu nə demək idi? O demək idi ki, qardaşa çox şey icazə verilmişdi? Ya da ki, yoxsa mən söylənilənlərin hamısını tozunda qoyacaq, növmüxtəliflikləri içində sapına görünməz incilər kimi düzüləcək sözlərimi eşidəcəkdim? Və bunlar ən parlaqlarımı olacaqdı? Hər münasibətini, içi şərtlər dolu müqavilədən çıxarılış kimi hiss etdirən, bayaqdan da qaramal kimi duzsuz baxışlarında dinməz duran... Heç cürə Emanı istiqamətləndirici qismdə hüzurumda olanda da fərqli ola bilməmişdi. Məgər ki, bu, özümdən qoca və özümdən gənc, mənə çox maraqlı gələn və bir qədər fərqli kombinə edilmiş ailəyə aid, bir kubun üzləri kimi fərqli və əslində fərqləri olmayan adamların məişətləri ilə bir müştəri kimi maraqlanmalı olmusam. Bu nədəndir, görəsən? Əslində yataq otağı olan,- gördüyüm ən böyük zala daxil olub, valideyn və evladdır şəklində auditoriya düzənləmişəm və bizim ortamızdakı silahın necə də drammatik hərəkətləri varmış. Hələ üstəlik sabahkı gün nə üçünsə şam yeməyinə dəvət alıram. Sevimli tekilamı içə-içə "E" birini də gətirir. Əyləncəm dörd müstəqil korpus-hissəyə bölünür; tekilalar, duz, limon və döşlər. Daha çox asılı qaldığım şey, soyuqdan donmuş əllərimə paltarının altında çox isti olar hissiyatımla,- axı tez üşümək də profilimə uyğundur- üsü-yən bir neçə yerim mən əylərkən tərpənən bir neçə yerinə toxunur. Qızınmaq üçün limonu emanın döşlərinə sıxmaqla yanaşı, əlimin üstünə səpələnmiş duzu da üstündən tökürəm. Başımı ora əyib, gilələri dodaqlarımın arasına taxıram. Hə cəld ol...alt dodağım səyriyəndə, üstünə aşırıqla qüvvəsini də özümdə tapa bilmirəm. Kimsə götürüb aparıb, kiminsə əlində əlcək var, daş hasar hörür aramıza, Ema yoxa çıxır. "E" isə növbəti tekilamı uzadır. Bəs atanız hani, yoxdurmu?

Bu material, özünün arvad və uşaqlarından qorunmasını başlıca vəzifəsi bilən, bir az sonra gəlməli və hərəyə vur-tut bir nəzərlə baxıb, sakitcə öz otağına çəkilməli idi. Orda da işləyib, sonra da, altındakı kreslonu bir az da öz xeyrinə çəkib, xorultuya dalmalı idi. Daha səmimi əmək daha qiymətli olacaq, çalışqanlığı ilə fərqlənən kiçik "E"-nin hər zaman ataya haqq qazandırma ilə uzlaşan, yaşına görə rəğbət doğuracaq əməyi sayəsində..., baxmayaraq eyni sürətlə başqaları da tüyünür, görəsən, bu sürətlə bunları məndən eyni uzaqlıqda buraxsaydım, hansı daha tez mənə yetişərdi?

Bir incəliklə gecəni də burda qalmışam. Bəlkə də bunu yuxuda görməliydim. Gecənin çevrilişindən sonra, səhərin nəzdində, birinci sabahın xeyri Emadan eşidirəm, pərdəni sonuna kimii çəkib, pəncərəni açır. Əynində qırmızı don, donun arxasında, yanının düz üstündə, bir dairədə mavi rəngli qanadlarını ləng-ləng yellədən kəpənək bandı var. Ananas qoxan saçlarının on faizi qabağa, doxsan faizi geriye ayrılıb. Bu gün ən qısa günümüdü deyir, Ema; heç belə bəzəkli olmazdım. Bu, pəncərədən düşən bu günəşin hesa-

рәссам: Babi

bına deyil, o başqa bir hesabın bilinməz adı, dilimizə necə asan yüklənərdi. Sinirlər qaydasında olduqca, dəqiqələr yerlərini saniyələr kimi sürətli dəyişirlər,- deyirəm, deyir sinirlərimizə müstəmləkə məmurları kimi nəzarət edən pis və yaxşı qanunlar var və bəzən məcbur edirlər...- razılışım. Nə yaxşı, Nə yaxşı ki, gəməçə-gəməşə gözümlü açıb, gözlərimə inanmamaqdan sığortalıyam. Gözlərini yumub çəkilir.

Handan-hana,- bu qədər gözəlləşib yəni? Yəp- yeni olub? Hər şey mən yuxuda olanda olub, yəqin. Bu cür sadə otaq Emanın olmalı deyilsə, seansla ilgili məkanlardan olmalıdır,- və yalnız bundan sonra Emanın otağı,- tez-tez düzəlişlər edirəm. Qeydlərimin böyük əksəriyyətini götürdüyüm otağın üç pəncərəsi, iki qapısı var. Pəncərələrin ikisi növbələşir, üçüncüsü bir kənarda, pəncərəliyindən qopmuş rəsm əsəridir. Əsərdəki təsvirlər birdəfəlik unudulqlarını birər-birər xatırladan, bir-birinə bağlı gözlərdir. Burdan kimlər boylanmış, müşahidələrimizi xüsusi blanklara köçürən köməkçimi- baxışları aralarındaydı- səsləyirəm. Osa yoxdur, hardasa gecədən götürdüyü mətləri işləyir. Emaya aid nə varsa, hər şeyi götürüb, aradan çıxıb; yazı xəttini, uşaqlıq videolentlərini, və.s, hətda ayaqqabılarının içi haqda bilgiləri. Bu gedişlə özümə yenisini tutub, müəyyənləşdirməliyəm ki, Emanı müxtəlif otaqlarda, fərqli şərtlər altında yatırıb, nəticələri müqayisə etməyin elə bir nəticəsi olacaqmı? Hazırda, Ema yatan çarpayıda boş yük dayanıb. Nə zamanki ən üst qat aralanacaq, üzəri "şahmat gedişləri edən kişi əlləri" ilə dolu, yaşıl yorğan həmişəki qayda da açılacaq, Emaya bu yorğanın altına oynamaq, çarpayını yarışatına çevirmək üçün sığınmaq lazım olacaq, çarpayının növbəti təsviri, qız, bədəni uzaqdan kimi minillik xarabaya çevriləcəkdir. Bu bədəni arxasıüstə uzatmağın nişi uyqulamalarıyla kompensasiyasının,-onun yazdıqlarına görə- hər şeyin mümkünlüylə bir əlaqəsi olmayacaqmı. Mən də elə bu sual altında baş sındırıram. Ema gecələr uzandığı qaydayla gündüzlər də uzanır, kürəyini döşəməyə yapışdırır.

Masaya özəl rasiona uyğun təamlar düzən "E", evin ən çox iş görəni, bünövrəsidir. Saclarının qırx faizinin sola, altmış faizinin sağa atlanıb,- hardasa balerina Mariya Talyoninin məşhur portretindəki kimi- sarı işıq saçmağından savayı, bu qızın əynindən translyasiyası cəhrayı rəngin şəffaf tonunda gedən qısa yubkası sallanıb. Yubkada, bir sürü arının qanadlarına bürünən, bir sürü ayaqların cəmini əks edilib. Bəlkə də sadəcə yan keçə bilmirəm bir fikirdən ki, ümumi halları çox oxşayan bu iki qızıcığaz uşaq olanda bir-birlərini gözəl geyinmə xəstəliyinə yoluxdurublarmış. Hər əlinə içi dolu bir dairəvi qab alıb, hər iki əlini eyni bir vaxtda yuxarı qaldırıb, bir duanın (əsas hissəsinin) bir-neçə dəfə təkrarına bərabər müddət keçəndən sonra bizə doğru yan aldı.

Tablodan ayaqlarının əvəzinə qırmızı-ağlı krasovkaları olan bir nəfər harasa getsə belə nəticədə yerində sayır.

Bizə yetişən an, yüyürək hərəkətlərin cəmi onu bir az da itələyəndə, parçalardan biri sürüşüb qabdan düşdü. Bədənimə əymədən, evin hansısa naməlum yerindən qapıb, bu nazik doğranmış ağ-yaşıl rombu ağzıma qoydum,- hər halda ən mü-tərrəqqi yerin mərkəzindən deyidi-(belə bir dahiyana işə) bu zaman özbək xalqının sevimlisi- Tamara xanım kimi xoş informasiya saçan dişlərini ağırtı. Yuxu həbiylə dərmanlanmış kimi gözlərini yumub, gülə-gülə başının sağ tərəfindən cəhrayı saç bandını saçların dalğalarından siyirib elə çıxardı ki, saçların məcmuəsi bir az da şişdi. Yenə də məcmuə sanki ikimizin də halına kömək edə bilənmiş, hər yeri öz detalında gülümsə-

yə-gülümsəyə də əllərini yuyub qurulamağa getdi. Pleyerin yeganə şəffaf yerində işçi saatları yubkanınkıyla sinonim tezləklərə düşən cd fırlanır, "Field of innocence" dalğaları yayılırdı. İndi də filiz sayı artıran bu hal, o vaxt olurdu ki, "E" tez-tez nəyinsə dalınca mətbəxə qaçıb, yenidən dönürdü.

Başımı qaldıranda, hərə bir əldə bıçaq, bir əldə çəngəl tutub, baxışlarımızı bir-birimizə tuşlamışdıq. "E" ovcunun içiylə tutmuşdu. Yeyəndə nə ağzını açır, nə də ordunu şişdirdi, amma ehmalca dilini çıxarmağı unutmurdu. Daha sonra, Ema öz vəziyyətini aydınlaşdırmağın çətin yerinə varıb, fərqi belə varmıdan dırnağıyla ovcumdakı əllərin ətinə didirdi. Arada korlar kimi əlini ovcumdan çıxarıb, sonradan toxundurduğu yerlərə başını da yönəldirdi. Bir-iki dəfə də gözlərini ovuşduranda,- bunu mən yuxudan gəlmə vərdis kimi artıq qeyd etmişdim- fikri də bir neçə yerə bölünür, heç bir yeni söz deyə bilmirdi. Bununla da heç dadını bilmədiyim ağırlığın axıncı qatına yuvarlanırdım.

Rahatlığı yenidən "E"-yə aynada göz qoymaqla, uzaqlardakı mikro dənələrdən əldə etmişdim. Biz münasibətlərimizi cinsini yaxınlıqda olandan uzaq qursaq da, yavaş-yavaş yaxındakı (indiki) adamı, daha uzaqdan(keçmişdən) tam görməyin lap yeni yolunu bulmağa da yenidən nail olurdum. Barmağını arasına salıb, əlində oynatdığı, içindəkinin illüstrasiya olmasının bircə məlumatla təsdiqlənməsinə ehtiyac olan kitabın içəliyatını ortalığa qoymağa hazır olan an, saplağın ucundakı, sonuncu parçanı da dişlərim kırıncıca xırçıldatmış, gözümlü yumub, şəklin axtarışına girişmişdim.

Dünən, Spartakonun evində üzbəüz oturan iki nəfər mübahisə edirdi, bir-birinin sözünü kəsməyən, bu iki nəfər bir-birinə fəvqaladə cəldliklə cavablar qaytarırdılar. Söhbət keçmişdə dünyanın indiki səviyyəsini yığuran adamlardan düşmüşdü. Eyni zamanda, maestro pianonu elə cəldliklə çalırdı ki, hər əlində on barmaq saydım. Tablonun qəhrəmanı hər iki əliylə başına döyürdü.

Qalxıb getmək üçün dirsəklənmişdim ki, yenidən nöqtəy-nəzərim düşmüşləndi. Emaya "gözəlliyini qoruyub saxlama nailiyyətlərinə görə" medalı düşür. Nazik yolulmuş bu qızıcığaz daxili orqanlarının əksəriyyəti ilə birlikdə çox əziyyət çəkir. Mütəmadi, əslində nə pis, nə də yaxşı olan, pis və yaxşı şeylər ona yüklənir və ikincisi çox az qalandan sonra, yenə bu uzunda gözəlliyi tərk edir. Bu gün sinxron idman hərəkətlərimizin qızın onurğalarını dartıb uzatdığım yerində,- Emaya, biz daha da yaxın olmalıyıq dedim. Dillərimiz bu işin tələb etdiyi qədər bütün açıq-saçıqlılıqlara köklənmişdir. Yoxsa ki, nə qədər iş görsək belə, anladığımızla "boz boşluqlar birliyi"nin əbədi üzvlərinə çevrilmişik. Həmin axşamı biz, şəhərin xoşladığımız bir klubunda keçirdik. Uzun zaman yanaşı oturub, önümüzdəki monitora gözlərimizi zillədik, gecəni də yanaşı yatdıq. O gecə tanımadığı bir nəfər, "foot_fetish"-dən "titty_fuck"-a qədər üzərində yüksəlib. Bu varlı, tamamilə varlı bir adam imiş. Ən sonda qızıl duş da qəbul etdirib ona. Emaya vanna otağının girişində rast gəlibmiş, saçını yaşıla boyamağa hazırlaşanda.

Dünən gecə yuxuma bir qız girmişdi dedi, Spartako, əllərindən başqa heç nəyi yox idi.

Üzəri tünd göy, altlığı ağ rəngdə olan ayaqqabı geymiş adam, ayaqlarını yellədə-yellədə, əvvəl arxası üstə, sonra sol, sonra sağ böyrü üstə uğunub gedəndən sonra tamaşa bitsinmi?

Sayman Aruz

Qonşu qızı

Həmişə çəmədanlarım hazır vəziyyətdə olurdu. Hiss edirdim o evin adamı deyiləm.

Yoldaşımın o şabban-şubban burnu məni dünyaya bezdirmişdi.

Deyirlər insanın daxılı gözəlliyi önəmlidi, amma bu sözü deyənlər düz deyirlərsə gəlsinlər iki gün mənim yerimə yaşasınlar görək kişi kimdir!

İnsanın həyatında elə dəqiqələr var ki seçim haqqı ondan alınır. Mən də bu qadınla o dəqiqələrin birində birləşdim.

Çox ehtiraslı və sevgi sevər adamam. Göz-gözəli axtarar deyə, gözümlə gözəlləri axtarırdı.

Axı necə deyim, öz qadınımınla həmişə yarımçıq boşalırdım sanki.

Adamın boğazında qalır bu zəhrimar ehtiras. Hələ ağzının iyi bir qırağa, At kimi bir şey idi, məndə ki At sürməyi heç xoşlamıram. Üzbəüz qonşumuzda bir gənc qız yaşayırdı.

Hiss edirdim yavaş-yavaş gözlərim ona tərəf çəkilir. Həmişə qısa geyinib, sırtıla-sırtıla saqqız çeynəyib, və beləliklə mənə acıq verərdi. Sağ tərəfimizdəki qonşuyla danışmağımı görmüşdüm.

Mən qapının gözlüyündən izləyirdim onu. Damarlarımda qırmızı yox, qara qan dolanırdı. Yoldaşımdan fərqli olaraq, o əsil toyuq idi. rahat və udumlu. Adamın az qalırdı əlində açılısın avtomatı.

Bir dəfə bizdən sarıkök almağa gəlmişdi. Gözlükdən görəndə ki odur, bilmədim necə şortikimi geyindim. Utanmasaydım elə lüt qabağına çıxardım.

İncə bir səslə dedi: sizdə sarıkök var?

Qəhbə heç lifçik də taxmamışdı.

Dedim: olmasa da tapırıq sizə!

Eşşəyin qızı sarıkök almağa yox, mənim kökümü qazmağa gəlmişdi.

Özü də hiss edirdi ki suyum boşalıb. Seksi bir qülümsəməklə sağ ol deyib getdi. Fikirləşdim yatağda gör nədi bu! Deyirəm, Ər də bir, Arvad da bir, Kəfən də bir deyənlər nə qədər axmaqdlar. Axı mən deyiləm sizsiz, keçərdiz o Toyuqdan?

Keçə bilərdiz? Adam tay-tuşuyla yaşamasa, günü ax-vayla keçər. Bəs məcbur qalsa yaşamağa necə? Xoruz Toyuq lazımdı, At yox.

Yoldaşım həmişə deyirdi: "filan kəs! sən

niyə heç mənim nazımı çəkmirsən? Kişi qadına incə baxmalıdı. Mən bu qədər bəzənirəm-düzənirəm, ama sən bir dəfə belə gözünü mənə tərəf çevirmirsən!"

Çox istəyirdim deyəm axı bala, At, Atdı da, gözəli- çirkini yoxdu. Əti də ki məkruhdu!

Ac qalıb, heç nə tapa bilməsən yeyə bilərsən. Amma axı bu şəhər doludu Toyuqnan! Hələ biri də üz bə üzümüz də yaşayır!

Ama deyə bilmirdim. Yol axtarırdım. Ürəyimdə deyirdim, mən ki bunu dəyişə bilmərəm, heç olmasa özümə bir çarə qılıam.

Onu da deyim ki mənim Atım, məndən fərqli olaraq, ancaq iş və karyera onu maraqlandırırırdı, ona görə də ondan nigaran deyildim.

Su istəyəndə süd versən qudurar. Mən ona süd vermək fikrində deyildim. Qoy öz suyunu içsin. Beləliklə hər ikimiz razı qalanıq.

Bir gecə avtomatım yaman qızıxmışdı. O da At kimi yatmışdı. əlimi atırdım üstünə, amma qobudcasına geri qayıdırdı.

Bir istədim durum çıxım bayıra, bəlkə biri rast gəlirdi qabağıma. Bir istədim tutum yoldaşımı zorlayım. Ama doğrusu mənasız görünürdü hər ikisi.

Atı zorlamaq Eşşəklikdi. Mən isə adam kimi yaşamaq istəyirdim. Gecə saat 2 yə yaxın olardı. Bunu keçirtdiyim hisslərdən bilirdim.

Qonşu qızı yadıma düşdü. O hər gecə bu saatlarda mənə qonaq olardı.

İstədiyim ki səslədim onu: canım!

Nazlıcasına cavab verdi: heee!

Əllərimi belinə saldım və özümə tərəf çəkdim. Astaca dodaqlarını öpdüm. Ooooofff yaman gözəldi bu hiss. Dodaqlarımla boynunu gəzirdim. İsti nəfəsini hiss edirdim. qəhbə heç lifçikdə taxmamışdı.

Əziz oxucum, doğrusu çox istəyərdim onunla keçirtdiyim hisslərimi və sevişdiyim saniyələri sizə açıqlayım və sizinlə paylaşım, ama mənə bu göstərib-verməmək kimi bir şey olar.

Südsüzlüyünüzü artırar. İcazənizlə axırını deyim:

ORAsına çatmışdım. Hər yerim tər idi. yoldaşıma baxdım. Xoruldayırdı. Nəfəsim kəsilirdi ehtirasdan. Yorğanı çəkdim başıma. əlimi və avtomatımı işə saldım...aaaaaaxxxxx

Postmodern Azadlıq

Yağış sırhaşlarla yağırdı. Tövlənin damına tökülən damlalar içəri süzülüb başımıza tökülmək üçün bir-birilə dalışırdılar.

Sol tərəfindəki şüşəsiz pənjərədən bayırı görə bilirdim. Gözəl idi.

Amma bizə yağış gözəllik demək deyildi. Üstümüzdəki və tövlədəki qıqlarla peyinləri birləşdirib damdan daman sularla gözümüzə səpirdi.

Yağış yağanda tövlədə yaşadığımı bütün vüjudumla hiss edirdim.

Soyuq olurdu və anam məjburlu qalırdı mənə və qardaş-bajılarımı bir yerə yığsın.

Həmişə istəmişdim yağış altında dayanıb doyunja məəə eliyəm.

Anamın gözünə girmək üçün yemək üstündə qırğın olardı həmişə.

Çoban bizi otarmağa aparsaydı heç, amma belənci günlər çobanı gözləməyə məjburlu qalırdıq.

Yonjanı gətirəndə də qiyamət başlayardı. Yazıq anam görərdi əlində bir iş gəlmir qarğış edərdi:

- "Ətinizi şişdə görüm balaaaa! Çobana yem olası balaaaa!

Mən heç vaxt bu jümlələrin mənasını bilməmişdim. Şişin nə olduğunu bilmirdim. Heç anam da mənasını bilmirdi.

Deyirdi anasından eşidib. Amma mən hiss edirdim ki, çoban olmaq qoyun olmaqdan yaxşıdır.

Ən azı evi dammır. Məjburlu deyil şüşəsiz pənjərədən bayıra baxsın.

Yadıma gəlir bir neçə gün qabaq qardaşlarımın birini bizdən ayıraraq apardı çoban.

İki başqa çobanla gəlmişdi. Əvvəljə yaxşıja bizə baxdılar sonra qardaşımın ayaqlarını bağlayaraq apardılar.

Anam da bilmirdi hara aparırlar. Biz isə bilmirdik narahat olmalıyıq yoxsa şad ?

Bəlkə bu nəmişli tövlədən yaxşı yerə apardılar?

Anam deyərdi: "heç vaxt gedənlərdən geri qayıdan olmayıb".

Hər halda bilirdik çobanın yanındadı. Çoban mehriban idi. Heç vaxt mənə injitməmişdi.

Yalnız sürümüzü qoruyan itdən şikayətliydim. Bilmirəm niyə hərdən gəlib qarşımda dayanıb üzümə hürərdi.

Məndə arxamı çevirib anama tərəf gedib onu it yerinə qoymazdım. Başı xarab!

Anam deyərdi itlərin hamısının başı xarab olar. Doğrusu öz qoyunluğumdan razı deyildim ama qoyun olmağı it olmaqdan yaxşı bilirdim.

Ona görə də başımı aşağı salıb yonjanı yeyirdim.

Yağış sırhaşlarla yağırdı. Çoban iki başqa çobanla tövlənin qapısını açdı, əvvəljə hamımıza göz yetirdilər, sonra isə çobanların biri barmağıyla mənə göstərdi.

Çoban mənə tərəf gəlib mənə iki əlli göyə götürdü. Sonra qapının qabağında böyrüm üstündə yığıb əllərimi və ayaqlarımı bağladı.

Çığırdım: "anaaaa mənə hara aparırlaaaaar?"

Dedi: "bilmirəəəəm. Yəqin qardaşının yanınaaaa. Güüüüjü ool. Biz də bir neçə gün sonra gələjəyik."

İnandım. Yağış yağırdı. Mənə bir torbaya keçirib maşının arxasına qoydular.

Bədənim tamam əzilmişdi. Öz-özümə fikirləşdim: bu nə yaxşı yerdi ki, gərək əli-qolu bağlı gedəsən?

Maşının hər hərəkətiylə bədənim oyan-buyana dəyib əzilirdi. Çox keçmədi ki maşın dayandı.

Mənə torba qarışıq götürüb yerə qoydular. Torbadan çıxardılar və mən özümü bir yekə həyətdə gördüm.

Gözümü tikdim çobana. Dedim bəlkə gözlərimdəki sualı görsün. Güldü. Həmişəki kimi mehriban baxırdı.

Yanındakı adama dedi: şişləri yuyubsuz? Manqalı çəpərin altına aparın yağış söndürməsin.

Ay qız! Ordan bir muşamba gətir bunun altına salaq...

Şiş? Bildim ki çoban bilir şiş nədir. Dilimi qansaydı soruşardım.

Çox məəəə elədim amma faydası yox idi. Yavaş-yavaş qorxurdum.

Çoban əlindəki bıçağı bir başqa bıçağa sürərək yanıma gəldi. Boğazımı oynatdı. Xoşuma gəldi.

Yağış yağırdı. Fikirləşdim: bəs qardaşım harda? Məəəəə elədim ama nədənsə səsim çıxmırdı. İnənmədim.

Bir də məəəəə elədim. Bu dəfə səsim lap az çıxdı. Bir gözüm yerə yapışmışdı, o biri gözümü də yağış göymürdü açım.

Qorxdum. Bütün bədənimə ağrı bürümüşdü. Çoban başımdan yapışaraq göyə qaldırdı, bədənimə gördüm. Hər yer qan idi. Çoban başımı kəşmişdi. İnənmədim ama həqiqət idi.

Çoban! Çoban! Məəəə eliyə bilmədim. Qardaşım...! ailəm...demək buna görə gedənlər qayıtmır...demək buna görə anam bilmir...şiş...

Yağış yağırdı...və mən ilk dəfə idi yağış altındaydım...

Sima Ənnağı

Gecə zülmü

Gecə...
Tənha pəncərə önündə
Belibükük bir kölgə...
Tavandakı həyasız lampalar
İynə şüalarıyla
Adamın beynini sancır,
Ayrılığın qara cizgilərini yırtaraq
Sonu bilinməyən kədəri zolaqlayır...
Lampaların yuxusuz işığı
Qaranlıq küçəni oyada bilmir,
Günün nikbin rəngləri zülmətdə itir.
Səslər sükutda.
Sözlər eşidilmir səssiz fırtınalarda.
Küçə kor yuxuda,
Adam dəhşətdə...
Günəş doğacaqmı...

Hardasa

Hardasa adi yağışlar yağır,
Adi yay küləkləri əsir,
Hardasa inqilablar
Əbədi sayılan sistemləri titrədir,
Tribunallardan kimsə vətən sevgisindən,
Millətə məhəbbətdən
Nağıllar danışır,
Kimsə həyata inanmayaraq
Hər şeyi qəzetlərdən oxuyur,
Hələ üstəlik saz da çalır toy-bayram edərək.

Heç nə anlamayan kütlə
Hisslərin badına gedərək
Bağırır,
Özünü əsl patriot sanır,
Amma bilmir ki,
Yenə də şor-çörək yeyəcək
Yağlı plov əvəzinə.

Hardasa Holland gülləri bitir,
Nazirlər delfinlərlə çimir,
Hardasa
Hər yaraşıqlı qız
Ərli qadınların düşməninə çevrilir,
Zaman bu hadisələrdə uçub gedir...

Yenə də yağışlar yağır
Küləklər əsəcək,
Yenə başqa bir nazir bu dəfə balinalarla
üzəcək,
Başqa bir qadın ərinə pusacaq,
Inqilablar sistemləri devirəcək,
Yenə də

Zamanın amansızlığı dərk edilməyəcək...
Buludlardan baxan mələklər hər şeyə güləcək...

Qəhrəmansız savaqlar

Damarlarda qırmızı qan,
Beyinlərdə qırmızı fikirlər.
Hamı özünə yer axtarmaqda,
Kəllələri əzə-əzə yüksəlməkdə,
Fikribağlı şəkildə kütlə ilə danışmaqda,
sadələvhləri möhtəşəm xəyallarla aldatmaqda...
Kəs səsinə! - ən populyar söz olmuş,
Kəs səsinə! - azadlığı ögey boğazlarda boğmuş.

Kəsə-kəsə yaşamaq...
Kəsilə-kəsilə yaşamaq...

Püşk atın...

Şəhərdə

Hər gün eyni yolla gedirəm
Ürəyim bulanır artıq bu görüntüdə -
Boğazını yırtan avtobuslar
Bazardan qayıdan
Yorğun arvadlar -
Ürəkləri bahalıqdan gileylə dolu
Zənbilləri - ümidlə...

İliyinə qədər doğma olmasa da
Yad da olmayan şəhərimin
Dəyişmiş orqanizmini görmək
Nə qədər ağır...
Barlar restoranlar
Yeni evlər
Dükənlər
Neon alovu ilə gözə girərək
"Bizik burda hökmdar" deyir
Ac insanlar qarışqa kimi
Bu acıqlı neon görüntülərindən
Tələsik yan keçir

Sınıq xətti küçələr şəhərin içində
Mən də içimdəki sınıqlıqla
Sınıq küçələrdə...
Kim kimdən şikayətçi?
Mənmi özüm özümdən
Küçələrimi məndən...
Dikdabanlarımla vururam küçələrin düz
ürəyinə...

Külək evlərin arasında əylənir
Darıxan uşaq kimi
Mən də veyillənirəm
Sərsəri aşiq kimi...

Ehh...
Bu şəhərdə könül açan bir ürək yox...

Gecə... şəhər...

Qaranlıq küçə ilə gedirəm.
Hamı evlərə çəkilib,
Bir hənirti yox.
Zülmət
Bataqlıqtək
Çəkir məni özünə,
Əritmək istəyir içində
Ətrafdakı binalar və fənərlərtək...
Zülmətin soyuq nəfəsi
"getməə...dayyyannn..." pıçıldayır,
Fərqi nə varmıram,
Qatı gecə pərdəsini yarıb
Işığa can atıram.
Şaxtalı külək
Boğur məni
Zalım aşıqtək,
Yol isə qurtarmır,
Heyrət...

Fənərlər
Kimsəsiz addımların şahidi,
Kölgələr - sahibsiz.
Boğazımda tıxanmış səsimlə
Hayqırmaq keçir içimdən: -

Bu küçə,
Bu şəhər
Mənimmi?!

Sənə göy qurşağını hədiyyə etmirəm,
Ayın qar üzərindəki portağal əksini göstərmirəm.
Ulduzları asimandan düşürmək,
Xəyalları gerçəkləşdirmək də əlimdən gəlmir...
Milyonlarla sevgi sözləri demək,
İntizarlı dodaqlarından öpmək,
Ciddi misralarda ürəyimin sirlərini açmaq da
hələ tezdir.

Görürsən, nə qədər borcum yığılıb....

Günlərimin
Sezilməyən uçuşunda
Mənə misralarım meydan oxuyur...
Gah bir fikir, gah da bir söz
Beynimin xəlvət yerindən
İradəmə zidd olaraq
Parlayıb qalxır şüur səthinə -
Budur, burdayam,
De,
Neyniyəcəksən...

Namiq Şaman

Unutmaməni çiçəyi

Məni düşün. Unutma...

Ay doğarkən bir söyüdü arxasından, axşamın isti küləkləri üzünü yumşaqca sığallayanda, yadına düşən bir şirin xatirə də mən olum qoy. Məni düşün, unutma.

Məni düşün sevimli şəhərimizə hər yağış yağanda, məni düşün bir mahnının ən ürəyinə yatan yerində.

Bir gecə yatmazdan əvvəl təsadüfən pəncərəndən bayırdakı küləkli havanı görərsən, nədəndir bilmirəm, bu uzaqdakı, unudulmuş birini xatırladır həmişə. Məni düşün o anda. Harda olduğumu, nə etdiyimi. Hər şeyimlə məni düşün. Gecədən gizlicə bir ah çəkərək sadəcə məni düşün. Fikrini oxşayıram, üzünə gülümsəyirəm deyə xatırla. Və düşün, düşün ki unutmayasan məni.

Qulağıma heç vaxt tanımadığım adamların pıçılısı gəlir. Unutma məni... . unutma məni... . unutma məni. Hamının yaddan çıxardığı ölmüş adamlar, orada eləcə təkrarlayırlar öz arzularını, kimisə gözləyirlər gəlsin, eşitsin, anlasın. Amma, özlərindən başqa kimsə eşidə bilməz onları.

Bu gözəl ülvə arzu ilə min illər yaşanılıb. Daha min illərə də ötürüləcək bu arzu. Məni düşün unutma. Hər adam öləndə tamamilə tanımadığı və görmədiyi birinə miras qoyacaq bu arzunu. Həmişə öz yaddaşında kədəri daşıyacaq bir insandan o birinə.

Kimilər şər yazacaq, kimilər mahnı bəstələyəcək, kimilər heç kimin görmədiyi, bilmədiyi göz yaşları ilə yaşayacaq sonsuz zamanın içində bu arzunu.

Kim unudulmamaq arzusunu daha gözəl daha tükənməz, daha ölümsüz ifadə edə bilər? Kim daha çox dərinə gedə bilər axı? Kim?

Bap-balaca, şəffaf, sevimli bir hekayə də qoşulsun unudulanların qatarına.

Qədim xalqlar deyirdilər ki, bir azad ruh var, bir də azad olmamağa öyrəşmiş ruh. Azad ruhlar cəmi bir dəfə insan bədənində dünyaya gəlirlər. Sonra insan olmağın dəhşətini dadıb bir də heç vaxt insan bədənində yaxın durmurlar. Nədənsə dözmürlər insanlığa, öz insan ömürlərini çox davam etmirlər. Onlar həm də əlavə etmişdilər ki, azad ruhalar

daha çox vəhşi heyvanların ya da yabanı bitkilərin bədənində yaşamağı sevirilər çünki, onları idarə etmək mümkün deyil.

Deyirlər bir azad ruh nə istədiyi anlamaq, özünü tanımaq, müdrikliyə yetişmək üçün əsl insan bədənində yaşamağa qərar verib. Bundan əvvəl isə o dəfələrlə doğuldu və öldü. O bir dəfə quş kimi dünyaya gəldi, bir dəfə pişik kimi, bir dəfə kəpənək kimi, bir dəfə ağ ayı kimi, bir dəfə meymun kimi. Dünya üzərində uzun müddətli səyahətindən sonra o özünü tam hazır hiss edəndə, insan kimi dünyaya gəlməyə qərar verdi.

Ona insanlıq haqqında ən lazımlı təlimatları verdilər əvvəlcə:

Başlayırıq. Bu dünyaya ilk uçuşumuzdayıq. Özümüzü insanlıq fəzasına buraxırıq. Enirik, enirik, enirik. Boşluqdayıq. Özümüz üçün milyardlarla seçim içərisindən münasib bir bədən, münasib bir mənlik, münasib bir ata, ana, münasib bir cəmiyyət tapıb yaşamağa atılıq.

Bura dünyadır. Kim birinci dəfə buraya ayaq basıb? Bəlkə bura nəyinsə arxasınca gələn adam sonradan yaddaşını itirib və ömürlük burada qalıb? Bəlkə bizim hamımızın burada olmağımızın günahkarı həmin o ilk adamın itirdiyi yaddaşı olub?

Bilmirəm. Amma ağlabatandır.

Bilməlisən ki burada ilk qarşılaşacağın güclü və müntəzəm əzablar və onlardan yaxa qurtarmaq üçün insanlıq tərəfindən düşünülmüş vasitələr olacaq. Çox vasitə var, lakin ən doğrusu birdir. Ayıq ol.

Çox şeylər xəyalidir. Yalançı hisslər aləmi var. Və yalançı aləmdən doğan həqiqi əzablar. Ağrılar var dözməlisən, məcburi ağrılar aləmində ən az bir neçə il keçirməlisən.

Dünyaya düşən kimi, səni cəmiyyət adlanan yerə aparacaqlar. Beynini istədikləri kimi proqramlaşdıracaqlar. Sən demək olar ki o proqramdan kənar heç nə edə bilməyəcəksən, heç nə anlamayacaqsan. Sən yerindəcə oturub hadisələrin sürətlə sənin ətrafında dövr etməsini müşahidə etdikcə, get-gedə başın fırlanacaq və özündən gedəcəksən. Sonra səni ayıldacaqlar, üzünə su səpib yəni-dən olduğun yerə oturdacaqlar. Və davam edirik.

Çalışdıqca ehtirasla, bağlılıqlara toxun-

mazsan, çünki ağırılı, bəzən də tükəndirici olur. Hisslər aləmi haqqında heç maraqlanma. Sonra çox peşman olacaqsan.

Sən hansısa bir anda başa düşə-düşə etdiyin hərəkətlərlə vidalaşmış, vərdişə çevrilmiş hərəkətlərlə tanış olacaqsan. Getdikcə bir ovuc vərdiş yığımına çevrilib özünü tamamilə unudacaqsan və bir də heç vaxt özündən xəbər ala bilməyəcəksən. Hər şeyinlə başqalarına oxşamağa başlayacaqsan. Nə etsən bu sənə məxsus bir davranış olmayacaq. Həmişə kimisə təkrarlayacaqsan. Və hiss etmədən ki sən dünyada yaşamağa vərdiş edirsən.

Sənin atan-anan olacaq, təhsilin, evin olacaq, həyat yoldaşın, uşaqların olacaq, pulun, var-dövlətin olacaq, gizlədiyin çoxlu günahların, utandığın manyakca arzuların, unuda bilmədiyin köhnəlmiş sevgi hekayələrin, heç kimin bilmədiyi cinsi aləmin, xəyal dünyan, yalanların, unutmağa çalışdığın pis xatirələrin, insanlar qarşısında alçaqlıqların, şəxsi məqsədlərlə istifadə etdiyin adamlar, heç vaxt inanmadığın bir dinin, üzünü görmədiyin bir alahın və daha minlərcə şey.

Qabi

O gəldi, adını Qabi qoydular. Özünü hamıya deyir ki əsl adım Qabrielidir, amma sən qısaca Qabi deyə bilərsən.

Qabi Tayler - Bakıda yaşayan bir yəhudi ailəsindən idi. Anası yox idi və heç kəsdən qayğı görməmişdi. Heyvanları və gülləri çox sevirdi, lakin insanlara qarşı həmişə bumbuz idi, necə ki həmişə ona qarşı ətrafındakılar soyuq olmuşdu. Sakit və darıxdırıcı birisiydi.

Balaca olanda onun ən böyük arzusu gözəgörünməyən adam olmaq idi. O istədiyi vaxt ölüb-dirilmək, insanları çılpq vəziyyətdə görə bilmək, adamların fikrini oxumaq, pişiklərlə danışmaq və başqa arzularla böyümüşdü.

Qabi, Qabi sən elə şorgöz olacaqsan ki böyüyəndə - deyə dayəsi ona deyiri. Amma elə olmadı Qabi heç bir kəşidə olmayan mühüm bir qabiliyyətə malik idi. O uzun müddət qadınlar haqqında əxlaqsız xəyallar qurmadan dözə bilirdi.

Onun öz otağı, öz kitabları, yatağının üstündə asılmış çox sevdiyi iki aliminin, Landau və Perelmanın portretləri, ancaq ona aid olan və başqa heç kimi buraxmadığı öz dünyası, indiyə qədər soyuq adamlardan birinə də demədiyi arzuları, gizlindən də gizlin sevgilisi, öz cizgi filmləri, öz kinoları, öz mahnısı, öz gülləri var idi. Ona məxsus hər şey onun şəxsi aləmindən kənarda sanki mövcud deyildi. O özündə daha çox yaşayırdı, nəinki başqalarında.

Məktəbdə oxuyanda yekə eynəyi və kök sifəti olan müəlliməsi ona demişdi ki :

- Qabi ! Balam sən əla bir riyaziyyatçı ola bilərsən bunun üçün gözəl qabiliyyətlərin var. Amma çox çalışmalısan.

- Riyaziyyatçı olub nə edəcəm ki?

- Hesablama apararsan.

- Hesablayıb neynəyəcəm ki?

- Pul qazanarsan?

- Heç ağıllı insan da pul qazanmaq üçün özünü o qədər mənasız əziyyət verər? deyə Qabi soruşmuşdu və müəlliməsi bundan heç məna çıxara bilməmişdi.

- Bəs sən nə olmaq istəyirsən bala?

- Mən qərarımı artıq vermişəm, Qabi olacam.

- Məgər sən artıq Qabi deyilsən ki?

- Adım elədir, amma özüm hələ Qabi olmamışam. Qabi olmaq üçün çox çalışacam.

Bu qərribə cavab o zaman müəlliməni xeyli düşündürmüşdü, həm də təəccüblüydü. Məgər adam özü olması üçün çalışmalıdır?

Onu tanıyan hamı deyir bunu Qabi həmişə azadlıqsevər olub. O öz azadlığına o qədər düşkün idi ki. Lap balaca olanda o məktəbə getmək istəmirdi çünki fikirləşirdi ki, orada insanlara lazımlı olmayan çoxlu bilikləri öyrədirlər, həm də zorla.

- Məktəb - əziz ata, insanın ilk dəfə istismara alışdığı yerdir. Oradan sonra insan tam istismara hazır olur və cəmiyyətin istismarçı təbəqələrinin ixtiyarına verilir. Bu yurun sizindir eninə də çapın, uzununa da : deyə o öz atasına izah edirdi.

Qabının qərribəlikləri saymaqla qurtarmaz. Bir dəfə işlədiyi idarənin rəhbəri onu yanına çağıraraq danlayırdı:

- Artıq bir aydır ki, sən işə gec gəlirsən, tez gedirsən, işçilərlə tez-tez dalışırsan, hamı səndən narazıdır, hamı incikdir.

Qabi isə cavabında belə demişdi :

- Siz bəxt ulduzuna inanırsınız?

- Nə əlaqəsi var ki mənimlə?

- Hamının bəxt ulduzu olur, mənim də var, bəs sizin bəxt ulduzunuz yoxdur?

- Mən... mən çoxdandır bəxt ulduzu haqqında düşünməmişəm, mənə lazım olmayıb. Başa düşürsən? Mən ümumiyyətlə duyğularımla bağlı nadir hallarda düşünürəm.

- Bəs sizin amalınız nədir, nə üçün burdasınız? Hansı ilahi arzu üçün mübarizə aparırsınız burada? Niyə? Bunu bilirsiniz?

Sonra o otaqdan çıxıb arxasınca qapını açıq qoydu.

İdarənin kök, yekə qulaqlı, yekə qarınlı, ətli, daz başlı, bütün vəzifə adamları kimi üzündən vahimə saçan rəhbəri yerindən durub pəncərənin qarşısına keçdi. Qabi idarədən çıxandan sonra da bayırdan onun hələ pəncərə qarşısında dayanıb baxdığını gördü.

rəssam: Babi

Qabi rüşvətxor adamları cizgi filiminə baxırmış kimi müşahidə edirdi. Onlar həmişə deyirlər : Hamımız bir tikə çörək üçün buralarayırıq. İlk baxışdan inanılmaz dərəcədə qanunsevər görünməyə çalışırlar. Bu sadəcə onların özünü müdafiə refleksləridir.

Bəzən televizoru açırdı və dövlət adamlarının heç bitməyən yalanlarından bezib, bir dəfə də hər şeyə fəlsəfi yanaşmağı təcrübədən keçirirdi. Onu bundan sonra danışığın məgzi yox, texnikası maraqlandırırda daha çox. Yalan danışan adamın əvvəlcə özünü bu yalana inandırması texnikası. Sonra vəd verən adamın verdiyi vədin heç vaxt həyata keçməyəcəyini bilə-bilə sanki əvvəlcədən yazılmış bir kaset kimi əzbərdən danışması.

“Və bu il torpaqlarımızı azad edəcəyik, və bu il Novruz bayramını Qarabağda keçirəcəyik, və bu il qaçqınlarımız öz yurd-yuvasına qayıdacaq”. Bir də ənənəvi olaraq son cümlələr var : “Düşmənlərimizi müharibə yolu ilə də olsa o torpaqlardan çıxardırıq. “

Bunu eşidəndə Qabi hər dəfə dırnağını dişləyib mızıldanırdı : “Get burdan, kim inanar bu sözlərə?” sonra da kanalı dəyişdirirdi.

Qabi din adamlarını da sevmirdi - necə olsa hamısı yalançıdırlar, deyirdi. Axı varlığı haqqında zərrəcə də məlumat olmayan şeylərdən, necə belə uzun-uzadı əfsanələr danışa bilirlər o adamlar.

Onun böyüdükcə həyatdan istəkləri tükənirdi. Yeganə istəyi ən doğru adam olmaq idi, minimum ikiüzlülük, hər kəsə qarşı vicdanlı olmaq, heç kimi yalanlarla oynatmamaq. O asta-asta cəmiyyətin əxlaq məngənəsinə keçib aşınmaq, tükənməkdən bərk qorxurdu.

- Qadınlar kişiləri sıxırırlar, getdikcə daha əlçatan, daha tez razılaşan, daha yüngül olmağa başlayırlar, gündündən onların qarşısında dözə bilmək mümkündür olur. “Mən maksimum hazıram geyimimlə, baxışım, üzüm, saçım sən yetər ki bir cəhd elə” onların üzündən bunu oxuduqca kişilər əvvəl qorxur, istəmir, amma qapılıb gedir. Sonra o kişidən xəbər ala bilməzsən, artıq o aləmdədir. O kişi gecə və gündüz axtaracaq. Tapdıqca yenə istəyəcək. Öz “müqəddəs” istəyi üçün yalan danışacaq, vəd verəcək, vicdanı əriyib yoxa çıxacaq. Yox, yox mən özümü bu cür təsəvvür etməkdən belə qorxuram.

- Qabi bir az nəfəs al, rahatla, su iç və özünə gəl - deyən onun hər şənbə günü yanına getdiyi psixoloqu onu sakitləşdirdi.

- Bütün günah kişilərdədir, qadınları bu günə salan da, özlərini bu günə salan da kişilərdir.

- Qabi bilmək olar bəs sən özünü necə görmək istəyirsən?

- Mən rahib olmaq istəyirəm, Budda kimi. Doğru, vicdanlı, əxlaqlı, saf. Uzun saqqal saxlamaq istəyirəm. Ətrafımda heç qadın və pul olmasını istəmirəm.

- Səncə bu normaldır? Normal halda belə adamlar cəmiyyətdə yaşaya bilmir axı.

Bundan sonra Qabi ayağa durdu psixoloqu ilə sağollaşmadan otaqdan çıxdı. Çıxıb gedəndə qapını arxasınca örtmədi.

Onun psixoloci gərginliyi dayanmadan artırdı. Çox içki içirdi. Gecə boyu ancaq sərxoşların oturduğu kafe-lərdən birində oturub “əbədi” sərxoş olan adamların həyat hekayələrini dinləyir, onlara adını təkrarlayır, hecalara ayırır, həfləyirdi. Demək olar ki, hər gecə küçə dəvalarında döyülür, səhərlər ağır baş ağrısından əlavə, bədən ağrıları da hiss edirdi.

Nədən bezib axı?

Özü Elşad adlı bir sərxoşa deyirdi ki, adamlar yaman pis olublar indi, ondan bezmişəm. Və güya ki Bakıda sadəcə adamlar arasında əxlaqsızlıq son dövrlər ağılaşmaz dərəcədə artıb, sadəcə cəmiyyətin içində tam qapılmış adamlar bunu hiss edə bilmirlər. Evli qadınlarla, cavan oğlanların münasibəti, evli kişilərlə, cavan qızların münasibəti, qeyri rəsmi münasibətlər, yetkiləşməmiş uşaqların əxlaqsızlığı, hamısı, hamısı bizi insanlıqdan çıxarır, biz əriyirik.

- Vecinə alma, süz, Qabi süz !

- Artıq qız sevmək də müşkül işdir, inanmaq olmur ki, dayı.

Elşadsa onun sözünə qüvvət verir.

- Buna şükür et, bir azdan gör heç qız qalan tapa biləcəksənmi ki?

Elə vaxtlar olur ki, adam öyrəşdiyi bu dünyanın işığını söndürüb, bir az onun səs küyündən, qalmaqalından, dəhşətindən uzaqlaşsın, qulağı dincəlsin. Amma olmur. Əsəblər maksimum gərginlik səviyyəsindən çox-çox yuxarıya çıxır. Üstəlik ətrafdakılar qoymurlar ki, bu gərginlikdən baş götürüb qaçasan. Qabi öz yaddaşını tamamilə itirmək istəyirdi. Keçmişdə olanların hamısının sadəcə yaddaşından silinməyini, hal-hazırda yaşananların isə güclü bir unutqanlıqla yadda qalmadan, uçub getməsini elə çox arzulayırdı ki.

Budda deyir : Eləbil sadəcə sən yoxsan, səni bu dünyanın heç bir nöqtəsində tapmaq mümkün deyil, hamının yaddaşından silinibsən, sən adda adam heç vaxt da olmayıb. Ancaq bu yolla sən özünü tamamilə itirib, yeni bir nurlanmış adama çevrilə bilərsən.

Qabi isə bir yol da bilir : ölmək və bu çirkin şeylərin hamısından birdəfəlik qurtulmaq. Buddanın xəyalı aradı bir onun gözüne görünür, onu əli ilə tənbehləyir.

- Yox Qabi səhf yoldasan, ölsən yenə gələcəksən onsuz da. Bütün bu əzablar yenidən səni gözləyir. Ən doğrusu odur ki, ölmədən bütün əzablarının mənbəyini anlayasan, insanı korlayan bütün dünya işlərindən yaxa qurtarasan, müdrikləşəsən, ayılasan. Unutma Qabi, başqa yolun yoxdur.

Axır iki ildə Qabi dərin və mütamadi depressiya vəziyyətində yaşayırdı. Depressiyanın ilk günündən ölmək istəyirdi və get-gedə bu istəyi daha da dərinləşirdi. Evdən bayıra çıxmırdı. Saatlarla öz otağında, pəncərənin qarşısında yarıçılpaq vəziyyətdə oturub, gah yağışa, gah qara baxırdı. Ölümünü gözləyirdi. Eləbil orada, ölümün sərhəddindən kənarda da onu gözləyən var və getdikcə bu gözləmə ölüm qapısının həm bu üzündə həm o üzündə şiddətlənir, Qabini maqnit kimi özünə çəkirdi.

Qabi lap son günlərində bir gülə marağını salmışdı. Hava yağışlı və küləkli olduğu günlərin birində gül mağazasının yanında yerə qoyulmuş dibçəkdəki gülün soyuqdan üşüməsinə yazığı gəlib o gülü almışdı. Satıcı deyirdi ki, bunun adı Nezabudkadır - yəni Unutmaməni çiçəyi.

Elə gözəldir ki, bap-balaca cəhrayı, bənövşəyi çiçəkləri olur, çiçəyinə toxunmağa belə qıymır adam elə zərif, elə yumuşaqdır Unutmaməni çiçəyi.

Sonradan məlum oldu ki bu gülün bütün xalqların dilində adı eynidir -Unutmaməni, Forget-me-not, Vergissmennicht, Ne-m'oubliez-pas, Nomeolvides. Bəs niyə elədir? Heç kim bilmir.

Həm də bunu da heç kim bilmir ki, Qabi hər həftədə bir dəfə hamı yuxudaykən, gizləncə evdən çıxıb evlərinədən xeyli uzaqda Bakının kənarında yerləşən bir qəsəbəyə gedirdi. Orada ağ bir darvazanın önünə bir dibçək gül qoyub evə qayıdırdı. O ev Qabinin hamıdan gizlədiyi sevdiyi qızın evi idi, eyni zamandan dünyada heç vaxt bağışlaya bilməyəcəyi və nifrət etdiyi insan da o evdə yaşayır. Necə ola bilər ki insan əvvəl uğrunda ölməyə hazır olduğu adamı, sonra öldürməyə hazır ola? Yəqin bu dibçək gülünü də onun üçün almışdı?

O dayanmadan tez və asan ölmək üçün yollar axtarır, kitablar oxuyurdu. Budur ölümündən bilavasitə əvvəl oxuduğu kitab Lobsanq Rampa - "Sən əbədisən" (Bədəndən kənarda səyahətlər haqqında).

Kitabın müəllifi Lobsanq Rampa da eynilə Qabi kimi dəli hesab olunurdu. Adam bədəninədən necə çıxıb bilər ki? Belə.

Sakit və rahat uzanın. Səssiz və işıqsız otaqda olmalısınız. Bədəninizi tamamilə boşaldın. O həddə qədər boşaldın ki artıq heç bir bədən üzvünüzü hiss etməyəsınız. Paralel olaraq aqlınızı da tamamilə fikirlərdən azad edin. Bir anlığa dərinlərdə bir musiqi səsi eşidəcəksiniz, deməli ruhunuz bədəninizdən çıxmağa hazırdır. Sonra öz uzanmış cəsədinizə kənardan müşahidə etməyə çalışın. Öz saçlarınızı, üzünüzü qollarınızı kənardan müşahidə edin və bununla birlikdə asta-asta bədəninizdən çıxdığınızı təsəvvür edin. Budur sizdə alınır. Zamanla bu tam alınacaq. (Lobsanq Rampa - "Sən əbədisən" kitabından)

Qabi təkrar-təkrar məşq edirdi, lakin onda heç nə alınmırdı. Günlərin bir günü Qabidə tamamilə təsadüfən

belə bir hadisə baş verdi. Qabi yuxudaydı və yatmadan əvvəl öz telefonunu əlində tutub sıxmışdı. Oyandı, yuxudaykən əli boşalıb telefonu əlində harasa düşmüşdü. Qabi hələ yenicə oyananda, gözlərini açmamış bir təcübə aparmağı qərara aldı. Yalandan təsəvvür etdi ki, güya telefonu hələ də əlindədir. Telefonunu əlində o üz bu üzə çevirdi, sonra düymələrinə basdı. Sonra da təsəvvür elədi ki öz bədəninədən asta-asta uzaqlaşır. Lap asta baş verdi bu. Və o çoxdan arzuladığı şeyi bacardı. O kənardan öz bədəninə çirkinliyini ilk dəfə görüb dəhşətə gəldi. Əslində istənilən adam öz bədəninə kənardan görsə dəhşətə gələr. Bu elə qorxuludur ki.

Qabi sevindi, sonunda ağzınız, qansız ölə biləcəkdiniz. O hiss etdi ki bədəninədən kənara çıxıb bilməmək üçün bir şey ona mane olur. Nə isə parlaq və möhkəm bir mavi boru ona imkan vermirdi. Bu onun ruhunu bədəni ilə birləşdirən bağ idi. O tora düşən balıq kimi xeyli çabaladı, çırpındı boru asta-asta nazıldı və sonda üzüldü. Qabi azad oldu. Bədəni isə hələ də orada eləcə uzanmışdı.

Mən bütün könüllü ölümləri dəstəkləyirəm. Məncə bu insan olmağın verdiyi ağrılardan xilas olan azad ruhların seçimidir. Bütün dinlər, bütün sosial cəmiyyətlər, "humanist" adlanan intellektuallar, hamısı könüllü ölümün əleyhinədir. Onlar daha çox əzab çəkməyimizi istəyirlər, sadəcə ona görə ki bu can insanın özünə məxsus deyil ki, özü də onunla bağlı qərar versin. Axı nəyə görə insan öz bədəni ilə qərarları özü verə bilməz? Məgər hər kəs insan olmağa sonuna qədər dözməlidir?

Qabinin ölümündən dərhal sonra onun ruhuna yeni bir bədən seçməyə təklif etdilər. O isə bu dünyada qoyub gəldiyi sevimli çiçəyinin bədəninə doğulmağa qərar verdi. İndi o Himalay dağlarında gözəl bir Unutmaməni çiçəyidir. Sən demə azad ruhların sevgisi belə dərin olurmuş.

Qabinin dodaqları hələ də o dibçəkdə Unutmaməni çiçəyini qoyub gəldiyi darvazanın yan-yörəsində pıçıldayır "Unutma məni, unutma məni !!!"

"Mən çox rahatlıqla bir mahnıya dəlicəsinə vurulub, onun üçün ölməyə hazır ola bilərəm. Bir də, bir gülün ilahi gözəlliyini hiss edib, ancaq onun üçün yaşaya bilərəm bu dünyada. Axı onlarla mənim aramda nə oxşarlıq var ki? Özüm də anlamadım.

Aılışmış hər şey o qədər sirli görünə bilər ki, suallar içində itə bilərsən. Və neçə ki bu suallara mən gətirib çıxarmışam səni. Sən hələ mənə ehtiyac duyacaqsan"

Bu sözləri Qabi ən çox sevdiyi qıza yazmışdı, amma heç vaxt göndərməmişdi. Öldürsən də göndərməzdiniz. Belə həssas ruhlu olduğunu kiminsə bilməsini istəməzdiniz.

03-03-2010
23:50

Göydələnlərdən tüpürdüm dünyaya

Səni sənə buraxmazlar. Bilirəm ilk başda buna inanmazsan amma, həqiqətən bu belədir. Dünyanın harasına getsən səni taparlar. Öz istədiklərini elətdirərlər. Adamın aqlını alarlar, adamın başına oyun açarlar. Amma bilirəm gülürsən, get işinə demokratiyadır, kim mənə nə edə bilər deyirsən. Deyirsən, indi bu da növbəti başına hava gəlmiş müxalifətilərdəndir. Amma elə deyil. Həqiqətən ciddi deyirəm, səni buraxmazlar, tapa bilərlər, tuta bilərlər, vura bilərlər, pulla ala bilərlər, qorxuda bilərlər, beynini istədikləri kimi proqramlaşdırarlar amma buraxmazlar. Özün ki bilirsən onlar zarafatı sevmirlər, onlar hətta zarafat edəndə də ciddi olurlar. İnanmırsan? Onda sənə bir sual. De görüm niyə sən hər dəfə nə istəyirsənsə, mütləq istədiyin onların istəyi ilə üst-üstə düşür?

Mən də bilmirəm. Mən adi bir dövlət işçisiyəm. Ən adisindən. Başını aşağı sallayıb işinə baxan tiplərdənəm. Əvvəllər mən bu dövlət işlərindən heç nə anlamırdım. Məsəlçün bilmirdim polis nədir, hakim nədir, müstəntiq nədir, idarə rəisi nədir, icra başçısı nədir, nazir nədir. Amma universiteti bitirən kimi məni onların arasına sürgünə göndərdilər, əlimdən tutub otaq-otaq ekskursiyaya aparıdılar. Adam yenicə tanış olduğu bir şey haqqında ilk hissələrində olduğu kimi, mənim də hissələrim mənə inanılmaz və bir az da gülünclü gəldi. Onlar mənə türk kinolarından ənənəvi, bir gülünc səhnəni xatırlatdı.

Oğlanla qız əl-ələ tutub xeyli üzgün bir halda körpünün üstünə gəlirlər, oğlan deyir bu dünyada bizi qovuşmağa qoymadılar Aysə, gəl özümüzü dənizə ataq, barı o dünyada qovuşaq. Qız da canla-başla razı olur. Oğlanla qız əl-ələ suya atıldıqları anda, qəflətən arxadan, körpünün üstündən tanış bir səs eşidirlər. Çox güman ki bu filimdəki pis obrazlardan biridir.

- Durun siz öbir dünyada da kovuşamazsınız. Çünki siz kardeşsiniz.

Oğlan başını çevirib deyir,

- Hay ananı Salih abi be, bu ne biçim senaryodur yazmışsınız. Maymunmu oynatıyorsunuz lan siz?

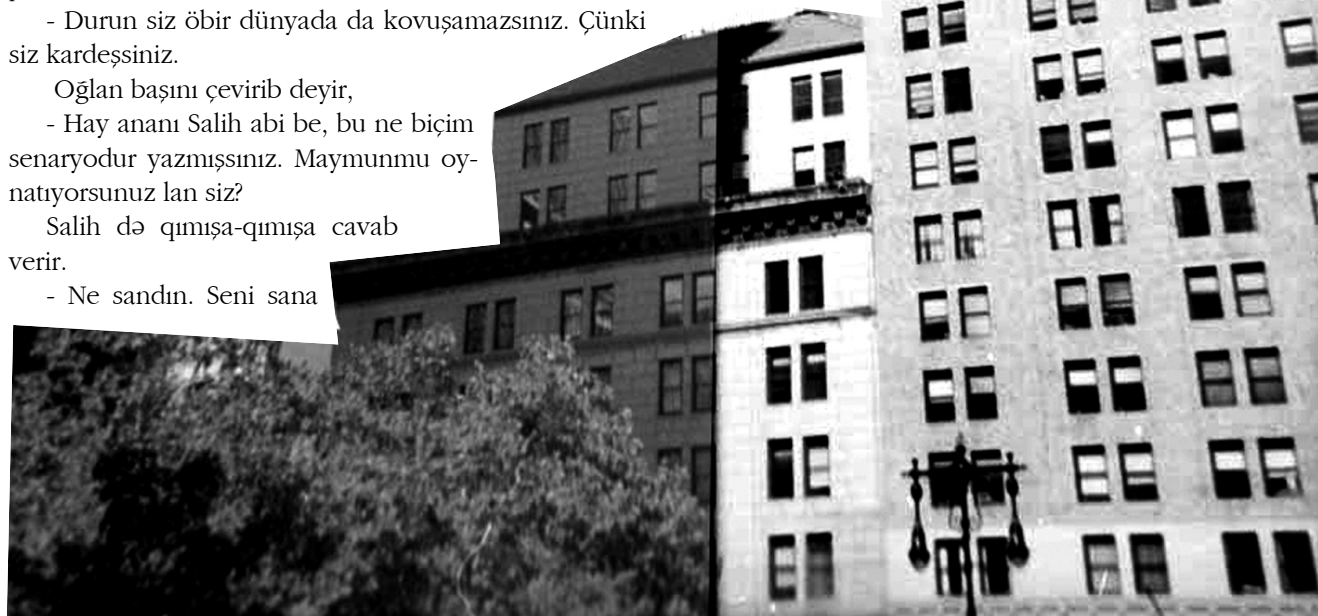
Salih də qımışa-qımışa cavab verir.

- Ne sandın. Seni sana

buraxmazlar yavrum. Yerini dibinə bile girsən bulup çıkartırlar, aqlını alırlar, aqlını. . .

Mütləq təbəçilikdir bu dövlət dediyin şey. Yoxmu bunun bir istisnası, bir kənaraçıxması - dedim. Yox imiş və mən bu yolda nə birinci nə sonuncuyamış.

Mən həbsxana kimi bir yerdə işləyirəm, idarənin qapısından içəri girəndə mənim qollarıma qandal vururlar, düz saat altıya qədər orada qalmalıyam, saat altında isə qandallarımı açıb növbəti günə qədər məni azad buraxırlar. Heç kim bilmir o qandalların mənim üçün nə

qədər ağrıdıcı olduğunu. Heç o qandalları vuranlar özləri də, əks halda niyə əlindən heç bir pislik görmədikləri birini belə incitsinlər ki?

Dilləməyə qorxuram, bilirəm ki, dillənən kimi deyəcəklər ki, "Balam sənə kimi minlərlə adam var burda. Gör heç onların qıqı çıxırmı? Burda nə var ki, dövlət səni belə işlə təmin edib, sən də belə naşükürlük edirsən."

Hər dəfə də mənə bayırdakı işsizlər ordusunu göstərüb deyirlər ki, bayırda sənə yerində olmaq istəyən nə qədər adam var, qoyarıq səni qapının önünə. Acından ölərsən, dilənərsən, bərduş olarsan, şair olarsan.

Bayırda soyuq var, aclıq var, kasıblıq var, xəstəliklər var, ölüm var lakin, mənə nə? Mən azadlığımı hər şeydən daha çox sevirəm. Azad adamam da, olmaz?

Universiteti bitirib təyinat almazdan bir neçə ay əvvəl xatırlayıram. Mən diplom işimin müdafiəsi üçün kürsüyə çıxıb danışırəm. Əvvəlcədən eşitmişəm ki, nazirlikdən adamlar gəlib, işə götürmək üçün savadlı tələbələr seçəcəklər. Alovlu çıxış etmək gərəkdiyini anlıyıram.

Hamı bilirdi ki belə boş nitqlər söyləmək mənim üçün hər zaman asan olub. Budur mən kürsüdəyəm. Əlimi sinəmə qoyub, atəşli danışırəm.

- "Bildiyiniz kimi, üzərində araşdırma apardığımız mövzudan, "zırt" adlı alimin "birt" adlı kitabında geniş bəhs olunmuş, habelə bu mövzuda azərbaycan alimləri də hərtərəfli araşdırmalar aparmışlar."

Nitqim qurtaran kimi, hər tərəfdən mənə sağollar yağdırırlar, təriflər deyirlər. Mən qalib kimi kürsüdən aşağı enirəm.

Bir neçə ay sonra məni işə dəvət edirlər. Heç təəcüblənmədim, açıq mənim üçün gözlənilməz olmadı çünki məni seçəcəklərindən əmin idim. Hamıdan çox nənəm sevinir, ara-bir eşidirəm, öz-özünə danışır: Qadasın alım balamın, alimdi balam, alim. Oxudu qurtardı, qurtaran kimi də hökumət işinə girdi, gör hələ nə böyük adam olacaq.

Eşitmişəm babam da sağda-solda ağsaqqalları başına yığıb danışır ki, bizim gədəni hökumət özü bəyənib. Deyib o oğlan bizə lazımdır. İndi o boyda nazirliyin işini aparaçaq ey.

Mən də özüm ilə fəxr edirdim, təbii ki məni gözləyənlərdən xəbərsizdim onda. Sevinirdim və "xariqələr yaratmaq" haqqında xəyallar qururdum.

Sən demə heç nə mən gözlədiyim kimi deyilmiş. Mən sadəcə özüm-özümü aldatmışam vəssalam. Sən demə, dövlət idarəsi insana ruhu olmayan, bir varlıq kimi baxır. Oralarda həyat dayanıb, insanlar nəfəs almırmış. Sən demə dövlət idarəsində bir iş, insanı azadlıqdan, həyatdan, arzularından soyudan bir cəza imiş.

Mənim üçün ən böyük cəza işə girdiyim gün tətbiq edildi, məni böyük bir boş otağa qapadılar. Bir stolla bir stul verdilər və özümə də tapşırıdılar ki, həyatı bir məsələn olmasa bu otaqdan bayıra çıxma bilməzsən. Əvvəl bunu əyləncəli bir zarafat kimi qəbul etdim. Gülməli gəldi. Amma sonra bunun ölüm kimi ciddi bir həqiqət olduğunu gördüm. Az keçmədi ki, mənim boş otağıma təzə işçilər gətirildilər, daha doğrusu məhbuslar. Ən gülməlisi o idi ki, onlar

çoxu bura düşmək üçün ağır bir miqdarda pul verib gəlirdilər. Kimlərə verdiklərini mən də bilmirdim, özləri də deməzdilər, axı heç mən də soruşmazdım.

Mənim işim nə idi? İnanın mən həmişə bunu öyrənməyə çalışmışam. Axı mən niyə dörd il oxudum, imtahanlara girdim, kurs işləri yazdım? Niyə? Mən dövlətin nəyinə lazım idim, onlar məndən nə kimi istifadə etmək istəyirdilər? Axı kainatda mövcud olan hər şey nəyəsə gərəkdiyinə görə mövcuddur. Mən də nəyəsə gərəkəliydim, lakin bunu heç vaxt öyrənmə bilmədim. Bildiyim o idi ki, hər kəs işləməliydi və onlara verilən kartlarla hər ayın axırı bankomat adlanan cihaz vasitəsilə pul çıxarmalıydılar. Yox, heç kimdən soruşmamışdım? Soruşmuşdum. Mənə qarışıq cavablar verilmişdi.

- Oğlum sən filan-filan sənədləri tərtib edib, filan-filan yazıları yazıb, filan qaydaları yerinə yetirməlisən.

- Aqa Axı mən heç bir sənəd tərtib etməmişəm. Burda sənəd tərtib edən kimisə də görməmişəm. Bura sadəcə yatmaq və cürbəcür yollarla vaxt keçirmək yeridir. Nə isə iş görülsəydi mən də xəbərdar olardım.

Günlərin bir günü. Mən darıxanda otaqdan çıxıb o biri otaqlara səyahət etməyi qərara aldım. Görəsən orada da insanlar vardımı? - deyə. Var idi özü də məndən daha yaşlıları da, daha ağıllıları da, daha gözəlləri də var idi. Və onlar hamısı mənim kimi əzab çəkirdilər, qıvrılırdılar.

Əslində avaralığa öyrənmiş bir adam üçün, başını girələmək üçün bir iş yeri əla bir fürsətdir. Onlar deyirlər ki, puldur də qarnını ağrıdır? Get otur beş, altı saat, ayın axırı da pulunu al cibinə qoy xərcə də.

Axı avara adamlar boş oturmağa öyrəşiblər, mən və mənim kimi hər zaman nə isə şüurlu bir işlə məşğul olan adamlar üçün isə belə bekarçılıq əsl cəhənnəmdir.

Hər otaqda bir neçə adam başını stolun üstünə qoyub gah yatır, gah tum çırtlayır, gah qeybət edir, amma vaxt keçmir ki, keçmir. Bəziləri bilgisayardakı mənasız oyunları oynamaqdan aqlını itirib, oyun manyakına çevrilib, ən yüksək xalı toplamaq üçün var gücü ilə çalışır.

Həyat gedir, mən yaşlanıram, asta-asta ölümə doğru gedirəm, son dərəcə asta. Doğrusu belə yavaş ölməyi heç istəməzdim. Elə bilirsən "yüz il tənhalıq" deyilən şeyi təcürbədən keçirirsən. Həyat birdən-birə tutqunlaşır, hər şey darıxdırıcı olmağa başlayır, hər şey tənbəlliklə axıb gedir. Zaman sanki qulağının dibində durub, ən qalın və qulaq deşən cırıltılarla kamança çalır. Qolumdakı saatın əqrəbləri dilini çıxarıb can verir. Mən onları həyata qaytarmalıyam ki işləsinlər, irəliləsinlər axşam saat altını gətirsinlər.

Bir dəfə idarənin ən yaşlı işçisi olan Arifdən soruşdum:

- Arif dayı sən neçə ildir burda işləyirsən?

- 25 ildir.

- Arif dayı sən bir arif adama bənzəyirsən, allahın adını verirəm de görüm, burda insanlar niyə heç bir işlə məşğul olmur, niyə belə dəhşətli bekarçılıq var bu dövlət idarələrində, insanları hansı günahlarına görə belə cəzalandırırlar, bütün dünyadımı belədimmi?

Arif belə sualları çox eşitmiş və hər yeni gələnə izah etmiş bir tərzlə cavab verdi.

- Burda neçə işçi var?

- Təqribən 220

- Amma sənə deyim ki buranın bütün işini 20 nəfər balaca qız uşağı görə bilər. Deməli yerdə qalan 200 nəfər boş oturmalıdır. Və yaxud burda neçə nəfər çoxlu pul qazanır.

- Bilmirəm hər halda 15-20 nəfər.

- Ay sağ ol, kim bütün işləri öz əlinə alıbsa, idarə də onlarındır. Sənə sadəcə gedib-gəlmək qalır. Bu Budur yəni.

- Bu? Yəni bu nə deməkdir?

- Bu o deməkdir ki, biz dövlət tərəfindən də, allah tərəfindən də, insanlıq tərəfindən də unudulmuşlarıq. Sadəcə bizim varlığımız haqqında heç kim bilmək istəmir. Onların daha mühüm işləri var.

Bu cavabdan sonra nə isə demək yersiz idi. Mən susdum, gözləməyə davam etdim.

Hamı kimi gözləməyə öyrəşdim. Qar yağdı, yağış yağdı, külək əsdi, yaz gəldi, yay gəldi, payız gəldi, sonra yenə, yenə, yenə. Mənim həyatım pəncərə önlərində keçdi. Məndən heç nə olmadı, heç nə. Görünür məndən heç "xəriqlər yaradan" birisi çıxmıyacaqdı. Mən də Arif kimi, bu bataqlıqda puç olub gedəcəkdim. Halbuki, boş keçən bu vaxtlar ərzində mən minlərlə faydalı işlər görürdüm, bəlkə şair olardım ya rəssam ya filosof. İmkan versəydilər hər şey olardım. Onları ki mənim nə olmağım maraqlandırmırdı, məni də onlar.

Son zamanlar mən işdə aradan çıxmaq üçün yollar tapırdım. Ya yalandan xəstə olurdum, ya hansısa yaxınımı "öldürürdüm", ya ən ağlagəlməz işlərim çıxırdı. Amma onlar da yerlərində yatmırdılar, mənim kimilər olduqca çox idi və bizlərə qarşı sərt bürokratik tədbirlər görürdülər.

Məsəlçün adi bir icazə almaq üçün əvvəlcə bir icazə ərizəsi yazmalıydın, sonra idarənin dörd müxtəlif yüksək vəzifəsinə imzalatmalıydın, yəni sənənin həyatını dörd şəxssiz idarə edirdilər. Onlar istəsəydilər gedə bilərdin, istəməsəydilər yox.

Eyni maaşı alan, eyni dəhlizdə gəzən, eyni ayaqyolundan istifadə edən lakin fərqli vəzifə sahiblərinin həyat tərzləri tamam fərqli idi. İdarənin direktoru və başqa vəzifəliləri özləri-özlərinin ağası idi. İstənilən vaxt çıxıb gedə bilər, istənilən vaxt gələr, üstəlik təkliddə bütün idarə işçilərinin maaşı qədər pul qazana bilərdilər.

Bir dəfə direktor müavini köhnə maşınını satıb təzəsinə alıb və bir qrup kasıb işçini başına yığaraq bu hərəkəti onlara izah etməyə çalışır ki, yanlış anlaşılma olmasın.

- Vallah özünüz bilirsiniz mənim üçün maşının fərqi yoxdur köhnə cipim də yaxşıydı, əsas odur ayağımı yerdən üzsün. Amma, o köhnə cipə minəndə el içinə çıxa bilmirdim. Dost-düşməni görürdü, biyabır edirdilər ki, o nə maşındır sürürsən. Daha utandığım qohum-qardaş içinə heç kimin üzünə baxa bilmirdim. Xəcalət çəkirdim ey.

Direktorun müavini çıxıb gedəndən sonra Arif özünü saxlaya bilməyib danışmağa başlayır.

- Adamın qırmızılığına bax ey, biz avtobuslarda basbaslarda, az qala onun-bunun qucağında gedib gəlirik, bu isə utanmadan danışır, yox köhnə cipim belə getdi, yox təzə maşınım belə gəldi.

Bura Azərbaycan idi. Sadəcə bu həqiqəti bilmək bizə bəs edirdi. Hər zaman ən dolaşq vəziyyəti belə təkcə bu həqiqətin köməyiylə anlaya bilirdik.

Zorla bir yerə toplanmış adamlar idik biz, zorla yaşamağa məcbur edilmişdik. Bizə əsgər kimi yanaşırdılar. Yəni bir adımız, şəxsiyyətimiz, keçmişimiz yox idi. İçimizdən biri ölsəydi deyərdilər ki 10 N öldü dərhal 11 N - ni onun yerinə daxil edin. Və biz beləcə yaşayıb gedirdik.

Bir dəfə mən maraq üçün içində işlədiyim göydələn binanın başına çıxmağı düşündüm. Burdan şəhər ovcunun içində kimi görünürdü, həm də məni telefonuma zəng edib axtarsaydılar tezəcə yerimə qayıda bilərdim. Hündür yerlərdən baxanda insanlar qarışqa kimi görünür, sən xəyalən də olsa onları əzə bilərsən. Üstəlik sənə heç bir güc tətbiq etmək lazım deyil. Sadəcə onlardan çox-çox yuxarıda olmağın yetər.

Mən göydələnin başına çıxanda burda bizim 55 yaşlı köhnə işçimiz Arifi gördüm.

- Siz burda neynirsiniz?

- Stress atıram. Rahatlayıram, siqaret çəkirəm. Dünyaya söyürəm.

- Söymək? Nəyə görə söymək?

- Bu üsulu mən kəşf etmişəm. Əgər kimsə ya da nəşə sənə qəzəbləndirib, hündür bir göydələnin başına çıx, bütün dünyaya tüpür. Günahkar bütün dünyadır, çünki sənəni qoymazlar, qoymazlar ayrı-ayrı adamlara söyüb rahatlayan, əvəz çıxasan.

Mən susub, binanın başından aşağı baxırdım. Birdən müdir müavini binadan çıxıb getdiyini gördüm. Dərhal Arifə tərəf çevrilib dedim : bax müdir müavinini yeni maşına minib gedir, hələ saat üçdür və o evə gedir, bəlkə də şəhərə harasa gəzməyə gedir. Kim bilir? Bizə saat altı gözləməli olacağıq. Arif gəlib düz yanımda oturdu, əlini ağzına tutub qəzəbli səsle müdir müavininə tərəf qışqırdı :

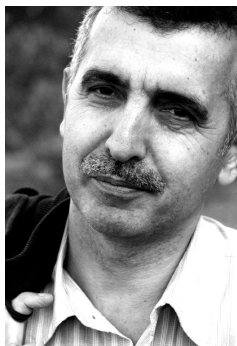
- Tfuu allah bəlanızı versin. Ölkəni soydunuz, soğana çevirdiniz pezəvəngin evlatları. Burnunuzdan gəlsin, burnunuzdan.

Müavin başını qaldırıb binanın başına baxdı, düz vaxtı gözü burnundan o tərəfi seçməyən adam binanın başını necə görəcəkdə ki? O yanındakı sürücüsünə əli ilə bizi göstərib nə isə soruşdu, sürücüsü isə əlini yelləyib binanın başında heç nə olmadığına onu əmin etdi. Lakin müavin bir az qorxmış tərzdə binanın başından gözüni çəkmədən maşına mindi. Bizim səsimizi ilk dəfə idi ki, eşidirdilər. Bu məni xeyli həyəcanlandırmışdı, mən axır ki içimdə boğulmuş səsi bayıra çıxarmaq üçün bir fürsət tapmışdım. Arifə qoşulub göydələndən bütün dünyaya tüpürdüm və qışqırmağa başladım.

- Pezəvəngin evladı, məmləkəti soydun. Utan, utan.

Arif əlini çiynimə vurub, dedi, afərin, öyrən. Bax burda işlədikcə belə stress atmaq sənə çox kömək olacaq. Əvvəl söy, sonra tüpür. Çünki bütün günah dünyadadır. Mən onun bu fikrini dəyişdirmək istəmirdim amma ürəyimdə bilirdim ki, cəmiyyət pisdirsə təqsir insandadır, həyat pisdirsə təqsir insandadır, dünyanın heç bir günahı yox idi.

27 avqust 2010

Rasim Qaraca

ŞYALAR

SƏRÇƏLƏR

Yanında ürkək bir canlı olmasa
yaşaya bilməz insan
indiki sırtıq sərcələr
ürkəkliyin nə olduğunu bilməzlər
bəlkə buna görə
bu qədər mənasız görünür hər şey

TAVAN

Konserv qutusunda külqabısı
yağ tənəkəsindən oturacağı vardı
dostumun
qəzetdən süfrə sərdi
bankada çay dəmlədi
qəndi yarıya böldü
döşəmə yırgalanırdı
sanki gəmidə idik
ayağa qalxanda
başım tavana dəydi

TABUT

Mən də girməliyəm bu tabutun altına
heç vaxt görmədiyim bu işi
bax indi görməliyəm
məzarlığa qədərki yolda
yorulub kənara çəkilməli
sonra yenə kimisə əvəz etməliyəm
özüm də heyrət edirəm
heç vaxt görmədiyim bu işi
nə də yerli-yerində bilirəm

BALIQQULAĞI

Avtomobil qəzası
qızıcığazın asfalta dağılmış çantasında
hər şey var idi
dodaq boyası
bankomat kartı
dırnaqtutan
siqaret
karandaş
salvador dali
amerikan dolları
prezervativ
cib telefonu
metro jetonu
sancaq
bir sözlə
onu tanıya biləcəyiniz hər şey
ancaq bir də heç kəsin məna verə bilmədiyi

emallı
minatür bir balıqqulağı

MİNA

Gecə yarısı
minaya düşmüş insanın bağirtısına
diksiniib
torpağın üstünə çıxır böcəklər
insanların əməlinə çəşqin-çəşqin
sağa-sola döyüklər

KONYAK

Qədəhdə konyak
dörd divar arasında
axşamçağı
çöldə də yağış yağır
tənhalıqı yox etmənin tək əlacı o
ancaq deyəsən
bu axşam içməyəcəm
eləcə qalsın masanın üstündə
bir az yağışa baxım
bir az tənhalıqın səsinə qulaq asım
eybi yox bir az darıxım

YELKƏN

Çimərlikdə
köhnə yelkəni qumlar üzərinə sərib
üstündə qəlyanaltı edirik
sarı lacivərdi brezentdən tikilmiş yelkən
indi boş hava ilə deyil
yemək yeyən
şərab içən
qah-qah çəkib gülən
canlı insanlarla dolu

MEŞƏ

Meşədən keçir yolumuz
bir an avtobusu saxladıb
aşağı enir yolçular
kimi siqaret çəkir
kimi ağacların arxasına keçib
çişini yapır
özü də belə yerdə murdarlamaq üçün
ən qocaman ağacı seçirlər
bir azdan yola düşüb uzaqlaşırıq
ağaclar arxamızca baxıb
başlarını bulayır

DƏNİZ

O dünya dedikləri
elə dənizdir ki var
sahildə durub duzlu sulara baxan insan
içindəki vahiməni dərk edə bilməz
hər zaman beləcə vahiməlidir
o dünya ilə təmas
bizim bilmədiyimiz çox şey var
əksimizi əcaib canlılara döndərən
dənizlərin təkində

TƏNDİR

Ev uçulub
çəpər yox
quruyub meyvə ağacları da
təkcə çiyr kərpicdən hörülmüş bu təndir
əvvəl necə idisə
eləcə də qalıb
biri gəlib qalasa
çörək yapsa
o da arsız-arsız bışirəcək

ÜTÜ

Qız bədəninə bənzər
necə də incə-mincə düzəldilib bu ütü
evdəki dava-dalaşı unudub artıq
indi ayağa qalxacaq
sakitcə
heç bir şey olmaybmış kimi
pəncərədən düşən
günəş zolaqlarını ütüləyəcək

KƏLLƏ

Yük maşınının işığında
dikəlik məzar daşları
bayquş ulartısına qarışır
ocaqdan qopan tüstü
bir azdan
bu işıq zolağına düşəcək
əlində kəllə tutmuş
hamlet

QARPIZ

Həyatla dolu
bu yuvarlaq yaşıl zolaqlı qarpıza
bıçaq çəkmək
parçalayıb yemək
mənəcə əsil vəhşilikdi
onunla qol-boyun olub
elə buradaca

arxın içində uzanıb yatmaq
daha yaxşıdır
qoy sirli qalsın
qarpızın bətnindəki qırmızımtıl dünya

VAQON

İndi çobanların evi olmuş
bu köhnə vaqonun girəcəyində
mıxçadan asılmış qoyun dərisinin yanında
bir zamanlar onun keçdiyi yolun xəritəsi
birdə dayandığı stansiyaların adlarını
göstərən lövhə hələ də qalır
yoxsa
bu çürümüş vaqonun
cavanlıqda hansı oyunlardan çıxdığını
kim biləcək

ASFALT

Asfalt
təkcə yağışlı günlərdə
öz poetizminə qovuşar
bilmirəm nədənsə
insanı həyatın mənasına yaxınlaşdırən
bir az da onu keçmişlə
bəlkə də əbədiyyətlə yaşamağa sövq edən
zərif çatları ilə o
yəni xışiltı salaraq şütüyən maşınları
və payız qişafəsində tənhalığa bürünmüş
kimi ütüşən insanları ilə birlikdə
nəşə gizli bir sözü varmış kimi
görünür mənə hər zaman

RƏSSAM

O heç adını belə eşitmədiyimiz
uzaq planetdən gəlib
bizim dünyanı
bütün köhnə evləri
əyri balkonları
divar dibinə çökmüş
bu ümitsiz insanları
dəftərcəsinə köçürəcək tez-tələsik
sonra aradan çıxacaq

BALIQÇI

Soyuq havada
obaşdan durub sahilə gələn
bu balıqçıların öz dinləri
öz bildikləri ayınları var
sahildə çömbəlib oturur
səssiz səmirsiz
o biri dünyadan kiçik həqiqətləri
tapıb çıxararlar qarmaqlarının ucunda

SİS

Sabahın alatoranında
sis bürüyüb hər tərəfi
oraya
sisin görünməz etdiyi uzaqlara
yol alıb insanlar
onlar zamanın da içində
elə bu sayaq
əriyib yox olacaqlar

İNƏK

Yolun ortasında sarımtıl inək
maşının signalına qırpınmır belə
əmcəkləri dolu
kürəyindəki bəyaz ləkələrdə
öz inək dünyasının xəritəsi

BALIQ

Ovcumun içərisində xırdaca balıq
gah sağa atılır
gah sola
mənə gücü çatmayacağını bilib
arada bir duruxur
burax gedim
ey yeri göyü yaradan deyir
öz balıq dilində
ağzını açıb yuma yuma

HÖRÜMÇƏK

Hördüyü tor
vurduğu ilmələr
bu incə mincə sənət
əsla boğaz dərdi deyil
hörümçəyə nə var
yüz il də yeməsə eyninə gəlməz
təkcə bir azarı var
qarnının tək bir ağrısı
bu 40 günlük ömürdə
bir sevgili tutmaq

BARMAQLAR

Əllərin ovcumun içində
artıq son qərarı verməliyəm
ya barmaqlar sarılacaq biri birinə
ya qopacaq
indi hər şey ola bilər
gözlərimiz dikilib
bu son ümid yeri iki ələ
onlar nə deyəcəklər
görəsən nə qərar verəcəklər

SAAT

Artıq bir işə yaramır
pili bitmiş bu saat
demək
zaman burada
dırnaq böyüklükdəki
bu güc mənbəyində imiş
hardan biləsən bəlkə də
zaman elə güc deməkdir

ESKALATOR

Küçədə rastlaşsaydıq
bəlkə də salam verər
hal-əhval tutardıq
ancaq biz çağdaş insanlar
yarı robot olduğumuza görə
eskalatorda gəlib üz-üzə
sadəcə
içində zəif lampalar közərən
gözlərimizi bərəlttik
vəssəlam

BİĞ

Neçə aydır
qəzet satan əmicanın
yalnız bığlarını görürəm
köşkün daracıq pəncərəsindən
ağıllı başlı adam kimi
qəzetini verir
pulunu alır
hələ bir cani-dildən sağollaşır da
gərəksiz tük lopası bildiyimiz
bığlar

DÖNƏR

Xata olur
bizim dönərcidən dönər istəsən
qaşlarını çatıb işə bir girişər
əlində palitra tutmuş rəssam sayaq
mayonez soğan kərəvəz
pomidor xiyar miyar
əlqərəz
qatmadığı rəng qalmaz
ondan sonra di gəl bu sənət əsərini ye

YONCA

Yolumuz yam yaşıl yonca tarlasının
kənarından keçir
maşını saxladılıb

günəşin
mavi səmanın bol olduğu
bu düzəngahı seyr edirik
yüz il də beləcə yerimdə donub qalsam
yaşıl rəngin sirrini aç bilməyəcəm
yolun o biri tərəfində ayaq çalan
təzəcə qırılmış qoyunlar isə
gözlərini qaldırıb
yonca tarlasına baxmazlar belə

PLANET

Ümidsizlik daşıyır axşam qatırı
hər kəs yorğun
hamının üzündə turşumuş maska
əgər adəti pozub
bir az gülümsəsən
ya da birinə xoş bir söz desən
hamı dönüb maddım maddım baxacaq
beləcə
başqa planetdən gəldiyinin
üstü açılacaq

QULAQ

Soyuq qış gecəsi
paltonun yaxasına sığınmış
iki canlıya
qulaqlarına baxıb ağılımdan keçir
incə qəlbli olur
kiçik qulaqlı qızlar
sanki bu sirri bildiyimi bilib
sakitcə gülümsəyirsən

DÜYMƏ

Səkidə incəcik düymə
dörd gözlə baxır yoldan ötənlərə
illər keçsə də o
öz sahibini tanıyacaq

QUTU

Bu bəzəkli şokolad qutusunu
birdən-birə zibil etməyə
adamin əli gəlmir
daha bir neçə gün keçməli
onun boşluğuna alışmalısan

EV

Nəsli kəsilmək üzrə
üstü kirəmidli kənd evlərinin
dünyaya hakim olacaq bir gün

poeziyanın nə olduğunu bilməyən
bu dəmir-beton göydələnlər

XALÇA

Uçan xalcanı ipə sərib
həyatın ortasında döyəcləyir evdar qadın
amansızca vurur zərbələri
bir də xam xəyala düşməsin

QAPI

Unudacaq
bəlkə də unutmuş artıq
boşu-boşuna açılıb örtüldüyü günləri
bundan sonrakı həyatını
dolduracaq tək bir şey var o da
gecə yarıları
səssizcə açılıb örtüldüyü anların
anıları

KARTOF

Torbadan sıçrayıb yerə düşər
üzü çopur bir kartof
bu sazaqlı qış günündə
heç də xoş deyil
onsuz da qazana düşəcək birinin
azadlıq davası

PARFÜM

Küçədə parfüm qoxusu var
o gözə görünməz
əlçatmaz
insanların qəlbinə
həyat eşqi dolduran o
onun özü
keçmiş bu küçədən
əlahəzrət qadın

ÇƏTİR

Əvvəl-axır sona çatmalı bu savaş-
qara buludlar çəkilib getməli
kəsilməlidir yağış
nəhayət
insanlar da sülhə gəlib
çətirlərini yerə qoymalı

rəssam: Babi

Həmid Hərisçi

Geopolitik insanın doğuluşu

“Qüdrətli xan həzrətləri, qüdrətli xan həzrətləri...Göyün 7-ci qatında Müştəri, Çəyvan, Mürrix, Ütəriyyə və Nahid ulduzları təxtisəltənətə, ölkəmizə qarşı təhlükəli vəziyyətdə asılıb qalıblar...Az qalıb, lap az qalıb...”

Həyatda təklənib, öz fəaliyyətimini facebook şəhifələrinə köçürtdüyüm son vaxtlar, mən öz profilimin başlanğıcına tez-tez bax bu cür qorxulu xəbərdarlıqları çıxarırdım...

“Şehirlə xələt” filmində səsləndirilmiş münəccimlərin bu qədim ovsununa, ikinci həyat verib, onu ikiəlli qapaz edərək çırpırdım yekəbaşların keçəl kəlləsinə...

Deyirdim: “hamının...hamının xatirəsi nə vaxtsa bir dəqiqəlik söyüşlə anılacaq. Qədimlərdə islamı, dünən sosializmi, bu gün demokratiyanı imitasiya etdiniz...Siz, bütün dəyərlərin “psevdo, kvazi”si, qondarma şəkilsiz. İqtidar iqtidar olduğunu, müxalifət müxalifət olduğunu imitasiya edir...Sizi görüm bax bu sualtı minaya rast gələsiz...Amin” (cümlələrimin sonuna, təsirli olsun deyər, bir sualtı mina təsviri də əlavə etmişdim).

Hə, bir cümləni saqqız edib elə hey çeynəyirdim-“Az qalıb, lap az...Sabah hamınızın xatirəsi bir dəqiqəlik söyüşlə anılacaq”...

“Xosunvay” nikli bir istifadəçi, öz acı həyat təcrübəsini hamıyla bölüşdüğü dar məqamda, mən onun diskusiyasına girib yenə bu sözləri əlavə etmişdim ora-“az qalıb, lap az”...

Facebook ordusu üzvləri bəzən mənim bu xəbərdarlıqlarımdan sevinər, “bəyəndim” işarəsinin düyməsinə barmaqlarını basardılar.

8-ci kilometrdeki xalq bazarı yanıb havaya sovrularkən, “Bayquş” nikinin sahibi “Həmid deyirdi də bunu” kommentini yazıb, açdığım mövzunu şit zarafatlar müstəvisinə keçirtməyə cəhd göstərdi.

Culian Assancın “Wikileaks” saytı köməyimə gəlməsəydi, qanım getmişdi, hamı intizarda qalacaqdı yoxsa...

Hə, Asanc Culian bu bəd ayaqda köməyimə gəlib, facebookçuların gözləntilərini doğrultdu. Dediklərimin hamısı təsdiqləndi. Assanc, sanki məndən təsirlənərək başladı hamıya xəbərdarlıq

göndərməyə.

Fürsəti əldən verməyib bir məktub göndərdim Culiana.

“Qədim Bakıda evləri tikərkən şimal tərəfə baxan divarı adətən kor qoyardılar. Qapı-pəncərə açmazdılar o tərəfə-bənnələr ağıllıydı, bilirdilər ki, xəzri küləyinə üz vermək olmaz. Vəhşi xəzrinin döyüldüyü kor divarlar zaman ötdükcə, bir cür qara rəng alardı ki, onun təkrarını dünyanın heç yerində görə bilməzsən, Culian. Rəssam Rembrantın firçasına layiq bu qara divarların üzərinə, zaman ötdükcə bir balaca sarımtıl-göyümsov mamır qatı da əlavə olundumu, vəssəlam....

Sanki kamil rəsm əsəri yaranardı bundan, Assanc...

Qədim Bakı bənnələrinin inkar etdiyi bu şimal səmti, sovet vaxtlarında, Rusiya ordadır deyər, yamanca hörmətə mindi-“xəzri” adı, ehsan kimi paylandı şair, kinoteatr, kafe, gizli cəsuslar, hətta it-pişik arasında.

Evləri də başladılar tikməyə üzü xəzriyə tərəf- təzə evimizin üç pəncərəsini həmişə xəzri silkələrdi.

İliyimə işləyən soyuq-şaxta, qapı-pəncərə dəliklərindən evimizə soxulub bizi xəstələndirdiyi vaxt, bərk əsəbləşdim, soyuq barmaqlarım arasında, mürəkkəbi donmuş qələmimi sıxdım.

Yazdığım şerin ilk sətirləri beləydi, Culian: “Sən həqiqəti axtaranda, həqiqət də səni axtarır...”

Qisası, həqiqəti axtarmaq eşqi, yekəbaşlıqdan o yana keçməyən bir ədəbzlıqdır, deyirəm. Hə, get...get axtar həqiqəti, arxanca su da atarlar, elə, qara daş da, ancaq nə xeyri?-gözünü açıb görəcəksən tam tənhasan, soyuq universitet kitabxanasında dona-dona, masonlar barədə yazılmış qalın kitabı vərəqləyirsən...

Vərəqləyirsən...

Nəyisə dərk edibsən, hə, mənəvi qələbə sənlədir. Sənindir! Ancaq, bizim mərhum şair Baba Pünhan demiş, həqiqəti axtara-axtara gəlib onun kimsəsiz qəbrini tapıbsan, vəssəlam...

Xəzri küləyi yenə də əsir-Şimaldan gələn əcaib tale yazısı, alnına ömürlük həkk olunub...

hə, onu kimsə poza bilməz...
kitabxananın nə vaxtdır ki, silinməyən döşəməsi
zəif addımların altında cınlıdır...
xəzri yenə sənə həm sahib, həm də qalibdir..

Həqiqəti axtarmaq cəhdi o qədər də uğurlu olmur adətən. Düşür olduğumuz bu ağır aşırı vəziyyət, bilisizmi nə vaxt dəyişir? Həqiqət özü...bəli, məhz özü, hardansa qəfil peyda olub başlayanda bizi axtarmağa...

Sizin Wikileaks inqilabını, mən indi ancaq bu cür qiymətləndirməyə çağırıram...

Hə, biz-yazarlar, quşqovan müqəvvələr kimi, talan olunmuş bostanların ortasında nə qədər, həqiqəti qorumaq istəsək, onu tapmaq istəsək də... bu, boş idi sən demə...

Ciddi iş o vaxt başlayır ki, həqiqət özü gəlib girir bizi axtarmağa...

Xəzri küləyinin əbədi uğultusu Bakıdan bax o vaxt tam kəsilir...

Sizin, "Wikileaks" saytı bu cür gəlib tapdı bizləri-həqiqət axtaranları..."

İmza: Həmid Herişçi

İngiliscəyə, facebook istifadəçilərindən birinə tərcümə etdiyi bu mətn, getdi ee İnternet ümmanının dərinliklərinə itdi orda...

yaxud ünvanına çatıb Culiani düşündürdü yamanca...

Mən bundan sonra da dinc durmadım-"Wikileaks" rəmzinə iki dünya xəritəsini diqqətlə gözdən keçirdim, əlim getdi alnıma, başladım onu ovuşdura-ovuşdura fikirləşməyə-"nə demək istəyir ee Culian bu iki xəritəylə?"

Facebookda açdığım yeni mövzunu, elə bu rəmzin müzakirəsinə həsr etdim: "Wikileaks"ın bu rəmzi barədə nə deyərdiz? 1. Qum ssatımı? 2. Bilgisayarın donduğunu, dolduğunu bildirən "saat" rəmzimi? 3. İki aləmin vəhdəti? 4. Müqəddəs Qraalın qədəhimi?...Uavabınızı gözləyirəm"

"Sən həqiqəti axtar, həqiqət də səni axtaracaq" fəlsəfəsinə güvənərdim bu sorunun tək yelkənli gəmisini facebook dənizinə buraxarkən. Acı təcrübəmdən bilirdim-həqiqətin, məni axtarmağı vallah, daha mühümdü.

Mükəmməldi. Buna olan cılız, yekəbaş cəhdlərim isə... türklər demiş, "bir hiç" çayımı soyutmuşdum isti olsa, dodaqlarımı yandırıb məni ayıldardı düşdüyüm bu dərin yuxudan...

Ətrafımı sarmış zil zülmətin də, rəssam fırçasıyla çəkildiyinə inanardım bu halımda...

Nəysə... Profilimdəki qırmızı siqnalları görüb sevindim. Sualıma ilk cavablar elə anında gəlməyə başladı:

Xalis Məmmədli: yalancı dünyadan gerçək dünyanın yaranmasını bildirə bilər?

Rövşən Səfərlil: Məncə, yuxarıdakı dünya daha cirkli və qaralıqdır. Vikileksin bəlgələrindən sonra daha aydın və təmiz dünya yaranır. Aşağıdakı dünya da bunu ifadə edir. Və bu proses damla-damla baş verir (Vikileks bəlgələri yayınladıqca).

Bir də təkrar olaraq "Wikileaks"-ın rəmzinə baxarkən qəfil çəşdim, gözlərim bərələ qaldı bircə an -Azərbaycan yox idi ee bu ikinci xəritədə...

Barmaqlarım ixtiyarsız getdi hərflərin üzərinə:

Hamid Herişçi: Aşağıdakı xəritədə bizim Qafqaz, Xəzər dənizi, Azərbaycanın coğrafi məkanı və s.İ. sanki artıq yox olur.

Suyu buxarlanmış çaydanımızı, arada bir çırpıb atdım qaz piltəmizin üstünə ki, səsinə bütün qəflətdəkilər oyansınlar. Təhlükəni duyub da...

Hə, o səsə deyəsən kimsə yuxudan ayıldı:

Xalis Məmmədli: mənə yox olmur...yeni yaranır.

Hə, həqiqət burda sanki özü başladı bizi axtarmağa:

Def Mef : Haralardan gəldiyi "bəlli olmayan" qara nəsnə sonradan "ağ"a çevrilir. Rusiya, Qafqaz, Şərqi Avropa+Bir neçə Cənubi Avropa ölkəsi, İran, Yaxın Şərq, Misir o cümlədən də Sibir ləkələnir...Üstü örtülür.

Canımda ikinci nəfəs duyaraq girişdim söhbətə:

Həmid Herişçi: Yaxud, dairəvi mərkəzə, geopolitiklərin diliylə danışsaq, "hartland"-a-dünyanı idarə edən nöqtəyə çevrilir. Dünya coğrafi xəritəsini tən ortadan yaran "Haushofer qövsü" də (Rusiya+Azərbaycan+İran) bu xəritənin tam mərkəzindədir.

Kamal H. Ələkbərov: Qaranlıq və şəffaf dünya görüntüsü. Qaranlıq dünya şəffaf dünyaya nüfuz edir. Damcı-dacmı, yəni yavaş-yavaş. Və şəffaflığın "arxa"sında "VİKİLEAKS" dayanır. Hər damcı (nüfuz) "VİKİLEAKS"ın sahəsinə keçdikcə aydınlaşır.

Xəritəyə bir də göz atınca yenə həyəcanlandım:

Həmid Herişçi: Bu nədir? Amerika yoxdur ki, bu hər iki xəritədə...

Burda, sarı simə toxundum sanki...

Xaqani Səfəroğlu: Deyəsən, Salvador Dali haqlıdır. "Geopolitik insanın dogluluğu" şəklini xatırlayın. İnsan əlini Bakının üzərinə qoyub.

Həmid Herişçi: Bu xəritə, Atlantizmin inkarıdır. Avrasiya coğrafi modelini təklif edir o bizlərə.

Def Mef :?"Ləkələnmiş" ərazi Böyük Orta Doğu proyektinin xəritəsinin eynidi, buyurun baxın.

Həmid Herişçi: ləkələnmiş yoxsa təmizlənmiş?

Ceyhun Zali: yer kurrəsinin "osadka" verməsidir.

Ceyhun Hüseyn-zadə: Aşağı hissə o deməkdi ki, dünyada məlumat məxfiliyi(boshluğu) var.Yuxarı hissə guman ki, wikileaksın özünü və dünyaya(aşağı hissəy) məlumat sızdırır.

İlhamiyya Rza: "Axa zaman"(Salvador Dalinin eyni adlı əsəri)

* * *

Yaranmış mübahisədə mənə ən maraqlı görünən söhbətimizə Salvador Dali dühasının qarışmasıydı desəm, buna görə təəccüblənməyəsiz.

Onun "Geopolitik insanın doğuluşu" tablosunda, kiminsə iti barmığı məhz Bakını nişan alıb... Əsər, 1943-cü ildə Stalingrad savaşının ən qızgın vaxtlarında kətan üzərinə köçürülüb...- Bu döyüş isə əslində elə Bakı uğrunda gedən bir savaş idi.

"Wikileaks"-ın xəritəsində də bizim Avrasiya coğrafi məkanımız xüsusi olaraq dünyanın tam mərkəzi, "hartland" kimi işarələnib-ağ dairə çərçivəsinə alınıb.

Bəli, dünya siyasi xəritəsini tam ortadan yaran, Azərbaycanı keçən məşhur "Haushoffer qövsü" "Wikileaks"-ın da xəritəsində əks olunur.

Bu qövs, vaxtiylə, 20-30-cu illərdə alman geopolitiki Karl Haushoffer tərəfindən cızılıb.

O, deyirmiş: "Dünya geopolitik xəritəsini tən ortadan yaran meridian xəttlərə tam sahib olun, vəssəlam, artıq Roma imperatorusunuz".

Bu cür orta xətti, o vaxtki alman geopolitikləri məhz "Rusiya-Azərbaycan-İran" ərazisindən keçən meridian qövsdə aşkarlayırlar.

Almanlar bu səbəbdən 30-cu illərdə İrana təşrif gətirib bu ölkədə möhkəmlənirlər...Təhlükəni hiss edən Antanta 1941-də bu ölkəni işğal edir... Bu xəttlə Stalini silahlandırır...Stalingrad döyüşü bu xətti kəsməliymiş...Salvador Dali o vaxt çəkdiyi "Geopolitik insanın doğuluşu" tablosunda...

1979-cu il İran inqilabı bu xəttədən anqlosaksları vurub çıxarır...

Lakin, Kreml caynağında olan bu xəttədən 10 il istifadə etmir, dünyanı bu yolla ikiye bölüb, NATO-nun dünyayla rəhbərliyini kəsmir...Nəticədə udurur...

Deyəsən, bu "Haushofferin qövsü" barədə dünya mətbuatında ilk dəfə çıxış edərək açdığım bu mövzu bir il ərzində çox şişdi, axırda "Wikileaks" rəhbərliyində də əks olundu...

Bəli, biz həqiqəti axtaranda, həqiqət də bizi başlayır axtarmağa.

Salvador Dalinin "Geopolitik insanı" yenidən doğrulub gəlir dünyaya...

Gəlib dünyaya.

Kimdir o?

Bizmi?

Culian Assancını?

Yox.

O, hələ öz div yuxusundadır...

yumurtadadır...

ancaq, Dalinin şəklindəki kimi, yenidən öz əlini o yuxudan, o yumurtadan çıxarır...

bir damla qan axıb ordan, yaxud hələ axacaq.

Bir körpə bu mənzərəni görüb də diksindir, anasının ayaqlarından yapışır...

Geopolitik insanın başı üzərində şahənə bir çətir var...

Ana, barmığını dünya xəritəsinə uzadıb orda Bakını göstərir...

1943-cü il Stalingrad savaşı təzəcə bitib.

2010-cu il indicə qurtaracaq...

Geopolitik insan, Nitschenin "ubermensch"-i, fəvqəlinsanı yəni öz yuxusundan, öz yumurtasından çıxmaq istəyir deyəsən.

"Wikileaks"-dır indi bu geopolitik insanın adı.

"Sən həqiqəti axtar, o da səni axtaracaq" tənliyindədir bu yeni insanın sirri...

2

Muslim

Çoxdanın söhbətidir, 1980-ci illərin ortası ola-olmaya....

Payız fəslə, sovet Bakısının trolleybuslu-tramvaylı, ermənilə-cuhudlu, rus zabıtlı dövrü... Payız, küçələrə sarı yarpaq borcunu lazımınca ödəyib, sinoptiklər demiş "hava, parçalı buludludur"... Qadınlara, indiki baxanda o vaxt sanki çox tüküldülər-ayaqları, ətli buxaqları, qulaqları tərəflərdə. Tükənlər epilyatorlar yox idi o zamanlar axı...

Trolleybusda yırğalana-yırğalana, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovla yol gedirik... Dayanacaqda enirik, yaşlı yazarın qolundan yapışib onu evinə çatdırıram. Qapını açıb içəri keçdik, Mirzə kabinetinə adlayır paltosunu soyunmadan... Diqqətlə mənə baxır:

- Həmid, qulaq as mənə...

Yazı masası üzərindəki səliqə, sağa-sola baş çəkən saat kəfkiri, saralmış divar kağızlarının qoxusu da sanki bu cümələnin tərkibindədir.

- Dəyiş öz soyadını...

Sanki bu təklifə müsbət cavab verməsəm, mənə öz kabinetində oturmaq icazəsi verməyəcək Mirzə müəllim.

-Bu Herişçi soyadınan sən burda heç nə edə bilməyəcən...

Qarşıdakı yumşaq kreslodə əyləşməyin ləzzəti, sanki indi deyəcəyim cavabdan asılıdır... Qismət deyil... Mən kimilər bu həyatda o cür yumşaq yerlərdə əyləşmir, seçim ani gələrkən, bəli, kürəklərini soyuq divara dirəyirlər... Baxırlar o bom-boş kresloya...

Kreslolara...

- Mirzə müəllim, Mirzə İbrahimiyə də belə təklif verilib vaxtilə...

Mirzə sözdən keçir sükuta:

~....

Qəfildən yerdə bir uşaq tapançası görürəm-Mirzənin nəvəsi şuluqdu, icazəsiz girir babasının kabinetinə... Tapançanı götürüb:

- Mirzə İbrahimi vaxtilə bax bu cür tapançadan qətlə yetirilib, eləmi? - deyirəm...

Bəli. Həyat yoluna ilk qədəmlərini basanlar, ilk uğursuzluğu duyunca, gecələr bir-iki həftə yorğan-döşəyində vurnuxur, falçıya gedir axırda... Yaxud, elə təkcə özü bir sual verir özünə: "bəlkə adımlı dəyişim?"... Məsəlçün, Hollivud ulduzu Bred Pitt, əvvəllər Bredli Pitt ikən işləri getmirmiş-"Makdonald" kafesi önündə, cücə geyimində elə hey müştəri səsləsə də, noolsun, harayı qalırılmış havada... Ancaq soyadını qısaltıb sünnet edincə, sanki bəxti gətirir-düşür Hollivud ulduzları sırasına...

Falçılar da bu məsləhəti tez-tez verər ən bəxtsiz müştərilərinə-"adınızı dəyişməyincə..."

sizin özünü "makdonalds" cücəsiylə səhv salıb parçalaya bilərlər...

əvvəlcə başla öz adından...

sonra, daha nələri...nələri dəyişəcəksən...

Ancaq bir ulduz olub bu dünyada... Adını dəyişməyən...Əksinə, öz adından tam istifadə edən...

"Kimdi o?" sualınızı elə indidən eşidirəm. Cavabınız hazırdır-"dahi müğənni Müslüm Moqamayev"...

Müslüm...Müslüm...

cür tenorlar yumşaq kresloları sevmir. Ayaq üstə durmağı sevir opera səhnələrində...

1960-cı illərin əvvəlində, Qaqarının kosmosa uçuşu, sovetlərin hörmətini artırır dünyada-kosmosun fəthi, digər sa-

hələrin fəthinə də yol açır, opera-balet teatrları başlayır sovet müğənnilərini parta-partnan qastrol səfərlərinə səsləməyə. Qaqarının ayağı...yox, qanadları düşür gənc Müslümə-onun sənədləri gəlib Partiya rəhbərliyinin yaşıl mahudlu masası üzərinə qonur. Partiya öndərləri onun şəxsi iş qovluğunu ələrinə alıb bir-iki vərəqi oxuduqdan sonra:

- "Muslim" adı...qəribə səslənəcək Milanin "La Skala" operası səhnəsində, - deyirlər...

Arada bir çay içib fikrə gedirlər:

- Bəlkə...

Kreml döşəməsinin palıd parketi, partiya rəhbərinin çəkisini öz üzərində hiss edib azca inildəyir...

Şəxsi iş qovluğu keçir KQB rəhbərinin caynağına:

- Avropada müsəlmanlara "muslim" deyirlər...

Partiya rəhbəri, əlindəki karandaşın iti ucuna baxıb:

- Biz isə indi müsəlmanlara Misirdə, Əlcəzairdə kömək edirik...

KQB məmuru davam edir:

- Təsəvvür edin ki, bu ONLARA necə təsir edəcək...

- Kimə?

- "La Skala"da opera sezonunun açılışına yığılmış MASSONARIYAYA...

- Yəni?

- Yəni, masonlar bizdən rəmzi işarə gözləyir... Onlar axı ancaq rəmzi işarələri qəbul edir, kitab-məktub girmir də onlara.... "Muslim" rəmzi işarəsi, onları lap çaşdıracaq... Xüsusən, əgər o, "Seviliya bərbəri"nin ariyasını ifa edib, sonra italyan partizanlarının "Bello, çao" mahnısını oxusa....

Partiya ilə KQB-nin fikri birləşir-"Muslim" kod işarəli əməliyyat başlayır həm sənət, həm siyasət arenasında...

Bəli, MASSONARIYAYA gərək mütləq rəmzlərlə xəbər göndərəsən,... Kitab, ideoloji opuslar, məqalə-məktub şəklində danışmırsan onlarla...Onlar SÜKUT-dadır...Onlarla gərək mütləq SƏSSİZ, QƏLƏMSİZ, SÖZSÜZ danışmaq qabiliyyətində olduğunu umayış etdirəsən...Gərək, RƏMZ göndərəsən onlara...

RƏMZ...

Özü də bu rənz, həm də gərək bir işlə də təsdiqlənsin...

Sovetlərin o vaxtki rəmzi məktubu bu olur-"MUSLÜM"...

Yəni, "Biz müsəlmanları dünya arenasına, "La Skala"ya çıxardıq...Yaxın Şərqdəki təzə operanın tenoru bizik. Sizin tenor hardadır bəs?"

Gözləriniz önündə bax bu mənzərə canlansın-"La Skala" opera binası. Təzə opera mövsümü... Bütün massonariya buraya yığılıb... Səhnənin ağır mahud pərdəsi qalxır, spiker elan edir: Müslüm"...

Yəni, MÜSƏLMAN....

Yəni, müsəlman ilk dəfə "La Skala" arenasında aləmə meydan oxuyur....

Ən qədim Roma patrisiyaları buna mat-məəttəl qalırlar. Bu qədim aristokratiya əvvəl Roma Kolizeyində qladiator döyüşlərini izlər, barmaqlarının ucuyla hökm verərmiş-"kim sağ qalaçaq, kim öldürüləcək". Bununla da həmişə sanki Əzrayılı işsiz qoyarmışlar.

Xristianlıq gələndən sonra bu qədim Roma aristokratiyası əvvəl kilsələrə yığılır, İntibah dövründən üzübəri iqamətgahlarını dəyişib teatr, opera səhnələrini seçirlər....Orda da qururlar öz massonariyalarını....

Sözlə deyil, rəmzlərlə danışmağı mədəniyyət bilirlər...

Bəli, o ac yazarlardır sözə-yazıya özlərini hakim bilən - massonariya isə rəmzlərin sahibidir...

Sovetlərin göndərdiyi təzə müsəlman tenor, Milan aristokratiyasını əməlli-başlı çaşdırır...

-"La Skala" latınca "pillə" deməkdir.

5 il öncə Tiflisdə bir gürcü qızından eşitmişəm bu sözləri. Restoranda rahat oturmuşdum, Nino adlı bir tanış gürcü qızıyla-bizim payımızı düşən gürcü qızlarının adı neyçünsə elə Nino olur. Bax bu Ninonun bir rəfiqəsi də bizimləydi-"La Skala"-nın musiqi məktəbini bitirmişdi təzəlikcə. 4 il sonra bu operada Karmen rolunun ariyası bəlkə də ona nəsis olacaq, dediyinə görə...

-"La Skala" sözü qədim hindavropa kəlməsi...Bəlkə də rusların "qaya" mənasını verən "skala" sözüylə də qohumdu. - gürcü gözəllərinə öz biliyimi nümayiş etdirib, əvvəlcə bunun, sonra yediyim gürcü mətbəxinin ləzzətini alıram.

"La Skala" məzunu mövzunu dərinləşdirib:

Məktəb bildirən "school, škola", dərəcə bildirən "škala" kəlməsi də eyni kökdəndir,- deyincə, sanki daha da gözəlləşir, çanki bir əlavə estetik çalar da artırır öz nurlu simasına.

Yəni, "La Skala" sanki göyün doqquzuncu qatına qalxan pillənin sonuncu pilləsi, sonuncu qayasıdır...Siz də bu qaya üzərinə qalxıb oradan Karmenin ariyasını oxuyacaqsız, - fikirlərimin məntiqi axarı, qarşımızda axan Kürün lal sularyla təsdiqlənir. Hamılıqla gözələrimizi dikirik bu lal sulara. Həyatın axarını sanki birdəfəlik unutmuşuq.

- Bu son qaya parçası üzərinə qədəm basınca, qarşıdakı dərin uçuruma bir baxıb, azca geri çəkilib opera ifaçıları...Sonra, qəti bir addımla gərək sıçrayasan yenidən o qayanın başına...Oxuyasan...yox...

Gürcü müğənnisi üzümə baxıb azca gülümsəyir, cavabını uzadır...Səsini necə uzadırdısa opera ariyalarında, sükutunu da bir o qədər uzadır. Nəhayət cavabını ən adi insan səsiylə çatdırır mənə:

- Gərək oxumayasan orda...Gərək öz səsinə atasan ordan o uçurumun dərinliyinə...

La Skaladan sonra bizim "MUSLÜM", yəni, müsəlmanın dünya turnesi davam edir. Parisin "Olimpiya" konsert salonu digərləriylə əvəzlənir. Maqomayev öz gur səsinə, konsert salonlarının uçurumuna atmağı yaxşı bacarır. Yaxın Şərqdə alovlanan müsəlman xalqlarının milli-azadlıq hərəkatı, dünyaya hava alanlarında müsəlman fədailərinin ələ keçirdiyi təy-

yarələr, fədailərin maskalı sifəti Qərb qəzetlərinin manşetlərini bəzəyir. Mətbuat "müslim"ləri söyür, lakin, digər tərəfdə bir başqa (bəlkə də elə həmin) "müslim" - Müslüm Moqamayevin konsert afişaları, Qərb küçələrindəki teatral tumbaların bəzəyidir.

Müslüm barədə bədii filmin ssenari müəllifi olsam, onu elə belə də adlandıraram-"Muslim". Bir tərəfdə, SSRİ-nin Şərq-Qərbdəki gizli-açıq siyasət oyununu təsvir edərdəm, digər tərəfdə Müslümün konsertlərini. Pərdəarxasını, pərdəönünü.

Sanki, siyasət, sənət aləmində sinxron olaraq eyni əməliyyat öz həyatını yaşayır - "Muslim" əməliyyatı. Bizim indiki mədəniyyət məmurlarının donuq qafasıca deyil onun miqyası-bu, bir SİYASİ OPERA-dır. Onun tenoru isə yaxşı bilir nə etdiyini.

Musiqidə... bəli, məhz musiqidə bəzi çox oturmuş söz-kəlmələrin tam yeni ahəngdə tələffüzü təqdim olunur-məsəlçün, tam oturmuş "AZƏRBAYUAN" sözünü, Müslüm Moqamayev qədər yeni, modernistik, Mayakovskisayağı ifadə etməyi bacarmış başqa birisini tanımıram...Bu kəlməni Müslüm, çox gözəl modernləşdirib, onu, bayağı ənənəçilərin inhisarından azad edib-"Eyyyyy, ANA VƏTƏN, AAAAAAAAAAAZZZZZZZZZZZƏƏƏRRRRBAYCCCCANN N!!!! Bəzi dəyərlərimizə layiq olub-olmadı, təzə adlar verməyə tələsməyək....Onların elə öz köhnə adını, tam yeni Müslümsayağı bir ahəngdə dəyək, uzadaq, hallandıraq, qaldıraq, endirək ordakı sait-samitləri, tapaq ordakı gizli, indiyədək deyilməmiş səsləri, nəyisə incəldək, nəyisə qabalaşdıraq onların səslənişində...

Bu bizə "MUSLÜM"dən qalmış bir vəsiyyətdir.

Unutmayaq gəlin o cəngavər opera ahənglərini. Bəzi dəyərlərin söz deyil, səs həllinə də fikir verək. Günəş sistemindeki 4980 sayılı bir mikroplanet indi Müslümün adını daşıyır. Onun kod nömrəsi 1974 SP, hərdən bir başqa cür səslənir mənimçün.

Çalışıram bu rəqəmlərdə belə, Müslümün ahəngini eşidim...

3

"Tamaşaçı"nın ölümü yaxud 313-cü ƏSGƏR

Köhnə Əhmədli qəsəbəsinin düz ortasıyla tanış ünvana-yazıcı Nicat Məmmədovgilə elə bir-iki addım yol getməyim mənə bəs elədi ki, çağdaş Bakının bütün eybəcərliklərini görüb, qərara gəlim - neynim, cəhənnəmə düşmüşəm, gərək taleyimlə barışam.

Qəsəbənin düz ortasıyla gedirdim, sağında qədim kənd məzarlığı, qarşı səkidə müxtəlif dükənlər...Kişi bərbərxananın

adı diqqətimi özünə çəkir-"313". Deyilənə görə, Qeyb İmamımız 313-cü son əsgərini gözləyir nə vaxtdı...313-cü müridi peyda olunca, Axir İmam da buralara təşrif gətirəcək...

Dəlləxxanada da görünür, bir dəllək tam səbirsizliklə öz 313-cü müştərisini gözləyir...Mənə baxır bircə an, saç-saqqalına... ağıllıdır, 313 rəqəmiylə bitən müştərilərinin uzun siyahısına salmır məni... Son müştərisini tapdımı, həmin o səbirsiz dəlləyin canı bu dünyadan qurtulacaq, dükanını qapayıb üz tutacaq axirət savaşına...

Həm o müştəri siyahısına düşmək fürsətindən, həm bu qəsəbənin kir-kəsafətindən birtəhər canını qurtarıb yetişirəm Nicat Məmmədovun qədim kənd evinə.

Görüşümüzün səbəbi var-Nicat işini biləndi, məşhur Qərb kinorecissoru C. Carmuşun "Nəzarətin son həddi" filmi ni, nə bilim, kimdənsə əldə edib. Diski mənə verir-"Bax haa, ancaq qaytararsan bu filmi...Düşdüyümüz gülünc vəziyyətin qəşəng izahı var bu filmdə"...

Adını çəkdiyim kinofilm (The Limits of Control, 2009), andeçraund Qərb kinosunun ən maraqlı filmidir desəm, valah yanılmaram. Filmə çağdaş Qərbin mədəni kommunikasiya sistemi, təfəkkür siqnallarının süqutu çox gözəl təsvir olunur. Qısaca məzmunu belədir ki,

qaradərili peşəkar aktyor İsaak De Bankolenin canlandığı baş qəhrəman yüksək səviyyəli killerdir. Parisin Şarl de Qoll hava alanında

onunla iki nəfər söhbət edir...tapşırıq çox məxfi olduğundan onunla əlaqə adı kommunikasiya vasitələri ilə deyil...

mistik bir yolla həyata keçiriləcək..

Bəli, Qərb dünyasında bütün kommunikasiya xətləri-telefon, internet şəbəkəsi, otellər, nəqliyyat yolları, bir sözlə, nə varsa tam nəzarət altındadır...Hünərin var onlardan yan ötüb düşməni qətlə yetirməyi...

bacarasan...

Qaradərili aktyor De Bankolenin canlandığı peşəkar killer, məhz bu, ən müasir kommunikasiya sistemlərindən yan ötə bilsə, tapşırığı həyata keçirəcək.

Bax burda! kinorecissorun əlinə gözəl bir fürsət düşür ki, bütün Qərb aləmini, onun oturuşmuş ənənələrini inkar etsin. Qaradərili adsız killer, ənənəvi dedektiv qəhrəmanları kimi, otel foyələrində gəzişmir. Agent 007 Ceyms Bond kimi qadınlara özünü sevdirmir.

De Bankole orta əsrlərin dastan qəhrəmanı

kimidir. Rastlaşdığı mənzərələri ona göndərilmiş rəmzi işarələr kimi qəbul

edir. Dastan qəhrəmanlarına rəmzlər Allahdan gəlirdisə, De Bankoleyə

bu işarələri onun sifarişçiləri göndərir sanki.

Qaldığı kimsəsiz mənzillərdə o, həmişə

bir qəsr qülləsinin kiçik modelini görür...

Sifarişçilər ona həmişə müxtəlif vasitəçilər yoluyla bir kibrit qutusu göndərilir. De Bankole qutudakı kağız parçasına həkk olunmuş şifrələri oxuyub

sonra onları ağzına atıb udur.

Recissor öz qəhrəmanını film boyu bircə dəfə də olsun belə yedirtmir. Biz onu ancaq kafelərdə görürük. İçdiyi isə bir deyil, iki fincan qəhvədir. Yalqız qəhrəmanın kafelərdə

həmişə özünə bir deyil, iki fincan qəhvə sifariş etməsi, kafe qarsonlarının ənənəvi qavrama kodunu pozur. Lakin bununla qəhrəman təkcə qarsonların beynində deyil, həm də adi kinotamaşaçıların zehnində də qısa qapanma yaradır.

Məntiq pozulur.

Əvəzində mistika yaranır.

Həmin mistikanın köməyiylə qəhrəman axırda gedib öz qurbanını tapır.

Bu, yüksək rütbəli bir Amerika məmurudur.

O, televerilişlərə heç vaxt baxmır, ancaq müşahidə videokamerasına zillənir ki, amanın günüdür, birdən, sığınacağına De Bankole kimi bir killer girdi?- neynər belə vəziyyətdə o?

Lakin həmin killer De Bankolenin simasında axırda gəlib tapır onu. Bütün məntiq dünyasını, bütün kommunikasiya sistemlərini tam nəzarət altında saxlayan bu amerikalı otağa girincə parikini çıxarıb onu skeletin kəlləsinə atır.

Lakin, məntiq dünyası qaradərili qəhrəman tərəfindən dəf edilib.

Əcəli yetişib həm bu məntiq dünyasının, həm bu gizli Amerika məmurunun.

Amerikalı məmur, De Bankoleni görüncə yenə çəsmir-axı o, oturuşmuş məntiqə, öz cangüdənlərinə çox güvənir, inanmır ki, kimsə gəlib qətlə yetirə bilər onu.

Hətta qatil onu violençel simiylə boğanda belə bu amerikalı öləcəyinə inanmır.

O, bir söz deyir həmin an öz qatilinə:

-SİZ, TELEVİZİYA TAMAŞAÇILARI HEÇ vaxt dünyanı dərk edə bilməzsiniz...

Buna cavab olaraq De Bankole:

-Mən televizora baxmıram, - deyir. Əlindəki violençel simini məmurun boğazına keçirib sıxır.

Bu sim, elə belə sadə sim deyil, onun da tarixçəsi var-İspaniyada bir cür səyyar skripkaçılar varmış, "uiçelli" adında. Bütün digər simləri qıraraq, bircə sim saxlayarmışlar öz skripkalarında. Bircə...bəli, bircə sim üzərində ifa edəmişlər öz ürək çırpıntılarını...

Sonra bu teli killərlərə verərləmiş ki...ən əclaf zalımın boğazına dolasınlar onu...

Bu sözü indi mən də təkrarlardım-bizim TV tamaşaçıları da dünyanı nədi, heç Azərbaycanı dərk edə bilməzlər.

Onlar heç vaxt nağıl qəhrəmanı kimi düz xətt boyu hərəkət edib axırda düşməni öldürüb, murada yetişməyəcəklər.

Ən yaxşı halda, peşəkar şoumen Murad Dadaşovun inhisarındakı "murad"a yetişəcəklər- "maşın şou"da saatlarla ayaq üstə donuq vəziyyətdə qalacaqlar.

Bəli, bizim həyat da, bütün dünyada olduğu kimi, bayağı kino sücətləri, stereotipləri tərəfindən tam assimilyasiyaya məruz qalıb. Hamı öz mənliliyini itirərək kino, Tv "qəhrəmanlarının" güzgüdəki zəif əksinə çevrilib.

Qədim nağıl sücətlərinə qayıdıb ordakı "mən"ini və mənanı qazanmaqdan ötrü gərək mütləq TV TAMAŞAÇISI OL-MAYASAN.

Kinonu gərək həyatda tapasan, həyatda görəsən.

Şər dünyasını dağıtmağın, azadlığa çıxmağın indiki yolu ilk növbədə

ilk növbədə kinoya, TV-yə baxmamaqdır. Ordakı mənalı məhv etməkdir.

Cim Cermuşun 313-cü əsgəri kimi hərəkət edək, bütün kino, TV stereotiplərindən canımızı qurtaraq.

Yalnız bu halda biz o bunkerə girib ordakı divi qətlə yetirə, saçından asılmış gözəli azadlığa çıxara bilərik.

Azərbaycanda buna indi ciddi ehtiyac yaranıb.

Murad Dadaşov bir peşəkar şoumen kimi öz işini gördü-sou aləminin "murad"ını yaratdı bizim TV-lərdə...

Biz, 313-cü əsgərlər isə, bir başqa murada doğru apararaq öz tamaşaçılarımızı.

Lakin indi, İnternet şəbəkələrində, "facebook" okeanında artıq "tamaşaçı" yoxdu, "iştirakçı" var.

Məhz bu "iştirakçı" bu gün inqilab edir Azərbaycan internet ümmanında, içindəki "tamaşaçı"nı öldürüb "iştirakçı" statusu qazanır...

Bax bu internet "iştirakçı"sı TV-lərin axırına çıxacaq.

Özünü də azadlığı çıxaracaq.

Elə ictimai-siyasi mühiti də dəyişəcək o.

"Tamaşaçı"nın ölümü, "iştirakçı"nın zühuruyla bir başqa formasiya başlayacaq bizim həyatda...

4

"Uşaq aləmi"

Neynək, bu, dəfələrlə sınıanıb-Qoca Şərq çox vaxt təsadüfən, gecə vaxtı, kiminsə ayağına ilişib aşan aftafanın səsinə, öz dərin yuxusundan oyanır.

İndi həmin qədim qələti, gecənin xain vaxtlarında belə, gözüne yuxu girməyən internet istifadəçiləri təkrarlayır.

Allah sizi bu oyanişdən saxlasın.

Yuxusuzdum, dedim "neynim?"...

Girdim "facebook" şəbəkəsinə. Çox götür-qoydan sonra bir sual verdim ordakilərə: "İNDİKİ "ATATÜRK MƏRKƏZİ" NİKOLAY VAXTI BANK IDİ. ONUN ZİRZƏMİLƏRİNDƏ İNDİ DƏ... DÜZGÜN CAVAB VERƏNİ YÜKSƏK TƏMİNATLI İŞ GÖZLƏYİR..."

Yazmağına yazdım ee bu cümlələri, ancaq hiss edincə ki, təklifimdə nəşə çatmır, azca susdum, sonra "TƏLƏSİN!" nidasını, xəsis satıcı kimi, atdım "facebook" tərəzisində...

Şəbəkə istifadəçilərin beynində "pul, qızıl, iş, qazanc, maraq, bəlkə..." kimi rəmzlərin qırmızı çırağı başladı dayanmadan yanıb-sönməyə, saat 03:43 verdiyim suala düz iki dəqiqə sonra İlknur Əliyevadan zarafatyana cavab gəldi: "Pul kəsilir və ya siçovullar gəzir"...

Saatın "şəş qoşa" - 05:05 göstərməyi məni cürətləndirdi, səbrim tükənmişdi, təklifimin zarafata dönməyini görüb atıl-

dım ee "facebook" atının belinə: "Siçan var, insan skleti, bir də..." Cümlələrimin qara nöqtəli sonunu qəsdən sona çatdırmırdım-qoy, oxucularım həyəcanlansınlar, "qorxulu nağılların Simsim mağarası, sklet və s.i." rəmzlər silsiləsi, hə, qoy, beynlərini yaxşıca silkələsin.

Eh, ox hədəfə bu dəfə də dəymədi, bizimkilər belədi də, burax başlarını, gicləyib gədələyəcəklər sabah səhərəcən: "Orda gizli həbsxana var...Qəbirlər, ruhlar, Hamletin atası... Fahişələr?"

Zarafatlar acı bağırsaq kimi uzanır, bitmirdi ki, bitmirdi.

Qəfildən, bilmirəm nə oldu, qısa qapanmamı baş verdi xalqımızın sit təfəkküründə - Əhməd Hüseynov adlı istifadəçi, gecə yarı vəziyyəti tam dəyişdi: "Mərkəzin arxa tərəfində, polis idarəsindən sonra, dəmir pilləkən tərəfdə"...Teleqrafçı dəqiqliyiylə ötürülmüş cavabdan elə görünürdü ki, şəbəkə istifadəçisi, ciddi adamdı, təbəllik eləməyib, gedib oraları yaxşıca gəzib, deyib ki...

Həə, gecənin təsiri də istifadəçiləri ciddiyyətə çəkdi-zarafatlar kəsildi, sükut çökdü araya...

Payız milçəyinin təbəll vızılıtsını çox yox, bir-iki dəfə eşitdim arada. Qonşudakı köhnə sovet soyuducusunun gurdamağı da diqqətimdən yayınmadı.

Evdə, internet şəbəkəsində isə tam sakitlik hökm sürürdü-hamı məndən cavab gözləyirdi indi.

Day sizdən nə gizlədim-o binanın zirzəmisini mənə qədim qonşumuz Əliheydər Abbasov tanıtdırıb.

Bizim Şərq qəliz yerdi-gecə yarı eşiyə çıxdımsa, ehtiyatlı ol, ayağın yoxsa mütləq milli aftafamıza ilişər...Onun səsinə bütün qədim ruhlar, qonşular, zay cəhətlərimiz, klassik-yeni ədəbiyyatımız, bütün qoca Şərq diksinib oyanar, qalarsan tək-tənha o yekəlikdə qüvvələrin qarşısında...

Çaşarsan...Harayına polis də gəlməz...

Əliheydər 1956-cı ildə, əvvəlcə eynən mənim kimi, bax bu çətin vəziyyətə...(bəzən cümlələrimin axırını yazmayacam, deyirəm, bu ədəbi fənd, öz oxucumla interaktiv əlaqə təmin edər mənə, inşallah)

Stalinin şəxsiyyətə pərəstiş dövrü bitən vaxtlar, ölkədə canlanma... Yazıçı Mirzə İbrahimovun səyiylə dilimiz "dövlət dili" elan...(cümləmi özünü bitirin).

Əliheydər bərk diksinir, gecə yarı təsadüfən aşırıdığı qədim aftafaya baxıb deyir "hə, millilik təzədən geri qayıtdı və-tənə, imkanı gərək əldən buraxmayım"...

Dil məsələsi nisyədi, Əliheydər girişir nağd iş-fabrika yanında kiçik bir sex açıb başlayır aftafa istehsalına, yaxşı pul qazanır...Həm də o, AFTAFANIN SİRRİNƏ iliyincən bələdiyyə-bilirdi, onun aşağısı üstündən ağır olmalıdı ki, istifadəçinin əlini aşağı çəksin, nəticədə qənaət olsun, lülədən su az axsın...

60-cu illərin sonuna qədər, yaşlılar bilər, yazı qələmi, qarşındakı mürəkkəbqabına tabeydi-dəqiqəbaşı gərək qələmi mürəkkəbə...

batıraydın...

Həə, tüpürdüm gələcək taleyimə, bütün bu əhvalatı götürüb yazdım “facebook” şəbəkəsində-dedim, nə var o binanın zirzəmisində, tarixi nədir bu cinayət.

Bir sözlə, bütün dünyanın axtardığı “Partiya xəzinəsi”ni aləmə faş etdim...

Yerə aşmış aftafanın səsinə oyanan qoca Şərq, neynim, haykırtıma inanmadı.

Oyanmadı...

Oyanmadı...

“Bilik” sözü, cəmiyyəti isə nə o vaxt kiməsə lazım idi, nə də ki, indi-Bakıda özəlləşdirilərək atası yandırılan ilk kino-teatr elə həmin “Bilik” cəmiyyətiymiş.

O səyflərin üstündəki birinci mərtəbədə vaxtilə “Uşaq aləmi” adlı bir məşhur dükən də varmış.

Ətrafa “uşaq sadəlvöhlüyü” yaymalıymış bu ünvan...

5

Mənim nağaram

Baharın ılıq nəfəsini köksümə çəkə-çəkə özümü necə xoşbəxt bilirdim həmin an... Heç nə, -küçələrdəki piyadalar, yenicə yarpaqlamış ağaclar, - gözümdə deyildi, işə tələsirdim - ANS teleşirkətinə.

İti addımlarla şirkət qapısından içəri daxil olmaq istəyirdim ki...

Bəli, elə istəyirdim içəri daxil olam, qəfildən, tanımadığım birisi məni arxadan səslədi:

- Həmid müəllim, sizi həmişə izləyirəm, “Dəli Kür” haqdakı son verilişiniz əlaydı, ailəmizdə hamı sizi sevir... Bir xahişim var sizdən...

Adətən bu cür “ənənəvi” cümlələri eşidincə sanki beynimdə qısa qapanma baş verir-qarşımdakını əsla eşitmirəm. Səssiz bir film canlanır elə bil gözlərimin önündə-danışanın elə ancaq sifətini görürəm, dodaqlarının titrəməsini, vəssəlam. Çalışıram onun daxilini eşidim, zahirdə nə varsa, həmin an adətən mənim üçün öz əhəmiyyətini itirir.

Bu dəfə də belə olacaqdı, elə olmuşdu da. Ancaq...

Ancaq, bu insanın dilindən eşitdiklərim məni, vallah, bərk diksindirirdi.

Səssiz film recimindən çıxmağa məcbur oldum.

- Bilirsiz, mən...

Onun üst-başını gözədən keçirib elə bildim ki, indicə ən adi azərbaycan kədərini üstümə tökəcəm - bəs, qardaşım həbsdədir, BQT sənədlərini ləğv edib, dörd gündür evimizə su gəlmir. Polis rəisi şikayətimi qeydə almaq istəmir, mən...

Yox. Məsələ bu dəfə lap qəlizmiş:

- Mən dünyada ən yekə nağara düzəltdim. Kömək edin onu...

Hə, məsələ aydındı. Üümlənin ardını artıq mən öz səsimlə beynimdə səsləndirdim - “əfirə çıxaram”...

Lakin, mən də Bakının “şən və hazır cavablarını” cibimə qoyanlardanam axı:

- Bizim qapı ən adi, milli nağaralar üçün nəzərdə tutulub. O yekəlikdə...

Cümləm ağzımda qaldı:

- Aşağıdakı qapıdan keçər...

Hə, bu xaraba ölkə belə yerdir də-özünü aldatma, heç kim sənə mənəvi, fəlsəfi, ədəbi fikirlərinə şərik çıxmayacaq. Yox, fikirlərini yaxşıca dinləyərlər bizim tamaşaçılar, ancaq, cavabları tam gözlənilməz olacaq sənə üçün. Elə indiki kimi-məsəlçün, sənə dünyanın ən yekə nağarasına şərik etmək istəyəcəklər...

Neyçün?

Necə “neyçün?”

Sən də “yekə” mövzulara dartmısan axı onları...

Sənə də gözəgörünməz “nağara”n yekədir... Səndən ilhamlanan xalq ancaq bunu bacarar... Sonra...

Yaxşı ki, Orxan Fikrətoğlu bu an arxadan bizə yaxınlaşmaqdaydı. İxtira sahibi qəfil, anında söhbətimizin ardını ona ünvanladı. Çox gözəl. Hiss etdi ki bu söhbət, bəli, ay atan rəhmətlik, Orxanlıqdı...

Üç-beş dəqiqədən sonra Orxan cibindən dəftərçəsini çıxartdı, telefonun Baksell, Azərsell nömrəsi olduğunu dəqiq-ləşdirdi, güldü. Sağ əlini, ovcunu açaraq, yuxarı qaldırdı, fa-sistsayağı havada titrətdi...

Şükür sənə Allah...

Dünyanın ən yekə nağarası, bax beləcə...

Fikirləşirəm ki, bu cümləmi axıracan yazmasam yaxşıdır.

Həə...

Azərbaycanda ömrünü çürütmüş birisi kimi mən də, dünyanın ən uzun şerini dinləmişəm. Gəncədə bişirilmiş ən nəhəng paxlavadan, inanın, mənə də pay düşüb - Ədliyyə nazirliyindəki katibə qızlar onu mənə bölüşüblər.

Dünyadakı ən böyük “Bayraq meydanı” söhbətlərinə mən də həm gülmüş, həm də sevinmişəm.

Səssiz film recimi işə düşüb həmin an beynimdə. Gözlərim sanki başqa aləmləri görüb.

Dünyadakı ən nəhəng nağaranın ixtiraçısı gəlib dayanıb gözlərim qarşısında.

Yazın ılıq nəfəsinə doğru, nimdaş paltonun yaxası açılib... İxtiraçı, ədəbi cümlələrlə danışmaqda çətinlik çəkir... Ətrafdakılar maraqla bizə tərəf baxırlar...

Sonra o, tam diqqətlə mənə doğru zillənir, biganəliklə əlini havada yelləyir... Üz döndərir məndən.

Gedir bir başqasıyla söhbətə...

Son nəticədə mən öz bəxtimi, ÖZ NAĞARAMI uduzuram bu KİÇİK MƏMLƏKƏTDƏ...

Məhəmməd Salur

Alatoranlıq yazı

Poeziyaya aidiyyəti olan yazıda nə qədər qeyri-poetik səslənsə də, bu bir həqiqətdir ki, zibilliklər mədəniyyətin ilkin təzahürlərindən, "Bura zibili tökənin..." ifadəsi isə bəşəriyyətin ilk ictimai söyüş-qarğışlarından biri olub. Həm də tarix boyu nə əlindəki zibili namunasib yerə tökənlər yorulub, nə də ağzının naqolay zibilini göyə dağidanlar usanıb. Əksinə, həmin nahamvar söyüş-qarğışın səbəbindən biri-birinin bəhsinə, indiki dildə desək, ətraf mühiti çirkləndirməklə davam ediblər...

Nəhayət demək olar, heç kəsin tanımadığı İntiqam adlı bir şair özünün "Şüar" seirində bu ifadənin axırını və axarını bir balaca dəyişib onu alqışa çevirməklə minillərin müşgülünü həll etməyə çalışıb:

**Bura zibil gökəin anasına...
Eşq olsun.**

*İntis təxəllüslü bu şair həmin seirdə
həm də*

Qarabağı satanın bacısına,
Vəzifəyə keçənin dayısına,
Fahişələrin mamasına,
oğraşların xalasına,
mamaşağılının papasına,
balasının atasına,
korupsiyanın yuvasına,
Bakı-Ceyhan borusuna,
Belə cəmlərin topasına,
və bir də tumuşu görsənən
katibələrin orasına.

Eşq elan edir. Əlbəttə, bu milli alqışların erməni soyüşü olduğunu başa düşməkdən ötrü xüsusi izahata ehtiyac yoxdu...

Şair İntiqamla, öteri də olsa, "Alatoran" curnalının əvvəllər oxumadığım keçmiş nömrələrindən birindəki şeirləri vasitəsilə qiyabi tanış olmuşam. Düzdü, daha əvvəl, yenə də öteri olmaqla, onunla əyani qarşılaşmam da olub, amma o vaxt o İntiqamın bu İntiqam olduğunu bilməmişəm...

İntiqamın yaradıcılığı barədə bir qədər geniş yazmağı daha münasib məqama saxlayıb, ona dolayısıyla aidiyyəti olan mövzuya keçmək istəyirəm.

Polad Bülbüloğlunun dövründə Mədəniyyət Nazirliyinin bir neçə qəzeti (Mədəniyyət, "Yaddaş" və s.) vardı ki, onlardan biri, keyfiyyətə bəlkə də, birincisi "kino plyus" idi. Bir dəfə həmin qəzetin müxbiri bizim

Hacıqabulun mədəniyyət müəssisələrində, o cümlədən mənim işlədiyim rayon muzeyində olandan sonra bu xüsusda məqalə yazmışdı. Göstərilən məqalənin məzmunu ilə, qismən də olsa, razılaşmadığımdan müxbirə məktub yazdım və gözləmədiyim halda yazım qəzetdə dərc edildi. Məsələ burasındadır ki, xeyli dərəcədə sərbəst tərzdə yazılmış belə məktubun işıq üzü görməsi üçün nəinki həmin qəzetdə, bütövlükdə nazirlikdə azad mühit olmalıydı. Qəzetin hökumət mənşəli olduğunu nəzərə aldıqda, bu, yaxşı mənada xeyli dərəcədə qeyri-adi hal idi. Bundan sonra adı çəkilən qəzetdə daha bir neçə yazım getdi və qəzet bağlanana qədər əməkdaşlığımız davam etdi. Əbülfəz Qarayevin vəzifəyə gəlişi ilə mədəniyyət qəzetləri eyni adlı qəzetdə birləşdirildi və bundan, nazirliyi deyə bilmərəm, amma mətbuatımız bir xeyli itirmiş oldu "kino plyusa" gəlincə, onun redaktoru o vaxt yalnız adını eşitdiyini Şərif Ağayar, haqqında bəhs etdiyim müxbirin ismi-şərfi isə İntiqam idi...

Üstündən aylar, illər keçəndən sonra həmin şəxslərin bədii yazılarını "Alatoran"-da görəndə əməlli-başlı təəccübləndim. Belə çıxırdı ki, hamımız mühafizəkar hesab etdiyimiz Bülbül oğlu Polad azad fikirli qələm adamlarına meydan verdiyi halda, yenilikçi imicli Əbülfəz Qarayev belələrinin həmin meydandan uzaqlaşdırılmasına səbəkar olubmuş...

Yeri gəlmişkən, vaxtilə həmin Polad müəlimi məhz onda günahlandırıldı ki, o istər sovet, istərsə də postsovet dövlətlərində, həm totalitar, həm demokratik, həm də avtoritar rejimlərdə işləməyi bacarıb. Amma belələri o

faktla hesablaşmaq istəmirdilər ki, bu bədbəxtin (daha dəqiqi, Bülbülün) oğlu nəinki Azərbaycanda, bütün keçmiş SSRİ-də bəstəkar və müğənni kimi son dərəcə məşhur bir şəxs idi. Di gəl ki, ondan sonra ixtisasca ingilis dili müəllimi olan xələfi mədəniyyət sahəsini idarə edəndə heçcə kəsədən səs çıxmadı. Azərbaycanı absurdlar ölkəsi - "Absurdistan" adlandıranlar necə də haqlıdılar...

Bizdə göründüyü kimi olmayıb, olduğu kimi görünməməyə daha bir misal olaraq telekanallarımızı göstərmək olar. Zəhirdə ANS ən demokratik kimi görünüb, AzTV ən mühafizəkar təəssüratı yaratsa da, əslində əksinə olduğuna əminlik üçün yaxın tariximizin böhranlı anlarında onların tutduğu mövqeyə bir qədər diqqətli olmaq yetərlidir.

ANS dedim, Mirşahin yadıma düşdü. O Mirşahin ki, təqribən 25 il əvvəl, tələbəlik illərində onunla yataqxanada otaq yoldaşı olmuşam. İndi təmkinlə davranıb, bir qədər də müdrikanə danışığa üstünlük verən bu qardaşımız gəncliyində daha səmimi olub zarafatçılığı ilə seçilirdi. Üstəlik sərbəst üslubda, bir qədər də mücərrəd, əsl "Alatoran"lıq şeirlər yazardı ki, indi onları, çətin ki, ortaya çıxarsın...

Canrı qeyri-müəyyən olan bu yazımı İntiqamın şeiri ilə başlamışam, onun şeiri ilə də bitirmək istəyirəm. "Çeçenistan" adlanan həmin şeirin bir parçası müəllifinin istedadına yaxşı nümunə ola bilər:

Başdan ayağa
Şadlıq saraylarından
ibarət olan bu şəhəri
bombalayasan.
Elə şadlıq evlərindən
Başlayasan.
Ümumiyyətlə birdəfəlik
bu şəhərə müharibə elan edib
döyüşsən
bu döyüşdən şəhid yox,
qalib çıxasan

Unudulmamaq üçün.... savaşmalıyıq!

Həyat nə zor şey imiş!
Yenə düşündüm, bir erkəyin sınması, başını qaldırmayacağı qədər.

Yaxud, bir qadının çarəsizliyi, küç ələrə düşməsi, bir də qayıda bilməyəcəyi qədər.

Bir uşağın kimsəsizliyə tərk edilməsi, bir də sığına bilməyəcəyi qədər.

Nə zor şey imiş! ("Həyat")

Təbrizli şair Yaşar Əsənin "Unudulmağa doğru" (B.07) kitabçasının müsbəti, güneylilərin çoxundan fərqli olaraq, ictimailiyi və "allah-bəndə" dilidirsə, mənfisi də qeyri-mübarizliyi, üstəlik bədbinliyidir. Arazın nə o, nə də bu tayındakı ictimai mühitlər nikbinliyə yer qoymasa da, cəmi 25 yaşlı tələbənin hamıdan və hər şeydən narazılığına bəraət vermək olmur.

Bəlkə də ən yaxşı şeiri olan "Qoyunlaşaq"da rəmzi olaraq dünənimizi eşşəklik, bugünümüzü öküzlük, sabahımızsa qoyunluqla müqayisə edən mü? TMllif birisi günün ADAM-lığının yollarından da yazsaydı daha yaxşı olmazdı mı?

Artıq zamanı bilmək istəmirəm

Keçmişə söykənmək

Və gələcəyə inanmaq ("İyrənmək")

deyən Yaşar əslində bəri başdan tükənmiş kimi görünür. Dənizlə bulvarın ("Bakı bulvarı"), yəni özgür köpəklə dilənən uşağın ("Boş küçə") təzadı gercəkliyə nə qədər uyğun gəlsə belə, istər dərya qırağında, istərsə də yolun ortasında yaşarı olan nəsnələri görməmək Yaşar adının, Əsən təxəllüsünün daşıyıcısına yaraşmır axı! Cəmiyi yüz il əvvələn Əmiraxizli Səttarının, yaxud Xiyabanlı Məhəmmədinin həmsəhərlisi gərək bunca inamsız olmasın...

Kitabçadakı sevgi şeirləri ictimai mövzululara o dərəcədə uduzurlar ki, müəllifə bu sahədən vaz keçməyi məsləhət görməkdən özünü saxlaya bilmirsən. Həmin şeirlərdən yalnız biri babatdır ki, onun da poetik əvvəli ilə prozaik axırı oxucuda, anadolulular demiş, aşkar xəyal qırıqlığı doğurur:

Bu arada içimdən səs dedi:

Xiyar...

Qızın telefonunu almadın

İndi get anqır... ("İlk görüş")

Hətta modern şeirdə belə səmimiyyətdən doğan sadələşməyi bu qədər aşağılamaq yaramaz...

Bütöv şeirlərində ürəkaçan şeylər az olduğundan "Onlar və bizlər" şeirindəki nisbətən nikbin parçalarla yazımızı bitirib müəllifə salamatlik, əsənlik diləmək istəyirik:

Sülhü sevənlik, barış dilərik

Bizi əzsələr belə, yenə dinmərik

Amma sülh üçün savaşmalıyıq.

Dövlətimiz var, zəngin ölkəyik

Amma qarnımız həmişə acdır

Doyurmaq üçün savaşmalıyıq...

Qurban Səidmi, ya Yusif Vəzirimi?

I y a z ı

"Əli və Nino" romanı müəllifinin kimliyindən dolayı, tam iki onillikdir ki, davam edən mübahisəyə olan münasibətini bəndəniz bir qədər obrazlı şəkildə belə ifadə etmək istəyir: bu əsərin ekzotiklik dərəcəsi qərblilər üçün nə qədərdirsə, biz şərqilərdən ötrü də elə o miqdardadır. Başqa cür ola da bilməzdi, zira həyatının əvvəli Doğuda, sonrasına isə Batıda keçmiş bir şəxsin mükəmməl bilmədiyi mövzuda qələmə aldığı kitab da elə, necə deyərlər, oriyentalla vesternin qarışığından ibarət olmalı idi zətən...

Böyük ədib olmaqdan da ziyadə böyük alim olmuş Cəmənzəminlinin adını bəziləri kimi göstərilən əsərin müəllifliyinə çıxmaq o qədər gülməli işdir ki, bu barədə uzun-uzadı yazmağın özü Molla Nəsrəddin lətifəsindəki "üzrü günahından pis" kimi bir nəməyə olardı. Amma məsələnin lap gülməli tərəfi orasındadır ki, Qurban Səid ad-soyadlımı, təxəllüsümü müəllif Yusif Vəzirin ilkin vətəni olan Qarabağı, Şirvandan fərqli olaraq, nəinki yerli-dibli tanınır və hətta aşiq sənəti mövzusunda Ermənistanla qarışdırır da, üstəlik bu diyanı xoşlamır və həmin səbəbdən, vaxtaşırı olmaqla, ona istehza da edir. O cümlədən aşığı meyxadəyəndən ayırd edə bilməyən bu müəllif, hərbə-zorbanı da təhqirlə çaş-baş salır və onun nəticəsidir ki, bir aşığın dili ilə digərinə deyir: "Sənin sifətin donuz sifətinə bənzəyir...istedadın bakirə qızın qarnındakı tükədən də nazikdir"... Beləcə, kitabdakı gercəkliyə uyuşmayan irili-xırdalı yüzrlərlə qələtdən birinin timsalında görünən budur ki, necə deyərlər, bizliyimizin bilicilərindən olmuş Cəmənzəminlinin dırnaqarası təəssübkeşlərinin elmi (əgər buna elm demək caizsə) faciəsi bu böyük alim-ədibi bundan da artıq aşağılamağın mümkünsüzlüyünü dərk etməmələrindədir...

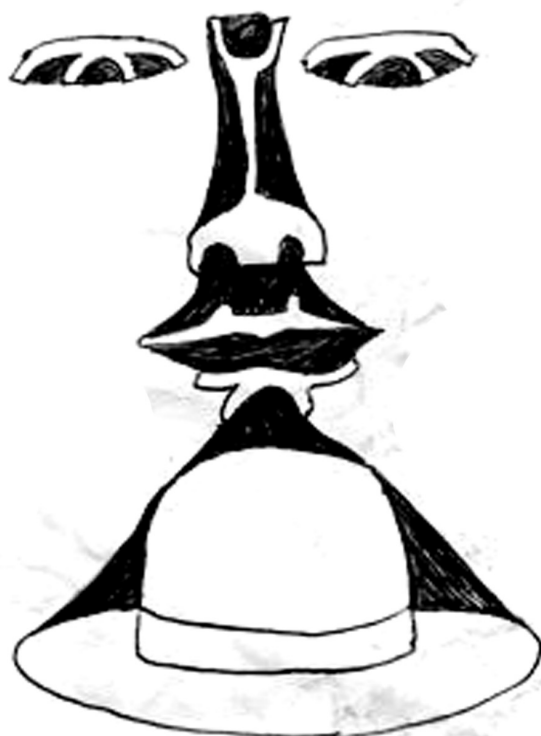
Beləliklə, Yusif Vəzirin ruhunu rahat buraxıb, Qurban Səidin kimliyinə gəlincə ondan başl ayaq ki, "Əli və Nino" qərblilər üçün və, ən əsası, qərblilər kimi yazıldığından ki, müəllif azərbaycanlıları bəzən barbar, şərq-ərəb üslubunu mavritan stili adlandırır, xüsusi məsuliyyət gözləmədən xeyli tarixi və coğrafi səhvlərə yol verir, məsələn Bakı xanı Hüseynqulunu Həsənqulu xana çevirir, Astaranı Ağstafaya döndərir... Əli xanın oxuduğu sinfin dini-milli tərkibi də olduqca az inandırıcıdır: müsəlman (türk)-30, katolik-qriqoryan (erməni)-4, katolik-roma (polyak)-2, sektant-3, provoslav (rus)-1 nəfər.

Qurban Səid təxəllüsününmü, adınınmı daşıyıcısı Əli xan Şirvanşiri nə qədər idealizə etsə də, bilmir ki, şiəməzhəblər şəbiyə uzanıb tamaşa etməzlər, nə də qızlarına Aişə adı qoymazlar. Yaxud da Seyid Mustafanın dililə qadınlar haqda deyilənlər həmçinin müəllifin nəinki ələvilikdən-şielikdən, bütövlükdə islamdan bixəbərliliyinə dəlalət edir.

Əsərin müəllifinin Bakıya, Şirvana və bütövlükdə Azərbaycana məhəbbəti, eləcə də şiəməzhəb islama hörməti mübahisəsiz olsa da, onun türk millətli və müsəlman dinli olması qeydsiz-şərtsiz deyil. Əksinə, o hər kimdirsə, gürcü qarışığı olmalıdır, doğrudan da: türk oğlan gürcü qızını sevə bilər, amma həmin qızı mövcud olmamış müqəddəs Tamara qız gimnaziyasında oxutmaq, İran bayrağındakı günəşi gürcü qadınının rəmzi saymaq, eləcə də Sisianovu Sisianişvili, yaxud bizimçün anlaşılmayan "anisani, banisani, mamavari, kaniani" yazmaq üçün gərək zatında mütləq gürcülük olsun. Elə Şirvanşirlərin yeganə qız övladının gürcü adı (özü də müqəddəs Tamara) daşması da həmin fikri bir daha təsdiq edir. Qurban Səidin Lev Nissinbaum ad-soyadıyla bağlanmasına əsasən onun, rəsmən də olsa, müsəvi-iudaist dininə mənsubluğunu, hətta tat xalqından olmasını da fərz etmək olar. Diqqətəlayiq faktır ki, əsərin əsas qəhrəmanları, biri müsəlman-şiə, digəri xristian-provoslav (gürcü) təriqətlərindən olmaqla, dini müqəddəslərin adlarını daşıyırlar. Kim bilir, bəlkə də müəllif Bakıda yaşamış türk(azərbaycanlı) ata ilə gürcü ananın övladı olub və əsərində də elə onların prototipini yaradıb? Amma istənilən halda, onun milli deyilsə də xəlqi cəhətdən azərbaycanlı olduğunu qətiyyətlə demək olar ki, əsl mətləb də elə burasındadır...

KUYPORDAMM
STRASSE

ДОМ ПОМЕРА МЕНИ Joseph Beuys

rəssam: Babi

İ. Serebkina

FEMİNİST ƏDƏBİ TƏNQİD

I. Giriş: feminist ədəbi tənqid anlayışı

Feminist ədəbi tənqid təxminən 30 il fəvval yaranaraq, Qərbi Avropada və ABŞ-da geniş yayılmışdır. Hal-hazırda ABŞ-ın əksər böyük universitetlərində qadın/-feminist ədəbiyyatı və tənqidi, eləcə də ədəbi yaradıcılığın gender aspektləri tədris edilir.

Feminist ədəbi tənqidin əsas məqsədi:

- 1) qadın müəllifliyi baxımından;
- 2) qadın oxusu (mütaliəsi) baxımından;
- 3) qadın yazı üslubu baxımından "böyük"

ədəbi mətnlərin klassik kanonlarının yenidən qiymətləndirilməsidir.

Ümumən, feminist ədəbi tənqid fəlsəfi-nəzəri cəhətdən fərqli istiqamətlənə bilər, lakin bir cəhət onun bütün növləri üçün eynidir - bu, dünyada məxsusi qadın varolunun və səciyyəvi qadın strategiyalarının qəbul edilməsidir. Buna görə feminist ədəbi tənqidin əsas tələbi ədəbiyyat və yazı praktikasına ənənəvi baxışların feminist nöqteyi-nəzərindən yenidən işlənməsi, qadın ədəbiyyatının sosial tarixinin yaradılmasının labüdlüyünün təsdiq edilməsidir.

Feminist ədəbi tənqidi aşağıdakı əsas hissələrə ayırmaq olar:

- 1) qadın ədəbiyyatı - müəllifin cinsi mənsubiyyətinə diqqət;
- 2) qadın oxusu (mütaliəsi) - oxucunun qavrayışına diqqət;
- 3) qadın yazısı - mətnin üslubuna diqqət;
- 4) qadın avtobiografiyası (tərcümeyi-halı) - mətnin məzmununa diqqət.

Bununla əlaqədar, Elizabet Qross (gender fəlsəfəsinin tanınmış nəzəriyyəçisi - tərc.) mətnləri üç əsas növə ayırır:

- 1) "qadın mətnləri" - qadın yazarlar tərəfindən yazılmış mətnlər;
- 2) "feminin mətnlər" - qadın üslubu kimi qavranan mətnlər;
- 3) "feminist mətnlər" - ədəbiyyatda hakimlik edən fallosmərkəzli/patriarxat ədəbiyyatın metodlarına, məqsəd və vəzifələrinə şüurlu şəkildə etiraz edən mətnlər.

"Qadın ədəbiyyatı" nəzəriyyəsinin tanınmış metodoloci işlərinə aşağıdakı işlər aiddir:

- Meri Elmann. Qadınları düşünmək. 1968;
Ellen Moers. Ədəbiyyat qadını, 1978;

Sandra Gilbert və Süzan Hubar. Çardağdakı divanə: XIX əsrdə qadın-yazıçı və ədəbi fantaziya. 1979;

Reyçel DüPlessi. Sonu olmayan məktub: XX əsr qadın ədəbiyyatında narrativ strategiyalar. 1985;

Eleyn Şouolter. Onların öz ədəbiyyatı. Brontedən Lessinqə qədər Britaniya qadın yazarları, 1977; məcmuələr: Yeni feminist tənqid. Qadınlar, ədəbiyyat və nəzəriyyə haqqında esselər. 1985; Bu müasir qadınlar: 20-ci illərin avtobiografik esseləri. 1978; Dekadansın qızları. Qadın yazarlar əsrlərin sərhəddində. 1984.

"Qadın oxusu" və "qadın yazı üslubuna" aid metodoloci işlər:

Toril Moy. Seksual/tekstual siyasət: feminist ədəbi nəzəriyyə. 1985;

Meri Yakobus. Oxuyan qadın. Feminist tənqidçiliyi haqqında esse. 1986; müəllifin redaktəsi altında - "Qadın yazısı və qadınlar haqqında yazı". 1979;

Şoşana Felman. Qadın nə istəyir? Oxu və seksual fərq. 1993;

Alis Carden. Genезis: qadının konfigurasıyası və müasirlik. 1985;

Nensi Millerin redaktəsi altında - Genderin poetikası. 1986.

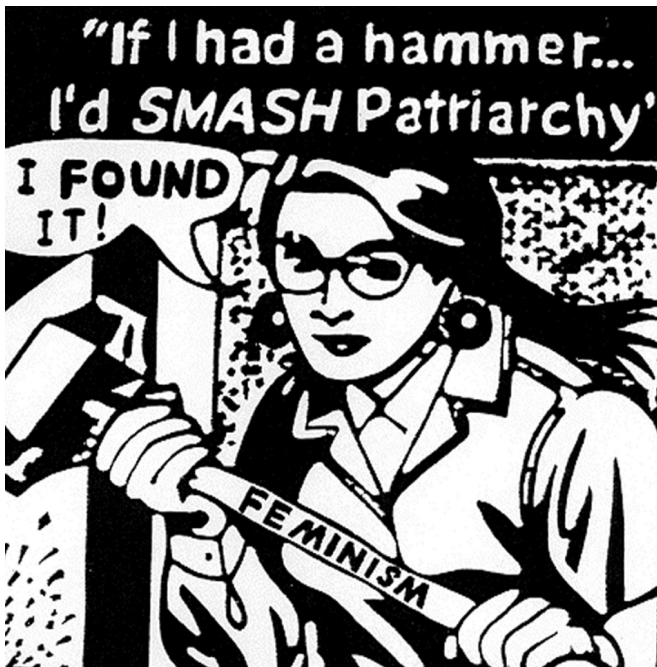
Fransız nəzəriyyəçiləri Yuliya Kristeva, Lüsi İriqare və Elen Siksunun da bu sahədə xeyli tədqiqatları var.

II. Qadın ədəbiyyatı anlayışı

1. Nəzəri yanaşmalar: "ginotənqid" anlayışı

1985-ci ildə ABŞ-da Eleyn Şouolterin redaktəsi altında "Yeni feminist tənqid" kitabı çapdan çıxdı. Kitabda feminizmin poetikası üzrə klassik işlər toplanmışdı. "Qadın ədəbiyyatının" əsas vəzifəsi - qadınların yaratdığı ədəbi canrların və mövzuların öyrənilməsi; qadın kreativliyinin (yaradıcı qabiliyyətin) psixodinamikası, lingvistik və qadın yazısının problemləri, fərdi və ya kollektiv qadın müəllifliyinin sərhədləri, qadın ədəbiyyatının tarixi, ayrı-ayrı qadın-yazarların əsrlərinin tədqiqi kimi yeni mövzuların öyrənilməsidir.

Özünün "Feminist poetikası haqqında" məşhur məqaləsində Eleyn Şouolter "qadın

ədəbiyyatının" iki əsas təhlil metodunu qeyd edir:

1) "feminin tənqid" - qadınlar tərəfindən yaradılmış ədəbiyyat tarixinin patriarxat seksual kodları və gender stereotipləri ilə izah edilir (belə ədəbiyyat tarixinin əsasında ənənəvi qadın stereotiplərinin istismarı və manipulyasiyası dayanır);

2) "ginotənqid" - kişi diskursundan asılı olmadan yeni qadın diskurs tiplərini yaradır, kişi/patriarxat ədəbi nəzəriyyəsi və modelləri ilə bəsit uyğunluqdan imtina edir. Bu tip diskursda qadın - mətnin müəllifidir, mətni mənaların yaradıcısıdır. Bununla da sırf qadın təcrübəsinə və yaşanarlara əsaslanan ədəbiyyat diskursunun yeni modelləri ifadə olunur. "Ginotənqid", Şouolterə görə, o zaman başlanır ki, biz özümüzü hakim kişi ədəbiyyat tarixindən azad edirik, qadını kişi ədəbiyyatının istiqamətlərindəki dar məkana sıxışdırmırıq, bunun əvəzində fikrimizi özünəməxsus qadın mədəniyyətinin yeni dünyasında cəmləşdiririk.

"Ginotənqid" metodologiyası əsasında Eleyn Şouolter qadın ədəbiyyatının inkişafında üç əsas yazı priyomunu göstərir:

a) "femininliyin" təqdimatı - dominant/patriarxat ədəbi ənənə kanonlarının imitasiyası, incəsənətdə ənənəvi gender standartlarının və sosial rolların ümumiləşdirilməsi kimi;

b) "feministliyin" təqdimatı - dominant/patriarxat standartlara, mədəni dəyərlərə və dilə qarşı etiraz, qadın avtonomluğunun tələbi daxil olmaqla, qadın hüquqlarının və dəyərlərinin müdafiəsi kimi;

c) "qadınlığın" təqdimatı - kişi təqdimatı və kişi yazısı kanonlarından fərqlənən məxsusi qadın identikliyi kimi.

2. Qadınmərkəzli ədəbiyyat: "safliq dövrü"

Ədəbiyyatda qadınmərkəzli ənənə kimi qadın müəlliflərin, qadın qəhrəmanların və "qadın" yazı canlılarının (şeir, novella, avtobiografiya, memuar, gündəliklər) öyrənilmə ənənəsi nəzərdə tutulur. Burada əsas konsepsiya

cinsi mənsubiyyətinə görə təyin edilən qadın müəllifliyi konsepsiyasıdır, baza nəzəriyyə - ədəbiyyatda qadın emansipasiyası ideyasıdır.

Ellen Moers, "Ədəbiyyat qadını", 1978 - bu kitabda kişi ədəbiyyatından ayrı şəkildə qadın ədəbiyyatının tarixinin öyrənilməsinə cəhd edilmişdir. Kitabda ədəbi ənənə qadın müəllifliyi və qadın yazarların bir-birinə qarşılıqlı təsiri, eləcə də qadın ədəbi-emosional mətn əlaqələri və qarşılıqlı təsiri baxımından araşdırılır. Moers klassik ingilis-amerikan ədəbiyyatında gender müəllifliyin formalaşmasının fərqli şəraitindən bəhs edir: əgər kişi müəllifliyi universitetlərin ictimai məkanında, kişi dostluğunda, ictimai ədəbi diskussiyalarda formalaşırdısa (Moers Kembriç universitetini bitirmiş Kolrici və Vordsvortu nümunə gətirir), "təhsil almaq imkanından, ictimai həyatda iştirakdan məhrum edilən, öz evində təcrid olunan, səyahət edə bilməyən, iztirab cəkəcək dərəcədə dostluqda məhdudlaşan qadın" ailənin özəl, intim məkanında və intimləşmiş oxu məkanında müəllif kimi formalaşır (bu halda Moers Kolricin və Vordsvortun müasiri Ceyn Ostini nümunə gətirir). Özəl məkanda qadının ictimailəşməsində qadın müəlliflərə ən böyük təsiri, Moersə görə, kişi yazarlar deyil, əvvəllər yazıb-yaratmış qadın yazarlar göstərir, çünki yalnız qadın müəllifliyi vasitəsilə qadın yazarlar adətən kişilərin nəzərindən qaçan qadın duyğuları, həyəcanları ilə analogiya yarada bilərlər. Moers hesab edir ki, bununla da qadın müəlliflər üçün qadın ədəbi ənənəsi tarixi dövrdən, milli kontekstdən və ya qadın-yazarın sosial şəraitindən asılı olmayaraq, kişi ədəbi ənənəsini sanki "əvəz edir". Ümumən, bu kitab qadın ədəbiyyatı və feminist qadın tənqidi mövzusunda gözəl ilkin giriş sayıla bilər.

3. "Qadın təcrübəsi" və "qadın ədəbiyyatı": ədəbiyyatda ekstra-ədəbi meyarlər

Bu nəzəri istiqamətin əsas məqsədi ədəbiyyatda spesifik qadın subyektivliyini əks etdirmək üçün məxsusi "qadın" ədəbi ifadə vasitələrinin axtarışdır. Bu yanaşmanın əsas təzislərindən biri empirizmin vacibliyi və qadın ədəbiyyatının tədqiqində ekstra-ədəbi parametrlərin mühümlüyü tezisi, digər sözlə, "qadın təcrübəsinin kişi təcrübəsindən fərqli olması" tezisidir. Ədəbiyyat nəzəriyyəsində "qadın təcrübəsi" dedikdə, "ikincidərəcəli müəlliflik" fikri ehtimal edilir, yəni tanınmış (ədəbiyyat kanonlarına daxil olmuş) qadın yazarlar bu tip mədəniyyətdə dominant olan gender və dil normalarını, stereotipləri pozmur, patriarxat estetik və sosial dəyərləri interpretasiya edir, ümumiləşdirir (əks halda, bu qadın yazarlar kanona daxil olmazdı). Bu yanaşma Eleyn Şouolterin kitablarında daha geniş açıqlanır.

Eleyn Şouolter, "Onların öz ədəbiyyatı. Brontedən Lessinqə qədər Britaniya qadın yazarları", 1977 - bu kitabda "böyük" ədəbiyyat diskursu baxımından ikincidərəcəli sayılan qadın yazarların yaradıcılığı təhlil edilir, müəyyən (affektiv) qadın subyektivliyinin topologiyasına uyğun olan marginal subyektivlik və ifadəli dilin marginal praktikası təqdim olunur.

Şoulter sübut edir ki, 19-cu əsr ədəbiyyatında qadınlığın marginal/ikincidərəcəli topologiyasının xüsusiyyəti qadın-yazarların ilk növbədə bioloci meyarlara əsasən mədəniyyət tərəfindən interpretasiya edilməsi idi - affektli, hissiyyətli (duygusal), emosional qadın, varlıq kimi; yalnız sonra qadın peşəkar nöqteyi-nəzərdən yazar kimi qəbul edilirdi. Nəticədə qadın yaradıcılığı yazının texnoloci nəticəsi kimi deyil, qadının təbii (fitri) kreativliyi və psixoloci xüsusiyyətlərinin, intensiv unikal bədən halətlərinin nəticəsi kimi anlaşıldı, yəni "şeytani qadın dahiliyi"nin nəticəsi kimi (romantiklərin fəlsəfəsində kişi bədənsəl "romantik dahi" ilə analoci olaraq). Başqa sözlə, qadın subyektivliyinin tərkibi "norma"/kişi subyektivliyinə qarşı fikir və ona uyğun müqəssirlik hissi ilə müəyyən edilirdi. 19-cu əsr qadın ədəbiyyatında məxsusi qadın affektiv ifadəliyi ("divanəlik dili") qadın subyektivliyinin təzahürünün əsas forması kimi məhz burdan qaynaqlanır. Yalnız 19-cu əsrin sonu - 20-ci əsrin əvvəllərində qadın yazarların yaradıcılığında, Şoulterin fikrincə, özünün subyektivliyini deviant (normadan kənar), marginal (əhəmiyyətsiz) və affektiv kimi göstərməkdən imtina edilir.

Sandra Gilbert və Süzan Hubar. "Çardağıdakı divanə: XIX əsrdə qadın-yazıcı və ədəbi fantaziya", 1979 - feminist ədəbi tənqiddə qadın ədəbiyyatının klassik tədqiqatı. Şoulterdən fərqli olaraq, müəlliflər ikincidərəcəli deyil, Ceyn Ostin, Meri Şelli, Corc Eliot, Emili Dikson kimi tanınmış qadın-yazarların yaradıcılığını öyrənirlər, hərçənd onların da yaradıcılığında qadın ədəbiyyatının patologiya və dəlilik kimi patriarxat şərhilə yanaşı, ənənəvi mədəniyyətdə qadınlığın sabit binarlığı aşkar edilir: qadın ya ifritədir, ya da mələk kimi müqəddəs. Kitab müəllifləri sübut edirlər ki, patriarxat mədəniyyətdə qadın yazarların diskurs tələrinə düşməsi qaçılmazdır, çünki hər halda iki mümkün qadın obrazı arasında ambivalent fərqi dramlaşdırmağa məcburdurlar: ənənəvi patriarxat qadın obrazı və ona qarşı müqavimət. Müəlliflər hesab edir ki, bu "fərq" qadın müəllifliyinin ambivalent tərkibini "divanəlik" tərkibi kimi formalaşdırır. Qadın yazarların "divanə" identikliyi-nin digər rəmzi bu fərqi qadın dramını ifadə edən güzgü simvoludur: bir tərəfdən, qadın haqqında kişi normativlərinə uyğun olmaq arzusu və eyni zamanda, bu təsəvvürü və normaları inkar etmək arzusu.

Beləliklə, Gilbert və Hubar həm ardıcıl şəkildə qadın ədəbiyyatı ənənəsini araşdırır, həm də "saf tarix" anlayışından istifadə etmədən fikir mübadiləsi edirlər.

4. Yeni nəzəri əsasların problemləri və axtarışı:

ədəbiyyatda "qadın müəllifliyi" və "qadın təcrübəsi" konsepsiyasının tənqidi

70-ci illərdə məhsuldar sayılan "qadın - mətn müəllifi kimi" fikri artıq 80-ci illərin sonunda fəlsəfi mübahisələr doğurmağa başladı. Toril Moyun sözlərinə görə, "qadın ədəbiyyatının" əsas metodoloci problemi kişi ədəbi kanonlarından fərqlənən xüsusi, qadın ədəbi kanonlarının yaradılmasıdır. Lakin yeni kanon köhnə kimi, repressiv ola bilər. Fukoya istinad edən T.Moy qeyd edir və xatırladır ki, Fukonun marginal praktikalar nəzəriyyəsində məqsəd - is-

tənilən hakim, dominant kanondan uzaqlaşmaq idi, yeni-sinin yaradılması deyildi. 1977-ci ildə R.Bart "müəllifin ölümünü" (mətn artıq fərdi subyektivliyi ifadə etmir, zahiri ictimailiyin bəsit təqdimatı deyil, mətn - yazı aktıdır, işarələr, diskursiv struktur, mətn elementləri ilə maddi şəkildə manipulyasiyadır) elan etdikdən sonra ümumiyyətlə müəlliflik haqqında danışmaq olmur, demək, müəllifliyi qadın müəllifliyi kimi kodlaşdırmaq da mümkün deyil. Qadın-müəlliflər üslubuna görə kişisayağı mətnlər yazsa da bilirlər, qadın-antifeministlər feminist mətnləri yaradılar. Ona görə feminist ədəbi tənqiddə "qadın ədəbiyyatı" konsepsiyasını "qadın oxusu" və "qadın yazısı" konsepsiyaları əvəz edir, bu konsepsiyalar "qadınlığı" bioloci gender müəllifliyi baxımından deyil, mətn praktikasının müxtəlif seksual üslub meyarları baxımından öyrənir.

III. "Qadın oxusu" anlayışı

1. "Qadın oxusu" nəzəriyyəsinin əsas müddəaları

Mətnin yaradılmasından mətnin qavrayışına dəyişən ədəbiyyat siyasəti haqqında R.Bartın tezisi (müəllifin ölümü oxucunun doğulması deməkdir) feminist ədəbi tənqid üçün çox məhsuldar oldu. Persepsiya üsulu mətn strukturlarının çoxluğunu və ambivalentliyini aşkar etməyə imkan verərək, "böyük"/kişi ədəbiyyatı və tənqidi tarixində "ikincidərəcəli" sayılan səciyyəvi gender/qadın mətni-dərkini də aşkar edir. Beləliklə, müəyyən edilmişdi ki, artıq istənilən mətn qadın/feminist mövqeyindən təhlil edilə bilər; kişi subyektivliyindən fərqli olaraq, məhz qadın subyektivliyinin xüsusi topologiyası persepsiya strukturu ilə əlaqəlidir.

Qadın persepsiyası strukturunda əsas amillərdən biri geniş anlanan seksualıq və istəklərin xarakteristikasıdır - ənənəvi subyektivlik strukturunda hissiyyatın dominantı kimi: əgər kişi qavrayışının ənənəvi mədəni stereotipləri möhkəm və rəşional identik "mən" modeli üzrə qurulursa, mətnlərin "qadın oxusu" plüral, fərqli psixoloci və sosial qadın bədən (cismani) təcrübəsinə əsaslanır. Feminist tənqiddə qadın istəkləri kimi, oxu konsepsiyası "qadın oxusunun" müxtəlif ədəbi konsepsiyalarında özünü göstərir, məsələn, Alis Cardenin "oxu etikası", Elizabet Berqin "ədəbsiz oxu", Ketrin Stimpsonun oxu "trans-pozisiya" kimi, Monik Bittigin oxu "gender işarələri" kimi, Nensi Millerin "üst-oxu" (sətiirlərə oxu), "susqunluğun deşifrəsi", "repressiv ekspressiya boşluqlarının doldurulması" kimi), Süzan Hubar və Sandra Gilbertin "bərpædici oxu" (yəni ikincidərəcəli qadın müəlliflərin aşkar edilməsi, anonim qadın təcrübəsi və həyəcanlarının təsviri), Cudit Fetterleyin "ekstatik oxu" (qadın mətnlərinin qadın tərəfindən oxunması erotikləşmiş oxu kimi).

Burdan qadın tənqidinin vəzifələri aydın olur - qadına "qadın kimi oxumağı" öyrətmək. Bu nə deməkdir?

a) Bu oxu klassik ədəbiyyat nəzəriyyəsinin müəllif - oxucu - canır - ədəbi dövr kimi ənənəvi nəzəri diskurs sxemlərindən kənardır, ümumi qəbul olunmuş ədəbi kodlara,

ədəbiyyat nəzəriyyəsinin mülahizələrinə və andromərkəzli tənqid ənənələrinin parametrlərinə müqavimət göstərir;

b) Bu, tekstuallığın və seksuallığın, canrın və genderin, psixoseksual identikliyin və mədəni nüfuzun əlaqəsidir;

c) Oxu prosedurunda seksual differensiasiya prosesi hər şeydən əvvəl tekstuallıq kimi - mənalara yaradılması prosesi kimi araşdırılmalıdır. Qadın oxu anının obyektini kimi vurğulayarkən, biz mətni yalnız gender mövqeyindən oxumuruq, həm də identifikasiya prosesinin təsiri ilə özü müəllif kimi ifadə edirik;

d) Bu oxu "qadın istəkləri" kimidir, yəni özəl, detallandırılmış, duyğusal, "hissə tamın əvəzinə" prinsipi ilə qurulan oxudur; avtobiografiya növünə çevrilir və nəticədə yazı aktından fərqlənir.

Eyni zamanda feminist tənqid qadın oxusu anlamında yalnız üslubun deyil, həm də ideoloji və siyasi arqumentlərin zəruriliyini qeyd edir: qadın kimi oxumaq, Cudit Fetterleyn sözüncə, qadın təcrübəsi baxımından mətdə qadın üçün nəyin daha önəmli olduğunu seçmək hüququndan yararlanaraq, mətnin yeni mənalarını azad etmək deməkdir. Bu tezis Nensi Millerin: - "Feminist oxu "qərəzsizlik poetikası" olmamalıdır, əksinə, daim xatırlatmalıdır ki, mədəniyyətdə ümumən qərəzsiz heç nə yoxdur və feminist tənqid, varolun qadın dəyərlərinə münasibətdə qərəzli olmaqdan çəkinmir" - məşhur teziylə tamamlanır.

Feminist ədəbi tənqiddə "qadın oxusunun" dərk edilməsi prinsiplərini Annet Kolodni "Təkrar oxu üçün xəritə: gender və ədəbi mətnlərin interpretasiyası" məqaləsində ("Yeni feminist tənqid" kitabı, 1985) daha sistemli şəkildə göstərmişdir. Məqalə Harold Blumun "Yanlış oxu xəritəsi" (1975) məşhur əsərinin tezlərindən polemika üçün istifadə məqsədilə yazılmışdı. Anna Kolodni özünün "nə oxuyuruqsa, oyuq" tezisində gender cəhətdən neytral olan oxucu mövqeyindən çıxış edir, halbuki qadın-oxucu kişidən fərqli şəkildə oxuyur.

Birincisi, qadın oxusu kişi oxusuna nisbətən az mücərrəddir; qadın həmişə mətdə özünün şəxsi real həyat təcrübəsini oxuyur. Qadın oxusu - adətən basılan və əlcətməz olan qadın reallığının simvollarının müəyyən edilməsi və deşifrəsidir, sonra da əldə edilmişlərin gündəlik həyatla əlaqələndirilməsidir.

İkincisi, oxu zamanı qadın adətən öz duyğularının bölgüldüyünü hiss edir və şəxsi affektlərlə buna müqavimət göstərir.

Üçüncüsü, qadın oxusunda kişilər tərəfindən ikincidərəcəli hadisələr kimi deşifrə olunan, ya da heç nəzərə alınmayan qadın obrazlarına və qadın situasiyalarına daha böyük diqqət yetirilir.

Annet Kolodni "oxu yeni baxış kimi" anlayışını Harold Blumun və feminist nəzəriyyəçisi Adriyen Riçin necə müxtəlif şəkildə izah etdiklərini göstərir: Blum üçün yeni baxış - digər mümkün ədəbiyyat tarixinin yaradılmasına yönəlmiş mətni eksperimentdir; Riç üçün yeni baxış kimi qadın oxusunun əsas məqsədi ümummənalı deyil, fərdi, unikal tarixdir; bu tarixdə əsas yeri mətnin transformasiyası deyil, asılılıq (tabelik) tarixi kimi şəxsi həyatın transformasiyası tutur.

2. "Qadın oxusu" nəzəriyyələrinin tənqidi

80-ci illərin sonunda "qadın oxusu" anlayışı da fəlsəfi mübahisələr doğurmağa başladı. C.Derridanın dediyinə görə, yazı - istənilən empirik determinəli oxucunun radikal qaib şəraitində funksiya edir; mətn heç vaxt öz məqsədinə çatmır, oxucu isə müəllif kimi ölüdür. Odur ki, müasir feminist ədəbi tənqiddə "qadın müəllifliyi" ilə yanaşı "qadın oxucusu", səciyyəvi "qadın oxusu" anlayışları da mübahisələr doğurmaqdadır.

IV. "Qadın yazısı" anlayışı

1. "Qadın yazısı" nəzəriyyəsinin əsas müddəaları

"Qadın oxusu" anlayışı C.Derridanın yazı anlayışının təsiri altında yaranır. Derrida yazını nitqə qarşı qoyurdu - diskursiv/fəlsəfi ifadəliyin yeni formalarının axtarışı kimi. Derridaya görə, nitq - fallos həqiqətini özündə əks etdirir, halbuki real yazı praktikasında həqiqət anlayışı o qədər də önəmli deyil, ikincidərəcəlidir, çünki yazıda əsas - yazı təcrübəsinin özüdür, qrafik kompozisiyaların yaradılmasıdır, yazının qrafik təcrübəsinin mental həqiqətə nə qədər uyğun olması isə əsas deyil. Nəticədə "yazı", eləcə də ədəbiyyat qadın təbiətli fenomen elan edilir, yəni loqomərkəzin kişi dominantlarından uzaqlaşmaq bacarığı.

Fransız filosofu və feminist nəzəriyyəçisi Elen Siksu "Meduzanın gülüşü" (1972) əsərində ilk dəfə olaraq, "qadın yazısı" ("écriture feminine") anlayışından bəhs edir. Bu yazı tipi vahid həqiqətə yönələn dilin maskulin (kişi) tipindən, eləcə də ağırlığı nitq situasiyasının istənilən aktual anında qaçılmaz olan məntiq mənşələrindən və özünüdərkini təzyiqindən qadını azad etməyə səsləyir. Qadın dilinin, yaxud qadın yazısının məqsədi - ənənəvi mətnimənalı sisteminin desentralizasiyasıdır. Bu baxımdan digər tanınmış fransız filosofu və feminist nəzəriyyəçisi Lüsi İriqare yazı praktikalarında ənənəvi olan "fallos simvolizmi" əvəzinə, ona qarşı qoyulan "vaginal simvolizminin" texnologiyalarını təklif edir. İriqarenin fikrincə, fallos dili kimi müəyyən edilən dil olmaq/olmamaq fəli oppozisiyaların semantik effektinə və onların sonsuz təkrarına əsaslanır, fəqət fallosa qarşı olan "vaginal simvolizm" təkrarlar deyil, mənə və sintaksis strukturlarında fərqlər yaradır. "Birin" strukturu kimi fallosun simvolik strukturuna qarşı çıxan vaginanın simvolik strukturu bir, ya iki deyil, "ikisi birində"dir - yəni, çoxluq, qeyri-mərkəzləşmə, diffuzluq, identik münasibətlər əvəzinə, təsir mexanizmləri ziddiyyətsizliyin məntiqi qanununa tabe olmayan uzunmüddətli münasibətlərin təcəssümü (məsələn, qadın heç vaxt suala birmənalı və ziddiyyətsiz cavab verə bilmir, suala sonsuz əlavələr etməyi üstün tutur, sonsuz dəqiqləşmələrdə təkrar-təkrar öz fikrinə qayıdır və s).

Eyni zamanda "qadın yazısının" feminist konsepsiyaları Derridanın yazı anlayışından fərqlənir. Əsas fərq ondadır ki, yazının feminist nəzəriyyələri nəzəri maraq və ya dil ilə işin tekstual səviyyəsi ilə məhdudlaşmır (Derridanın femi-

nina nəzəriyyəsiindən fərqli olaraq), mədəniyyətdə qadın tabeliyinin ağır təcrübəsini dildə əks etdirir. Diskursun (və mətnin) ənənəvi tiplərinin feminist dekonstruksiyası burada nəzəri deyil, praktiki məqsəd güdür: sadəcə yeni mətni/simvolik mənaların azad edilməsi deyil, qadağan olunmuş - repressiya edilmiş, ənənəvi mədəniyyətdə mənə diskurslarından kənar həyata keçirilən qadın/asimvolik təcrübənin ifadə etmək cəhdidir.

Can-Cak Russonun ardınca feminist müəlliflər dilin istifadəsini iki əsas tipə ayırırlar: rəasional dil və ifadəli dil. Dilin və yazının qadın tipləri ifadəli dil strategiyalarına aiddir, o, təsdiq edilmiş mənaların dil matrisələrindən kənara sızır. Feminist müəlliflər məhz bu ifadəli femininliyi bərpa etməyə çalışırlar. İriqare "Dil, Persefona və qurban" (1985) adlı müsahibəsində Demetrin anasının axtardığı və tapmadığı Persefonanın mifoloji obrasından istifadə edir - ona yalnız qeyb olmuş femininliyin əks-sədası səs verir. İriqare femininliyin axtarışı deyəndə, nitqə qədər olan dilin - "sözdən kənar, sözdən əlavə" danışan, artikul-yasiyalı nitqdə diqqəti cəlb etməyən hansısa utopik dilin axtarışını nəzərdə tutur.

Femininliyi harda axtarmalı? Femininlik özünü necə ifadə etməyə qadirdir?

a) Siksu sualları belə cavablandırır: femininlik - qadın bədənini və digər bədənərlə cismani münasibətlərdir. Bəs "bədən" sözü altında hansı mənə gizləni? Bəs qadın bədənini anlayışı nə deməkdir? "Bədənini yazmaq" feminist şüarının mənəsi nədir? Bu suallara cavab verən Siksu yenə də Russonun dilin iki tipi konsepsiyasına müraciət edir - rəasional dil və ifadəli dil. Yalnız dilin ikinci tipi - ifadəli, hissiyyətli dil vasitəsilə ağılla dərk edilməyən həssas, duyğusal törəmənin - "bədənini" mövcud olduğunu təyin etmək olar. Kişi həmişə öz impulslarına nəzarət edir, qadın - yox. Kişi oxucu üçün mətn - tamamlanmış anlayışlardan istifadə etmək deməkdir; qadın oxucu üçün mətn - mətn-də natamamlıq və sonsuzluq situasiyasını davam etdir-məkdir. Qadın mətnində nə əvvəl, nə son yoxdur və ola bilməz. Belə mətni özünü küləşdirmək olmur. Siksunun fikrincə, ənənəvi dil kateqoriyaları ətraf dünyanı bilavasitə qavramağa mane olur, onu apriori anlayışlar toruna bürüyür. Siksu hesab edir ki, dünyanın bu cür qavranma-sına yalnız sadələş, refleksiya ilə mürəkkəbləşdirilməmiş, hər cür dil kateqoriyalarına qədər mövcud olan qav-rayış qarşılıq verə bilər - belə qavrayış uşağa və qadına xasdır. Dünyanın qadın qavrayışında, uşaq qavrayışında olduğu kimi, kişi rəasional tərəkürünün kateqoriyaları deyil, dünya ilə ekstatik ("cismani") əlaqələri üstündür, bu əlaqələr ilk növbədə rəngdən, ətirdən, daddan ibarətdir. Başqa sözlə, qadının dünya ilə əlaqəsi - fiziki bədən ilə əşyaların fiziki dünyası ilə əlaqədir.

b) Siksu və İriqare qadın dilinin strategiyalarının təsdiqində sözlərin istifadəsi səviyyəsində dayanmırlar, qrammatikanın daha dərin qatlarına enirlər. Qadın dili ümumi qəbul edilmiş sintaksisi pozmağa meyillidir. İriqare "ikiqat sintaksis" ideyasını əsaslandırır: birincisi rəasional tərəkürünün məntiqini ifadə edir, ikincisi - tabe edilmiş qadın qey-

ri-şüuriliyini. İkinci halda dil fiqurları və ya obrazları ənənəvi məntiq ilə korrelyasiya etmir.

2. "Qadın yazısı" konsepsiyalarının tənqidi

"Qadın yazısı" konsepsiyalarının müasir tənqidi qadın subyektivliyinin izahında essensializmin ümumi tənqidi ilə əlaqəlidir - qadın subyektivlik strukturunun apriori və dəyişməz "qadın məğzinə" aid edilməsi kimi. Buna görə müasir feminist ədəbi tənqiddə qadın yazısının təhlili gender nəzəriyyəsinin anlayış alətlərindən və metodologiyasından istifadə edərək həyata keçirilir, bu nəzəriyyə müasir ədəbiyyatda gender identifikasiyaların unikal qadın "məğzi" ilə əlaqəli olmayan bütün müxtəlifliyini və mürəkkəbliyini diskursiv təsvir edir.

V. Qadın avtobioqrafiyası "qadın təcrübəsinin" xüsusi tipi kimi

Gündəliklər və memuar canrlar ilə yanaşı, avtobioqrafiya canrı "böyük ədəbiyyatın" ədəbi kanonlarında ənənəvi olaraq "qadın" yazı canrlarına aiddir. Avtobioqrafik qadın yazısının əsas məqsədi, feminist ədəbi tənqiddə görə, qadın "mən"inin özünü təqdim etməsidir. Bu mənada ənənəvi auto-bio graphu anlayışı feminist ədəbi tənqiddə auto-gyno-graphy anlayışı ilə əvəz edilir - avtobioqrafik yazıda məhz spesifik qadın subyektivliyi vurğulanır.

Feminist ədəbi tənqiddə görə, canrı kimi qadın avtobioqrafiyasının əsas parametrləri hansılardır?

a) Qadın avtobioqrafik yazısında qadının bütün həyatı tam şəkildə təsvir edilməyə layiqdir, yalnız müəyyən hissələri (mərhələləri) yox. Qadın avtobioqrafiyasında əsas mövzu ev və ailə mövzudur (məhz ailə gender identifikasiyasının formalaşmasının əsas modeli kimi qəbul edilir). Klassik qadın avtobioqrafiyalarından fərqləndir ki, bu gün həlledici məna yüklü parametr "öz bədənini və seksuallığı haqqında cəsarətlə danışmaq", özü də ikinci dərəcəli, əsas avtobioqrafik sücətə əlavə kimi deyil, onun əsası kimi.

b) Avtobioqrafik yazının formal əlaməti - birinci şəxsin adından yazıdır, qadın öz şəxsi təcrübəsindən çıxış edərək yazsa da, əslində, qrupun gender təcrübəsini ifadə edir.

c) Şüurlu və ya qeyri-şüurlu şəkildə özünün daxili aləmini rəsmi tarixə qarşı qoyur. Qadın avtobioqrafik mətnin hansı tarixi dövrə aidiyyatını müəyyən etmək olmur: ev, mətbəx, ailə məişəti, qadın və uşaq həyəcanları, xəstəliklər və s. vasitəsilə rəsmi tarixə etiraz, və ya ondan imtina qadın avtobioqrafik yazıda iradəli şəkildə edilən feminist cəst sayılır

d) Mətnin formal stukturunda hadisələrin müvəqqəti narrativ ardıcılığı əvəzinə emosional ardıcılıq istifadə olunur: "böyük tarixin" hadisələri qadının daxili "affektli əhvalatıyla" əvəz edilir. Rozi Braydottinin terminologiyasına əsasən, narrativ əlaqələrin əsas tipi kimi "və...və...və..." tipi götürülür.

Qadın avtobioqrafiyası konsepsiyasına Fukonun marginal praktikalar konsepsiyası böyük təsir göstərmişdir. Fuko mədəniyyətdə etiraf diskursunun ənənəvi daşıyıcılarından analogiya gətirir - çoxsaylı etiraf ədəbiyyatındakı (şərti olaraq, "dar ağacı nitqləri" ədəbiyyatı) cinayətkarlar ilə yalnız təqsir diskursu vasitəsilə mədəniyyətə təqdim olunan qadın subyektı arasında analogiya. Feminizm tədqiqatçıların fikrincə, mədəniyyətdə sosial marginal obyekt kimi qadına bir "üstün" yer ayrılıb - etirafedici subyektivlik. Etiraf edən qadın nə deyirsə, ona nəyi deməyə icazə verilsə, nə qadağan edilsə - bunlarla qadınlara aid sosial identifikasiyalar sırası formalaşır. Fuko xüsusi olaraq diqqəti ona cəlb edir ki, mədəniyyətdə etiraf diskursu - həmişə təqsir diskursudur, tarixdə təqsirin "ideal" fiqurunun təcəssümü isə qadındır. Həqiqətən, qadın ədəbiyyatının klassik tədqiqatçıları Eleyn Şouolter, Sandra Gilbert, Süzan Hubar sübut edirlər ki, qadın ədəbiyyatının əsas forması avtobioqrafik etiraf yazısıdır, onun əsasında fərqli canrlar qurulur: novella, povest, gündəliklər, memuarlar, poeziya.

Eleyn Şouolter mədəniyyətdə "etirafın subyektivliyi" kimi qadın fenomenini təhlil edərkən, Fukonun marginal praktikaların təhlili metodologiyasına müraciət edir; bu subyektivlik reallığın müxtəlif sferalarında qadın seksuallığı praktikasının təhlil materialı əsasında ("Seksual anarxiya: gender və mədəniyyət əsrlərin kəsişməsində", 1991), qadın divanəliyində ("Qadın divanəliyi. Qadınlar, divanəlik və ingilis mədəniyyəti", 1985) və avtobioqrafik yazılar daxil olmaqla qadın ədəbiyyatında ("Onların öz ədəbiyyatı: Brontedən Lessinqə qədər Britaniya qadın-yazarları", 1977) formalaşır. Şouolterin gəldiyi əsas nəticə mədəniyyətdə qaçılmaz gender asimmetriyası haqqında nəticədir: əgər mədəniyyətdə qadına aid edilənlər irrasional və təqsir rəmzi kimi anlaşılsa (bununla da "divanəlik" damğası yüksək həddə çatdırılır), o zaman dərrakə və rasionallıq kişilik anlayışına aid edilir. Müxtəlif tarixi dövrlərdə qadın-kəş subyektivliyi anlayışı məzmunca dəyişə bilər, mədəniyyətdə qadının-kəşinin özünü təqdim etmə siyasətlərinin gender asimmetriyası, Şouolterin fikrincə, dəyişməz qalır; hətta irrasionalizm fenomeni kişini tərəfindən təqdim olunarsa (19-20-ci əsrlərin kəsişməsində kişini etiraf prozası diskursunda günahların etirafı, patologiya, seksual pozğunluqlar və s.), rəmzi səviyyədə o, qadın kimi qəbul edilir: kişini subyektinin içində "qadın divanəliyi", yaxud "qadın hissiyyatı".

Fukonun qoyduğu metodoloji problem - etiraf diskursu kimi qadın subyektivliyinin analizi müasir feminist nəzəriyyədə konseptual gərginlik formasıdır. Bu gün etiraf diskursu kimi qadın diskursunun qiymətləndirilməsində iki əsas yanaşma var. "Bərabərlik feminizmi" nəzəriyyəçiləri mədəniyyətdə qadın subyektivliyini patriarxat mexanizmlərə müqavimətə, kişini diskursiv dəyər və normalarının bərabər öyrənilməsinə çağırırlar (etirafın qadın diskursunun qiymətləndirilməsində qeyd edilir ki, qadın təqsir diskursunu deyil, müstəqillik, özünü təsdiq və tamliq diskursunu reallaşdırır). "Fərqlilik feminizmi" nəzəriyyə

yəçiləri isə israr edirlər ki, spesifik qadın diskursu (o cümlədən, avtobioqrafiya diskursu etiraf diskursu kimi) biliklərin alternativ forması və subyektivliyin alternativ formasıdır. Onların fikrincə, etiraf edən qadın - hakimiyyət obyekti olmaqla yanaşı, həm də dil subyektidir, qadın bədən dili isə etiraf dili kimi suggestiya işarələri - iradə, arzular, müstəqil həzzəlmələr - sahəsindədir ki, bu da patriarxat mədəniyyətin normalarını məhv edir. Buna görə qadın avtobioqrafiya diskursunu qadın yazısını həmişə ikincidərəcəli hesab edən ənənəvi kişini diskursu çərçivəsində ölçmək olmaz, qadın avtobioqrafiya yazısının öz təhlil normalarını yaratmaq labüddür.

VI. Nəticə: ədəbiyyat nəzəriyyəsində feminist ədəbi tənqidin rolu

20-ci əsrin sonunda ədəbiyyat nəzəriyyəsinə və mədəniyyətə feminist ədəbi tənqidin təsir effekti həqiqətən sarsıdıcıdır: nəinki dünyanın aparıcı ədəbiyyatlarında, həm də müxtəlif ölkələrin ədəbi ənənələrində qadın yazarların xeyli sayda mətnləri aşkar edilmiş və öyrənilmişdir (o cümlədən, unudulmuş və ikincidərəcəli sayılan müəlliflərin mətnləri); qədim dövrlərdən müasir dövrə qədər klassik ədəbiyyatın kişini və qadın müəlliflərinin böyük miqdarını feminist cəhətdən təhlil edilmişdir; klassik ədəbi ənənənin xeyli yeni interpretasiyaları təklif olunmuşdur; feminist ədəbi tənqidin alətləri ilə zənginləşmiş ədəbi nəzəriyyənin yeni alətləri yaradılmışdır; ədəbi mətnlərin yeni təhlil strategiyaları yaradılmış və istifadə edilməyə başlamışdır. Demək olar ki, mümkün gender və ya feminist interpretasiyasını nəzərə almayan ədəbi və ya fəlsəfi mətnlərin oxu praktikası bu gün yoxdur. Ən əsası, yeni dərin akademik fənnin - feminist ədəbi tənqid fənninin əsası qoyulmuşdur ki, onun daxilində qadın yazısı, qadın üslubu, qadın varolu üslulu ilə bağlı mətnlər yaradılır.

Qeyd olunan kimi, essensializmin məntiqinə əks olaraq ("qadın ədəbiyyatı", "qadın oxusu", "qadın yazısı" essensialist konsepsiyalar) 20-ci əsrin sonunda feminist nəzəriyyəsi, mədəniyyətdə qeyri-mərkəzləşmiş subyektin postmodern konsepsiyaları əsasında (məsələn, ədəbiyyatda təqdim etmə kimi gender identifikasiyası) qadın subyektivliyinin qeyri-essensialist layihələrini irəli sürür. Demək olar ki, bu gün feminist ədəbi tənqid qadın müəllifliyini və qadın ədəbi yaradıcılığını nəzəriyyələşdirərək bu iki metodoloji yanaşmaların kəsişməsində dayanır. Məhz onun daxilində müasir gender diskursunda 20-ci əsrin sonu mədəniyyətində iki əsas strategiyaların - qadın subyektivliyinin interpretasiya strategiyası olan feminizm və postfeminizmin konseptual görüşü baş tutur, ədəbiyyat nəzəriyyəsində qadın subyektivliyinin nəzəri problemlərinin həlli bu strategiyaların bir-birinə mümkün qarşılıqlı təsirindən və qarşılıqlı əlaqəsindən asılıdır.

Çevirdi: Sima Ənnağı

Sevinc Pərvanə

"Çörək...iş...Qarabağ"

Qapımızın sonuncu qara toyuğunu da atam kəsmək istəyəndə nənəm ağladı. Nənəm bütün günü toyuqlarla oynayırdı. Yeznəsi təzəcə rəhmətə getmişdi. Qızının dərini unutdururdu. Əmimoğlunu çağırırdı, lazım oldu-olmadı həyətdə su quyusu qazdırırdı. Evin arxasındakı nəcislə çoxdan dolmuş tualetin də yerini dəyişdirdi. Atamın başının üstündə durub əmr-lər verdi ki, tualetin taxtaları da çürüyüb. Dədən öləli on beş il oldu, bu taxtaların da zayı çıxıb. Əmimgil daşdan, dəbə uyğun tualet tikmişdilər, köhnə taxta tualetlərini nənəmə verdilər. Atam deyinə-deyənə tualeti yenilədi nə isə ki...

O zamanlar anam yaxın Uelilabad rayonuna gedib-gəlirdi mal dalınca. Yollarda adı da çıxmışdı, canı da. Vəziyyətimiz pis idi. Atam gedib-gəlib nənəmin toyuqlarını kəsir, anamınsa 3-4 qramlıq qızıklarını alıb dəyərindən ucuza verirdi. Əvvəl-əvvəl nənəm toyuqların kəsilməyinə bir söz demirdi. Amma sonra, görün-də ki, qapıda axsaq cücə də qalmadı... başladı mübarizə aparmağa. Toyuq-cücə bərəkətdir, ayağı qapıdan üzülsə, hər şey nissə çəkiləcək deyirdi.

Səhər yeməyimizi adətən yumurtaynan ödəyirdik. Toyuqlarımız kürt düşəndə də nənəm yazıqların yatdı-ğı yeri dağıdır, gedib-gəlib başlarını soyuq suya salırdı ki, ayılsınlar. Əvvəla, toyuğun altına qoymağa yumurta nə gəzirdi. Həm də boş-boşuna kürt yatmaqda olsa, ayılıb təzədən yumurtaya düşsünlər deyər nənəm belə eləyirdi. Belə hallarda, toyuqlarımıza yazığım gəlirdi. Xoruzumuzu da, atam toyuqlara toy tutmazdan əvvəl, nənəm qurban kəsdirmişdi. Xoruzlu yumurtalar olmadığından da toyuqları kürt yatmağa qoymurdu nənəm.

Süfrəmizdə pendirin varlığından söhbət belə gedə bilməzdi. Bir dəfə atam haradansa o vaxtlar yeni-yeni tanıdığımız Sana yağı gətirdi bir qutu. Əlimin içi kimi əmin idim ki, oğurlamışdı. Səhər-axşam-günorta çörəyin üstünə Sana yaxıb yeyirdim. O qədər kökəlmişdim ki... Qonşular üzümə vurmağa başladılar. İlin-günün bu vaxtında kökəlmək nə demək idi? Çörəyi zavodda işləyən qonşumuz keçəl Şakir niyə verirdi qonşulara. Həm də ancaq səhər saat 7-yə qədər. Anam hər sabah 7-nin yarısında, çörək növbəsinə getməkdən ötrü məni yuxudan ayılırdı. Hər dəfə də cəmi üç çörək verirdi Şakir. Bütün qonşulara çatsın deyər.

Anamgil özləri ancaq pulu verəndə gedirdilər təbii ki, şəşələ-nə-şəşələ-nə. Keçəl Şakirin qapısında hər sabah boynunu burub durmaq boynumun borcu idi. Təsəllim bu idi ki, əmimqızının yaraşıqlı qayını Ramazan da mənimlə bir vaxtda çörək almağa gəlirdi. Cəmi on iki yaşımlı olduğuna görə Ramazanın sevgisi üçün heç bir şansımın olmadığını bilirdim. Amma olsun. Xəyalını qurmaq da günah deyildi ki... Evdəkilərdən eşitmişdim, Ramazan "oblavadan" gizlənir. Onu qapıdan soruşsalar, bacadan qaçır. Ramazanın yerinə gözümlə dörd olurdu ki, birdən onu tutub apararlar. Bilirdim ki, dayım da "oblanın" əlindən qaçıb Rusiyaya. Axırda Ramazan da getdi dayımın dalınca. Əlbəttə, istəyirdim Ramazan da Rusiyaya getsin, amma ölməsin.

Atam qara toyuğun başına bıçaq çəkmək istəyirdi ki... nənəm əlində çəliyi peyda oldu. Evdə bəşirməyə heç nə yox idi. Nənəm azaylandı ki, heç olmasa gündə bir yumurta götürüb nəvələrimə bəşirirəm. Üç uşağı bir yumurta doyuzdurmasa da, yenə bir şey idi də.

Ürəyimizə qüvvət verirdi. Nənəm haqlı idi. Bir dəfə balaca qardaşım acından ağlayanda nənəm dözmədi. Əlini salıb qara toyuğun arxasından hələ formalaşmamış yumurtanı çıxartdı. Arvad türkəçərə idi. Əlindən hər şey gəlirdi. Ara-sıra bizə qonum-qonşulardan qıçı-qolu sınan, doğmayan arvadlar gəlirdi. Nənəm, deyəsən, onlara şəfa verirdi ki, gəlirdilər. Bir də gördün birisi gəldi, nənəm deyirdi, bala qaç bir tikə çörək, bir dənə də xörək qaşığı gətir. Çörəyi iki bölürdü. Qaşığa sap bağlayıb dodağının altında nə isə danışdı. Əgər qaşığı hərəkətə gəlirdisə pasiyentinə deyirdi: "Hə, səni əmin Rzanın ruhu tutub. Quran istəyir." Başqa birisinin öltüsü bir qazan aş istəyirdi. Əvvəllər gələnlər pul gətirirdilər özləriylə. Vəziyyət pisləşəndən sonra gələnlər bir də gördün üç yumurta götürüb gəlib. Nənəm heç kimi naümid qoymurdu. Hamıya əlindən gələn köməyi edirdi. Elə bil Hippokrat andı içmişdi.

Qara toyuq kəsildi. Nənəm atamın üstünə cumub əlindəki çəliyi onun kürəyinə-başına vurmağa başladı. "Yekə kişisən, canın çıxsın get işlə, yük daşı, yer bellə. Arvad-uşağını saxla." Atam birdən nənəmi özündən kənara itələdi. Nənəm yıxıldı, başı boruya çırpıldı. Arvad özündən getdi. Qaçdım telefona. Əvvəl əmilərimi, sonra təcili yardımını çağırdım. Nənəm özünə gələndə qədər əmim polisə səbəbkərin atam olduğunu demişdi. Nənəmin yalandan özüm yıxılmışam sözlərinə heç kim inanmadı. Şahid kimi məndən soruşdular. Gözüm atama sataşdı, nənəmi qucaqlayıb ağladım. "Uşağdan əl çəkin, o, burda deyildi" - deyər nənəm məni elə bir intizardan qurtardı ki, ömrüm boyu unutmaram. Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin.

Atam əmilərimin qorxusundan polisə getməyi özü də istəyirdi. Bir də eşitdik ki, atamı Qarabağa göndəriblər.

Nənəm babamın şəklinin önündə diz çökür, "bəlin qırılardı ay kişi, qarnım yırtılardı ay kişi" deyər fəryad çəkirdi.

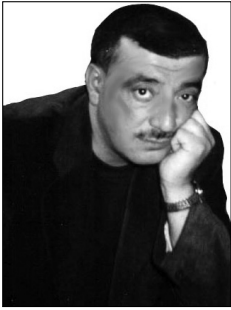
Bilmirdim atam Qarabağa getdiyi üçün yasa batım, yoxsa müəllimlərimin, yoldaşlarımla yanında öyünüm. Üç aydan sonra atam evimizə qayıtdı. Gözlərimizə inanmırdıq. Nənəm atamı duz kimi yalayır, danlayır ki, bu axmaqlığı niyə elədi. "Məni tutacaqdılar. Boynuma da çoxlu iş qoyurdular. Əksəriyyəti də eləməmişəm. Dedim könüllü gedirəm Qarabağa."

Nənəmin birdən qorxudan gözləri böyüdü. "Ay bala, birdən qaçıb eləyərsən ha. Evimi yıxarsan. Tutarlar səni."

Atam güldü. "Az, qorxmayın, silahı da təhvil verib gəlmişəm. Müharibə qurtardı. Day sülhdü". Sadəlovh nənəm "Qarabağı aldıq ay bala?" - soruşdu sevincək. "Əşi yox e... atəşkəsdə, day dava olmayacaq. Sevin-mirsən, gəlmişəm?"

Nənəmin təzədən çiçəyi çırtladı. "Yox ay bala. Niyə sevinmirəm. Allah o kişini başımızın üstündən əs-kik eləməsin. Allah mənim ömrümdən kəsib onun ömrünə calasın".

Çox çəkmədi dayım da, Ramazan da Rusiyadan qayıdıb rayona gəldilər. Ramazan əminin o biri qızı ilə nişanlandı. Elə hirsələnmişdim, müharibənin yenidən başlanmasını istəyirdim.

Zülfüqar
Rüfatəoğlu

1958-ci ildə Bakı şəhərində doğulub. 1985-1994-cü illərdə Azərbaycan qadını, Sovet kəndi, Kommunist, Xalq qəzeti və Azərbaycan qəzetlərində çalışıb. 1990-cı ildə "Qızıl qələm" mükafatı alıb. "Səhər" qəzetinin yaradıcılarından biri olub. İngilis və rus dillərində də yazır. Həmmüəllifi olduğu "Azerbaicanis" - "Azərbaycanlılar" kitabı bu il Londonda çap olunub. Şeir toplusu yoxdur. 1994-cü ildə Londonda Röyter agentliyinin kurslarında oxuduğu vaxt BBC-dən dəvət alıb və o vaxtdan İngiltərədə yaşayır.

GECƏYARI QAPILARI DÖYMƏYİN

Gecəyarı qapıları döyməyin,
Ürək var ki, tıqqıltıya dayanar...
Gecəyarı qapıları döyməyin,
Yetim var ki, möcüzəyə inanar.

Gecəyarı qapıları döyməyin,
Ata var ki, yuxu bilməz həsrəti.
Ana var ki, namaz üstə yaşayır,
Oğul var ki, başa çatıb xidməti...

Gecəyarı qapıları döyməyin,
Bir möcüzə saxlayıbsa sizi sağ -
Bu dünyadır, vallah-billah bilinməz
Qapı açıb, kim qarşıya çıxacaq?!

Gecəyarı qapıları döyməyin,
Haradasa "Ev yiyəsi!"- deyən var,
Gecəyarı evinizə tələsin,-
Bəlkə sizin qapını da döyən var.

Bu Qoşavəng, bu Amaras,
Bu da atamız Qandzasar,
Bu da onlar tikən bina,
Kilsə tikib allahsızlar...

Bu da Şuşa məzarlığı-
Heç bir yerə getməyənlər,
Yatır uçmuş məzarlarda,
Fərarilik etməyənlər.

Mən də qorxaq bir kişiyəm,
Elə ki, arvadım yatır,
İnternet dadıma çatır,
Çıxıb Şuşaya gedirəm,
Google-un xəritəsində,
Google anamı ağladır,
Mən hər gecə ağlayıram,
Düz Şuşanın ortasında...

London, 4 Avqust, 2010

ŞUŞAYA GEDİRƏM

Hər gün Şuşaya gedirəm
Google-un xəritəsində
Gözlərimlə dayanıram
Düz Şuşanın ortasında...

Ürəyimdə qorxu da yox-
Nə Haykaz var, nə də Aşot
Mən virtual qəhrəmanam-
Nə avtomat, nə pulemyot?

İMTİNA

Hərçənd dostluğundan keçə bilmirəm,
Amma bu sağlığa içə bilmirəm

"Hürriyyət" sözünü asta de, dostum!
"Hürriyyət" sözünü elə asta de,
Nə ləçək titrəsin,
Nə yarpaq əssin
Nədə ki, nəfəsin havanı kəssin!
"Hürriyyət" sevirəm deməkdi, dostum
"Sevirəm" sözünü pıçıldayrlar...

"Hürriyyət" sözünü asta de, qardaş
Sakitcə otlayır hələ ilxılar
Bəzən bir dayçanı
Hürkütmək üçün
Bütöv bir ilxını hürkütmək olar...
"Hürriyyət" dediyin siqaret deyil,-
Onu çəkə-çəkə tərgitmək olar,
"Hürriyyət" dediyin dayça deyil ki,...
"Hürriyyət" dediyin elə bir köhlən...
Elə bir köhlən ki, minəndən sonra...
Tapmazsan nə yəhər, nə də üzəngi...
"Hürriyyət" sözünü asta de, qardaş,
Sən hələ cavansan,
Nə gömüsən ki?..

TEZ AÇAN ZOĞAL ÇİÇƏYİ.....

Tez açan zoğal çiçəyi!
Baharın muştuluğusan...
Ləçəyin niyə sarıdı?

Uzaqdakı mavi dəniz!
Ovcuma götürsəm ağsan...
Hələ çox mavi sevəni
Min illər aldadacaqsan

Babamın ağca saqqalı
Qara günlərin payıdı
Qara da ağın tayıdı
Sevə bilməyəndən sonra.

Al yanaqlı, bəyaz gözəl
Gözlərin niyə qaradı?
Ya niyə bu qara üçün,-
Bütün aləm avaradı?

Tez açıban, gec bar verən,
Qış ağzında nübar verən
Kölgəlicə qaba ağac!

Yaşılın sənə qalmaz, hey!
Bu ömür mənə qalmaz, hey!
Zoğal da qırmızılandı...

Yaz açan zoğal çiçəyi!...
Tez açan zoğal çiçəyi!...
Göz açan zoğal çiçəyi....
Gözümün kökü rəngində...

MÜHACİR

Uzaq eldən gəlmişdim,
Köhnə çanta belimdə.
Öz yurdunda qadağan,
Nəğmə vardı dilimdə.

Həyat çayı o qədər
Məni gah atdı, tutdu,
O balaca nəğməmi
Yunis balığı uddu,

Onsuz da ki, bu nəğmə
Göyərəcək deyildi,
Orda istəmədilər
Burda gərək deyildi...

Ömür boyu istədim,
Bacarmadım bir kərəm,
İndi daha rahatam
Özüm də istəmirəm...

BİLSƏK...

Bilsək bizi kim satacaq,-
Gedib özümüz satırıq.
Bilsək sabah kim satacaq,-
Bəlkə bu gündən yatarıq,
Bilsək bizi kim satacaq....

Bilsək bizi kim satacaq,-
Evlənmərik ömür boyu,
Ya da, bəlkə gözləmərik
Ömür boyu oğul toyu,
Bilsək bizi kim satacaq....

Bilsək bizi kim satacaq,-
Demə dünyadan doymazdıq,
Elə bir ad deyərdilər,

Salamat güzgü qoymazdıq,
Bilsək bizi kim satacaq...

Bilsək bizi kim satacaq
Bəlkə heç nə danışmazdıq
Özgə dərdə qarışmazdıq
Təslim olub vuruşmazdıq,-
Bilsək bizi kim satacaq.....

ANAMA

Nə sabah var
Nə bugün
Yaddaşımda
Dünkü gün
Yu məni ana özün
Bütün xatirələrdən...

Əvvəlcə xatirələr
Dərdin əlacı olur
Getdikcə şirini də
Turşuyur acı olur

Doğ sən məni yenidən
İliq yay səhərində
Dünyanın ən bəxtəvər
Günahsız şəhərində...

Sən məni yenidən doğ
Ağrıları və ahsız...
Söz verirəm bu dəfə
Yaşayaram günahsız
Və olmaram Allahsız...

Nə yan, nə də ki ağla
Qapını açıq saxla -
Mən mütləq gələcəyəm
Nə dünən var, nə sabah
Mən bugün oləcəyəm...

17 May 2009, London

Nərin Kamal

İ T İ R M Ə K

("Aç, mənəm" kitabından parça)

O, 20-ci sahədə beşmərtəbəli "italyanka" binanın üçüncü mərtəbəsində yaşayırdı. Bu cür binalarda bütün mənzillərin qapıları öz mərtəbəsindəki ümumi eyvana açılır. Beş sıra binaya boyu uzanan eyvanı olduğuna görə, kənardan baxanda bina not dəftərindən bildiyimiz not sətrlərinə oxşayırdı.

Ətrafdakı çoxlu yer evlərinin arasında bu bina tək olduğundan, qərribə görünürdü.

Küləkli havalarda sahilə bənd edilmiş balıqçı qayıqları və katerlər dalğalı suda necə yırğalanırlarsa, bu balaca evlərin də sahilə ən yaxın olanları dəniz qabaranda elə yırğalanırdılar. Yazda bəzi günlər su qabanıb evləri öz içində gizlədir, an keçməmiş çəkilib gedirdi. Bu, bir göz qırpmında baş verdiyinə görə, heç kəs boğulmurdu.

Qabarma çəkildəndən sonra yer evlərinin qırlı damlarında gölməçələr, qapı-pəncərələrin taxtalarında yosunlar ilişib qalırdı. Sanki dənizlə evlərin arasında bir savaş vardı. Bu evlərdə yaşayan adamlar qapılarının sağ yuxarı küncünə mıx vurub oradan qadın corabında soğan-kartof asırdılar. Qabarmadan sonra bu soğan-kartof nöyüt dadırdı. Birdən güclü külək qalxırdı. Belə Bakı küləyində yol getmək maşınla toqquşmağa bərabərdir. O, elə möhkəm əsirdi ki, adamları sahilədən dənizə, balıqları dənizdən sahilə tullayırdı. Külək əsib-coşub yatandan, dəniz çəkildəndən sonra küçələrdə, evlərin həyətlərində balıqlar qalırdı. Yemək istəyənlər tavaya yağ atıb küçəyə çıxır, nəfsləri çəkən bir balığı sarı yol zolaqlarının, səkilərin, pilləkənin üstündən götürüb evə girirdilər.

Bu, "italyanka"-nın bir tərəfi, eyvanlı üzü idi. Bina o biri üzünə isə hər mənzilin bir pəncərəsi açılırdı və o pəncərədən baxanda buruq meşələri görünürdü. Buruqlardan başqa, orada qalxıb-enən "neft eşşəkləri" vardı.

Mən yer evində yaşayırdım. Qızım körpə idi. O qədər körpə idi ki, mən asqıranda o ağlayırdı. Yazda hava bürosu qabarma elan etdiyi günlərdə uşağımı xahiş edib, binanın yuxarı mərtəbələrində yaşayanların evlərinə qoyurdum. Körpəsi olan bütün qonşular belə eləyirdilər. Şəkildəki adamlar onda tanış olmuşdum, adı Əfqan idi. Rumiyyə adlı atası azərbaycanlı, anası rus, bir babası yəhudi, bir nənəsi erməni, ulu nənəsi gürcü olan, üzdən bütün millətlərə oxşayan qərribə bir qadınla yaşayırdı. Qadın azərbaycanca pis bilmirdi, ən çox heyrət etdiyim o idi ki, onlarla ağacın, kolun adını bilirdi: cökə, palıd, kövrək murdarça, üvəz. Rus dili isə sanki köməkçi taxta kimi bu ağacların hər birinə dirək olurdu. Uşağımı bir neçə saatlıq məmnuniyyətlə saxlayırdılar. Böyük dalğa gəlib çəkildəndən sonra çıxıb onu götürürdüm. Bir dəfə uşağı gətirməyə gedəndə gördüm ki, Rumiyyə voleybola baxır. Oturub onunla Azərbaycan-Rusiya

oyununa baxdım. Axırda Azərbaycan uddu və Rumiyyə əl çaldı: "Bizimkilər uddu", ardınca dedi: "Bizimkilər uduzdu". Rumiyyə qərribə qadın idi. Alt paltarlarını üst paltarlarının üstündən geyinirdi. Nə bişirdiyini, nə yediğini onunla salamlaşanda bilmək olurdu, dişlərini yumurdu, əlləri soğan iyi verirdi. Çox içirdi. Hamıyla dərhal səmini olurdu. Öz işini, öz həyatını atıb sənin dərdinə, işinə kömək etmək üçün elə ürəklə çalışır, o qədər vaxtını verirdi ki, sən onun bunu niyə etdiyini başa düşməyib baxa-baxa qalırdın. Heç bir söz onun xətrinə dəymirdi. Bunu çox yoxlamışdılar. Bura təzə gəlmiş vaxtlarda olmuşdu bu yoxlamalar. Ona Bakının ən ağır sözünü - "fahişə"ni demişdilər, o isə cavab vermişdi: "nu cto delat, eto cizn". Hamı ona qərribə baxıb qurtarmışdı, tanıqları üçün artıq onun qərribəliyi adlanmışdı. Hər millətdən olduğuna görə, həyatı boyu, çatdığı bu qırx yaşına qədər hamı ona o qədər təəccüblənmiş, qərribə baxmışdı ki, bu baxışlar birləşərək güc vurmuş, onu lap qərribə etmişdi.

Bir dəfə isə qapını üzümə Rumiyyə yox, Əfqan açmışdı, əynində yalnız "mayka" vardı, bədənində çoxlu xırda xallar gördüm, uşağım bir az böyük olsa, qorxardı.

Su evlərimizi basıb qayıdandan sonra həyətlərimizdə tək-cə balıq yox, cürbəcür əşyalar da qalırdı. Bir dəfə həyətin ortasında bizim üçün nərd qoyub getmişdi. Ərim nərdə görə çox sevinmişdi. Demişdi ki, elə nərd almaq istəyirdim, bu lap yerinə düşdü. Daşların çoxusu yox idi, yerlərinə qənd qoydu. Bəzən Əfqanı çağırırdı, gecəyərə qədər oynayırdılar. Söhbətlərindən belə eşitmişdim ki, Əfqan uşaq evində böyüyüb, heç vaxt ata-anası olmayıb. Dəniz onun çox qiymətli, farsca "Kəlilə və Dimnə" kitabını götürüb getmişdi, heylsilənirdi, deyirdi ki, həmin kitabı görənlər olsa, ona versin, hər halıyla qəbuludur. Bir gecə dəniz yenə qabardı. Sonra hər yeri axtardıq; su nərdi gətirdiyi kimi də götürüb getmişdi.

Orda uşaqlar bizim aldığımız oyuncaqları bəyənmirdilər. Dənizin gətirdiyi qırıq üçtəkərli velosipedlər, ayaqsız taburetələr, yazmayan qələmlər daha maraqlıydı. Üzbəüz sahiləki - Zığdakı uşaqların itirdiklərini bu biri sahiləki uşaqlar tapırdılar. Hətta o biri sahilədən qohumların zəng edirdilər ki, qırmızı ləyənimiz, paltarqarışdıranımız itib, sizə gəlib çıxsaxəbər eləyin.

Ancaq dəniz karqo firması deyildi ki. Kimin nəyi itirib nəyi tapmalı olduğuna özü qərar verirdi.

Bir gün uşağı qoymaq üçün qapılarının zəngini basanda başqa ailə açdı. Artıq orda başqaları yaşayırdı. Təzə qonşunun dörd uşağı vardı. Artıq qızımı onlara qoymağa başlamışdım. Əfqanla Rumiyyəni isə tədricən unutdum. Onları da sanki qabarma aparmışdı.

Yaz bitəndə dəniz də yatırdı. İl boyu qabarma haqda belə-belə xatirələr danışılırdı. Yeni yaz gələndə qədər.

Güler Miryehya

HEKAYƏLƏR

AIDA

Qaranlıq idi, çox qaranlıq. Əllərini irəli uzadıb, irəliləyirdi. Əlləri ilə daim nəşə axtarsa da hələlik boşluqdan başqa heç nəyə rast gəlməmişdi. İrəli, irəli, irəli. Budur, işıq ucu görünür uzaqdan. Işığa doğru getmək lazımdır, mütləq. Sürət çox böyük idi, gərilməmişdi. Işığa çatdı. Əllərini işıq gələn dəşiyin kənarlarına toxundurub, özünü çölə tulladı. Gün işığı gözlərini ağrıtdı. Sakitlik idi, bir də külək əsirdi. Uzun müddət içəridə qalmış bədəninin hər əzası havanın soyuqluğunu hiss edirdi, üşüyürdü. Həm də axı çıpaq idi. Skamyada oturdu. Üzünü əlləri ilə bağlayıb, için - için ağladı. Hara düşmüşdü, adı nə idi, heç nə bilmirdi. Heç kim yox idi yanında. Bir də bu axmaq yer. Hər yer bomboz torpaq idi, bir də arxasında üstü yazılarla dolu divar. Tak - tak - tak. Diksindi. Ən birinci bir cüt ayaqqabı gördü. Bir cüt qara, parıldayan ayaqqabı. Sonra qara şalvarlı, qara köynəkli bədən və onun siması. Rəngi solğun, bir az da şəffaf, ağ üz dərisi var idi. Qara gözləri parıldayırdı. Saçları alına dağılmışdı.

- Sən kimsən?, deyə soruşdu.

Heç nə gəlmədi ağlına. Xatırlaya bilmirdi kim olduğunu. Mat - məttəl ətrafına göz gəzdirdi. Bir ad deməliydi axı. Sağ tərəfdə daş divara elan yapışdırılmışdı. İlk adı oxudu.

- Aida

- Bəs niyə çıpaqsan?

- Bilmirəm. Üşüyürəm.

Adam başını buladı və getdi. Bəsdir, deyə düşündü. Burada oturub, daim gözləyəsi deyildi. Ayağa qalxdı və irəlilədi. Bilmirdi hara gedir, amma harasa getməli idi. Acıyırdı, su istəyirdi.

Aida uzun yola çıxdı. Sonda çoxlu adamlarla rastlaşdı. Hamı dayanıb, ona baxırdı. Hamısının əynində geyim var idi, bircə Aida çıpaq idi. İnsanlar dayanır, bir az baxır, sonra baş bulayıb gedirdilər. Aida yemək istədi, verən olmadı. Su istədi, verən olmadı. Sonra baxışlarını aşağı dikib, rast gəldiyi ilk evin qapısını döydü, açmadılar. Sonra növbəti evlər, sonra yenə də qapı çırpıntısı. Sonra Aida uçub, kimsəsiz evə sahibləndi. Küçədə diləndiklərini içkiyə, siqaretə verdi. Dayanmadan içdi, içdi. Beləcə illər keçdi. Aida qocalmışdı. Yaşı az idi, amma bədəni sözünə baxmırdı, çoxdan ona xidmət etmirdi. Bir gün qapı döyüldü. Aida yorğanı başına çəkdi. Onsuz da onun yanına heç kim gəlməzdi. Amma addım səsləri onun otağının kənarına yaxınlaşanda o təəcüblə başını qaldırdı. O idi. Solğun sifətli, saçları alına dağılmışdı. Adam Aidaya baxdı - baxdı. Soruşdu:

- Kimsən?

- Aida

- Bəs niyə qocasan?

- Bilmirəm. Əzab çəkirəm.

Kişi başını buladı və getdi. Sonra Aida o evdə qala bilmədi. Bütün paltarlarını soyundu. Çıxdı

küçəyə. Bütün insanlar gülürdülər yaşlı, çıpaq qadına. Amma o dayanmadı. Üz qoydu uzaqlara. Getdi - getdi, ən nəhayət sıldırım qayalıqda dayandı. Aşağıda dəniz çırpınırdı. Dayandı və əllərini yana açdı. Günəş qüruba hazırlaşdı. Qıpqırmızı səma onun dərisində əks olunurdu. Aşağıdan səslər gəlirdi:

- Bir bax, intihar edəcək.

- Əllərini mənə ver ey qadın.

- Yəni heç kim tapılmayacaq, onu xilas etməyə? Elə bu vaxt Aida o adamı üçüncü dəfə gördü.

Arxasında dayanmışdı.

- Kimsən?

- Aida

- Bəs burada neynirsən?

- Qayıdıram.

Adam əllərini uzatdı Aidanın saçlarına. Qadın gözlərini yumdu.

KAMİKADZE SEVGİLİM

Dedilər səni şəhərin mərkəzi meydanında görtüblər. Gözlərin narahat imiş, üşüyən əllərini tez-tez köynəyinin qolunu bir - birinə keçirməklə isidirmişsən. Bir zamanlar məndən öyrənmişdin bunu. Dedilər saçların gözlərinin üstünə dağılıbmış, tez-tez oxşamağı, qarışdırmağı sevdiyin saçların. Dedilər var gəl edirmişsən, balaca otağımızda əsəbiləşəndə etdiyin kimi. Sonra o balaca otağımızda televizorda gördüm səni, daha doğrusu parçalarını. Küçədə gəlib keçəni qoyduqları kamera çəkmişdi. Şit-şit zarafatlar edib, əl etdiyimiz kamera. Bir anlığa, sadəcə bir anlığa baxmışdın o kameraya. Mənə baxmışdın, bilirdim. Gözlərinlə sakitləşdirirdin. Və o müdhiş gurultu. Partlatmışdın özünü recimə üsyan edərək. Heç kim ziyan çəkməmişdi, haqqında pis danışdılar amma bilirdim ki istəməzsən kimsə ölsün, yaralansın. Etiraz etmişdin sadəcə özünü partlatmışdın. Dedilər ki, guya onlar bilirmişlər, guya ona görə insanları uzaqlaşdırılmışlar. Şəhər yeddiddə insanımı vardı o meydanda?! Bilməzdilər onlar. Onların nə xəbəri vardı bizim kasıb odamızdan. İzləyirdilərsə görtürlərdimi açıqdan ağladığımı? Görtürlərimi evimizin soyuqluğundan bir-birimizin əllərini isitdiyimizi? Görmürdülər. Sənin o balaca, sökükcük hamamda partlayıcı hazırladığını hardan görsünlər zavallılar? Onlar gördülməni mənə son məktub yazdığını, çoxdandır qıymayıb ala bilmədiyini bir qutu siqareti yavaş-yavaş boşaltdığını? Partlayıcı köynəyinin altından bağladığını haradan gördülər? Ağlamadım, ürəyim sancdı möhkəm. Dözdüm, planladım hər şeyi. İndi yenə o balaca hamamda sənin kağızlarını eşələyirəm. Nə var ki partlayıcı hazırlamağa, bir ürəyi özünü partladacaq qədər əzabla doldurandan sonra. Bağladım köynəyimin altına. Bəs indi necə? İndi də görtürlərimi mənə? Görməyiblər. Mərkəzi meydanda adam çoxdu. Yalançılar, şərfəslilər, görsələr uzaqlaşdırardılar insanları. Sən

insan idin öləndə, mən qalmışdım geridə, acıdın öldürmədin kimsəni. Mən insan deyiləm, geridə heç nəyim qalmayıb, heç nəyə inancım yoxdu. Mən öldürəcəm, sağ qalsaydım qanlarını içərdim. Mən insanlıqdan könüllü imtina etdim, hər hansı ölkədən vətəndaş imtina edən kimi. Bizi yan-yanə göstərəcəklər sabah televizorlarda, Bonni və Klayd kimi. Cinayətkar deyəcəklər cinayətkarlar bizə. Son dəfə baxıram küçə kamerasına, küçə fahişəsinə, küçə süpürgəsinə... Son dəfə və nifrətlə.

İLK CİNAYƏT

İnsanın həyatında hadisələr çox olur. Komada olan və ya kliniki ölüm keçirən insanlar danışarlar həmişə, "gözlərimin önündən həyatım kino lenti kimi keçdi" deyər. Bax hadisələr məhz elə xırda kino lentləri kimi baş verir. Bir-birinə birləşir və sonda ömür, ya nə bilim həyat adlanan nəsnəni yaradırlar. Amma onların arasında bir hadisə, məhz bir hadisə olur ki, həyatının həmin kino lentində əsas suetlərdən olur. Çünki həmin o bircə lent, bircə suet o qədər çox şeyi dəyişə bilər ki, istədin istəmədin bütün ömürünü həmin o bir, balaca suetin təsirilə yaşaya bilərsən. Ana xətt o suetdən ibarət olur və bütün digər suetlər o xəttin üzərində qurulur. Fəlsəfə açmayacam, mənim də həyatımda o ana xətt baş verdi. Çox uzun illər mən o ana xəttin təsirilə yaşadım. Həmin hadisə həyatımı dəyişdi deyər bilmərəm, o mənim həyatımı məhv etdi. O zaman mənim 12 yaşım olardı.

Mən onun arxasında dayanmışdım. Gülümsəyirdim, amma bu sevinc və ya xoş gülüş deyildi, dodaqlarım əsəbi şəkildə səyriyirdi, əllərim əsirdi. O isə ağlayırdı, ağlamaqdan çox ulayırdı, yadımdadır ki, onun səsi məni qıcıqlandırır. Əllərində atasının köhnə ülgücü var idi, ucundan qan damırdı. Tərdən islanan köynəyi kürəyinə yapışmışdı. Bizdən bir az kənarda yaşayan Davud həkimin mənimlə yaşıd qızı Leyla idi. Sovet hökuməti təzə dağılmışdı və mənim ailəm Qobustanda yaşayırdı. İndi tanınmaz hala gələn, az qala hər məhəlləsində kanalisasiya problemi olan bu balaca qəsəbə onda sakit idi, səliqəli idi. Davud həkim də qəsəbədə ən yaxşı həkim sayılırdı. İki mərtəbə evləri var idi. Mən həkimin qızı Leyla ilə dostluq edirdim, çox vaxt birlikdə oynayırdıq. Xoşlamırdım oğlanlarla oynamağı, ailəm çox vaxt buna görə danlayardı, atam isə uzun-uzun məsləhət verərdi ki, yekə oğlansan artıq, qızlarla oynamaq vaxtın deyil. Amma Leylanı çox sevirdim. Qəsəbənin bir az kənarında qapalı məhəllə var idi. "Qaçqın məhəlləsi" deyirdik ora- Qarabağdan qaçqın düşən ailələr yaşayırdılar. Çirkli, geniş həyat və uzun, iki mərtəbə binadan ibarət idi bu məhəllə. Bizə icazə vermirdilər orada oynamağa. Amma hər ikimiz gözdən oğurlanıb, məhəllədəki uşaqlarla oynamağı xoşlayırdıq. Bəzən başımız oyuna qarışdığı belə zamanlarda anam əlində çubuqla gəlib, qulağımdan tutub evə aparırdı. Həmin qaçqın məhəlləsində bir qız var idi, Arzu idi adı. Ailədə üç uşaq idilər üçü də qız idi. Validənləri indi başa düşdüyüm, xəstə təfəkkürlə oğlan uşağı istədiklərindən Arzunu oğlan kimi böyütdürdülər. Qısa saçları, oğlan geyimi və hərəkətləri onu elə formalaşdırırmışdı ki, mən az qala ondan məni döyər deyər qorxurdum. Həmin hadisəni də bax onun təklifi ilə törətdik.

Səhər yenə də gözdən oğurlanıb, qaçqın məhəlləsində oynayılanda Arzu dedi ki, iki gündür onların həyatına hamilə pişik gəlir. Mən heyrlənmişdim ki, pişiklər necə hamilə qalır, Arzu isə geniş- geniş hər şeyi izah edəndən sonra təklif etdi ki,

pişiyin balalarını "doğmasına" kömək edək. Leyla dedi ki, atasının iti ülgücü var, bir dəfə o xəstələrdən birini müalicə edəndə görüb ki, atası ondan necə istifadə edir. Biz onu təhrik etdik ki ülgücü gətirsin. Leyla qaça-qaça evlərinə gedib, atasının stolundan oğurladığı ülgücü gətirdi. Leyla gələnə qədər Arzu artıq pişiyi tutmuşdu. Leyla əlində ülgüc gəlib çatanda Arzu hələ uzaqdan ona bağırdı ki, tez olsun. Leylanın üzündə böyük tərəddüd vardı. Amma Arzunun güclü, kişi səslə bağırılardan sonra o ülgücü mənə uzatdı. Mən isə sadəcə baxmaq istədiyimi deyib, Arzuya ötürdüm. İki dəqiqə sonra üçümüz də dayanıb, can verən pişiyə baxırdıq. Pişiyin cırılmış qarnı yanında, qan içində balaca, sürüşkən dərilə, çəhrayı rəngli ət parçaları çırpınırdı. Leyla dayanmadan ulayırdı, mən əsəbi idim. Arzu isə sakit-sakit olanları izləyib, bizə tapşırırdı ki, bu barədə heç kimə danışmayaq. Uşaq idik, bilirdik ki, nəşə çox böyük və dəhşətli iş tutmuşuq, bu barədə susmaq lazımdır. Sonra Arzu ilə köməkləşib, artıq ölmüş pişiyi və onun tərپənməyən balalarını həyatın arxasında basdırdıq. Leyla dayanmadan ağlayırdı deyər biz onu özümüzə qoşmadıq. Sonra isə lal, sakit dayanıb, hərəməz öz evimizə aralandıq.

Həmin hadisənin səhəri Leylagil qəsəbədən şəhərə köçdülər. Davud həkim üçün şəhərdə yaxşı iş demişdilər. Onlar köçəndə mən evyanda dayanmışdım. Leyla bərk-bərk atasının əlindən yapışmışdı. O, bir anlıq geri boylandı, bizim evyana baxdı və tez də üzünü çevirdi. Bilmədim məni gördü yoxsa yox. Arzu ilə daha dostluq etmədim. Biz özümüz də iki ay sonra şəhərə köçdük.

Mən əvvəldə də yazmışdım, həmin hadisə mənim həyatımın film lentində əsas suet xətti oldu. Mən heç vaxt unuda bilmədim, o ilk cinayəti. Hamilə qadınlara və pişiklərə nifrət edirdim. Hamilə qadın görəndə həmin hadisəni xatırlayırdım. Çox sonralar bir dəfə Leyla ilə qarşılaşdım. Ayaqüstü salamlaşdıq, ikimiz də başımızı aşağı salıb dayandıq. O vaxtdan 20 il keçmişdi. Leyla gözəl qadın olmuşdu. Biz susduq və sonra o dedi ki, evə getməlidir. Mən özüm də xilas olmaq istəyirdim bu görüşdən, tez sağollaşdım və sevindim ki, o hadisəni xatırlamırdı. Amma o iki addım atıb, geri döndü. Tələsə-tələsə dedi:

- Bilirsən mən o vaxt etdiyimizi heç vaxt yaddan çıxarmadım. Lənətə düşdük biz. Mənim uşağım olmur. Hamilə qala bilmirəm, nifrət edirəm hamilə qadınlara. Məni lənətə saldız siz. Sizi heç vaxt bağışlamayacam. Elə bunları demək istədim. Ürəyinə pis heç nə gətirmə, olan oldu keçən getdi, amma xahiş edirəm bir də məni görsən uzaq keç. Elə bil ki, tanımamısan.

Mən dilxor oldum, cavab vermədim, üzümü çevirib getdim. Yadımda qalan bircə o oldu ki, Leyla daha əvvəlki kimi ucadan, ulaya-ulaya ağlamırdı. O səssiz ağlayırdı.

Mən də evləndim. Həm də iki dəfə. Hər iki arvadım əsla uşaq istəmədiyimdən məndən ayrıldı. Onlar anlamadılar, başa düşmədilər ki, o hadisəni mən də lənət kimi qəbul edirdim. Nə vaxtsa uşağım olsa onların da bu lənətə düşəcəyindən qorxurdum. Hər iki arvadımla evli olduğum zamanlarda çox gecələr qan tər içində yuxudan oyanmışdım. Yuxuda həmişə eyni şeyi görərdim. Həyat yoldaşımın kəsilməmiş qarnı və elə həmin həyatda, həmin torpağın üstündə körpəmin titrəməsinə. Mən Arzu haqqında da eşitdim. Arzu oğlan kimi böyüyəndən sonra həmin xəstə təfəkkürlü ailəsi onu ərə veribmiş. Arzu dözməyib qadın olmağa elə toyundan bir ay keçmiş özünü asıb, intihar edib. Biz, üç cinayətkar haqqında heç yerdə heç nə yazmadılar. Bizim cinayətimizdən heç kim xəbər tutmadı. Amma biz cinayətkar idik. Əsl cinayətkar. Cinayətin böyük-küçü olmur.

rəssam: Babi

Rasim Qaraca

AZƏRBAYCANLI PERKİNSİN AXTARIŞINDA

Ədəbi prosesi izləyənlər üçün "Ən Yeni Ədəbiyyat" seriyası və eyni adlı saytın meydana gəlməsi, habelə "Abzas.net" saytının yaranması və "Adyazar" saytının bağlanması səbəbləri ilə bağlı çoxlu sual işarəsi yaranıb. AYO-çular MKM-də iştirak etməyəcəklərini bəyan ediblər, bunun ardınca Azad Yazarlardan bir neçəsi ümumiyyətlə "Ən yeni ədəbiyyat" layihəsinin iflas etdiyi haqqında bəyanatla mətbuatda çıxış edib. Abzas.net və Facebook şəbəkəsində ard-arda mənim, Həmid Herişinin, adı çəkilməsə də Seymur Baycanın, təşkilat olaraq AYO-nun ünvanına ittihamlar səslənib, Şahbaz Xuduoglu Ən yeni ədəbiyyat "brendinin" ona məxsus olması haqqında mətbuata açıqlama verib, rəsmi orqanlara şikayət məktubları da ünvanlayıb. Dolayısıyla, ortalıq eyüce qarışıb. Bütün bunlara aydınlıq gətirmək və soru işarətlərinin yerinə nöqtə, nida və bəzi yerlərdə isə üç nöqtə qoymaq məqsədilə aşağıdakı yazını yazmağa ehtiyac yarandı, bu məsələlərlə bağlı genəl düşüncələrimi maraqlananların diqqətinə çatdırıram:

Reytingin qurbanları

“Abzas.net” saytının rəhbəri Qan Turalı Azadlıq radiosuna müsahibəsində “Biz adyazar-ın iki aya yığdığı oxucunu iki günə yığdıq” deyirdi. “Media profili, içində ədəbiyyat da olan, yazmaq istəyən hər kəsə qapı açacaq supermarket tipli internet curnalı prosesi” olaraq Abzas.net-i yaratmışdılar. Bu bəyanatdakı “suprmarket tipli “ ifadəsi istər-istəməz diqqəti cəlb edir. Məsələn, Adyazar haqqında bu sözü demək olmazdı. Adyazar daha çox AYO-nun xəbər saytı kimi nəzərdə tutulmuşdu, lap əvvəldən reyting arxasınca qaçmaq kimi bir vəzifəmiz olmamışdı, saytın redaktorları qarşısında da belə bir tələb qoyulmamışdı. Reyting dərdində olmaq dolayısıyla şou elementlərinə qapı açmaq deməkdir. Abzasçılar bunu gizlətmirlər, xarakter etibarilə fərqli bir yola qədəm basırlar, üstəlik dostluq münasibətlərini də şou vasitəsinə çevirməkdən çəkinmirlər, çünki bunun özü də reyting qazanmaq vasitəsidir.

“Reytingin qurbanları” - bu adda Həmid Herişinin bir yazısı dərc olunmuşdu Kultaz.com-da (<http://kultaz.com/2010/06/25/hemid-herisci-reytingin-qurbanlari/>), “Abzas”çılara bu yazını bir daha oxumağı məsləhət görürəm. Burada Azərbaycan televiziyasının, mən əlavə edərdim, Azərbaycan mediasının necə reyting qurbanına çevrildiyi yazıçı qələmiylə çox gözəl təsvir olunub.

Köşə yazarlarının mübarizəsi

Hər kəsə məlumdur, bu gün Azərbaycan yazıçılığı pul gətirməyən bir peşədir. Hətta kitabları yaxşı satılan yazıçılar da bu işdən pul qazanırlar. Dolayısıyla ədəbiyyat saytı işlətmək və ya ədəbiyyat curnalı buraxmaq da gəlirli bir sahə deyil, hətta AYO kimi bir yazıçı təşkilatında birləşmək də gənc yazıçılara çox da rifahlı bir gələcək vəd etmir. Bizim ölkədə yazıçının yolu iztirablı, məhrumiyyətlərlə dolu bir yoldur. Bu üzdən curnalistika sahəsi yazıçılıq iddiasıyla ortalığa atılanları birər-birər öz kamına çəkir, udur, öz içərisində əridir. (Təsadüfi deyil, yazıçıların maddi cəhətdən təmin olunduğu Sovet quruluşu dağılan kimi yazıçılıq işi dərhal iflasa uğramışdı, pul həvəsinə ədəbiyyata gələnlər dərhal yoxa çıxmışdılar. Bu peşəyə könlünün səsiylə, ilahi çağırışla qoşulanlar sona qədər duruş gətirdilər və gətirməkdədirlər.) Curnalistika yazıçılığa yaxın bir sahə olduğuna görə, sirr deyil, publisistika ilə və ya köşə yazarlığı ilə məşğul olanlara yazıçı kimi görünmək imkanı verir. Curnalistika çox zaman yazıçının özünü aldatmaqda olduğu bir sahədir, - “hələ bir az da curnalistikaya davam edim, ədəbiyyatla sonra məşğul olaram”. Bir çox hallarda curnalistika ədəbiyyatdakı uğursuzluğu

gizlətmə vasitəsidir. Digər tərəfdən curnalistikada az da olsa pul vardır və burada karyera imkanları daha genişdir.

Köşə yazarlığı isə bizim curnalistika üçün yeni hadisədir. Artıq hər bir qəzetin, və ya internet portalının, dünya modelinə uyğun öz köşə yazarları qrupu vardır, respublika səviyyəsində “ən yaxşı köşə yazarı” adı uğrunda onlarla, bəlkə də yüzlərlə qələm sahibi, əsasən gənc curnalistlər elan olunmamış bir yarışmaya qoşulublar. “Köşə yazarı” söz birləşməsində “yazar” kəlməsinin də olması yazıçılara (yazıçılıq iddisasında olanlara) ikibaşlı oynamaq fürsəti verir, yeri gələndə özlərinə cəsarətlə “yazar” deyə bilirlər. Bir “köşə”nin qiyməti isə Azərbaycan şərtlərinə görə artıq standartlaşıb, 10 manatdan artıq deyil. Bu orta-statistik rəqəmdir. Lakin yerinə və adamına (yazarına) görə qonorar miqdarı artıq da ola bilər. Məsələn, “köşə” bazarında liderliyi çoxdan ələ keçirmiş Zamin Hacı, deyilənlərə görə, bir “köşə”yə görə ən yüksək qonorarı alır, ona bənzəmək istəyən və “Zamin yolu”nu getməkdən ötrü dəridən-qabıqdan çıxanlar çoxdur. Radikal yazılar yazıb öz imzasının reytingini qaldıranlar, reyting qazanmaqdan ötrü lap elə həqiqəti yazanlar(!), canını oda atanlar, hakimiyyətlə dirəşənlər Azərbaycan curnalistikasında hamıya tanış olan mənzərələrdir. Hacı Zamin kimi namuslu curnalistləri istisna edirəm. Curnalistikada reyting qazanmaq bir çox cəhətdən verimlidir. Əvvəla, yaxşı, radikal yazılar yazsa bilirsənsə, artıq imzanı da ictimaiyyətə tanıtdıra bilmisənsə, çeşidli mətbuat orqanlarında sənə təkliflər gələ bilər - “gəl bizdə yaz, sənə filan qədər veririk”. Bu filan qədər 10 manat da olsa, əgər 2-3 yerdə yazırsansa və hər gün yazırsansa, artıq ayın sonuna qədər 300-400 manat qazanacağına ümid edə bilərsiniz. Bu son dərəcə əzablı bir işdir, yazarı (köşə yazarını) tükədir, xaltura elementləri çoxalır, nəticədə yazarın sözünün çəkisini azaldır. Daha ağıllı köşə yazarları az yazmaq, ancaq “saz yazmaq” lazım olduğunu başa düşürlər. İmzanın çəkisini gözləməlisən, o zaman sənə daha yaxşı təkliflər gələ bilər. Məsələn, bir ehtimal var, yuxarı dairələrdən kimsə sənə elçi döndərər, “filan şeyi yazma” deyər, bir illik qonorarını da elə bəri başdan ödəyər. Mopassan deyib, curnalistika ilə fahişəlik arasında çox az məsafə var. Buna görə də reyting dalınca qaçan curnalistlər və ya mətbuat orqanları hər zaman məndə şübhə doğurublar. Reyting hər zaman və hər yerdə pul deməkdir, “yaxşı pula getmək” deməkdir.

Mənasız güneylilər

Yeni yaranmış, supermarket tipli internet qəzeti olmağa iddialı Abzas.net güneyli yazarların Adyazar-da yayınlanmasına qarşıdır. Mən bu məsələnin ictimai müzakirəyə çıxarılmasını çoxdan arzu edirdim, belə

bir mövzunun önünü açdığına görə Abzas-ın cəsarətini alqışlayıram. Bizim Bakıda yayınlanan ədəbiyyat curnallarında və elektron portallarda Güney Azərbaycandan olan yazarları əsərləri yayınlanmalıdır? Bu suala nüfuz sahibi ziyalılardan baxışını öyrənmək istəyirdim. Məsələn Abzas.net Prustun aktuallığı olmayan suallarına cavablardansa Güneylilərə münasibət məsələsini gündəmə gətirsə daha çox reyting qazanar (mədəm bu qədər reyting həvəsindədirlər). Lakin, mənim düşüncəmə görə, reyting qazanmaq Güney məsələsindən daha önəmli məsələ deyil. Nə üçün biz güneyliləri çap etməməliyik? Abzas bunun izahını versin! Bir zamanlar “yalnız insan” olan bu gəncləri Alatoran-da çap edən, kiçik bir istedad qığılcımı gördüyümə görə daim körlükəyən, adlarını hallandıran (belə bir qələti eləyən) mən olmuşam. İndi biz güneyliləri dərc etməməliyik. Doğrusu mən bu iradla artıq uzun zamanlar qarşılaşıram. “Alatoran”da, “Adyazar”da və başqa hardasa güneyliləri dərc etdiyimə görə uzaq və yaxın çevrələrin ısrarlı qmağıyla üz-üzəyəm. Biriləri məni başa salsın, nə üçün mən güney ədəbiyyatını dərc etməməliyəm və nə üçün ədəbi istedadı sıfırlarda seyr edən Qan Turalını və Elmin Həsənlini “Alatoran”ın az qala hər sayında dərc etməliyəm?

Şahbazla yeni abzasdan

Kəçən əsrin əvvəllərində amerikalı nəşir Maksuell Perkins (1884-1947) istedadlı yazıçıları kəşf edib Amerika ədəbiyyatına bağışlayırdı. Əsərlərini oxuyur, redaktə edir, pul verib həvəsləndirir, dolayısıyla, böyük Amerika ədəbiyyatını yaradırdı. Bu gün Amerika nəsrinin nəhəngləri; Ernest Heminguey, F.Skott Fiscerald, Tomas Vulf kimi görkəmli simalar sözün əsl mənasında Perkinsin sayəsində “yazıçı” olub ad qazanmışdılar. Perkins sadəcə olaraq başqa nəşirlərin etmədiyini edirdi - gənc müəllifləri tapıb əsərlərini dərc edir, onları yazmağa həvəsləndirir, qonorar verirdi. Bir insan nə edə bilərdisə Perkins onu da etmişdi. Nəticədə çağdaş Amerika ədəbiyyatı meydana gəlmişdi.

Azərbaycanın Perkinsi yetişdirilməli idi. Yeni imzaların tapılması missiyasını Alatoran yerinə yetirirdi. Lakin təşkilat olaraq AYO-nun və ya Alatoran jurnalının texniki imkanları geniş layihələri həyata keçirməyə imkan vermir. Kommersiya maraqları olan bir mətbəyə ehtiyac var. Bir ayağı demokratik düşərgədə olan Şahbaz Xuduoglu və onun “Qanun” nəşrlər evi bu iş üçün ölkə çapında ən uyğun namizəddir. Ona bu ideyaların başa salınmasına tam bir il vaxt sərf olunur. AYO-çuların Şahbazla mütəmadi görüşlərinin, yeyib-icmə məclislərinin alt qatında yalnız bir ideya var idi: Azərbaycanlı Maksvel Perkinsi yetişdirmək. Bilavasitə mənim təşkilatçılıqla Şahbaz Frankfurt Kitab sərgisinə göndərilib, iki dəfə Tiflisdə keçirilən nəşirlərin beynəlxalq seminarına qatılıb. Yeni nəsil yazarların seriya kitablarının nəşr olunmasını,

uşaq kitablarının nəşri və "ilk kitab" seriyasının başlanması ideyası ətrafında onunla uzun-uzadı söhbətlər aparılıb. Bu layihələr həyata keçirilərsə Şahbaz Xuduoğlu üçün əsas məsələ olan kommersiya maraqlarının zərər görməyəcəyi izah edilib. Bunlar ümumi işin naminə edilib. Şahbaz cəsarətli insandır, daxilində genetik cəsarət hissi var. Lakin onun daxilindəki bu cəsarət motorunu kənardan kimsə işə salmalıdır.

Bir az əvvəl "ümumi işin naminə" ifadəsini işlətdim - bu ifadə üzərində bir az dayanmaq istəyirəm. Görülən işlərdə şəxsi çıxarlar və toplumsal maraqların balansı hər zaman diqqət veriləsi bir məqamdır. Qaracanın, Qanturalının, Qaraqanın, Qaraqaplanın şəxsi çıxarları ola bilər və bu təbiidir. Məsələn, Qanturalı ictimai maraqların olmasını nəzəri cəhətdən dərk edən bir gənkdir, AYO qrupuna parçalayıcı təsir göstərən indiki fəaliyyətini onun sonradan dərk edəcəyi bir səhv olduğunu düşünürəm. Lakin Şahbaz haqqında "ictimai maraqları olan bir insan" ifadəsini işlətmək çətindir. Xuduoğlu üçün yalnız özünün şəxsi maraqları var və maddi çıxarlar onun üçün hər hansı bir ideyadan birmənalı olaraq üstündür. Fəqət bunda da qəbahətli bir şey görmürəm. Bir insan özü üçün belə bir həyat tərzini seçə bilər və kimsənin bunu sorğulamağa haqqı yoxdur. Lakin, məsələ burasındadır ki, Şahbaz özünü demokratik hədəfləri olan liberal düşüncəli bir insan kimi göstərməyə çalışır, ictimai maraqları varmı kimi bir hava atmaq fürsətini əldən qaçırtmır. İlk kitabını çap etdirmək istəyən çox sayda gənc yazar hələlik buna inanır. Olmadığı kimi görünmək Şahbazın

zəif damarıdır. AYO-çular onun bu zəifliyindən ümumi ədəbiyyat işi naminə istifadə ediblər demək istəməzdim, - hər hansı bir məsələyə idealistcə yanaşdığımız zaman ard niyyətlərdən söhbət gedə bilməz, - buna xoş məramlı bir istifadə də deyə bilərik, çünki nəticə olaraq, ədəbiyyat işi, yazıçılıq işi qazanıb, kitab məsələsi nisbətən aktuallaşıb. Eyni zamanda Şahbazın ticari maraqları da bu hadisədən qətiyyənlə zərər görməyib (Satış dərəcəsi ən aşağılarda olan mənim "Əyri Evin Qadını" adlı kitabım belə ona qazanc gətirib), AYO ilə təmaslar nəticəsində Şahbaz mətbəəçilikdən nəşirliyə yüksəlib, çap etdiyi kitabların qapaq dizaynından tutmuş kağız kalitəsinə qədər bir yenilənmə süzgəcindən keçib. AYO-nun yeni estetika şüarından ona da pay düşüb. Nəticədə ədəbi proses qazanıb, Şahbaz Xuduoğlu geriye dönüşü olmayan bir sürəcə cəlb olunub. Artıq, zərər də olsa, Azərbaycanın öz Maksvel Perkinsi var. Lakin burada bir lakin var. Kənar təsirlə bu yola gəlib çatması, intellekt səviyyəsi aşağı olan (buna görə hər zaman yanında bir professor gəzdirən) bu insanın heysiyyətinə toxunur, şüurlaltı olaraq AYO-çulara düşmən kəsilir, hətta AYO-nu parçalamaq cəhdlərində bulunur, iştahası dış altındadır, öz əlində kitablarını nəşr etməklə AYO-nu artıq özündən asılı vəziyyətə salıb və şahmat taxtasında olduğu kimi, onu bir fiqur kimi istədiyi yerə qoya bilər, hətta qurban da verə bilər. MKM məsələsində bu açıq şəkildə özünü göstərdi. İdarəolunmaz AYO qrupunu parçalamaq, işə bax, Şahbaz Xuduoğlunun (Azərbaycanlı Maksvel Perkinsin) növbəti planıdır. Reyting peşində ləhləyən, bir qonorrə hər şeyi satmağa hazır olan iradəcə zəif AYO-çu gənclər Şahbaz Xuduoğlunun dəstəyi ilə abzas.net saytını yaradırlar, AYO-nun adyazar.az saytı bağlanmaq məcburiyyətində qalır. "Ən yeni ədəbiyyat" seriyasına dəstək olmaqdan ötrü, dolayısıyla ümumi işin naminə yaradılan enyeniedebiyat.com saytına "maliyyə vəsaitinin dayandırılmasını tələb edən" məktubla Şahbaz Xuduoğlu QHT-lərə yardım Şurasına məktub ünvanlayır. Rəsim Qaraca və ümumən AYO abzas.net-in daimi tənqid hədəfinə çevrilir...

Bütün bu cəkişmələrin və parçalanmaların da ədəbiyyata faydası var deyərdim. Nəyi pisdir ki, - saytlar yaranır, AYO-nun acığına olsa belə seriya kitabların nəşri böyük bir vüsət alır. Bu posesdə maddi qazanc güdənlər öz halal maddi qazanclarını əldə edəcəklər, mənəvi qazanc isə hər kəsə məxsusdur; bu torpağa, bu xalqa, təmənnəsiz olaraq ədəbiyyat işinə könül verən bütün insanlara.

İkincilər üçün şəxsi münasibətlər, o cümlədən Şahbazla və ya Qan Turalıyla dostluq bağları ikinci dərəcəlidir (şəxsi münasibətlərdən asılılıq ümummilli fəlakət kimidir), ədəbi prosesin canlanması üçün atılan bütün addımlar məqbuldur. Ümumi işə takoz olanlarla isə, sadəcə, yeni abzasdan başlamaq ən doğru olanıdır.

37-Cİ İLİN XRONİKASI

1937-ci il Azərbaycan xalqının tarixində açar nöqtədir. Bu tarixdən sonra, ta bizim bu günlərimizə qədər meydana çıxan bir çox problemlərin sirrini anlamaqdan ötrü 37-ci il sindromunu yaxşıca dərk etməliyik. Azərbaycan SSR inzibati qaydada öz tarixindən qoparılıb; əlifbası dəyişdirilib, türk və müsəlman dünyası ilə əlaqələri kəsilib, təsərrüfat ukladı dəyişdirilib, yabançı kommunizm ideyası və xristian mədəniyyəti ilə tək başına qalıb. Məhz bu tarixdən başlayaraq cəmiyyətimizdə şəxsiyyət defisiti özünü göstərir. Boyun əymək, yaltaqlıq etmək ziyalıların həyat normativinə çevrilib. Gənc araşdırmaçı Gülər Miryəhyanın əski qəzetlərdən axtarib tapdığı və sənədlər əsasında yazdığı məqalələr 37-ci ilin xarakterini açmağa, bu illərin Azərbaycan xalqının həyatında nə qədər taleyüklü olduğunu başa düşməyə kömək edəcəkdir.

"Alatoran"

Bicliyi oldu əyan ölkəyə Əhməd Cavadın...

"Gənc işçi" qəzetinin 19 noyabr 1929-cu il sayında Əhməd Cavada qarşı məqalələrdən biri yer alıb.

SANDIK ƏDƏBİYYATI "BANISI"

Hər şeyirdin bir ustası, hər fənnin bir yaradıcısı, hər cərəyanın bir başcısı olmamış deyildir.

Bizdə çoxdan bəri kollanan "sandık ədəbiyyatı" cərəyanının "banisi" də - haqqında məqalələr yazılan Əhməd Cavad cənablarıdır.

Hazırda məktəbli gənclərimizin bir hissəsi (ədəbiyyat həvəskarları) Cavadın curuq parçalarını dillərində əzbər etmişlər. "Unudulmuş sevdalar", " Göy-göl", "Leyla" gibi milli və sovinist ruhda yazılan parçalar, gənclərimiz arasında çox səmimiyyətlə qarşılır.

Hətta musamərə verilən gecələrdə belə bu və ya başqa gənc "xanəndələrdən" birisi Cavadın heç olmasa " Leylasını" oxumaqdan özlərini sax-

laya bilmir.

Bu hələ sandık ədəbiyyatının zahiri forması (şəklidir).

Batində isə özünün kokumuş kafasından "gözəl" kəlmələr intixab edərək, gənc nəslin ruhunu zəhərləyici "sənətkəranə" parçalar yaradan Cavad, təsiri altına salmış olduğu adamların vasitəsilə həmin parçaları gənclər içərisində intişar etdirir.

Cavadın bu hərəkəti, imdicə meydana çıxarılmış bir şey deyildir.

Onun bu işini, Azərbaycan proletar yazıçıları cəmiyyətinin üzvlərindən bir çoxusu bilir.

Məktəblərimizdə ədəbiyyatla məşğul olan elə gənclərimiz vardır ki, Cavadın bir neçə parçasından ibarət xüsusi bir dəftərçə düzəldərək özü üçün yadigar saxlayır.

Buna görə ki, müxtəlif təbəqə və müxtəlif siniflərdən olan ədəbiyyatçı gənclərimiz Cavadın təsiri altına düşür və sandık ədəbiyyatı yazaraq küncdə - bucaqda özləri üçün oxuyurlar.

Bu faktın doğruluğunu, Azərbaycan proletar yazıçıları cəmiyyətindəki gənclərin azlığı ilə müəyyən etmək olar.

Hələ acınacaqlısı orasıdır ki, cəmiyyət ətrafına toplanmış gənclər içərisində də Cavada pərəstis edənlər yox deyildir.

Biz yəqin edirik ki, Cavadın yox edilməsi, sandık ədəbiyyatına möhkəm bir zərbə endirəcək və həvəskar gənclərimiz, cəmiyyət ətrafına toplanaraq, proletar məfkurəsilə silahlanıb bizə istədiyimiz proletar ədəbiyyatını verə biləcəklər.

Eyni qəzetin 17 noyabr tarixində isə " Kırmızı saz" imzasını qoyan müəllifin Əhməd Cavad haqqında " Müsavat dəllali" adlı həcv xarakterli şeri yer alır.

MÜSAVAT DƏLLALI

(Əhməd Cavad)

*Türkiyədə çıxan "İstiqlal" məcmuəsinə şeirlər
göndərməsi münasibətilə*

Şeyrinə ağuş açıb Türkiyə Əhməd Cavadın,
Bicliyi oldu əyan cümləyə Əhməd Cavadın.

Yetişib Türkiyəyə yazdığı bir çox əsəri,
Yazdığından özünün yaxsıca vardır xəbəri,
Əyləşib Türkiyədə dəvət edir dərbə-dəri,
Şeyrinə çıxdı yiyə Türkiyə Əhməd Cavadın,
Bicliyi oldu əyan ölkəyə Əhməd Cavadın.

Verməmiş məktubunu poçta və ya teleqrafa,
Yəkin onda onu sövq etdi ora simsiz hava;
Zurnasın çalmadadır öz-özünə subhu-məsa,
İç üzünü bəlli olub cümləyə Əhməd Cavadın,
Şeyrinə ağuş açıq Türkiyə Əhməd Cavadın,

Başını əymədə üç rəngli "gözəl bayrağına",
Qədəm atmaq diləyir Türkiyənin torpağına;
Hərzələr yazmadadır baxmayaraq sol-sağına
Şeyrinə kollar açıq Türkiyə Əhməd Cavadın,
Təməyi kurcalanır hürməyə Əhməd Cavadın

Kanını coşduraraq köhnə o dostlar həvəsi
Yadına düşdü bu gün "göy gölünün" xatirəsi
Gözlədi gəlmədilər... qaynadı səbrin kasası
Gücü çatdı balaca hürməyə Əhməd Cavadın;
Hiləsi oldu əyan ölkəyə Əhməd Cavadın.

Maaş almakla yeyir müftəcə Şura çörəyin,
Şişirib karnını, gündən günə yağlar göbəyin;
İndi bildirməlidir həddini nankor çörəyin,
Bicliyi oldu əyan ölkəyə Əhməd Cavadın,
Yeridir sürgünə, ya türməyə Əhməd Cavadın...

"Kırmızı saz"

Azərbaycan Şura yazıçılarının birinci qurultayında

1934-cü ildə Azərbaycan Şura yazıçılarının birinci qurultayı keçirilib.

"Gənc işçi" qəzeti həmin qurultaydakı əsas çıxışların stenogramını çap edib. Qurultayın 16 iyun tarixli iclasında Cəfər Cabbarlı çıxış edərək Hüseyn Cavidin yaradıcılığını tənqid edib.

"Cəfər Cabbarlı:

- Firqənin ədəbi-bədii təşkilatların yenidən qurulması haqqındakı qərarından sonra, ədəbiyyatımızda böyük yeniliklər əmələ gəlmişdir.

Lakin Az. ŞİTQ bu qərarların həyata keçirilməsi üçün az iş görmüşdür.

Cavan yazıçılarımızın tərbiyəsi işində ikinci mühüm faktor mətbuatımız və nəşriyyatımızdır.

Mətbuatımızda düzgün olmayan tənqidlərin buraxılması gənc yazıçılarımızı yanlış və dolaşq yola salır.

Təşkilat komitəsinin orqanı olan "Ədəbiyyat" qəzetəsinə az fikir verilir. Halbuki, "Ədəbiyyat" qəzetəsi gənc yazıçılarımızın bilavasitə rəhbəri olmalıdır.

Mən bir neçə kəlmə Cavid yoldaş haqqında demək istəyirəm. Qurultayımız Hüseyn Cavidə böylə bir sual verməyə haqlıdır:

"Siz Cavid yoldaş! 14 - 15 il içərisində yaranan həyatı, onun böyüklüyünü görmək istəyirsinizmi?"

Cavid yoldaşdan yeni əsərlər tələb edənlər, əlbəttə, haqlıdılar. Cavidin verdiyi əsərlər, bu günün tələbini ödəyə bilməyir.

Cavidin "Peyğəmbər"ində qadına olan baxış tamamilə köhnədir. Hər bir işçi qadın, imdi bundan çox-çox iləri getmişdir.

Cavid yeni "Peyğəmbər", yeni əsər yaratmalıdır.

Onun "Peyğəmbər"i bu günə yaramır. Bu günün tələbi başqadır. Yaxud "Şeyx Sənan"-ı alalım.

Cavid "Şeyx Sənan" ın yeni quruluşda oynanılmasına təəccüb edir. Əlbəttə o əski quruluşda oynanıla bilməzdi.

Ona görə oynanıla bilməzdi ki, ondakı ideya, Sənanın panislamizmi bu günə yaramır. Sənanın sözlərini bu gün Lök Batanda oxuyacaq olsanız, sizə gülirlər.

Bizim şura yazıçılarımız bu coşqun həyatın sürətini addım-addım təqib etməli, onun inkişafına yardım etməlidirlər.

Şura yazıçısının nəbzi böyük quruluşun hərəkəti ilə bərabər döyülməlidir. Mən öz sosialist vətənimin səadəti üçün bu günki böyük quruluşun, bu coşqun həyatın tələblərini təmin edəcək əsərlər yazıram və yazacağam."

1936-cı il martın 26-da Azərbaycan Yazıçılar Şurasının müşavirəsi keçirilir. "Kommunist" qəzeti Səməd Vurğunun Hüseyn Cavidə tənqid etməsindən yazıb.

"Müşavirəni açan Az. ŞYİ katibi, ordenli şair Səməd Vurğun yoldaş "Pravda" qəzetinin incəsənət sahəsində ifşa etdiyi formalizm və naturalizm elementlərinin Azərbaycan ədəbiyyatında da olduğunu və yazıçıları burcua məfkurəsinə doğru sürüldüyünü, beləliklə də əməkçi xalq kütləsindən uzaqlaşdırdığını, sosializm quruluşu cəbhəsində həqiqi sosialist realizmi əsəri yaratmağa mane olduğunu göstərmişdir.

Səməd Vurğun yoldaş Sabirin bir xalq şairi olaraq yüksəldiyindən bəhs etmiş, Hüseyn Cavidin geridə qaldığını, Azərbaycan xalqı həyat və məişətindən, tarixi inkişaf həqiqətindən yazmadığı ilə xarakterizə etmişdir.

Hüseyn Cavid yaradıcılığının Azərbaycan xalqı ilə bağlı olmadığını, bunun Cavidə formalizmə sürüklədiyini göstərmişdir.

- Mənim də yaradıcılığımnda naturalizm təzahürləri olmuşdur. Məsələn, "Talistan" əsərimi göstərə bilərəm.

Lakin mən bunların qarşısını almağa söz verirəm. Müşfiq və başqa yoldaşları da, tənqidçilərimizi də öz yaradıcılıqlarında, öz əsərlərində formalizm və naturalizmi ifşa və tənqid edərək daha sağlam yol seçməyə və həqiqi sosialist realizmi əsəri yaratmağa doğru çağırıram.

"Kommunist" qəzeti 28 yanvar 1930-cu il

Bundan səkkiz il qabaq Qara Dənizdə Mustafa Sübhi və Ədhəm Nəzad başda olmaq üzrə, Türkiyə kommunist inqilabçıları öldürüldülər. Bu tarix Türkiyə əməkçi kütlələrinin tarixində yaddan çıxmaq bir səhifədir.

1921 yanvarının 28-i... bu bir tarixdir ki, həmişə Türkiyə burcuaziyasının qudurganlığını yad etdirir. Mustafa Kamal paşanın aldadıcı dəvətilə Türkiyəyə çağırılan Mustafa Sübhi və yoldaşlarını Qara dənizdə öldürənlər və Qara dənizin qara dalgalarına atanlar yalnız Trabzon burcuaziyası deyildi. Kars, Ərzurum, Trabzon və Ankara arasında təşəkkil edən cinayət şəbəkəsi doğrudan doğruya Ankaranın rəhbərliyiylə işləməkdə idi. Əmri Ankara vermişdi; cinayəti Trabzon burcuaziyasının qanlı əlləri işləmişdi.

Biz vaxtilə bu sütunlarda Mustafa Sübhi faciəsinə aid bütün bildiklərimizi qeyd etmişdik və orada cinayətin nə cür tərtib edildiyini bildiyimiz və öyrəndiyimiz qədər yazmışdıq.

Qasım Kara Bəkir paşanın Qarsdakı aldadıcı banketlərindən və hüsn qəbulundan sonra Ərzuruma doğru hərəkət edən Mustafa Sübhi və yoldaşlarını Ankaranın rəhbərliyiylə Ərzurumda düzələn və Vali Həmid bəy ilə Raif və Ziya xocalar tərəfindən idarə edilən (mühafəzəy mükəddəsət) cəmiyyətin həkarəti qarşıladı. Trabzonda isə Ankaradan cinayətlə məmur edilən Hafiz Məhəmmədbəy ilə arkadaşları tərəfindən düzətilən (bolşeviklik ilə mücadələ cəmiyyəti) hər cür tədbirləri almağa başlamışdı. İzmirdə Mustafa Kəmal paşaya sui qəsd düzəltmək işi ilə əlaqədar olaraq boğazından asılan Hafiz Məhəmmədbəy Ankaradan Trabzona gəlirkən Samsondakı sovet konsuluna Mustafa Sübhi və yoldaşlarının öldürülməyini və tez vaxtda xəbər verilərək bunların geriye qaytarılmasını bildirmiş və heyf ki bu barədə çəkilən şifrəli teleqraf Ərzurumdakı baş konsul Midvani yoldaşa Mustafa Sübhi və yoldaşları Ərzurumdan hərəkət edəndən sonra verilmişdi. (Hafiz Məhəmmədbəyin nə gibi bir düşüncə ilə bu gizli işi xəbər verdiyi ayrıca tədqiq edilməyə layiqdir). Türkiyə burcuaziyasının cəndarmaları tərəfindən "mühafizə" edildikləri halda yenə Türkiyə burcuaziyasının həkarətlərindən qurtulmayan və Türkiyə hökumətinin öz razılığıyla öldürülən on beşdən; bizə yalnız canlı bir xatirə qalmamışdır. Türkiyə əməkçi kütlələri arasında çalxalanan fikirlərdə və Türkiyədəki inqilabçılıq cərəyanının artmasında, Türkiyə kommunist firqəsinin qudurgancasına təqib edilməsində bu xatirənin, bu tarixin böyük bir təsiri vardır.

Mustafa Sübhi və yoldaşlarını öldürməklə, Türkiyədə həqiqi inqilabın qabağını kəsmək istəyənlər şübhəsiz ki, çox aldanmışlardır. Çünki Mustafa Sübhi ilə yoldaşlarına və onların təqib etdikləri yola candan bağlı olan Türkiyə əməkçiləri bu hadisənin qabağında öz həyəcanlarını yenə öz hərəkətlərilə aşkar etdilər. Bunun canlı sübutu hazırda Türkiyədə fəaliyyət aparan və gün-gündən qüvvətlənən Türkiyə kommunist firqəsidir. Mustafa Sübhinin ölümündən qabaq ən çox fəaliyyətini xaricdə keçirən Türkiyə kommunist firqəsi bu hadisədən sonra Türkiyənin içində girmiş və Türkiyə əməkçiləri ilə əl-ələ işləməyə başlamış; hadisələrin davamı və köməyi və inqilab hərəkətinin intizamı Türkiyə əməkçiləri arasında sinif düşüncəsinin inkişafını təmin etmişdir. Hazırda Türkiyə burcuaziyasını iflasa doğru sürükləyən vəziyyətində köməyiylə sürətlə

inkişaf etməkdə olan sinif hərəkətində iyirmi birinci il yanvarın 28-dəki faciənin böyük bir təsiri olduğu inkar ediləməz.

Şuralar hökumətini özünə dost; Kommunist İnternasyanalını isə düşmən tanıyan və böyləliklə ancaq öz-özlərini aldatmağa yaramayacaq bir siyasətlə hərəkət edən Türkiyə burcuaziyası Mustafa Sübhi faciəsindən tamamilə məsuldur.

Bu məsuliyyət dolayısı ilə də Türkiyə burcuaziyası Türkiyədə hər cür inqilabi hərəkəti boğmaqda; inqilabçıları həbs etməkdə və ən qisqyon işgəncələri tətbiq etməkdə çox tələsir. Fəqət şəraitin hazırladığı və verdiyi imkanlara mane olmamaq kimi təbii bir vəziyyət Türkiyə əməkçiləri arasında kommunizmin inkişafına kömək edir.

Ankaranın rəhbərliyi və şifahi əmrilə Trabzonda qanları axıdılan bolşevik yoldaşlar şəxsində ən səmimi əməkçilərini və ən dəyərlı rəhbərlərini itirən Türkiyə əməkçiləri; bu cinayətdə iştirak edənlərin bilatəxir öz-özlərilə boğuşduqlarını və öz-özlərini öldürdükələrini gördülər. Yenə bu Türkiyə əməkçiləri yerdə qalanların da yıxıldıqları və tamamilə iflas edəcəkləri günləri də görəcəklərdir. Buna ən böyük həqiqətlərə inandığımız kimi inanmaqdayız. Bu öylə dönülməz və qaçılmaz bir nəticədir ki, bu nəticənin geniş dalğalanacağı gün vardır. 15-lərin əbədi xatirəsini, qanlı tarixlərini yad etdiyimiz bir gündə; bu nəticələri düşünmək; Mustafa Sübhi və yoldaşlarını öldürən Türkiyə burcuaziyasının məsuliyyət gününü gözləmək və hətta tələsdirmək də ən böyük haqqımızdır.

Ə.Ə.

"Üç rəngli bayraqda nə buldun söylə"

"Kommunist" qəzetinin 1930-cu il 2 aprel tarixində Süleyman Rüstəmin Müsavatçılara həsr etdiyi şer dərc edilib.

Müsavatçı Bayquşlara.

Süleyman Rüstəm

Oxudum diqqətlə son məktubunu,
Çıxdı gözlərim həlqələrindən;
Nifrətlər oxudum sənə dərinəndən,
Anlayınca sənə son məktubunu.
Gəl bir az da dinlə məni, bir az da
Qan-qan söyləyirsən çaldığın sazda
Ağzımız radiodur bütün dünyaya
Bu gün bütün dünya eşidir bizi:
Getməz sözlərimiz, getməz havaya.
Sən də varlığınla dinlə bir bizi!
Bilməm nə vermişdir sənə müsavat?!
Ki, hər bucaqda sən çalırsan qanad
Rəngi, rahiyyəni anlamazsan sən;
Üç rəngli bayraqda nə buldun söylə?
Hanı güvəndiyin ağalar, xanlar?
Hanı bizləri bir pula satanlar?!
Hanı Xanxoyski, hanı Əhməd bəy?
Hanı o Nəsim bəy, hanı o köpək?
Eşitdim Parisdə və İstanbulda
Satmışlar Bakını biz də içində

Qanlar axıtmışlar onlar bu yolda;
Qəm qüssə çəkməkdən düşmüşlər heydən
Özləri üçün də bizim üçün də
Çıxmışdır əlləri puldan, hər şeydən.
Siz erməni və türk əməkçisini
Bir-birinə düşmən kəsdiriniz.
Unudub onların köməkçisini
Yerlərə tökülən qanları şərab
Əvəzinə içib, sonra şişdiniz.

AZƏRBAYCAN SOVET YAZIÇILARININ YİĞİNCAĞI

*Kommunist" qəzeti,
14 iyun 1937-ci il:*

Səməd Vurğunun yazıçılar ittifaqındakı vəzifəsindən azad etdilər

Azərbaycan sovet yazıçılarının üç gündən bəri davam edən yığıncağı iyunun 12-də axşam qapanmışdır.

Yığıncaqda çıxışda bulunan yoldaşlar Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqının işindəki nöqsanları kəskin bolşevik özünü tənqid atəşinə tutmuşlar.

İttifaqın rəhbərləri S. Şamilovun, Səməd Vurğunun və sabiq rəhbəri M. K. Ələkbərlinin çıxışı qənaətbəxş olmamışdır.

Xüsusilə Şamilov öz səhvlərini bolşevik mərdənəliyi ilə açıb göstərə bilməmiş və bilavasitə onun rəhbərliyi dövründə buraxılan səhvləri obyektiv səbəblərlə izah etməyə çalışmışdır.

Şamilov ittifaqda bolşevik sayıqlığının kütləşməsi, idarə heyətinin kütlədən aralanması, özünü tənqidin və tənqidin boğulması, ailəçilik, yerliçilik, yaltaqlıq, düşmən elementlərlə mübarizə üçün partiyalı və partiyasız yazıçıların səfərbərliyə alınmaması və bir çox bu kimi biabırçılıqların kökünü açıb göstərməmiş və özünün bunlara qarşı mübarizədə zəifliyini ifşa etməmişdir.

ASYİ katibi Səməd Vurğun "Kommunist"də dərc olunan "Averbaxçılığın kökünü kəsməli" adlı məqalənin əhəmiyyətini anlamamış, partiya qrupuna verdiyi bəyanatında bu məqaləni partiya orqanı tərəfindən ittifaq əleyhinə çevrilmiş bir böhtan kimi qiymətləndirmiş və ancaq kəskin tənqiddən sonra öz səhvini etiraf etməyə məcbur olmuşdur.

Azərbaycan xalqının qəddar düşməni Ruhulla Axundov və Mikayıl Hüseynovun yardımı və ittifaq rəhbərliyinin (Nəzərli, Ələkbərli, Şamilov, Səməd Vurğun) sinfi sayıqlığını itirməsi, siyasi korluğu, çürük liberalizmi sayəsində hər böyalı xalq düşməni, yapon- alman-faşist agentləri, trotskist, nasional-uqlonist, müsavətcı, panturkist ünsürlər (Əli Nazim, Əhməd Cavad, Hüseyn Cavid, Yusif Vəzir, Sanılı, Seyid Hüseyn, Musaxanlı, Müşfiq, Mümtaz, Qantəmir, Sultan Məcid Qənizadə, Talıblı, Qurban Musayev, Tağı Şahbazi, Mikayıl Rəfili, Əli Razi və Zinət Zakirov) Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqına soxulmuşlar.

İttifaq rəhbərliyinin sinfi sayıqsızlığı nəticəsində bu xalq düşmənlərinin bir neçəsi (Cavid, Müşfiq, Seyid Hüseyn, Qantəmir) hətta Oktyabr revolyusiyasının XX illiyində əsər yazmaq üçün ittifaqdan min manatlarla pul almışlar.

Şamilov redaktə etdiyi bolşevik prinsipliliyindən tamamilə uzaq olan "Ədəbiyyat qəzeti"ndə ikiüzlü, xain və masqalanmış çox yaxşı bacaran Müşfiqin zərərli şərlərini və son iki ay müddətində iki dəfə şəklini dərc etmişdir.

Səməd Vurğunla Süleyman Rüstəm arasında olan prinsipsiz qruppa mübarizəsi yığıncaqda xüsusilə tənqid və ifşa edilmişdir.

Bundan başqa Səməd Vurğunun loğallığı, ictimai cəhətdən yabançı ünsürləri himayə etməsi qeyd edilmiş, düşmən əlinə silah verən bu zərərli qüsurlardan tez bir zamanda təmizlənmək, onlara qəti sürətdə tapşırılmışdır.

Yığıncaq artıq tamamilə ifşa olunmuş xalq düşmənləri Hüseyn Cavid, Sanılı və Müşfiqi Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqı sırasından bir səsə kənar etmiş və eyni zamanda xalq düşmənləri Yusif Vəzir, Musaxanlı, Səliman Mümtaz, Qurban Musayev, Seyid Hüseyn, Qantəmir, Zinət Zakirov və Soltan Məcid Qənizadənin ittifaqda qalmasını dözülməz hesab edərək, bunların çıxarılması haqqında idarə heyətinin qərarını təsdiq etmişdir.

Yığıncağın qərarı ilə ittifaqın sabiq sədri S. Şamilov və katibi Səməd Vurğun onlara tapşırılan vəzifələri aparmadıqlarına görə vəzifələrindən azad edilmişlər.

7 nəfərdən ibarət yeni heyət seçilmişdir ki, buraya Əli Məmmədov (sədr), Ağə Hüseyn Rəsulzadə (katib), Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Ordubadi, Mıqrıtcıyan və Qamski yoldaşlar daxildirlər.

Yeni heyət qarşısında siyasi tərbiyə işlərini qüvvətləndirmək, siyasi sayıqlığı artırmaq, ittifaq sıralarını yenə də gözdən keçirərək masqalanmış hər cür sinfi düşmənləri, yad ünsürləri və ədəbi bədii yaradıcılıqla heç bir əlaqəsi olmayan yalançı yazıçıları ittifaq sıralarından çıxarmaq, kütlə ilə sıx əlaqə saxlamaq kimi mühüm və məsul vəzifələr durur.

DÜŞMƏNİN HIYLƏLƏRİ

(Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqında)

"Gənc İşçi" qəzetinin 9 iyun 1937-ci il tarixli sayında Rıqlın adlı müəllifin "Düşmənlərin hiylələri" adlı məqaləsi dərc edilib.

Rıqlın qırmızı terrorun tüğyan etdiyi həmin ildə Yazıçılar İttifaqının rəhbərləri haqqında ağır ittihamlar səsləndirib.

Sovet Azərbaycanı yeni adamlarla, diqqətə şayan talantlarla, qurucularla, sosialist kulturu uğrunda cərpışan mübarizlərlə coşqun tərəqqi edir.

Keçmişdə köçəri alaçıqda yaşayanlar, indi Füzulini və Puskini öyrənirlər.

Qoca aşıqlar bolşeviklər partiyası haqqında, Stalin haqqında mahnılar yazırlar.

Ölkənin parlaq tərəqqisi Azərbaycan xalqının düşmənlərində - millətçilər, müsavətcilər, trotskistlərdə quduz kin oyadır.

Sosializm qurucularına qarşı hiddətli kin, bütün faşizm agentlərini bir canilər dəstəsində birləşdirmişdir.

Trotskist və müsavətcı Ruhulla Axundov kultur cəbhəsində uzun zaman kontrolsuz olaraq istədiyini etmişdir.

O, Elmlər Akademiyasının Azərbaycan filialının başçısı olmuş, incəsənət işləri komitəsinə rəhbərlik etmiş, yazıçılar ittifaqında ağalığ etmişdir.

O, bütün bu təşkilat və idarələri "öz" adamları ilə, xalqın gizli və açıq düşmənləri ilə zibilləmişdir.

Düşmənlər heç bir cəza görmədən öz trotskist, müsavətcı, pantürkist əsərlərini çap etdirmişlər.

Onlar Azərbaycan ədəbiyyatını möhkəm qıfıl altında saxlayaraq yeni adamları, xalqa və partiyaya sadıq adamları ədəbiyyata yaxın buraxmamışlar.

Hələ bu yaxınlarda yazıçılar ittifaqının başında partiya üzvü Ələkbərli dururdu.

- Bu həmin Ələkbərliyə ki, müsavətcı Əhməd Cavadın kontrrevolusion "Sədəf" romanı haqqında tərif edici bir məqalə yazmışdı.

Ələkbərlinin redaksiyası ilə müsavətcı Yusif Vəzirin "Studentlər" adlı alçaq, faşist kitabı buraxılmışdı.

Ələkbərli yazıçılar ittifaqının rus seksiyasının rəhbərliyinə öz dostu, trotskist Zudini təyin etmişdi.

Hesabla bu adamın siyasi siması kifayət qədər aydınlaşmış olur. Buna baxmayaraq əlavə etmək lazım gəlir ki:

- Həmin Ələkbərli yazıçılar ittifaqından gedəndən sonra (onu çıxarmamışlar, ancaq başqa işə keçirmişlər!) Azərbaycan Kommunist partiyası Mərkəzi komitəsi tərəfindən Partnəşrin direktoru və Lenin əsərlərinin redaktoru təyin edilmişdir.

Ələkbərlidən sonra yazıçılar ittifaqının başında Şamilov durmuşdur. Vəziyyət isə demək olar ki, heç dəyişməmişdir. Xəstəlik davam edir.

Yazıçılar ittifaqının idarə heyətində bir-biri ilə çəkişən iki qruplaşma vardır.

Bunlardan birinin başında ordenli şair Səməd Vurğun durur. Bu, Azərbaycan sovet ədəbiyyatı üçün çox işlər görmüş talantlı bir adamdır.

Lakin Vurğun Bakı olimpidə birinciliyini əldən verməkdən qorxur. Bəzən düşmənin tərifləməsinə sərt yoldaşlıq tənqidindən üstün tutur.

İkinci qruplaşmanın başında şair Süleyman Rüstəm durur. Bu adam kultur adamıdır. Lakin son zamanda yaradıcılığında geri qalmışdır: az yazır və dayaz yazır.

Hər cür çəkişmə onun çox vaxtını alır.

Bu iki qrup öz aralarında didişirlər. Bu didişmə, yaramaz, prinsipsiz, zərərli didişmədir. Vurğun Rüstəmlə vuruşur, üçüncüsü isə gülür.

Bu üçüncü adam, bu və ya digər qruplaşmaya yaxınlaşan düşməndir. Düşmən həm şirin yaltaqlıq və həm də acı qeybət vasitələrini işə salaraq aranı qızıdır.

Bütün bu çəkişmələrdə Əsəd Axundovun rolu haqqında bir neçə söz söyləmək lazımdır. Əsəd Axundov Azərbaycan dövlət nəşriyyatının müdürüdür.

Xüsusən Axundovun vaxtilə müsavətcilərlə yaxın münasibətdə olduğu nəzərə alındıqda onun nəşriyyatdakı fəaliyyəti daha şübhəli görünür.

Axundov hər cür kontrrevolusion sarsaqmalarını çap edir.

O, yazıçılar arasında qrupbazlıq mübarizəsini qızıdır.

Bunun üçün onun xüsusi üsulu vardır: birini camaat qarşısında Azərbaycanın Puşkini, digərini Lermontov, üçüncüsünü Turgenev adlandırır.

Bütün bu yüksək adlar bu gün ona görə verilir ki, sabah Puşkin Lermontovla və bunların hər ikisi təzəcə meydana çıxarılmış Turgenevlə dalaşdırılsın.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi Axundovun bu zərərli fəaliyyətindən xəbərdardır. O bunları bilir, hiddətlənir, lakin hələ nəticə çıxarmamışdır.

İttifaqın indiki sədri Şamilova və yazıçılar ittifaqında əmələ gəlmiş vəziyyətə xarakteristika vermək üçün aşağıdakı faktları göstərmək olar.

Şamilovun redaktorluğu ilə çıxan azərbaycanca "Ədəbiyyat" qəzetinin son nömrələrindən birində çap edilən bir məqalədə Yusif Vəzirin kontrrevolusion "Studentlər" kitabı bir "əhəmiyyətli ədəbiyyat əsəri" kimi qeyd edilmişdir.

Şamilovla söhbət etsəniz o başçılıq etdiyi ittifaqın düşmənlə necə mübarizə apardığını iftixarla sizə söyləyəcəkdir:

- Biz Əli Nazimi, Əhməd Cavadı, Rəfilini çıxarmışıq.

Sanki hər şey öz yerindədir. Lakin iş bundadır ki, ittifaqın idarə heyəti digər təşkilatlar tərəfindən artıq ifşa edilmiş olan düşmənləri qızgın "ifşa edir".

Yusif Vəzir ittifaqda qalmaqdadır.

Kontrrevolusion fəaliyyət üstündə vaxtilə Bakıdan sürgün edilmiş Musaxanlı da ittifaqda qalmaqdadır.

Azərbaycanda siyasi və yaradıcılıq cəhətcə hələ möhkəmlənməmiş olan bir qrup bacarıqlı gənc yazıçı vardır.

Bunların bir hissəsi tamamilə millətçilik bataqlığına batmış, köhnə "avtoritetlərin" təsiri altına düşmüşlər.

Talantlı Azərbaycan xalqı içərisində olan yeni yaradıcı qüvvələri həyata qoşmaq üçün ittifaq nə edir? Heç bir şey etməyir.

Burada gənc yazıçı Mirzə İbrahimovun "Həyat" pyesinin başına gələn əhvalatı xatırlamaq pis olmaz.

Bu pyes sayıqlıq haqqında, ziyançılar haqqında bir əsərdir. Bu əsər iki ildən çox yatırılıb qalmışdı. Ruhulla Axundovun adamları bunu arxivə vermişlərdi.

Bu pyesi arxivdən çıxarılıb, səhnədə tamaşaya qoymaq şair Süleyman Rüstəmin xidmətidir (bu yaxınlarda Azərbaycan dövlət dram teatrosunun direktoru təyin edilmişdir).

Pyes böyük müvəffəqiyyət qazanır. Lakin yazıçılar ittifaqının rəhbərləri, pyesi çox soyuq qarşılamışlar:

Mirzə İbrahimov onlara yaxın adamlar sırasına daxil deyildir.

Azərbaycan yazıçılar ittifaqı uzun zaman başlı-başına buraxılmış bir uçastok olmuşdur.

Yazıçılar ittifaqının ümumittifaq idarə heyəti Bakı yazıçıları ittifaqında nələrdə olduğu ilə maraqlanmamışdır. Yerli rəhbər orqanlar, bu təşkilata rəhbərlik etməmişlər.

Onlar inanılmağa layiq olmayan adamlara inanmışlar.

Məsələn, Xalq Komissarları sovetinin sədri H.Rəhmanov hansı bir curiyə isə inanaraq, Axundovun kontrrevolusion kitabını mükafatlandırmışdır.

Yazıçılar təşkilatını sağlamlaşdırmaq, yazıçıları düşmənlərə qarşı barışmazlıq ruhunda tərbiyə etməklə mətbuat da məşğul olmamışdır.

Nə "Kommunist" (Azərbaycan dilində), nə "Bakinski raboçi" və nə də "Vışka" qəzetlərində ədəbiyyat məsələləri haqqında ciddi tənqid məqalələri olmamışdır.

Zərərli kitabların avtorlarını ifşa edən məqalələr yoxdur.

Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi son zamanda yazıçılar ittifaqı ilə məşğul olmuşdur.

Lakin avrıl qaydası ilə məşğul olmuşdur. İttifaq isə gündəlik planlı yardıma möhtacdır.

Bunsuz ittifaq öz sıralarını təmizləyə bilməz, onu didən qrupbazlığa nihayət verə bilməz və öz kadrolarını tərbiyələndirə bilməz. Xəstəlik davam edir. Xəstəyə fikir vermək və baxmaq lazımdır.

**O. Rıqlın
Bakı.**

(*"Pravda"* 8 iyun 1937 il)

Müsavətlərin əl tulası Müşfiq

"Kommunist" qəzetinin 20 iyun 1937 -ci il sayında Ə. Əkbər imzalı müəllif şair Mikayıl Müşfiqi tənqid edərək onun və onun kimi düşmənlərin "təmizlənməsini" tələb edib.

ƏDƏBİYYATDA DÜŞMƏN QALIQLARI AXIRADƏK İFŞA EDİLMƏLİ

Xalq düşmənləri, müsavətlə, panturkist və trotskiçilər sovet ədəbiyyatının inkişafına hər vəchlə mane olmuşlar.

Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqına soxulan kontrrevolusioner, alçaq müsavətlərin havadarı - iki üzvlü Əhməd Cavad, Hüseyn Cavid, Sanili və onların ayrılmaz quyuğu Mikayıl Müşfiq, uzun illər boyu sosializm quruluşumuza istər açıq, istərsə də gizli surətdə zidd olmuş və mürdar işlərini davam etdirmişlər.

Bu ikiüzlülər, sovet yazıçıları ittifaqı rəhbərlərinin siyasi qayğısızlığı nəticəsində, öz ziyançılıq işlərini ədəbiyyat sahəsində yeritməyə imkan tapmışlardır.

Bu əclafardan Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Sanili uzun müddət susmaqla açıq "tətil" elan etmişlər.

Bununla onlar sosializm quruluşuna düşmən olduqlarını açıq-aydın göstərmişlər.

Ədəbiyyat cəbhəsinə soxulmuş düşmənlərdən Müşfiq isə şəirlərini boyalı sözlərlə doldurmaqla yazıçılar ittifaqı rəhbərliyinin gözünü pərdələmiş və beləliklə həqiqi simasını gizlətməyə müvəffəq olmuşdur.

Öz panturkist çıxışları ilə əsl reaksiyon simasını çoxdan bəri göstərmiş olan M. Müşfiq, təqib edilən bir ilan kimi ədəbiyyata öz zəhər tuluğunu boşaltmağa hər vəchlə çalışmışdır.

Müsavətlərin əl tulası olan Müşfiqin həyasızlığı o dərəcəyə çatmışdır ki, o, iləriləyən sovet ədəbiyyatına müqavimət göstərmiş və hətta Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqının üçüncü plenumunda son dərəcə əclaf çıxış edərək, kontrrevolusion şerini belə oxumağa nail olmuşdur.

"Duyğu yarpaqları" adlanan bu şeir hətta "Ədəbiyyat qəzeti"nin bu il 18 aprel tarixli nömrəsində dərc edilmişdir.

Maraqlı burasıdır ki, bu alçaq, öz düşmən simasını gizlətmək üçün, sinfi sayıqlığını itirmiş redaktorun gözünə kül pıllayaraq, bəzi "sovet tematikası"na dair misallar arxasında qəddar kontrrevolusion fikirlər yeritmişdir.

Artıq ifşa olunmuş alçaq Müşfiq "Duyğu yarpaqları"nda "Hələ bədr olmamış bir hilalım var" deyərək, öz həmfikirləri ilə səsləşir.

Müşfiq "Yelkənim açılır, qara yel əsmə" deyərək ona qarşı "əsən yel"i qara adlandıraraq, onun əsməməsini tələb edir.

Demək Müşfiqi tənqid edən sovet ictimaiyyəti "şair" üçün qara yel sayılmışdır.

Maskalanmış əclaf düşmən Müşfiq, oxuculara aşılamaq istəyir ki, elə bir gün olacaq ki, "azadlıq - ana" "səfil övladını öz isti qoynunda oxşayacaqdır".

Əlbəttə, Müşfiqin "Səfillər" i proletariyatın qəddar düşmənləri olduğu üçün, Müşfiq onların da "ana qucağında" nəşələnməyinə ümidlər bəsləyir.

"Bir üzüm qaradır, bir üzüm sarı" - deyərək, Müşfiq özünü "dünyanın bəzəyi olan" bir insan olduğunu iddia edir.

Əlbəttə Müşfiq kimi yaramazlar ümumbəşər ibarəsi altında sinfi mübarizə əleyhinə çıxmaq niyyətini daşımışlardır.

Müşfiqin nəzərinə o, "dünyanın göbəyi"dir və özündən başqa heç kəs şair deyildir.

Bununla belə Müşfiq "hər yerindən duranın" özünü şair adlandırmasına təəccüblənir.

Başqa cür də ola bilməz. Kontrrevolusioner eqoist Müşfiq yeni yetişən gəncliyi açıqdan-açıq həvəsdən salır, onları ədəbiyyatdan uzaqlaşdırmağa çalışır.

Müşfiqin fikrincə şair, rəssam və heykəltəraş guya "hamıdan yüksək", "hamıdan baş" olmalıdır.

Müşfiq incəsənəti, ədəbiyyatı, cəmiyyətimizdən yüksək tutaraq, onları bir-birindən ayırır və beləliklə birincisinin əhəmiyyətini şişirtməyə və ikincisinin rolunu alçaltdırmağa səy edir və beləliklə hərif öz pozucu fikirlərini oxucu kütləsinə yürütməyə çalışır.

Bir sıra başqa "əsərləri"ndə və xüsusilə "ədəbiyyat nəğməsi" "şeyri"ndə Müşfiq, masqalanaraq, öz yırtıcı, alçaq xəyanətkarlığını açıqcasına göstərmişdir.

Bu kiçik məqalədən məqsədimiz ifşa olunmuş düşmənin, yazıçılar ittifaqı plenumunda alqışlanmış "əsəri"ndən bəhs etməkdir.

Təəccüblü də burasıdır ki, sovet yazıçıları ittifaqında əyləşənlərin siyasi korluğu o dərəcəyə çatmışdır ki, düşmənim bu yaramaz tartan-partan yazılarını intişar etdirmişlər.

Necə ola bilər ki, Əhməd Cavadın, Hüseyn Cavidin yuvasından çıxmış riyakar, əclaf Müşfiq İttifaqın plenumunu və "Ədəbiyyat qəzeti"ni öz tribunasına çevirmişdir...

Necə ola bilər ki, Müşfiq kimi xain düşmən, sovet yazıçıları ittifaqı rəhbərləri S. Şamilov və S. Vurğunun qanadı altında son günədək öz kontrrevolusion pozucu işlərini yeritməyə imkan tapmışdır.

Ədəbiyyatda xalq düşmənlərinin bütün qalıqları axıradək ifşa olunmalı, böyük sosializm quruluşumuza qarşı azgıncasına kin və ədavət bəsləyən müsavətlə və trotskist quduzlar yox edilməlidir.

Ölkəmiz, sürünən zəhərli ilanlardan təmizlənməli və öz sovet ədəbiyyatımızın daha sürətli inkişafı üçün geniş imkan yaradılmalıdır.

P.S. Mikayıl Müşfiq barəsində 1938-ci il yanvarın 6-da ölüm hökmü çıxarılıb

"Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçıları"

m ü ə l l i f
Vilayət Quliyev

(əvvəli Alatoran 15-də)

1922-ci il

**XASINTO
BENAVENTE-İ-MARTİNES**

(12 avqust 1866 - 14 iyul 1954)

İspan dramaturqu Xasinto Benavente-i-Martines Madriddə, tanınmış və imkanlı həkim ailəsində doğulmuşdu. Kiçik yaşlarından teatr mühitində böyümüşdü. Madrid universitetinin hüquq fakültəsində oxusa da, atasının ölümündən sonra (1885) təhsilini yarımçıq buraxıb ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmuşdu. Daha sonra isə özünü aktyorluqda sınaq qərarına gəlmişdi.

Onun yeni sənəti ilə səsleşən ilk kitabı "Fantastik teatr" (1892) adlanırdı və qısa dramatik dialoqlardan ibarət idi. "Özgə yuvası" (1894) adlı ilk pyesi uğur qazanmasa da, növbəti səhnə əsəri - "Məşhur adamlar" (1896) Benavente-i-Martines Madridin sənət aləminin populyar simalarından birinə çevirmişdi.

İspan yazıçıları ölkələrinin ispan-amerikan savaşında itirdiyi nüfuzu qaytarmaq üçün "1898-ci il hərəkəti"ni" yaradanda Benavente onun liderlərindən biri olmuşdu. 1899-cu ildən etibarən "Ədəbi həyat" curnasına rəhbərlik etməsi yaradıcı dairələrdəki rolunu və nüfuzunu daha da artırmışdı.

Xasinte Benavente ilk pyeslərindən etibarən nümayişkaranə şəkildə görkəmli müasiri, İspaniyanın birinci Nobel laureatı Xose Eçeqarayın romantik-melodramatik üslubundan imtina etmiş, satira və ironiyaya üstünlük vermişdi. Onun dramaturgiyası üçün intriqa deyil, hazırcavablıq, xarakterlərin psixologiyasının açılması daha səciyyəvi idi. "Qubernatorun xanımı" (1901), "Şənbə gecəsi" (1903), "Prinsessa Bebe" (1904) kimi yaradıcılığının ilk dövrünə aid pyeslərdə Benavente cəmiyyətin qüsurları və eyiblərini satirik lövhələrlə əks etdirməyi bacarmışdı.

İspan yazıçısının əsərləri canr baxımından da müxtəlifliyi və əlvanlığı ilə seçilirdi. O, milli dramaturgiya tarixinə komediyalar, məişət dramları, faciələr, opera və operetta librettoları, uşaq pyesləri, Şərq üslubunda səhnələr müəllifi kimi daxil olmuşdur. Ümumiyyətlə, çoxillik və məhsuldar yaradıcılığı dövründə Benavente 170-dən çox səhnə əsəri yaratmışdır. Özünün bir sıra komediya və dramlarında həm də aktyor kimi çıxış edən müəllif italyanların Komedia della Arte üslubunda yazdığı "Maraqların toqquşması" pyesində (1907) diribaş xidmətçi Krispinin rolunu xüsusi məharətlə oynamışdı.

Benavente uzun illər Madridin "İmparacial" qəzetində gündəlik rubrika aparmışdı. Müxtəlif mövzulu polemik və aktual məqalələri sayəsində o, həm də publisist və tənqidçi kimi məşhurlaşmışdı.

İspan Xose Eçeqaray Avropada birincilər sırasında Nobel mükafatı alanda "1898-ci il hərəkəti"na" daxil olan yazıçı və şairlər onun əleyhinə kəskin ittihamlarla dolu petisiya imzalamışdılar. Bu ədəbi ekzekusiya da iki tanınmış müəllif - Xasinto Benavente və Xuan Ramon Ximenes iştirak etməmişdi. Maraqlıdır ki, sonralar onların hər ikisi Nobel mükafatı laureatı olmuşdular.

1920-ci ildə Xasino Benavente ispan milli teatrının "Espanyol"un baş rejissoru təyin edildi. Həmvətənlərinin əksəriyyəti kimi o, siyasətlə də maraqlanırdı və namizədliyini ölkə parlamentinə - kortesə irəli sürmüşdü. Lakin uğur qazana bilməmişdi. Ədəbi yaradıcılığında da müəyyən durğunluq hiss olunurdu.

Məhz belə bir şəraitdə Benavente 1922-ci ildə "ispan dramının şanlı ənənələrini məharətlə davam etdirdiyinə görə" Nobel mükafatı qazanmışdı. İsveç Akademiyasının üzvü Per Lallstrem yeni laureatın "dünyanı nadir hallarda təsadüf olunan iti və ağıllı nəzərlərlə müşahidə etdiyini, gördüklərini həssas və çevik intellektin süzgəcindən keçirdiyini" xüsusi vurğulamışdı. Dramaturq təqdimat mərasimində iştirak etmədiyindən mükafatı İspaniyanın İsveçdəki səfiri almışdı.

İki ildən sonra milli ədəbiyyatın inkişafındakı xidmətlərinə görə Benavente ali ispan mükafatı - Müdrik Alfonsun Böyük xaçı ordeni ilə təltif olunmuş,

Madrid şəhərinin fəxri vətəndaşı seçilmişdi. Şəxsinə maraq və diqqətin artması yaradıcılığının yüksəliş dövrü ilə eyni vaxta düşmüşdü. "Yaxşı məhəbbətin dərsləri" (1926) pyesi milli səhnədə böyük uğur qazanmışdı. Lakin ispan tənqidçilərinin fikrincə, Benaventenin yüksək ədəbi mükafata layiq görüldükdən sonra yazdığı pyeslər onun əvvəlki əsərləri ilə müqayisədə zəifdir.

İspaniyada vətəndaş müharibəsi başlananda Benavente respublikaçıların tərəfində idi. Müharibə xuntanın qələbəsi ilə başa çatdıqdan sonra o, Frankonun tərəfinə keçmiş və bununla da liberal, antifaşist mövqeli qüvvələri kədərləndirmişdi.

Benaventenin ilk pyesinin tamaşaya qoyulmasının 50 illik yubileyi 1944-cü ildə İspaniyada az qala milli bayram səviyyəsində qeyd edilmişdi.

Ölümünə qədər yazı masasından ayrılmayan dramaturq heç zaman ailə qurmamışdı. Onun "mavi" olması haqqında versiyalar da mövcuddur.

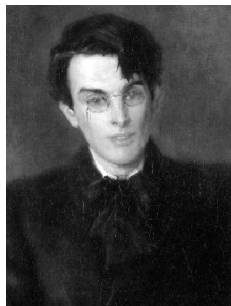
Bir sıra görkəmli sənətkarlar kimi Xasinto Benaventenin yaradıcılığına da ikili münasibətə təsadüf edilir. Onu məşhur ispan dramaturqları ilə bir sraya qoyan (S.Ueyson), aparıcı ispan dramaturqu adlandıran (L.Uorren) ədəbiyyat tənqidçiləri ilə birlikdə əsərlərinin "təhlilə dözmədiyini" (R.Sançes), "ideyalardan və fəlsəfi müşahidələrdən məhrum olduğunu" (A.Mar-keri) iddia edən müəlliflər də vardır.

1923-cü il

UİLYAM BATLER YETS

(13 iyun 1865 - 28 yanvar 1939)

Uilyam Batler Yets ingiliscə yazan irland şairi və dramaturqdur. Dublində doğulmuşdu. Atası əvvəlcə vəkillik etmək fikrinə düşsə də, sonra rəssam olmağı qərara almışdı. Anası isə zəngin ailədən çıxan, qapalı həyat tərzinə üstünlük verən və hər şeydən tez təsirlənən həssas qadın idi. Onlar bir müddət London-da yaşadıqlarından Uilyam təhsilini ingilis dilində almışdı.

1880-cı ildə ailə İrlandiyaya qayıtmışdı. Uilyam da atası kimi rəssam olmaq istəyirdi. Hətta bir müddət Metropoliten Gözəl Sənətlər məktəbinin məşğələlərinə davam etmişdi. Lakin sonda poeziyaya maraq bu

arzunu üstələmişdi. Onun 1885-ci ildə çap olunan gənclik şeirlərində Spenser və Şellinin güclü təsiri duyulurdu. Bu dövrdə Yets kimyagərlik və okkult elmləri ilə də maraqlanırdı. Nəticədə o, Dublin Əlkimyaçılar Cəmiyyətinin yaradıcılarından biri olmuşdu. Sonralar məşhur şair və ictimai xadim kimi tanınanda da bu gənclik marağından əl çəkməmişdi.

"Ossianın səyahətləri və başqa şeirlər" adlı ilk kitabı (1889) şairin öz poetik axtarışlarında irland mifologiyasına və xalq ədəbiyyatı ənənələrinə daha böyük önəm verdiyini göstərirdi. Sənətlə təbiət arasında qarşılıqlı münasibətin olmadığı, qarşılıqlı ahəngdarlığın hökm sürdüyü bir fəlsəfi-estetik sistem yaratmaq sənətkar kimi Yetsin ən böyük arzularından biri idi.

Yets sözün müsbət mənasında irland millətçisi idi. Xalqının tarixi yaddaşını hərəkətə gətirməyi əsas vəzifəsi sayırdı. İlk dram əsəri "Qrafinya Ketlin" (1892) eyniadlı qəhrəmanı, əsilzadə qadın Ketlin ac irland kəndlilərini ölümdən xilas etmək üçün ruhunu şeytana satmağa razı olurdu. Bu simvolika hər şeyi İrlandiyanın milli müstəqilliyinə tabe tutmağa çağıran Yetsin siyasi-ədəbi kredosu sayıla bilərdi.

Həmin mübarizədə onun ən yaxın silahdaşları - özünü ingilis olsa da, həyatını irlandların azadlıq mübarizəsinə həsr edən aktrisa və ictimai xadim Mod Honn, Protestant Liqasının üzvü ledi Avqusta Qreqori və gənc irland dramaturqu Con Millinqton Sinq idi. Yets sonuncunu Parisdən qayıtmağa və irland kəndliləri arasında yaşamağa təşviq etmişdi. Gənc müəllifin pyesləri milli koloriti, sadə və aydın dili ilə hətta Yetsin özünün yaradıcılığına əhəmiyyətli təsir göstərmişdi.

Bu üçlüyün birgə səyi ilə 1906-cı ildə Dublində irland milli teatrı yaradılmışdı. Teatr qısa müddətdə irlandların Britaniya asılılığına qarşı mübarizəsinin ideolocı mərkəzlərindən birinə çevrilmişdi. Yets Dublin teatrı üçün pyeslər yazır, onun fəaliyyətini genişləndirmək məqsədi ilə ianə toplayır, tamaşaların hazırlanmasında iştirak edirdi. Dramatik və poetik sahədə eyni ilhamla yazıb-yaradan müəllifin adı artıq irland əsilli məşhurların - Oskar Uayld, Ceyms Coys və Ezra Paundun adları ilə bir sırada çəkilirdi.

Britaniya ağalığına qarşı irland üsyanı zamanı (1916) Yets Londonda idi. O, əvvəlcə İrlandiya adından danışanların amansızlığından sarsılmışdı. Sonra isə qanlı mübarizənin iştirakçıları, ilk növbədə sıralarında üç nəfər söz adamının da olduğu 16 qurbanı - Britaniya məhkəməsinin qərarı ilə dar ağacından asılmaqla edam edilən milli mücadilə qurbanlarını şeirlərində hərarətlə vəsf etmişdi.

Bu üsyandan iki il sonra İrlandiya müstəqilliyinə qovuşdu. Ümummilli şair kimi tanınan Yets ölkə parlamentinin ilk senatorları sırasında yer aldı. 1923-cü ildə isə Nobel laureatı oldu. Mükafatın məhz irlandiyalı müəllifə verilməsində yaradıcılıq amili ilə yanaşı siyasi konyuktura da öz rolunu oynamışdı. İsveç Akademiyası növbəti laureatı irland sənətkarları arasından seçməklə Avropanın siyasi xəritəsindəki yeni dövlətə öz mənəvi dəstəyini ifadə etmək istəmişdi.

Müstəqillik savaşında Uilyam Yetsin də mühüm xidmətləri olmuşdu. Təsadüfi deyil ki, Nobel mükafatı ona “yüksək bədii formada milli ruhu ifadə edən ilhamlı poetik yaradıcılığına görə” verilmişdi. İsveç Akademiyasının üzvü Per Halmstrem Yetsi “İrland-kelt dirçəlişinin mərkəzi siması” adlandırmış, onun “yüksək poetik tələblərə cavab verən sənətkar” olmaqla yanaşı həm də xalqla bağlılığını heç zaman itirməməsinə” şəxsiyyətinin mühüm məziyyətlərindən biri kimi qeyd etmişdi.

“İrland dramatik hərəkətli” adlı Nobel mühazirəsində Yets özü də əsas diqqəti ədəbi fəaliyyətindən daha çox ölkəsinin müstəqillik uğrunda mübarizədəki xidmətlərinə yönəlmişdi. İlk növbədə o, mübarizə yoldaşlarını - həyatdan erkən köçmüş Sinqi və ledi Qreqorini xatırlamışdı: “Burada sizin kralın əlindən İsveç Akademiyasının yüksək mükafatını alanda düşündüm ki, sağ tərəfimdə çoxdan vəfat etmiş gənc bir adam, sol tərəfimdə isə, şükürlər olsun ki, bu gün də yaşayan orta yaşlı bir qadın dayanmalı idi”.

Yets Nobel laureatı oldandan sonra yaradıcılığı yüksələn xətlə inkişaf edən və yeni, uğurlu əsərlər yaradan azsaylı sənətkarlardan idi. Həyatının son 15 ilini o, İrlandiyanın milli şairi kimi böyük sayğı və ehtiram şəraitində yaşamışdı. Səhhətindəki problemlərə baxmayaraq bu illərdə “Qüllə” (1928), “Dairəvi pilləkən və digər şeirlər” (1933) kitablarında toplanan əsərlərini yaratmışdı. Dünyanın bir çox ölkələrinə səyahət edən şair əsas diqqəti İrlandiyanın tarix və mədəniyyətinin təbliğinə yönəlmişdi. O, İrlandiya və Britaniyanın bir sıra universitetlərinin fəxri doktoru adına layiq görülmüşdü. Fransız riverasında vəfat edən şair vəsiyyətinə uyğun şəkildə 1948-ci ildə vətəninə torpağa tapşırılmışdı. Müasir irland şairi Şeymas Hininin fikrincə, Yets öz əsərləri ilə hər bir irlandı “bir daha sənətin Allah tərəfindən yaradıldığı və sənətdən kənar sivilizasiyasının qeyri-mümkünlüyü həqiqətinə” inandırılmışdı”.

1924-cü il

VLADİSLAV REYMONT

(6 may 1867 - 5 dekabr 1925)

Vladislav Stanislav Reymont polyak ədəbiyyatının yetirdiyi ikinci Nobel laureatıdır. Rodom yaxınlığında, ruhani ailəsində doğulmuşdu. Kilsədə orqan çalan atası doqquz uşağını çox çətinliklə dolandırır. Vladislav kiçik yaşlarından ehtiyacın hər üzünü görmüş və həqiqi “həyat universitetləri” keçmişdi.

Təbii ki, belə şəraitdə yaxşı təhsildən söhbət gedə bilməzdi. Reymont üç sinifli məktəbi başa vurduqdan sonra Varşavada dərzisi işləmişdi. Lakin fəhlə tətilində iştirakına görə Lodza, valideynlərinin yanına qaytarılmışdı. Dözülməz şərait onu evdən qaçmağa, səyyar teatr dəstəsinə qoşulmağa məcbur etmişdi. Aktyor mühiti xoşuna gəlsə də, istedadının olmadığını anlayıb teatrdan uzaqlaşmışdı.

Həyatda yerini tapmaq üçün əzablı axtarışlar bir neçə il davam etmişdi. O, hətta bir müddət Çenstoxovo şəhərindəki məşhur monastırda rahib olmuşdu. Sonda atasının yardımı ilə dəmir yolunda bələdçi vəzifəsinə düzəlmişdi. Yaşam mücadiləsinin sürdüyü bütün bu illərdə boş vaxtını ən sevimli məşğuliyyəti olan mütaliəyə sərf edirdi. Polyakcadan başqa dil bilməsə də, həm doğma ədəbiyyatını, həm də XIX əsr ingilis və fransız ədəbiyyatını mükəmməl öyrənmişdi.

Mütaliə onda yazmaq həvəsi yaratmışdı. “Nələr yazmırdım!? - deyə sonralar Reymont xatırlayırdı. - Dramlar, uzun-uzun romanlar, hekayələr, şeirlər... Sonra isə hamısını cırıb yandırardım”. Nəhayət, o, yazılarından bəzilərini Varşavadakı tanışına göndərir və təəccübünə rəğmən 1893-cü ildə bir neçə novellasının həftəlik məcmuələrin birində çap edildiyini öyrənir. Bu ərəfədə dəmiryolundakı işini itirdiyindən yaradıcılıqla məşğul olmaq üçün Varşavaya yollanır. Yaxşı bələd olduğu mövzu - Çenstoxovo monastırına ziyarətə gələnlər haqqında yazdığı “Yasna Qora zəvvarlığı” sənədli povesti (1894) onun böyük ədəbiyyatda uğurlu debütü sayıla bilər.

Reymont “intellektual” yazıçı iddiasında olmadığından əsasən özünə yaxın mövzulardan yazmağı sevirdi. Onun “Komediant” romanının (1895) qəhrəmanı səyyar teatrın aktrisası olan qadın idi. “Fermentlər”də (1897) isə həyatda yerini tapmaq üçün şəhərdən kəndə dönmə gəncin timsalında müəllifin öz başına gələn təsvir olunmuşdu. “Vəd edilmiş torpaq” (1899) əv-

vəlki iki əsərlə müqayisədə daha bitkin təsir bağışlayırdı. Vladislav Reymont Rusiya imperiyasının tekstil mərkəzinə çevrilmiş Lodzun timsalında sənayeləşmənin mədəniyyətə vurduğu zərbələri, kapital dünyasının yırtıcı təbiətini göstərməyə çalışmışdı. Roman 15 dilə tərcümə olunmuşdur. Məşhur polyak rejissoru Ancey Vayda onun motivləri əsasında Polşada və ölkə xaricində populyar olan eyni adlı bədii film (1975) çəkmişdir.

Maddi vəziyyətinin nisbətən yaxşılaşması Reymontu səyahət imkanı yaratmışdı. O, Fransanı və digər Avropa ölkələrini gəzib-dolaşmışdı. Belə səyahətlərin birində, 1902-ci ildə Varşava-Vyana qatarında uğradığı yol qəzası hətta yazıcının xeyrinə olmuşdu. O, yüngül zədələnsə də, həkimlərdən ciddi bədən xəsarətləri və beyin silkələnməsi haqda arayış əldə etmiş və dəmir-yol şirkətindən o dövrə görə böyük məbləğ - 40 min rubl almışdı. Qəzanın başqa bir xeyri yazıcının müəllicə həkimi Aureliya Şatsnayder-Çablovskaya ilə evlənməsi olmuşdu. Bədbəxt təsadüfün xoşbəxt sonluğu - ailə qurması və maddi vəziyyətini yaxşılaşdırması Reymontu bütün vaxtını və enerjisini yaradıcılığa sərf etmək imkanı yaratmışdı.

1902-1908-ci illərdə polyak yazıçısı əsas əsərini - 4 cildlik "Kəndlilər" romanını çap etdirdi. Mövzusuna, ruh və koloritinə görə başdan-baş Polşaya bağlı olan bu roman-epopeyada tədqiqatçılar həm də müəyyən universallıq görür və onu Tomas Hardinin, Emil Zolyanın romanları ilə müqayisə edirlər. "Kəndlilər", həqiqətən də, böyük ilham və zəhmətin bəhrəsi idi. Müəllif sonrakı yaradıcılığında bu romandakı bədii sənətkarlıq səviyyəsinə yüksələ bilməmişdi. Onun digər əsərləri içərisində avtobiografik səciyyəli "Xəyalpərvər"i (1911) və Kostyuşko üsyanına həsr edilmiş üç cildlik "1794-cü il" tarixi romanını (1914-1918) fərqləndirmək mümkündür.

Reymont otuz cildə yaxın nəsr əsərlərinin müəllifidir. Onun "Üsyan" adlı sonuncu povesti (1924) antiutopiya janrında qələmə alınıb. Müəllif hüquq bərabərliyi uğrunda mübarizəyə qalxan heyvanların timsalında Sovet Rusiyasının bədii modelini yaratmışdı. Sonralar eyni mövzu ingilis yazıçısı Corc Oruellin də diqqətini cəlb etmişdi. Oruellin Reymontun kitabından nə dərəcədə təsirləndiyini söyləmək çətindir. Lakin sosialist Polşasında (1945-1990-cı illər) hər iki müəllifin əsəri qadağan olunmuş ədəbiyyat siyahısına daxil idi.

1924-cü ildə Vladislav Reymont "görməli milli eposu - "Kəndlilər" romanına görə" Nobel mükafatına layiq görüldü. Knut Hamsunun "Torpağın gücü" romanından sonra İsveç Akademiyası ikinci dəfə konkret ədəbi əsərə görə mükafat vermişdi. Həmin il Reymontun rəqibləri Maksim Qorki, Tomas Mann və Tomas Hardi idi. Polyak ictimaiyyəti isə Nobel laureatı kimi Stefan Ceromskini görürdü. Lakin sonuncunun antial-

man mövqeyi vəziyyəti mürəkkəbləşdirdi və üstünlük Vladislav Reymontu verildi. Fransada, ciddi ürək çatışmazlığından müalicə olunan müəllif Stokholma, mükafatın təqdimat mərasiminə gedə bilməmişdi. İsveç Akademiyasına ünvanladığı qısa məktubda laureat yazırdı: "1922-1923-cü ildən ürəyimdə ağrılar başlayıb. Deməyə sözüüm çoxdur. Yazmaq istəyirəm. Lakin bilmirəm, ölüm imkan verəcəkmi?"

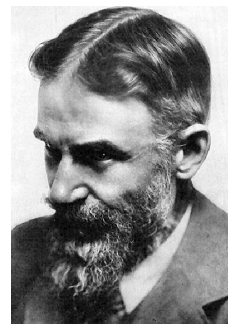
Ölüm imkan vermədi. İki ildən sonra Reymont artıq həyatda yox idi.

1925-ci il

CORC BERNARD ŞOU

(26 iyul 1856 - 2 noyabr 1950)

İrland dramaturqu, musiqişünas və tənqidçisi Corc Bernard Şou Dublində doğulmuşdur. Janr və forma baxımından seçilən 60-dan çox pyesin müəllifidir. Yaradıcılığında sosial mövzulara daha çox diqqət yetirmişdir.

Bernard Şounun atası əvvəlcə dövlət qulluğunda çalışmışdı. Ardınca uğursuz ticarətə qurşanmış, sonda isə həyatını içki düşkünü kimi başa vurmuşdu. Anası müəyyən istedadından məhrum olmayan həvəskar musiqiçi idi. Şou ailəsi əsl-nəcəbətlili sayılsa da, ehtiyac onlardan yan keçməmişdi. Nəticədə Bernard kilsə məktəbini bitirəndən sonra-15 yaşından işləməyə başlamışdı. Əslində təhsil ona heç nə verməmişdi. Özünün də etiraf etdiyi kimi daha çox oxuduğu kitabların - Şekspirin, Dikkinsin əsərlərinin, "Min bir gecə" nağıllarının, İncilin təsiri altında formalaşmışdı. Anasının və ailənin dostu, diricor Con Linin təşviqi ilə erkən yaşlarından musiqi ilə maraqlanmış, fortepiano ifaçılığı sənətinə yiyələnmişdi.

Ərindən boşanıb Londona köçən missis Şounun ardınca 1876-cı ildə Bernard da Britaniya paytaxtına gəlmişdi. O, gələcəyini ədəbiyyatda görürdü. Pedant dəqiqliyi ilə hər gün mütləq beş səhifə yazırdı. Həm də qəzetlərdə musiqi tənqidçisi kimi məqalələri çap olunurdu. Lakin ilk beş romanından heç birini nəşr etdirə bilmədiyindən çox vaxt anasının cüzi gəlirlərindən asılı qalırdı.

Ailəsinin vəziyyətinin ağırlığı və cəmiyyətdəki qeyri-bərabərlik Şounun sosializm ideyaları ilə maraqlanmasına zəmin yaratmışdı. 1884-cü ildə o, ingilis sosialistlərinin Fabian cəmiyyətinə üzv olmuşdu. 27 il bu cəmiyyət

yətin sıralarında çalışan məşhur dramaturq sosial məsələlərlə bağlı bir neçə broşür yazmış və dəfələrlə Londonun fəhlə rayonlarında mühazirələrlə çıxış etmişdi.

Dram yaradıcılığına başlamamışdan əvvəl Bernard Şou 1885-1890-cı illərdə Londonun "Uorld", "Star" kimi populyar qəzetlərinin teatr və musiqi tənqidçisi olmuşdu. İngilis şairi U.Oden onu "bəlkə də bütün zamanların ən yaxşı musiqi tənqidçisi" adlandırmışdı. Teatrşünas kimi guşə apardığı "Saterdey revyu" qəzetində Şou realist dramalar və İbsen yaradıcılığı haqqında məqalələrlə çıxış edirdi. Onun "İbsenizmin mahiyyəti" kitabçası (1891) həmin dövrdə Avropada populyar olan Norveç sənətkarı haqqında ingilis dilində ilk ciddi tədqiqat əsəri idi.

Məhz bu əsərin təsiri ilə Ibseni ingilis səhnəsində tamaşaya qoyan rejissor T.Qreyn Şounun özünü pyes yazmağa təşviq etmişdi. Lakin müəllifin ilk dram əsərinin - "Dul qadının evi" (1892) pyesinin səhnə taleyi uğurlu olmamışdı. İkinci tamaşadan sonra əsər repertuardan çıxarılmışdı. Sonrakı altı ildə Şou 9 pyes yazsa da, onlara yaxın duran tapılmamışdı. İngilis fahişələri haqqındakı "Missis Uorrenin peşəsi" pyesi isə, ümumən, senzura qadağası ilə üzləşmişdi.

Şounu dramaturq kimi tanıdan ilk əsəri 1897-ci ildə ABŞ-da tamaşaya qoyulan "Şeytanın şagirdi" pyesi oldu. Müəllif vətəni Britaniyadan əvvəl Amerikada şöhrət qazandı. 1898-ci ildə o, əsərlərinin iki cildliyini "Xoşa gələn və xoşa gəlməyən" pyeslər" adı altında çap etdirmiş, nəhayət, Fabian cəmiyyətinin üzvü olan irland sosialisti Şarlotta Peyn Tausendlə ailə qurmuşdu. Onlar yarım əsr birlikdə yaşamışdılar. Ancaq övladları olmamışdı.

"Şeytanın şagirdi"nin ardınca müəllifin 1903-cü ildə "Kandid" pyesi də ABŞ səhnəsində göstərilmişdi. Növbəti ildə isə Londonun Kort teatrında oynanılan "Con Bullun başqa adası" pyesi böyük rəğbətlə qarşılandı. Deyilənə görə tamaşaçıların arasında olan ingilis kralı VII Edvard o qədər gülmüşdü ki, altındakı kreslo sınımışdı... 1904-1907-ci illərdə Kort teatrında göstərilən 988 tamaşanın 701-i Bernard Şounun pyesləri əsasında hazırlanmışdı. Bu əsərlərin sırasına müəllifin "Kandid", "Yaşayırıq, görürük", "İnsan və fəvqəlinsan", "Mayor Barbara", "Həkim dilemma qarşısında" kimi biri-birindən fərqli pyesləri daxildi. O, həqiqətən də, qısa müddətdə ürəklərə və beyinlərə hakim kəsilməyi bacarmışdı.

Birinci Dünya müharibəsinin başlanması ilə Şou populyarlığını sürətlə itirdi. Buna yazıçının "Nyu steytsmen" curnalındakı "Müharibə sağlam ağıl baxımından" adlı böyük oçerki səbəb olmuşdu. Həmin yazıda Şou münasibətləri hərbi yolla aydınlaşdırmağa çağıran İngiltərə və Almanıyanı kəskin tənqid etmiş, beynləri dumanlanan patriotları ələ salmışdı. 1916-cı ildə İrlandiya üsyanını dəstəkləməsi də onu istəməyənlərin sayını artırmışdı. Şounu Dramaturgiya klubunun üzv-

lüyündən çıxarmışdılar, mətbuatda haqqında kəskin, təhqiramiz yazılar dərc edilirdi..

Şou isə heç nə olmamış kimi yaradıcılığı ilə məşğul idi. Müharibə ərəfəsində yazdığı populyar səhnə əsərlərindən olan "Piqmalion" (1914) pyesində o, zəngin təbəqənin davranış və ədədlərini amansızlıqla ələ salmışdı. Sonralar bu pyesin motivləri əsasında bu gün də ABŞ və Avropa səhnələrindən düşməyən "Mənim gözəl ledim" musikalı (1956) hazırlanmışdı.

Bütün təzyiqlərə baxmayaraq, Şou müharibəyə münasibətdə barışmaz mövqeyindən geri çəkilməmişdi. "Ürəklərin qırıldığı ev" (1921) tragikomediyasında müəllif günahsız insan qanı axıdılması üçün məsuliyyət daşıyan nəslin mənəvi cəhətdən necə miskinləşdiyini, tənəzzülə uğradığını ustalıqla açıb göstərilmişdi. "Mafusailə doğru" (1922) əsərini isə Şou pyes-diskussiya kimi qələmə almışdı. Ümumiyyətlə, yaradıcılıq həyatının son illərində Şou ənənəvi realizmdən müəyyən qədər uzaqlaşmış, bədii forma və mətn üzərində bir sıra cəsərtli eksperimentlər aparmaqdan çəkinməmişdi.

Siyasi və sosial-mənəvi həyatın satirik mənzərələrini yaradan, dilinin itiliyi və acılığı ilə şöhrət tapan Şou yalnız bir dəfə ədəbi ənənəsinə xilaf çıxmışdı. O, Fransa milli qəhrəmanı Canna d'Arkin simasında yeni mövzu və qəhrəman tapmış, ilk və son faciə əsərini - "Müqəddəs İonna" dramını (1924) yazmışdı.

1925-ci ildə Bernard Şou "idealizm və humanizmlə səciyyəolənən yaradıcılığına, əksər hallarda müstəsna poetik gözəlliklə müşayiət olunan sirayətədici satirasına görə" Nobel mükafatı laureatı olmuşdu. Şou həyatdakı bir çox şeylər kimi Nobel mükafatına da müəyyən istehza ilə yanaşırdı. Hətta bir dəfə demişdi ki, "dinamiti kəşf etdiyinə görə" bəlkə də Alfred Nobelin təqsirindən keçmək olardı. Amma Nobel mükafatını yalnız bəşəriyyətin düşməni olan bir adam təsis edə bilərdi". İstənilən halda, İsveç Akademiyası seçimini etmiş, qərarını vermişdi. İsveç ədəbiyyatşünası Per Halsterm pyeslərinə yazdığı dərin məzmunlu müqəddimələrə görə Bernard Şounu "bizim günlərin Volteri" adlandırmışdı.

Dramaturq isə əvvəlcə mükafatdan imtina etmək istəyirdi. Lakin xanımı Nobel ödülinün onun şəxsinə İrlandiyaya verildiyinə inandırandan sonra qərarını dəyişmişdi. Bernard Şou hər cür təmtərağın əleyhdarı olduğundan təqdimat mərasimində iştirakdan boyun qaçırmışdı. Mükafatın pul hissəsini isə İsveç ədəbiyyatını ingilis dilinə tərcümə etmək üçün fondun yaradılmasına ayırmışdı.

1938-ci ildə "Piqmalion" pyesinin motivləri əsasında çəkilən filmə görə Şou həm də Oskar almışdı. Beləliklə indiyə qədər o, ədəbiyyat və incəsənət sahəsində hər iki məşhur mükafata layiq görülən yeganə sənət adamı olaraq qalmaqdadır.

Şou dünyanın bir sıra ölkələrində, o cümlədən keçmiş SSRI-də olmuş, Stalinlə görüşmüşdü. Bəzi Qərb intellektualları kimi o da sovet reciminin mahiyyətinə varmadan SSRI-nin müdafiəçisi kimi çıxış etmişdi.

Şou yaradıcılığının mühüm hissəsini müəllifin epistoloyar irsi təşkil edir. O, uzun və məhsuldar həyatı boyunca 250 mindən çox məktub yazmışdı. Bu məktublarda ciddi ictimai-siyasi məsələlərə, ölkə və dünya miqyasında gedən proseslərə, ədəbiyyat, teatr və sənət məsələlərinə münasibət öz əksini tapmışdı.

Bernard Şou yalnız fiziki deyil, əqli uzunömürlülüüyü ilə də özünəməxsus rekord qazanmışdı. O, son səhnə əsərini - "Bayanın milyardları" pyesini 92 yaşında tamamlamışdı. Həyatının sonuna qədər bu yorulmaz irləndiyalı bəzən əndazəsini aşan yumor hissini, iti ağılı, ən gözlənilməz fikir və mülahizələrə dərhal və hazırcavablıqla reaksiya vermək bacarığını qoruyub saxlamışdı.

1926-cı il

QRASIYA DELEDDA

(27 sentyabr 1871 - 16 avqust 1936)

Ədəbiyyat sahəsində Nobel mükafatı alanların siyahısında dünya miqyasında tanınmış müəlliflərlə yanaşı ən qızgın mütləliə həvəskarına da heç nə deməyən adlara da təsadüf olunur. İtalyan yazıçısı Qrasiya Deleddanı tam əsasla ikinci qisim yazıçılara aid etmək mümkündür. Ötən əsrin 20-30-cu illərində yaradıcılıqları böyük rezonans doğuran, yüksək intellektləri və şəxsi nüfuzları ilə dünya miqyaslı proseslərə təsir göstərən, kitabları yüz minlərlə nüsxə tiraqla çıxan bir sıra müəlliflərin iddiaçılar sırasında olmasına baxmayaraq, mükafatın "özünə üçün yazan" sadə italyan qadınına verilməsi müəyyən mənada təəccüblü görünməyə bilməz.

Qrasiya Deledda Sardiniyada, Nuoro adlı kənddə doğulmuşdu. Atası hüquqşünas, anası isə savadsız kəndli qadın idi. Ailələri yerli meyarlar baxımından imkanlı sayılırdı. Mədəni həyata gəldikdə isə kənddə elə qapalı mühit vardı ki, sakinlər italyanca deyil, latın dilinə yaxın yerli dialektlə danışdılar. Xanım Deledda özü doğma kəndini istehza ilə "bürünc dövrünün yaşayış məskəni" adlandırmışdı.

Belə şəraitdə gələcək yazıçının bütün təhsili kənd məktəbində keçirdiyi bir neçə illə, habelə evdə italyan və fransız dillərini öyrənməklə məhdudlaşmışdı. Təbii

ki, şəxsi mütləliənin də mühüm rolu olmuşdu. O, yerli Sardiniya ballada və əfsanələrini, habelə Hüqo və Balzak kimi fransız yazıçıların yaradıcılığını dərindən öyrənmişdi. Deledda XIX əsr rus ədəbiyyatına da ciddi maraq göstərmişdi.

Yazmağa çox erkən başlamışdı. 15 yaşı olanda "Sardiniya qanı" adlı hekayəsi Romadakı şəkili curnallardan birində dərc edilmişdi. "Sardiniya gülü" romanını (1892) ədəbi tənqid xeyrixahlıqla qarşılamışdı. Növbəti - "Namuslu ürəklər" (1895) romanına isə tanınmış italyan tənqidçisi R.Bonqi müqəddimə yazmışdı.

Həmin roman bir ildən sonra fransız dilinə çevrilmiş, əyalətdə yaşayan gənc qadın gözləmədiyi halda böyük məbləğdə qonorar almışdı. Bu, atasının ölümündən sonra təsərrüfat işlərinə baxan və cansıxıcı mühitdə yaşayan Qrasiyanın hər şeyi atıb yazıçı olmaq niyyəti ilə Sardinianın paytaxtı Kalyariyə köçməsinə təkan vermişdi. 1900-cü ildə isə gənc qadın maliyyə nazirliyində çalışan bir məmura ərə getmişdi. Bundan sonra həyatının Roma mərhələsi başlanmışdı.

Yazıçı xanımın paytaxtdakı yaşayışı adi evdar qadın həyatından çox da fərqlənməmişdir. O, ərinə baxmış, iki oğul böyütmüşdü. Amma mənzilinin kandarından kənara ayaq basmadan hər il ortaya bir roman qoymağı da bacarmışdır. Deledda Romada yaşasa da, əsərlərinin qəhrəmanları yenə də Sardiniya insanları idi. Müəllif "ürəyinin bir parçası" adlandırdığı bu yerləri və onun sakinlərini yaxşı tanıdığından mövzu üçün paytaxt həyatının mürəkkəbliklərinə baş vurmaq, yaxud da uzaqlara getmək haqqında əsla düşünmürdü.

Deleddanın əsərlərini hər hansı ədəbi cərəyana aid etmək çətin olsa da, romanlarında naturalizmin üstünlük təşkil etdiyini ilk baxışdan sezmək mümkündür. Əsas mövzular isə məhəbbət, ölüm və insan iztirablarıdır. Məsələn, yazıçının "ilk uğurlu əsəri" adlandırdığı "Elias Portolu" romanının (1903) qəhrəmanı uğursuz məhəbbət iztirablarından can qurtarmaqdan ötrü rəhbər həyatını seçir. Lakin sonra Allahın xidmətində dayanmaq üçün kifayət qədər saf və təmiz olmadığını başa düşür. Nəticədə günaha batır və iztirablardan keçərək təmizlənməyə çalışır.

XX əsrin ilk onilliklərində Deledda İtaliyada populyar yazıçı idi. Onun qeyri-qanuni övladı üçün özünü qurban verən qadın haqqındakı "Kül" romanının (1904) motivləri əsasında ölkəsinin ilk bədii filmlərindən biri çəkilmişdi. Müəllif özünü teatr sahəsində də sınamışdı. "Sarmaşıq" romanı (1908) əsasında yazdığı eyni adlı pyes 1912-ci ildə Roma səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdu.

Qrasiya Deleddanın digər diqqəti cəlb edən əsərləri içərisində "Səhrada" (1911), "Göyərçinlər və qırğılar" (1913), "Başqalarının səhvi" (1915), "Ana" (1920) "Tən-

ha adamın sirri" (1921), "Yaşayanların allahı" (1922) kimi romanlarının adlarını çəkmək mümkündür. Əlbəttə, bu əsərlərin hamısının eyni dərəcədə uğurlu alındığını iddia etmək doğru olmazdı.

1926-cı ildə Qrasiya Deledda "doğma adasının həyatının aydın və görümlü lövhələrini yaradan, insan problemlərinin dərinliklərinə nüfuz etməyi bacaran poetik ruhlu əsərlərinə görə" Nobel mükafatına layiq görüldü. İsveç Akademiyasının üzvü Henrix Shukun təqdimat nitqində Deleddanın təbiət təsvirləri baxımından Avropada əvəzsiz olduğu vurğulanır, onun dini problematikanı yaxşı bildiyi, əsərlərinin kədərli, lakin bədbin olmadığı qeyd edilirdi. Həyatında ilk dəfə belə böyük auditoriya qarşısına çıxan laureat sadəcə bir neçə təşəkkür sözü söyləməklə kifayətlənmişdi.

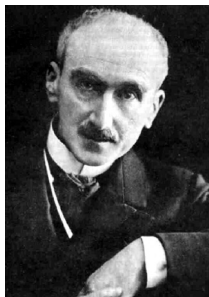
Nobel mükafatı aldıqdan bir müddət sonra Qrasiya Deleddada xərcəng xəstəliyi tapılmışdı. Ancaq yazıçı qadın bundan sonra daha doqquz il yaşamışdı. Ən başlıcası isə həyatında heç nə dəyişməyibmiş kimi yenə də doğma Sardiniya adasının təbiəti və insanları haqqında yazmışdı.

1927-ci il

ANRİ BERQSON

(18 oktyabr 1859 - 4 yanvar 1941)

Yəhudi əsilli fransız filosofu Anri Berqson Parisdə doğulmuşdu. Həqiqi soyadı Berekson olan atası Polşa, anası isə Britaniya yəhudisi idi. Ata-Mişel Berqson istedadlı musiqiçi kimi tanınırdı. Hətta onun Şopenin tələbələrindən olduğu deyilirdi. Anri Berqson 8 yaşına qədər Londonda yaşamışdı. Sonra ailə yenidən Parisə qayıtmışdı. O, yalnız 21 yaşında Fransa vətəndaşlığını qəbul etmişdi.

İlk təhsilini Parisdəki Kodors liseyində almışdı. Təhsil illərində Anri Berqson həm humanitar, həm də dəqiq elmlər sahəsində qeyri-adi istedadı ilə seçilmişdi. Hələ litsey şagirdi olarkən riyazi məsələlərdən birinin özünəməxsus yolla həll etmişdi. Həmin düstur yeni elmi tapıntı kimi "Riyaziyyat annalları" dərgisində çap olunmuşdu. Lakin bu sahədəki qabiliyyətinə baxmayaraq, istedadlı gənc sonda fəlsəfəyə üstünlük vermişdi. 1889-cu ildə yazdığı "Zaman və azad istək" traktatına və Aristotel haqqında latın dilində dissertasiyasına görə Paris universitetindən fəlsəfə doktoru alimlik

dərəcəsi almışdı.

Bir müddət Fransanın əyalət şəhərlərindəki liseylərdə çalışdıqdan sonra Anri Berqson 1891-ci ildə Parisə qayıtmışdı. IV Henrix liseyinin professoru olmuşdu. 1896-cı ildə özünün ikinci məşhur fəlsəfi əsərini - "Materiya və yaddaş" traktatını çap etdirmişdi. Burada beynin fiziologiyası ilə şüur arasındakı qarşılıqlı münasibətlər müxtəlif aspektlərdən nəzərdən keçirilirdi.

1900-cü ildə filosof-alim Sorbonnadan sonra Fransa'nın ikinci mühüm ali təhsil ocağı sayılan Kollec Fransa, yunan və latın fəlsəfəsi kürsüsünə dəvət almışdı. Berqson komizmin təbiətini açan "Gülüş" essesinin (1900), təbiət elmləri ilə fəlsəfə arasındakı əlaqələrin mahiyyətinə həsr olunmuş "Metafizikaya giriş" (1903) traktatının ardınca 1907-ci ildə epoxal əhəmiyyətə malik üçüncü tədqiqatını - "Yaradıcı təkamül" kitabını çap etdirmişdi. Kitab təkcə akademik dairələrdə deyil, oxucular arasında da böyük maraqla qarşılanmışdı. Diqqəti cəlb edən Berqsonun toxunduğu məsələlərlə bir sırada, həm də onun cəlbədicə üslubu, mürəkkəb mətləblər haqqında asan və anlaşılan tərzdə yaza bilməsi idi.

Müəllifin fikrincə, təkamül - orqanizmlərin içərisinə düşdüyü mühitə passiv, mexaniki uyğunlaşması deyildir, təkamül məqsədyönlü və yaradıcı prosesdir. Anri Berqson əsrin əvvəllərində Avropa intellektuallarına ciddi təsir göstərən, onların yaradıcılıq axtarışlarına stimül verən böyük elmi nüfuz sahiblərindən biri idi. Onun zaman və şüur haqqındakı fəlsəfi mülahizələri Marsel Prust, Virciniya Vulf və Tomas Mann kimi yazıçıların əsərlərində öz əks-sədasını tapmışdı.

Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində Anri Berqson Kolumbiya universitetinin dəvəti ilə ABŞ-da olmuş, ölkənin bir sıra elm mərkəzlərində silsilə mühazirələrlə çıxış etmişdi. Eyni ildə o, Edinburq universitetində "Şəxsiyyətin problemləri" mövzusunda kurs aparmışdı. "Müharibənin əhəmiyyəti" və "Alman imperializminin təkamülü" əsərlərində filosof müharibədən sonrakı Avropanın siyasi-mənəvi mühitini proqnozlaşdırmağa çalışmışdı.

1914-cü ildə Anri Berqson Fransa Akademiyasının üzvü seçilmişdi. Birinci Dünya müharibəsinin əsas siyasi nəticələrindən biri kimi Millətlər Liqası təsis olunduqda tanınmış fransız filosofu yekdilliklə bu qurumun İntellektual əməkdaşlıq üzrə şurasının prezidenti vəzifəsinə gətirilmişdi.

İlk dünya müharibəsindən sonra filosof-alimin əsərləri ilə intellektual mühitdə yaratdığı nikbin əhvali-ruhiyyə tədricən mövqelərini itirsə də, bu, Anri Berqsonun 1927-ci ildə Nobel mükafatı qazanmasına mane olmamışdı. Mükafat ona "həyatın təsdiqinə yönəlmiş parlaq ideyalarına və bu ideyaların təcəssümündəki müstəsna məharətinə görə" verilmişdi. İsveç Akademiyası hesab edirdi ki, Anri Berqson öz əsərləri ilə insanın böyük yaradıcılıq im-

kanlarının aşkara çıxmasına, mənəvi azadlıq qazanmasına və ruhən yenidən doğulmasına imkan yaratmışdır.

Xəstəliyi ucbatından Stokholma gələ bilməsə də, Berqson İsveç Akademiyasına xüsusi məktub ünvanlamışdı. Məktubda deyilirdi: “Tarixi təcrübə sübut edib ki, cəmiyyətin texnoloci inkişafı hələ fərdlərin mənəvi yetkinliyi üçün yetərli deyil. Əgər cəmiyyətdə maddi nemətlərin artması müvafiq mənəvi təkamüllə müşayiət olunmazsa nəticədə bu hətta qorxulu hala çevrilə bilər”.

Özünün sonuncu proqram xarakterli əsərində – “Əxlaqın və dinin iki mənbəyi” traktatında (1932) Berqson rasionalist alman fəlsəfəsi ilə polemikaya girərək göstərirdi ki, əxlaq da din kimi məntiqi deyil, emosional əsaslara söykənir. Dini təlimlərin əksəriyyəti “qapalı cəmiyyət” modelinə can atdıqlarından böyük yaradıcılarının həyatın təsdiqinə yönəlmiş fikirlərini pərdələməyə çalışırlar. Həyatı qüvvəyə inananlar, həm ayrı-ayrı şəxslər, həm də xalqlar arasında maneələrin aradan qalxmasına çalışanlar isə ilk növbədə, dini baxışlarının fəallığı ilə seçilirlər”.

Həyatının son illərində Anri Berqson dini mistikaya qapılmış, katolikliyi qəbul etmişdi. Lakin yəhudilərin kütləvi təqib olunduqları İkinci Dünya müharibəsi dövründə katolik kilsəsinə mənsubluğundan xilas vasitəsi kimi istifadə etməmiş, xalqı ilə birlikdə olmağı daha üstün tutmuşdu. Faşistpərəst Vişi hökuməti yəhudilər üçün nəzərdə tutulan alçaldıcı proseduraların dünya şöhrətli alimə aid olmadığı haqqında Berqsonu əvvəlcədən xəbərdar etmişdilər. Ancaq bu qoca filosof yəhudi kimi qeydiyyatda düşməyə mane olmamışdı.

Əslində bu onun faşizmə qarşı sakit, fəlsəfi təbiətli üsyanı idi.

1928-ci il

SİGRİD UNSET

(20 may 1882 - 10 iyun 1949)

Norveç yazıçısı Sigrīd Unset Danimarkada doğulmuşdu. Məşhur Norveç arxeoloqu Inqvald Martin Unsetin üç qızından ən böyüyü idi. İki yaşı olanda ailə atasının Arxeologiya muzeyinin direktoru kimi çalışdığı Osloya qayıtmışdı. Gələcək yazıçının uşaqlıq illəri bu muzeyin eksponatları arasında keçmişdi. Onun başqa bir sevimli məşğuliyyəti isə Norveç saqalarını oxumaq idi.

Sigrīdin 11 yaşı olanda atası ölmüşdü. Ailənin ağır maddi vəziyyəti yeniyetmə qızı gimnaziyadan kommersiya məktəbinə dəyişilməyə, 17 yaşında isə Oslo-dakı alman şirkətlərindən birində katibə kimi işə düzəlməyə məcbur etmişdi. Sigrīd burada uzun müddət qalacağını düşünmürdü. Amma həyatının on ilini texniki təmayüllü işdə keçirməli oldu. Təbii ki, bu illər tam izsiz-soraqsız ötürməmişdi. Əvvəla, gənc qız insanlarla ünsiyyət məharətinə yiyələnmişdi. Yaxşı təşkilatçılıq vərdisləri əldə etmişdi. Dövrün qadınlar üçün tam yeni ixtisaslarından sayılan reminqtonistika-makinada yazmaq peşəsini mənimsəmişdi. Eyni zamanda botanika və rəssamlıqla maraqlanmış, klassik ədəbiyyatı və saqaları dərinlənən öyrənmişdi.

Məhz saqaların təsiri altında Sigrīd Unset 1904-cü ildə orta əsrlər Danimarka həyatından bəhs edən romantik üslublu tarixi romanını başa çatdırmışdı. Lakin nəşriyyatdan ona bir daha tarixi əsərlər yazmamağı, qələmini müasir mövzularda sınağa məsləhət görmüşdülər. Sigrīd məsləhəti qəbul etmişdi. 1907-ci ildə onun nikah və ailə məsələlərindən bəhs edən “Frau Marta Ouli” romanı, ardınca isə “Ömrün xoşbəxt çağ” adlı novellalar kitabı nəşr olunmuşdu.

İlk ədəbi uğuru Sigrīdi sevimli tarixi mövzulara qayıtmağa ruhlandırdı. O, qədim island saqalarının təsiri altında “Viqa-Lyut və Viqtis” romanını (1909) yazdı.

Bu əsərin çapından sonra Norveç hökuməti Sigrīd Unsetə təqaüd təyin etdi. Maddi vəziyyətinin yaxşılaşması ona kontor işindən uzaqlaşmağa, yalnız ədəbiyyatla məşğul olmağa imkan yaratdı. Almaniyaya və İtaliyaya səfəri zamanı Sigrīd Norveç rəssamı Anders Kastes Svarsadla tanış oldu. Bu tanışlıq tezliklə böyük məhəbbətə çevrildi. Onların arasında on üç yaş fərq vardı. Üstəlik də Svarsad evli və üç uşaq atası idi. Lakin bir-birlərini həqiqi məhəbbətlə sevdilər. Sigrīd çətin seçim qarşısında qalmışdı. Yazıçı bu hiss və yaşantılarını ədəbi tənqiddən ilk uğurlu əsəri kimi qiymətləndirdiyi “Yenni” romanında (1911) əks etdirmişdi.

Svarsad birinci arvadından boşandı və 1912-ci ildə onlar evlənib Norveçə qayıtdılar. Bir neçə il sonra Sigrīd artıq böyük bir ailənin yükünü çiyinlərində daşıyırdı. Ərinin ilk evlilikdən olan üç övladına birgə nikahdan doğulan daha üç uşaq əlavə olunmuşdu. Bədbəxtlikdən bu uşaqlardan ikisi psixi cəhətdən xəstə idi. Məişət qayğılarından başını itirmiş Sigrīd yalnız gecələr, yuxu hesabına yaza bilirdi. Çətinliklərlə dolu ailə həyatının on ili ərzində o, iki novellalar və bir povestlər kitabı, eləcə də “Bahar” romanını (1917) çap etdirmişdi. Əsərdə güzəştlər bahasına baş tutan rəsmi izdivacın nikahsız məhəbbətdən daha çox bədbəxtlik gətirdiyi fikri əsaslandırılmışdı. Kilsə Svastadın birin-

ci arvadı ilə nikahını qüvvədə saxladığından Sigrig 1925-ci ildən ərindən ayrılmaq qərarına gəlmişdi. Dini axtarışlar həmin il həm də yazıçının lüteranlıqdan imtina edərək katolik olması ilə nəticələnmişdi.

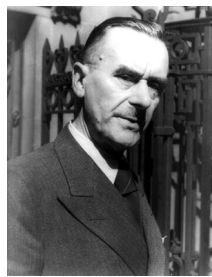
“Yalnız müqəddəslər insanın xoşbəxtlik, sülh, ədalət və xeyirxahlıq istəyini izah edə bilərlər - qənaətində olan yazıçı dini hissələrini bütün dərinliyi ilə “Lavransın qızı Kristin” trilogiyasında (1920-1922) əks etdirmişdi. Trilogiyada XIV əsr Norveç həyatı təsvir olunmuşdu. Konkret tarixi qəhrəman surəti yaradılmasa da, tarixçilərin və tənqidçilərin fikrincə, dövrün ruhu, ab-havası dəqiqliklə ifadə edilmişdi. Müəllif buna qismən də saqaların stilizasiyası yolu ilə nail olmuşdu.

Olaf haqqındakı dialogiyasında - “Hestvikenin sahibi” (1925) və “Olafla oğulları” (1927) romanlarında da Sigrig Unset orta əsrlər Norveç tarixinə üz tutmuşdu. Lakin bu əsərdə bədbin notlar və didaktikaya meyl daha çox idi.

1928-ci ildə Sigrig Unset “orta əsrlər Skandinaviya həyatının yadda qalan təsvirinə görə” Nobel mükafatı laureatı oldu. O, Nobel alan üçüncü Norveç yazıçısı idi. Undset İsveç Akademiyasında ənənəvi mühazirə ilə çıxış etmək istəməmişdi. Qısa təşəkkür nitqində sadəcə “mənim üçün yazmaq danışmaqdan, həm də özüm haqqında danışmaqdan daha asandır” - demişdi. Onun artıq Nobel laureatı kimi yazdığı beş roman, tənqidçilərin fikrincə əvvəlki əsərləri ilə müqayisədə o qədər də güclü təsir bağışlamırdı.

1940-cı ilin aprelində almanlar Norveçə işğal edəndə Sigrig Unset Müqavimət hərəkətinə qoşulmuş, lakin az sonra İsveçə qaçmalı olmuşdu. Faşistlər Norveç və Almaniyada onun əsərlərinə yasaq qoymuşdular. 1940-cı ilin sentyabrında oğlu Hansla birlikdə ABŞ-a mühacirət edən yazıçı müharibənin sonuna qədər burada yaşamış, Londondakı mühacir Norveç hökuməti ilə sıx əlaqə saxlamış, Norveç xalqının faşizmə qarşı mübarizəsini dəstəkləmişdi. Böyük oğlu Anders almanlarla döyüşdə həlak olmuşdu. Maraqlıdır ki, həmin dövrdə Nobel mükafatı laureatı olan başqa bir böyük Norveç yazıçısı - Knut Hamsun faşistlərlə əməkdaşlıq yolunu tutmuş, oğlu isə SSRI dəstələrinin tərkibində vuruşmuşdu.

Müharibə qurtarandan sonra Sigrig Unset vətəninə qəhrəman kimi qarşılanmışdı. Norveç hökuməti “ədəbiyyatda böyük uğurlarına və xalqa xidmətinə görə” onu Müqəddəs Olav ordeninin Böyük xacı ilə təltif etmişdi.

1929-cu il

TOMAS MANN

(6 iyun 1875 - 12 avqust 1955)

Yazıçı və publisist Tomas Mann Almaniyanın şimalında, qədim liman şəhəri Lyubekdə doğulmuşdu. Atası buğda ticarəti ilə məşğul olan zəngin tacir və senator idi. Anası vaxtı ilə Braziliyaya köç etmiş alman ailəsindən çıxmışdı. Damarlarında alman və kreol qanı axırdı. Şimallılara məxsus soyuqqanlıqla cənubluların emosionallığı Tomas Manna irsən valideynlərindən keçmiş və onun təkcə şəxsiyyətində deyil, yaradıcılığında da dərin izlər qoymuşdu.

Tomas gələcəyini ailə biznesinin davamçısı kimi görürdü. Lakin 1891-ci ildə atasının vaxtsız vəfatı vəziyyəti kökündən dəyişdi. Müəssisə ləğv olundu, kiçik Mann isə öz etirafına görə, məktəbi “şərəfsizliklə” başa vurdu. Başcısını itirən ailə Münhenə köçdü. Burada Tomas əvvəlcə sığorta şirkətində çalışmış, sonra özünü curnalistikada sınamışdı. Bir müddət Münhen Universitetində tarix, ədəbiyyat, fəlsəfə mühazirələrinə davam etmişdi. Ədəbi dairələrdə yaxşı tanınan böyük qardaşı Henrix Mann (1871-1950) kimi o da yazıçı olmaq arzusu ilə yaşayırdı. Rus klassikasını - ilk növbədə Dostoyevski və Lev Tolstoy yaradıcılığını dərinlən öyrənmiş və onlardan təsirləndiyini dəfələrlə etiraf etmişdi.

1898-ci ildə Tomas Mann “Balaca cənab Frideman” kitabını çap etdirdi. Burada toplanan hekayələrdə müəllif ironik, kədərli bir tonla həyatda və sənətdə öz yerini axtaran utancaq, çəkingən gənc yazıçının - özünün surətini yaratmışdı. Eyni zamanda Tomas Mann atasının həyatda olduğu illərdə şirinliyini daddığı burcua yaşam tərzinə bəslədiyi sevgi və marağını da gizlətmirdi.

İlk romanında - avtobioqrafik səciyyəli “Buddenbroklar” əsərində (1901) müəllif öz ailə bizneslərinin timsalında Lyubekdəki bir ticarət firmasının tənəzzülü və iflas tarixçəsini təsvir etmişdi. Bu əsərdə Tomas Mann həm də Buddenbrokların simasında burcua mədəniyyətinə və əxlaqına münasibətini ortaya qoymuşdu. Buddenbrokların hər yeni nəsli müasirləşdikcə, icraçıdan azad sahibkara çevrildikcə, onların yaradıcı fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudluğu, sərbəst qərar qəbul etmək bacarıqsızlığı daha kəskin şəkildə ortaya çıxır.

Həyatı təcrübə ilə bilik, nəzəriyyə ilə praktika arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı əlaqələr Tomas Mannın ilk

ədəbi uğurlarından biri kimi qiymətləndirilən "Tonio Kreger" novellasının (1903) da əsasını təşkil edir. Tonio başa düşür ki, hisslərinin əsiri olduğundan hər hansı konkret işin öhdəsindən gələ bilmir. O, girdabına düşdüyü mənəvi iflicdən böyük məhəbbətin köməyi ilə xilas olmağa çalışır.

Görünür, qəhrəmanı ilə bağlı fikirlərini şəxsi həyata tətbiq etmək istəyən Tomas Mann 1905-ci ildə zəngin yəhudi ailəsinin qızı Kate Prinqsheymlə evlənmişdi. Bu nikahdan onların üçü qız, üçü oğlan olan altı övladları dünyaya gəlmişdi. Qızlarının biri aktrisa, böyük oğlu isə yazıçı kimi məşhurlaşmışdı. Digər övladlarının da yaradıcı istedadından məhrum olmadıqları aşkara çıxmışdı.

Lakin nümunəvi ailə həyatı da Tomas Mannı bütün həyatı boyu təqib edən homoseksual asılılıqdan qurtara bilməmişdi. Bioqrafiyasının bu xoşagəlməz tərəfi onun "Venesiyada ölüm" (1913) novellasında əks olunmuşdu. Novellanın qəhrəmanı - həyatını sənətə qurban verən və uğur qazanan, ancaq gözəl oğlana məhəbbəti yolunda indiyə qədər əldə etdiklərinin hamısından keçməyə hazır olan ahıl yazıçı Qustaf fon Aşenbaxın prototipi əslində Tomas Mannın özü idi.

Birinci Dünya müharibəsi məşhur sənət adamlarının çoxu kimi Tomas Mann üçün də böyük mənəvi-əxlaqi sarsıntılar dövrü olmuşdu. İri həcmli "Siyasətdən uzaq adamın mülahizələri" (1918) adlı publisistik kitabında yazıçı liberal dəyərlərə qarşı çıxmış, kayzer II Vilhelmin mühafizəkar siyasətini dəstəkləmiş və dünyaya meydan oxuyan alman milli ruhunu müdafiə etmişdi. Almaniya məğlub olduqdan sonra isə Tomas Mann Veymar Respublikasının tərəfində dayanmışdı.

Tomas Mann intellektual nəsrin parlaq nümayəndələrindən biri idi. Bu nəsr əsəriyyətləndirən xüsusiyyətlər yazıcının "Sehrli dağ" (1924) romanında daha qabarıq nəzərə çarpmaqdadır. Müəllif İsveçrənin dağ kurortlarının birində yüksək bilikli, dərin mənəviyyatlı adamların əhatəsinə düşən gənc mühəndis Hans Kantropun onların təsiri ilə burcu baxışlarından və burcu həyat tərzindən necə uzaqlaşmasının inandırıcı tarixçəsini yaratmışdı. Roman həm də ilk dünya savaşının deformasiyaya uğratmadığı Avropa əxlaq və tərbiyəsinin, mədəni-mənəvi dəyərlərin özünəməxsus bədii tədqiqi idi. Bu dövrdə yalnız Almaniya oxucuları deyil, daha geniş miqyasda avropalı intellektualları maraqlandıqları bir sıra mürəkkəb suallara Tomas Mann yaradıcılığında cavab axtarırdılar.

1929-cu ildə alman yazıçısı "müasir ədəbiyyatın klassik nümunələrindən birinə çevrilən və populyarlığı get-gedə artan böyük "Buddenbroklar" romanına görə" ədəbiyyat sahəsində növbəti Nobel laureatı oldu. İsveç Akademiyasının üzvü Frederik Bok təqdimat

nitqində Tomas Mannı Dikens, Flober və Lev Tolstoy səviyyəsinə yüksələn ilk alman yazıçısı adlandırmışdı. Müəllifin mühüm ədəbi uğurları sırasında onun "yüksək poetikliyi və intellektualizmi böyük bir məhəbbətlə gündəlik həyatla əlaqələndirə bilməsi" xüsusi qeyd olunmuşdu.

Nobel laureatı adını qazandıqdan sonra Tomas Mannın həm ədəbi, həm də siyasi həyatdakı fəallığı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. O, Almaniya və İtaliyada baş qaldıran faşizmə kəskin etirazını açıq şəkildə bildirən ilk tanınmış ziyalılardan idi. 1930-cu ildə Berlində "Zəkaya müraciət edirəm!" adlı çıxışında Tomas Mann sosialistləri və liberal burcuazıyanı faşizmə qarşı mübarizədə vahid cəbhədə birləşməyə çağırırdı. Eyni ildə o, "Mario və sehrbaz" adlı siyasi allegoriyasını yazmış, burada faşist liderləri Hitler və Mussolininin obrazlarını yaratmışdı.

Nasistlər hakimiyyətə gələndə (1933) Tomas Mann İsveçrədə idi. O, Hitlerin iş başında olduğu Almaniya qayıtmamaq qərarına gəldi. Bir müddət İsveçrədə yaşadığından sonra 1938-ci ildə ABŞ-a mühacirət etdi. Müharibə illərində yazıcının iki oğlu ABŞ ordusunun zabiti olmuşdu. Tomas Mann isə üç il məşhur Princeton universitetində mühazirələr oxumuşdu. 1941-1952-ci illərdə Kaliforniyada yaşayan yazıçı Konqress kitabxanasının alman ədəbiyyatı üzrə məsləhətçisi idi.

1936-cı ildə faşistlər onu Almaniya vətəndaşlığından və Berlin universitetinin fəxri doktoru adından məhrum etmişdilər. İkinci Dünya müharibəsi illərində ABŞ-ın universitet və elm mərkəzlərində antifaşist çıxışları ilə populyarlıq qazanan Tomas Mann isə 1944-cü ildə Amerika vətəndaşı olmuşdu. Müharibədən sonra Götenin yubiley təntənələrində iştirak məqsədi ilə Almaniya gəlsə də, tarixi vətəninə həmişəlik qalmaq istəməmişdi. 1949-cu ildə Şərqi və Qərbi Almaniya hökumətlərinin birgə qərarı ilə yazıçı milli ədəbiyyatın inkişafındakı xidmətlərinə görə Göte mükafatına layiq görülmüşdü. Bu dövrdə Tomas Mannın SSRİ-yə və Stalin reciminə rəğbəti haqqında ABŞ-da tez-tez fikirlər eşidildiyindən yazıçı həyatının on ilini keçirdiyi ölkəni tərk etmiş və daimi yaşamaq üçün Sürixi seçmişdi.

XX əsrin 30-40-cı illərində Tomas Mann bir sıra iri həcmli əsərləri üzərində işini başa çatdırmışdı. Onların arasında "İosif və qardaşları" (1932-1943) romanı ayrıca qeyd olunmalıdır. Incil süceti əsasında yazılmış əsərdə Mann yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan keyfiyyətlər - yüksək intellektualizm, sirayətədiçi yumor və kəskin ironiya özünə yer almışdı. "Yazıçı kimi Mannın ən böyük qələbəsi qəhrəmanlarını onun özündən az sevməməyimizdədir" "- deyə tənqidçi Mark Van Doren müəllifin qarşısına qoyduğu məqsədə çatdığını vurğulamışdı.

Həyatının yetkin dövründə Tomas Mann Götenin şəxsiyyəti və yaradıcılığı ilə daha yaxından maraqlanmışdı. Yazıcının bu mövzudakı bədii-tarixi araşdırmalarının nəticəsi kimi "Lotto Veymarda" (1943) və "Doktor Faustus" (1947) romanları meydana çıxmışdı. Birinci romanda Götenin həyatı haqqında "Faust" müəllifinin məşuqəsinin dilindən söz açılırdı. İkinci əsərində isə Mann dahi, lakin psixi cəhətdən xəstə bir musiqçinin ömür macəraları fonunda yaşadığı dövrün qeyri-sağlam mühitini təsvir etmişdi. "Doktor Faustus" təkcə psixoloji dərinlik baxımından deyil, üslubi cəhətdən də onun ən mürəkkəb əsərlərindən biridir.

Ölümündən bir il əvvəl Tomas Mann özünün "ən yaxşı, ən uğurlu" kitabı hesab etdiyi "Avantürist Feliks Krulun macəraları" romanını (1954) tamamlamışdı. Əslində bu əsər üzərində iş 1910-cu ildə başlanmışdı. Romanın gözlənilməzliyi, müəllifin fikrincə həm burada bütün mövcud ənənələrin rədd edilməsində, həm də onun ədəbiyyatda özünə yer tapmış ənənələr məcrasında yazılmasında idi.

Bəzi tənqidçilərin fikrincə, Tomas Mann yaşadığı dövrün mənəvi böhranı və meyarların yenidən qiymətləndirilməsi baxımından Nitsşe və Freyding elmi ideyalarının ədəbiyyata gətirilməsində mühüm rol oynayan sənətkardır.

1930-cu il

LYUIS SİNKLER

(7 fevral 1885 - 10 yanvar 1951)

Nobel mükafatı alan ilk Amerika yazıçısıdır. Minnesota ştatında kiçik şəhərcikdə doğulmuşdu. Sonralar bu şəhərciyi, eləcə də kənd həkimini olan atasını özünün "Baş küçə" romanında təsvir etmişdi. 5 yaşında anasını itirmişdi. Evlərinə yeni qadının - analığının gəlməsi onun həyatını daha da çətinləşdirmişdi.

Sinkler 1903-cü ildə Yel universitetində təhsil həyatına başlamışdı. Orta əsr balladaları üslublu şeirlərdən birinin universitetin ədəbi curnalında çap olunması tələbələr və müəllimlər arasında nüfuzunu xeyli qaldırmışdı. Tezliklə redaksiya heyətinin üzvü kimi gənc müəllif özü də həmin curnalın işinə cəlb edilmişdi.

Erkən yaşlarından macərə axtarmağı sevir və bir

yardə qərar tuta bilmirdi. Üç il oxuduqdan sonra universiteti atıb sosialist kommunasında işə düzəlmişdi. Lakin az keçmədən kommuna da onu bezdirmişdi. Sinkler ədəbiyyatla daha ciddi məşğul olmaq məqsədi ilə Nyu-Yorka getmişdi. İlk hekayələrini buradakı ədəbi curnallarda çap etdirməyə müvəffəq olmuşdu. Sonra yenidən macərə axtarışlarına çıxaraq Panama kanalının tikintisində işləmişdi. 1908-ci ildə Yel universitetini bitirməsi haqqında diplom almışdı.

Bir müddət Kaliforniya ştatındakı rəssamlar icmasında yaşayan Sinkler 1910-cu ildə yenidən Nyu-Yorka dönmüş, beş il müxtəlif nəşriyyat və redaksiyalarda çalışmışdı. Öz etirafına görə həyatının Kaliforniya dövründə ehtiyac üzündən bir sıra hekayələrinin ideya və süjetini Cek Londona satmalı olmuşdu.

Lyuis Sinkler ilk ciddi əsərini - "Bizim cənab Vrenn" romanını 1914-cü ildə çap etdirmişdi. Romanın gənc və xəyalpərvər qəhrəmanının təmsalında müəllifin özünü tanıımaq mümkün deyildi. Əslində Sinklerin bir yazıçı kimi peşəkar fəaliyyəti də bu romanla başlamışdı. Adı məşhurlaşdıqdan sonra redaksiyalar və nəşriyyatlar ona kifayət qədər yüksək qonorrar ödəməyə başlamışdılar. Məsələn, təkcə bir hekayəsinə görə Sinkler populyar "Saterdey ivninq post" curnalından həmin dövr üçün çox böyük məbləğ - min dollar almışdı. Bu da artıq cəmiyyətdə tanınan yazıçının bütün diqqətini yaradıcılığa yönəltməsinə imkan yaratmışdı.

O, çoxsaylı hekayələrlə yanaşı, biri-birinin ardınca "İş" (1917), "Sadələvhlər" (1917), "Açıq havada" (1919), "Baş küçə" (1920) romanlarını çap etdirmişdi. Sonuncu əsər Sinkleri ABŞ-ın kəskin sosial mövzulara və ictimai tənqiddə üstünlük verən tanınmış yazıçıları sırasına çıxarmışdı. Bu romanda Amerikanın əyalət həyatı özünün bütün miskinliyi, məhdudluq və təkəbbürlüüyü ilə əks olunmuşdu. Müəllifin ictimai mövqeyi əks fikirlər və mübahisələr doğursa da, "Baş küçə"nin bədii məziyyətlərinin yüksəkliyi yekdilliklə qəbul edilmişdi.

"Baş küçə"nin ardınca Lyuis Sinkler hər birində Amerika cəmiyyətinin çeşidli problemləri qaldırılan, lakin ziddiyyətli təsir bağışlayan və mübahisə doğuran əsərlər çap etdirmişdi. "Bebbit" (1922), "Erousmi" (1925), "Elmer Hentri" (1927) kimi romanlarında o, amerikan orta təbəqəsinin həyatını sərt, hətta sarkastik boyalarla təsvir etmişdi. "Eourosmit" romanına görə yazıçı 1926-cı ildə nüfuzlu Puliser mükafatına layiq görülsə də özündən daha layiqli müəlliflərin diqqətdən kənarda qaldığını bildirərək mükafatdan imtina etmişdi.

Bundan dörd il sonra isə amerikan yazıçısı "güclü və ifadəli təhkiyə sənətinə, satirik və yumoristik çalar-

larla zəngin yeni tip və xarakterlər yaratmaq sahəsindəki nadir istedadına görə” Nobel mükafatı aldı. İsveç Akademiyasının daimi katibi Erik Karlfeldt təqdimat nitqində Lyuis Sinkleri 120 milyonluq Amerika xalqının fikir və hisslərini ifadə edən yeni amerikan ədəbiyyatının təmsilçisi adlandırmış, onu ədəbi fəaliyyətindəki yenilik və tənqidi ruh baxımından qitənin çoxsaylı çətinliklərə və mübhəmliliklərə sinə gərən ilk sakinləri ilə müqayisə etmişdi.

Laureat isə “Ədəbiyyat qarşısında amerikalı qorxusu” adlandırdığı Nobel mühazirəsində Fenimor Kuperdən başlayan və yüz ildən bir qədər çox yaşı olan amerikan ədəbiyyatını əsasən tənqidi baxımdan gözədən keçirmişdi. O, həmvətənləri Lonqfello, Louell, Helms, Elkott kimi sənətkarları “avropalıların sentimental təqlidçiləri” adlandırmışdı. Sinklerin fikrincə, həyat həqiqətləri və amerikan gerçəkliyinə sağlam tənqidi münasibət üzərində qurulan yeni nəsrin tarixi əslində H.Harlendin yaradıcılığı ilə başlamışdı. Adı çəkilən müəllifi o, eyni zamanda həm də özünün sənət müəllimi sayırdı.

Lyuis Sinklər də Nobel aldıqdan sonra əvvəlki əsərləri ilə müqayisədə daha zəif yazan laureatlar sırasına daxil edilir. Müəllifin 1930-1940-cı illərdə çap olunan 10-dan çox romanının əksəriyyətini ədəbi tənqid soyuq qarşılamiş, yaxud mənfi qiymətləndirmişdi. Həyatının son illərində Sinklər onu tanıyanların yaddaşında daha çox qalmaqallı adam və içki düşkünü kimi qalmışdı.

1931-ci il

ERİK KARLFELDT

(20 iyul 1864 - 8 aprel 1931)

İsveç şairi Erik Aksel Karlfeldt sadə ailənin yetirməsidir. Onun uşaqlıq illəri İsveçin mərkəzi hissəsində, mənzərəli guşədə yerləşən ailə malikanələrində keçmişdi. Həqiqi ailəsi Eriksson idi. Yaradıcılığa başlayanda fermer təsərrüfatlarının yerləşdiyi kəndin adını özünə təxəllüs götürmüşdü. Soyadını dəyişməyin başqa və daha trivial səbəbi bir məsələyə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş atası ilə aralarında müəyyən məsafə saxlamaq idi.

Erik Aksel Upsala universitetində oxuduğu dövrdə atası müflisləşmiş və borclarını ödəmək üçün ailə mülkünü satmışdı. Maddi imkanları məhdudlaşan gənc həyatını repetitorluqla təmin etməli olmuşdu. Ona görə də universiteti yalnız 1902-ci ildə başa vura bilmişdi. İsveç Akademiyasına keçənə qədər Stokholmdakı Kral kitabxanasında çalışmışdı.

Karlfeldtin “Vəhşi təbiət və məhəbbət haqqında nəğmələr” adlı ilk şeirlər kitabı 1895-ci ildə çap olunmuşdu. Digər poetik əsərlərindəki kimi bu şeirlərdə də İsveç təbiətinin mənzərələri və kənd həyatının özəllikləri tərənnüm edilirdi. Karlfeldtin “kənd şeirlərinin” çoxuna güclü bir nostalgiya duyğusu hakim idi. Bu duyğu, hər şeydən öncə, kənd həyatının sadəliyindən və patriarxallığından, insani münasibətlərin öz saflığını və ilkinliyini qoruyub-saxlamasından qaynaqlanırdı. Müəllif İsveçdə get-gedə kütləvi hal alan sənayeləşmə və şəhərləşmə müqabilində kəndlərin ilkin, həqiqi, arxaik simalarını itirəcəyindən, insanları tarixi kökləri ilə birləşdirən çoxəsrlik etno-mədəni bağların qırılacağından xiffət çəkir və əndişəsini, nisgilini təsirli lirik lövhələrlə rəsm etməyə çalışırdı.

“Fridolinin nəğmələri” (1898) və “Fridolinin həzz bağçası” (1901) kitablarında müəllif Fridolin adı altında öz hiss və duyğularını oxucularla bölüşmüşdü. Yarı şair, yarı kəndli olan Fridolin hər kəslə öz dilində, özünə yaxın və doğma mövzuda danışmağı bacarır. İlk kitabında olduğu kimi bu məcmuələrə daxil etdiyi əsərlərində də şair kənd həyatını müəyyən dərəcədə ideallaşdırmaqdan özünü saxlaya bilməmişdi. Lakin mövzu eyniyyətinə baxmayaraq, onun şeirlərinin forma və əhvali-ruhiyyə baxımından get-gedə dəyişdiyini də qeyd etmək lazımdır. Poetiklik nöqtəyi-nəzərindən zənginləşsələr də bu şeirlərdə inamsızlıq və bədbinlik ruhu, kədərli notları illər keçdikcə daha da artmışdır.

Erik Karlfeldt 1904-cü ildə İsveç Akademiyasının üzvü seçilmişdi. 1905-ci ildə Nobel Institutunun, 1907-ci ildə isə Nobel Komitəsinin üzvü olmuşdu. 1912-ci ildə İsveç Akademiyasının daimi katibi seçilən Erix Karlfeldt ömrünün sonuna kimi bu vəzifəni yerinə yetirmişdi. Başqa sözlə desək, iyirmi il ərzində ədəbiyyat sahəsində yeni Nobel laureatlarının müəyyənləşdirilməsi Karlfeldtin birbaşa rəhbərliyi altında həyata keçirilmişdi. Bu illər ərzində bir neçə dəfə onun özünə də namizədliyini Nobel mükafatına irəli sürmək təklifi edilmişdi.

Lakin Erik Karlfeldt bir tərəfdən Akademiyada tutduğu mövqeni, o biri tərəfdən isə yaradıcılığının İsveç hüdudlarından kənarda o qədər də tanınmadığını əsas gətirərək nominant olmaqdan imtina etmişdi. Yaradıcılığının miqyas və xarakterini bir tərəfə buraxaraq təkcə elə bu addımına görə onu yüksək ləyaqət və təvazö-

karlıq hissində malik olan, öz yerini və qiymətini bilən şəxsiyyət və ziyalı kimi dəyərləndirmək lazımdır. Ümumiyyətlə, o, Nobel mükafatını almağa real imkanı olduğu halda, bu şərəfdən könüllü şəkildə imtina edən ilk müəllif idi.

Əslində Erik Karlfeldt sağlığında şair kimi Vətəninə kifayət qədər populyar idi. Sadəcə arxaik ifadələrlə, kəndlilərin özünəməxsus nitqini olduğu kimi vermək üçün istifadə etdiyi dialektizmlərlə zəngin dili onun əsərlərinin başqa dillərə yüksək poetik tərcüməsini çətinləşdirmişdi.

Erik Karlfeldt 1931-ci ilin aprelində qəflətən vəfat etdi. Həmin dövrə qədər və ondan sonra heç vaxt həyatda olmayan müəllifə Nobel mükafatı verilməmişdi. Ancaq Akademiya öz üzvü ilə bağlı istisnaya yol verməyi qərara aldı. Bu məsələdə akademik Natan Syoderblum və Upsala arxiyepiskopu xüsusi ilə təkid edirdilər. 1931-ci ilin ədəbiyyat Nobelinə bir neçə ay əvvəl vəfat etmiş keçmiş Akademiya üzvünün layiq görülməsi mükafatla bağlı nizamnamənin pozulması faktı kimi müəyyən narazılıqla qarşılandı. Lakin müvafiq izahat tapıldı. Bildirildi ki, nizamnaməyə əsasən, sağlığında namizədliyi irəli sürülən şəxsə ölümündən sonra mükafat verilə bilər. Karlfeldtin adı isə sağlığında bir neçə dəfə gündəlikdə olmuş, 1918-ci ildə isə hətta nominant kimi qeydə alınmış, amma etirazına əsasən proses davam etdirilməmişdir.

Nobel mükafatı Erik Karlfeldtin ailəsinə verilmişdi. Hesab etmək olar ki, bu təsadüfdə İsveç Akademiyası bədii yaradıcılığı qiymətləndirməkdən daha çox öz keçmiş əməkdaşına diqqət, onun xatirəsinə ehtiram prinsipindən çıxış etmişdi. Erik Karlfeldt bu günə qədər ədəbiyyat sahəsində ölümündən sonra Nobel mükafatı alan yeganə müəllif olaraq qalmaqdadır.

1932-ci il

CON QOLSUORSİ

(14 avqust 1867 - 31 yanvar 1933)

İngilis şairi, dramaturq və nasir Con Qolsuorsi varlı burcua ailəsinin yeganə övladı idi. Atası Londondakı hüquq şirkətlərindən birinə rəhbərlik edirdi. Con Harrou və Oksford universitetlərində təhsil almışdı. Vəkil ixtisasına yiyələnsə də, heç vaxt hüquq

sahəsində çalışmamışdı. Özü üçün yaşamağı, mütaliə etməyi və əyləncəli həyat keçirməyi, səyahətlərə çıxmağı daha üstün tutmuşdu. Dünya səyahəti zamanı tanış olduğu polyak mənşəli ingilis yazıçısı Cozef Konradla ömrünün sonuna qədər dostluq əlaqələri saxlamışdı.

Bir çox həmkarları ilə müqayisədə Con Qolsuorsi yaradıcılığa nisbətən gec başlamışdı. Əslində bu işə onu məhəbbət romanı yaşadığı Ada Qolsuorsi - əmi-si oğlunun xanımı məcbur etmişdi. Gənc müəllifin ilk hekayələr məcmuəsi 1897-ci ildə Con Sincon təxəllüsü ilə çap olunmuşdu. Bir il sonra isə "Coslin" adlı ilk romanı işıq üzünə görmüşdü. 1901-ci ildə çap olunan hekayələr kitabında artıq yazıçının sonrakı dövr yaradıcılığında dönə-dönə təsadüf edəcəyimiz əsas qəhrəmanlarından-Forsaytlar ailəsindən söz açılırdı. 1904-cü ildə Qolsuorsi öz həqiqi ad və soyadı ilə ilk kitabını - "Pinqvinlər adası" romanını nəşr etdirmişdi.

Eyni ildə atasının vəfatı Con Qolsuorsiyə maddi sərbəstlik gətirdi. 1905-ci ildə Ada da ərindən boşandı və onlar evləndilər. Sevdii qadınla heç bir qınaqdan qorxmadan, sərbəst yaşamaq imkanı Qolsuorsinin yaradıcılığına təsirsiz ötürmədi. 1905-ci ildə qələmə aldığı "Əmlakçı" romanında o, Soms və Iren Forsaytların timsalında Adanın ilk uğursuz ailə həyatını təsvir etmişdi. "Forsaytlar haqqında saqa" trilogiyasının birinci kitabı olan bu roman Qolsuorsiyə ciddi yazıçı imici qazandırdı. Müəllif Birinci Dünya müharibəsinə qədər Forsaytlar mövzusunda qayıtmamışdı. Əvəzində isə "Malikanə" (1907), "Qardaşlıq" (1909) və "Patrisi" (1909) romanlarını tamamlamışdı. Bu əsərlərdə kiçik torpaq sahiblərinin, ziyalıların və aristokratiyanın həyatından bəhs edirdi.

"Gümüş mücrü" (1906) adlı ilk pyesi ilə Qolsuorsi həm də dramaturq kimi tanındı. Daha sonra "Mübarizə" (1909) və "Ədalət" (1910) pyesləri tamaşaya qoyuldu. Hər üç əsər ciddi ictimai problemlərə toxunurdu. Məhbusların təkadamlıq kameralarda saxlanmalarına qarşı çıxan "Ədalət" pyesinin yazıldığı dövrdə Britaniya imperiyasının daxili işlər naziri olan Uinston Çörçill həbsxana islahatına başlamasında bu əsərin ciddi təsirinin olduğunu etiraf etmişdi.

Müəllif Birinci Dünya müharibəsindən sonra Forsaytlar mövzusunda yenidən qayıtmış, trilogiyanın ikinci və üçüncü kitablarını-"İlgəkdə" (1920) və "İcarəyə verilir" (1921) romanlarını yazmışdı. "Forsaytlar haqqında saqa" ümumi adı ilə çap olunan üç roman Qolsuorsiyə böyük şöhrət qazandırmışdı. O, ingilis ədəbiyyatının canlı klassikinə çevrildi. Forsaytlarla bağlı ikinci trilogiya -"Müasir" komediya 1928-ci ildə, sonuncu - üçüncü trilogiya isə "Fəslin sonu" adı

altında Ada Qolsuorsi tərəfindən yazıcının ölümündən sonra (1933) nəşr edilmişdi.

Hər gün mütləq bir neçə səhifə yazmağı özü üçün prinsipə çevirən Qolsuorsi 20 roman, 27 pyes, 3 poetik məcmuə, 170-dən çox hekayə, 5 esselər kitabının müəllifi kimi tanınır. Yazıcının epistolyar irsi təxminən 7000 məktubdan ibarətdir.

1917-ci ildə Con Qolsuorsi Britaniya imperiyasının cəngavəri titulundan imtina etmişdi. Yazıçı bu addımını ictimai institutlardan asılı vəziyyətə düşmək istəməməsi ilə əsaslandırmışdı. Ölümündən dörd il əvvəl Qolsuorsi ölkəsinin ali mükafatı olan "Xidmətlərə görə" ordeni ilə təltif olunmuşdu. O, Trinit-kollecini, Kembric, Dublin, Oksford, Prinston universitetlərinin fəxri doktoru seçilmişdi.

Nobel mükafatı isə ingilis yazıcısına 1932-ci ildə verilmişdi. Qolsuorsi mükafata "zirvəsini "Forsaytlar haqqında saqa" təşkil edən yüksək təhkiyə məharətinə görə" layiq görülmüşdü. Romanı "ingilis ədəbiyyatında diqqətəlayiq hadisə" adlandıran İsveç Akademiyasının üzvü Anders Esterlinq ayrı-ayrı personajların taleyi timsalında bütöv bir epoxanın bədii tarixini yaratmasını Qolsuorsinin böyük ədəbi uğuru adlandırmışdı. Ağır xəstə olan (beyin xərçəngi) yazıçı təqdimat mərasiminə gələ bilməmişdi. İki ay sonra isə vəfat etmişdi.

Con Qolsuorsi əliaçıq xeyriyyəçi kimi tanınırdı. Qazancının təxminən yarısını xeyriyyə məqsədi ilə xərclədiyi məlumdur. O, mühafizəkar ingilis cəmiyyətində senzura, boşanma, minimal əmək haqqı, qadınların seçki hüququ kimi qanunlara yenidən baxılmasının tərəfdarı kimi tanınırdı. Ölüm yatağında olan yazıçı Nobel mükafatının pul hissəsinin bütünlüklə 1921-ci ildə öz təşəbbüsü ilə yaradılan beynəlxalq yazıçı təşkilatına - PEN klubuna verilməsini vəsiyyət etmişdi.

Lakin nəcib şəxsi keyfiyyətlərinə və yüksək sənətkarlıq məharətinə baxmayaraq Qolsuorsi yaradıcılığının İngiltərədə hamı tərəfindən qəbul edildiyini düşünmək sadələşmələr olardı. Devid Lourens və Vircinia Vulf kimi tanınmış həmvətənləri onun barışmaz tənqidçiləri kimi ad çıxarmışdılar. Digər ingilis yazıçısı Entoni Bercons gözəl təhkiyəçi olan Qolsuorsinin orta səviyyəli oxucuların zövqünü oxşadığı, intellektualları isə cəlb etmədiyi qənaətində idi.

1933-cü il

İVAN BUNİN

(22 oktyabr 1870 - 8 noyabr 1953)

İvan Alekseyeviç Bunin Nobel mükafatına layiq görülən ilk rus yazıçısıdır. Mərkəzi Rusiyada, Voronec yaxınlığında doğulmuşdu. Atası kökləri XIV əsr Litva cəngavərlərinə gedib çıxan qədim zadəgan nəslindən idi. Lakin təhkimçilik hüququnun ləğvindən sonra təsərrüfatlarını yarıtmaz şəkildə idarə etdiklərindən Buninlər demək olar ki, tam müflis vəziyyətə düşmüşdülər.

Gələcək yazıçı ilk təhsilini evdə almış, 11 yaşında isə Yelets gimnaziyasında oxumağa başlamışdı. Ailənin maddi vəziyyəti ağırlaşdığından gimnaziyanı yarımcıq buraxmağa məcbur olmuşdu. Sonrakı təhsil həyatında qardaşı Yuli mühüm rol oynamışdı. Ruhən aristokrat olan İvanla Yuli Bunin fərqli adamlar idi. Yuli dərin ağıl ilə yanaşı həm də siyasi baxışlarının radikallığı ilə seçilirdi. Kiçik qardaşının ədəbi istedadını üzə çıxaran, onu rus klassikası ilə yaxından tanış edən və bədii yaradıcılığa ruhlandıran da Yuli olmuşdu. Bu arada ailənin maddi vəziyyəti daha da çətinləşdiyindən İvan Bunin 1889-cu ildə yerli "Orlovski vestnik" qəzetində korrektor kimi işə düzəlmişdi. İki ildən sonra "qalın" curnallardan birinin kitabxanası seriyasından onun ilk şeirlər kitabı işıq üzü görmüşdü. Əsasən klassik üsluba yaxınlığı ilə seçilən bu şeirlərdə təbiət mənzərələrinin təsviri başlıca yer tuturdu.

90-cı illərdə Bunin nəsr sahəsində də qələmini sına-mışdı. Yaradıcılığına böyük məhəbbətlə yanaşdığı Çexovla məktublaşması da bu dövrə təsadüf etmişdi. İlk görüşləri isə 1895-ci ildə olmuşdu. Sənətə fərqli münasibətlərinə və bədii üslublarının müxtəlifliyinə baxmayaraq, rus ədəbiyyatının bu iki tanınmış siması yaxın və səmimi dostluq münasibətləri qura bilmişdilər.

Ədəbi fəaliyyətinin ilk mərhələsində oricinal fəlsəfi baxışları və fərqli yaşayış tərzilə Buninə ciddi təsir göstərən rus sənətkarlarından biri də Lev Tolstol olmuşdu. Şəxsi tanışlıq və ünsiyyətdən sonra isə ilkin təəssürat pozulmuşdu. Lakin bu, Buninə Lev Tolstoyu hər zaman rus ədəbiyyatının böyük simalarından biri saymağa və onun realizmindən heyranlıqla danışmağa mane olmamışdı.

Yazıçı Buninin populyarlıq qazanmasında 90-cı illərin ortalarında qələmə aldığı əsərlər mühüm rol oynamışdı. Onun "Xutorda", "Vətəndən xəbər", "Dünyanın

o biri başında” hekayələri rus cəmiyyətinin acı reallıqlarına -1892-ci ildəki aclığa, növbəti ilin vəba epidemiyasına, kiçik torpaq sahiblərinin müflisləşməsinə, kəndlilərin Sibirə sürgün edilmələrinə və s. həsr olunmuşdu. Şair Bunin isə oricinal poeziyası ilə yanaşı Rusiyada həm də Lonqfello poeziyasının məharətli tərcüməçisi kimi tanınmışdı. XX yüzilliyin əvvəllərində də bu sahədə fəaliyyətini davam etdirən müəllif Tennisonun “Ledi Qodiv”, Bayronun “Manfred” poemalarını, habelə Alfred de Müssö və Fransua Koppenin şeirlərini rus dilinə çevirmişdi.

Onun Maksim Qorki ilə tanışlığı da rus ədəbiyyatı üçün şəxsiyyətlərlə zəngin olan XIX əsrin son ilində baş tutmuşdu. Qorkinin sosialist baxışlarından və ifrat realizmindən xoşlanmasa da, Bunin 1917-ci ilin oktyabrına qədər “proletar yazıçısı” ilə əlaqələrini kəsməmiş, ədəbi əməkdaşlığını davam etdirmişdi.

Rusiya kəndinin və kəndlisinin həyatı, zadəgan mülkanələrinin dağıdılması, torpağa sahiblik hissinin itirilməsi iri həcmli nəsr əsərlərinin müəllifi kimi Bunini düşündürən başlıca mövzular idi. Yazıcının Birinci Dünya müharibəsinə qədərki dövrdə qələmə aldığı “Anton almaları”, “Şamlar”, “Kənd”, “Quraqlıq” və s. əsərlərində rus kəndinin dəhşətli vəziyyəti təsvir olunmuşdu. Məhz bu əsərlərə görə Maksim Qorki onu “müasir dövrün ən yaxşı yazıçısı” adlandırmışdı. Bunin Oktyabr inqilabını qəbul etmədi. 1920-ci ilə qədər o, Ağ ordunun nəzarətində olan Odessada yaşadı. 1920-ci ildə isə vətəndaş nikahında olduğu Vera Muromtseva ilə birlikdə Fransaya mühacirət etdi. Parisdə, sonra isə Qrass şəhərində yaşayan yazıçı bolşevik reciminə nifrətini “Lənətə gəlmiş günlər” adlı gündəliyində (1925-1926) əks etdirmişdi. Yazıcının mühacirət dövrü yaradıcılığında “İerixon gülü” (1924), “Mityanın məhəbbəti” (1925), “Günvurma” (1927) və avtobiografik səciyyəli “Arsenyevin həyatı” (1933) kimi əsərləri mühüm yer tutur. 1933-cü ildə Ivan Bunin “klassik rus nəsrinin ənənələrini davam etdirən ciddi sənətkarlığına görə” Nobel mükafatına layiq görüldü. Bundan əvvəl onun adı iki dəfə nominantlar siyahısında olmuşdu. İsveç Akademiyasının üzvü Per Halstrem təqdimat nitqində “İvan Buninin real həyatı qeyri-adi dərəcədə ifadəli və dəqiq təsvir etmək məharəti” üzərində xüsusi dayanmışdı. Bunin cavab nitqində mühacir rus yazıcısına verdiyi qiymətə görə İsveç Akademiyasının cəsəratini alqışlamışdı.

Bunin SSRI-yə qayıtmaq haqqında təkliflər alsa da, Stalin recimi şəraitində belə addım atmağı məqbul saymamışdı. Onun mühacirətdəki həyatı da asan keçməmişdi. Şübhəsiz, bu çətinlik daha çox mənəvi xarakter daşıyırdı. Rus yazıçısının Nobel mükafatı laureatı kimi yadda qalan əsəri son dərəcə acı dillə yazılmış “Xatirə-

lər”i”dir (1950). Müəllif Çexov haqqında hələ 1904-cü ildə başladığı xatirələrini tamamlamağa çalışsa da, buna müvəffəq olmamışdı. Mühacirətdə Bunin uzun müddət Rusiyanın aparıcı yazıçısı kimi təqdim edilirdi. Lakin o, heç vaxt Dostoyevski, Lev Tolstoy, yaxud Çexov kimi nəhəng sənətkarların səviyyəsinə yüksələ bilməmişdir. Başqa bir rus mühacir yazıçı - Vladimir Nabokov isə onun poeziyasını nəsrindən daha üstün tuturdu.

Buninin mühacirət illərində yaxın dostluq əlaqələri saxladığı ziyalılar içərisində azərbaycanlı Ümmülbanu-Banin də olmuşdu. Yazıcının əsərlərindən ayrı-ayrı nümunələr Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir.

1934-cü il

LUİCİ PİRANDELLO

(28 iyun 1867 - 10 dekabr 1936)

İtalyan yazıçısı və dramaturqu Luici Pirandello Siciliyada, varlı kükürd mədəni sahibinin ailəsində dünyaya göz açmışdı. Yaradıcılığa erkən başlamışdı. Əlyazması qalmayan “Barbar” dramını hələ məktəb şagirdi ikən yazmışdı.

Əvvəlcə atasının işini davam etdirmək istəmişdi. Lakin bu sahədəki bacarıqsızlığını görüb 1887-ci ildə Roma universitetinə daxil olmuşdu. Burada təhsilin səviyyəsindən narazı qaldığından bir il sonra Bonna dəyişilmişdi. Bonn universitetində ədəbiyyat və fəlsəfə öyrənərək roman filologiyası doktoru elmi dərəcəsi almışdı. “Sevincli ağrı” adlı ilk şeirlər kitabı tələbəlik dövründə çap olunmuşdu. Mütəxəssislərin fikrincə, həmin şeirlərdə ilk italyan Nobel mükafatı laureatı Cozue Karduççinin təsiri aydın duyulmaqdadır.

Atasından maddi və mənəvi dəstək alan Pirandello İtaliyaya qayıtdıqdan sonra yalnız bədii yaradıcılıq və elmi fəaliyyətlə məşğul olmuşdu. 1898-ci ildə o, Roma Pedaqoji kollecində italyan ədəbiyyatı professoru təyin edilmiş və təxminən 25 il eyni vəzifədə çalışmışdı. 1903-cü ildə daşqın nəticəsində ailənin kükürd mədənlərini su yuyub apardığından Pirandello həmin vaxtdan yaşamını yalnız ədəbi zəhməti ilə təmin etməli olmuşdu. Yazıcının taleyinə düşən başqa bir ağır sınaq həyat yoldaşının əsəb pozğunluğu nəticəsində xəstəliyə düşər olması idi. Pirandello uzun müddət əziyyətə qatlaşsa da, sonda onu psixiatrik klinikaya (sadə dillə

desək, dəlixanaya) yerləşdirmək məcburiyyəti qarşısında qalmışdı.

Lakin maddi və mənəvi çətinliklər Pirandellonun yazmaq istəyinin qarşısını heç zaman ala bilməmişdi. İlk iri həcmli nəsr əsəri - "Mərhum Mattia Paskal" romanı (1904) onu ədəbi dairələrdə tanıtmışdı. Universitet professoru olduğunu unutmayan Pirandello sənətə nəzəri və estetik baxışlarını hər ikisi 1908-ci ildə çapdan çıxan "Yumor", habelə "Elm və incəsənət" kitablarında əks etdirmişdi.

"Əgər belə deyilsə..." adlı pyesinin tamaşaya qoyulduğu 1915-ci ilə qədər Pirandello daha çox roman və novellalar müəllifi kimi tanınırdı. İlk səhnə əsərinin uğurundan sonra isə o, özünü bütünlüklə dramaturgiyaya həsr etmişdi. Maddi vəziyyətini düzəldən Pirandello bir müddət sonra müəllimlikdən də uzaqlaşmışdı. 1915-1921-ci illərdə hamısı uğurla tamaşaya qoyulan 16 pyes yazmışdı.

Pirandello-dramaturqun "Müəllifi axtaran altı personac" pyesi (1921) onun İtaliya hüdudlarından kənarda da məşhurlaşmasına imkan yaratmışdı. Əsər London və Nyu-York səhnələrində böyük müvəffəqiyyət qazanmışdı. Romadakı ilk tamaşa isə qalmaqalsız ötürmüşdü. Personacların xeyirxahlıq və həqiqətlə bağlı fikirlərinə teatrsevərlər kəskin etirazlarını bildirmişdilər. 1922-ci ildə Pirandello yaradıcılığının zirvəsi sayılan "IV Henrix" dramının ilk tamaşası da uğurlu olmuşdu.

Zaman keçdikcə, Pirandello təkcə mahir dramaturq yox, həm də istedadlı rejissor kimi şöhrət qazanmışdı. Lakin sənətkar siyasi seçimində ədəbiyyatda olduğu kimi fəhm və uzaqgörənlik nümayiş etdirə bilməmişdi. O, 1923-cü ildə Mussolininin faşist partiyasına daxil olmuşdu. Bir müddət sonra isə duçenin yardımı ilə Milli Bədaye Teatrı yaratmışdı. Bu teatr 1925-1926-cı illərdə Avropaya, növbəti il isə Cənubi Amerika ölkələrinə qastrol səfərlərinə çıxmışdı. Lakin çox ehtimal ki, məhz Mussolini tərəfindən maliyyələşdirildiyindən uzun müddət yaşaya bilməmişdi.

Pirandellonu faşistlərlə əməkdaşlıqda təqsirləndirənlər az deyildir. Yazıcını müdafiə edənlər isə onun siyasətdən kənarda dayanması ilə bağlı bəyanatlarını, bir sıra hallarda faşist partiyasını tənqid etməsini, hətta əsərlərinə İtaliyada qadağa qoyulmasını əks argument kimi gətirirlər. Vaxtının çoxunu səyahətlərdə keçirən, bir müddət ümumiyyətlə Paris və Berlində yaşayan Pirandello yalnız 1933-cü ildə Mussolininin şəxsi xahişi ilə İtaliyaya qayıtmışdı.

1934-cü ildə Luici Pirandello "dramaturgiya və səhnə sənətinin dirçəldilməsi sahəsindəki yaradıcı cəsarətinə və bədii tapıntılarına görə" ədəbiyyat üzrə

növbəti Nobel mükafatı laureatı elan olunmuşdu. Müəllifi təqdim edən İsveç Akademiyasının üzvü Per Xalstyom "psixoloji analiz əsasında yaxşı pyeslər yazmaq" bacarığını Pirandello yaradıcılığının əsas fərqləndirici keyfiyyəti" adlandırmışdı. Yeni laureat Nobel mühazirəsini yaradıcılıq laboratoriyasının sirlərinə həsr etmişdi.

Luici Pirandello Nobel laureatı olduğdan düz iki il sonra vəfat etmişdi. Vəsiyyətinə uyğun sakit və dəbdəbəsiz dəfn mərasimi yalnız ailə üzvlərinin iştirakı ilə keçirilmişdi. Yazıçı "kiçik vətəndə" - Siciliyada torpağa tapşırılmışdı.

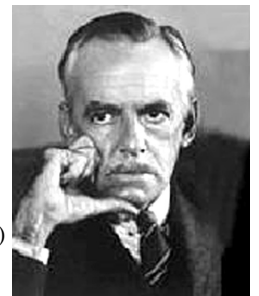
XX əsrdə dram sənətinin məzmun və mahiyyət etibarlı ilə yeniləşməsində Pirandellonun müəyyən xidmətləri olmuşdu. Amerikan tənqidçisi və rejissoru Erik Bentlinin fikrincə, o, öz əsərlərində "intelleklə hissin mübarizəsini, onlardan birinin digərinə çevilməsi prosesini" təsvir etmişdi". Bir sıra Avropa tədqiqatçıları İbsen və Strindberqin yaradıcılığı ilə başlanan psixoloji axtarışların Pirandello dramaturgiyasında yekun mərhələsinə çatdığını iddia edirlər. Onun əsərlərinin Can Anuy, Can-Pol Sartr, Samuel Bekket, Ecen İonesko kimi Avropa dramaturqlarına təsirsiz ötürmədiyi qeyd olunur. Bütün bunlar isə Luici Pirandellonu XX əsrin böyük dramaturqlarından biri adlandırmağa əsas verir.

1936-cı il

YUCİN O`NİL

(16 oktyabr 1888 - 27 noyabr 1953)

Amerikan yazıçısı və dramaturqu Yucin O`Nil səyyar aktyor ailəsində doğulmuş, həyatının ilk yeddi ilini "təkərlər üstündə" keçirmişdi. Təhsil həyatına anası ilə Nyu-Yorkda yaşadığı illərdə başlamışdı. Lakin bu dövr də asan olmamışdı. Ella O`Nil morfi düşkünlünə çevrildiyindən oğlu üçün ciddi problemlər yaratmışdı. İnancılı katolik ruhunda tərbiyə olunan kiçik Yucin Allaha dua etməklə anasına xilas yolu tapacağını fikirləşirdi. Dualarının səmərəsiz qaldığını görəndən sonra kilsədən həmişəlik üz döndərmişdi. Bir sözlə, kiçik yaşda üzləşdiyi böyük problemlər onun uşaq psixikasına təsirsiz ötürməmişdi.

Yucin O`Nil 1906-cı ildə Prinстон universitetinə

daxil olsa da, burada cəmiyyəti bir il oxumuşdu. Onu dərslərdən daha çox avaraçılıq və Nyu-Yorkun gecə həyatı maraqlandırır. 21 yaşı tamam olanda atasının iradəsi ilə hesablaşmadan evlənmişdi. Toydan sonra isə qızıl axtaranlara qoşulub Hondurasa getmişdi. Bir il sonra Nyu-Yorka qayıtmışdı. 1910-cu ildə öz adını verdiyi oğlu doğulmuşdu. Lakin körpənin dünyaya gəlməsi də onu evə, ailəyə bağlaya bilməmişdi. Avara və sərsəriyə çevrilən Yucin O'Nil bu dəfə həyatının il yarımını İngiltərə və Argentinada keçirmişdi. Əsas məşguliyyəti günəməzd işlər və dilənçilik idi. Bütün bunlar sonda birinci arvadının boşanma qərarı verməsinə səbəb oldu. Çox ehtimal ki, belə ekstremal şəraitdə böyüdüyündən ilk övladı - sonralar teatr tənqidçisi kimi tanınan kiçik Yucin 40 yaşında həyatına intiharla son qoymuşdu.

İntihar, bəlkə də, müəyyən dərəcədə bu ailə üçün faciəli ənənə idi. Çünki 1912-ci ildə yaşamaqdan bezən ata Yucin də özünü öldürmək fikrinə düşmüş, yalnız baş tutmayan cəhddən sonra həyatını yenidən qurmaq qərarına gəlmişdi. Atasının acınacaqlı aqibəti Nyu-Londonda, yerli qəzetə müxbir işləyən Yucin O'Nili silkələmişdi. O, avara həyatdan əl çəkmək və "nəyin bahasına olursa olsun" yazıçı olmaq qərarı vermişdi. 1914-cü ildə bu məqsədlə hətta Harvard universitetinə, Corc Beykerin dramaturgiya kursuna daxil olmuşdu. 1916-cı ildə ilk pyesi tamaşaya qoyulmuşdu. Yucin O'Nil yaradıcılığının başlanğıc dövründən salon və ailə-məişət dramı ənənələrindən qətiyyətlə imtina etmiş, həyatın dibindəki adamları teatra gətirmək qərarına gəlmişdi. Bu mənada Avqust Strindberin əsərləri Yucin O'Nilin ilham mənbəyi və "müasir dramaturgiya dərslisi" olmuşdu. Müəllifin 1920-ci ildə Brodveydə oynanan "Üfüqün arxasında" pyesi Amerika teatrına yeni istedadın gəldiyindən xəbər verirdi. Bu əsərə görə Yucin O'Nil növbəti il Puliser mükafatına layiq görüldü. Sonralar müəllifin "Anna Kristi" (1922), "Qəribə interlyudiya" (1928) və "Gecəyə çevrilən uzun gün" (1941) pyesləri də eyni mükafatla qeyd edildi və o, dördqat Pultsier laureatı oldu.

1920-1943-cü illərdə Yucin O'Nil 20-dən çox pyes yazmışdı. Ədəbi istiqamətlərinə görə onları romantik, realist, ekspressionist, canlarına görə komediya, faciə kimi xarakterizə etmək mümkündür. 20-ci illərin sonlarında o, toxunduğu problemlərlə cəmiyyəti silkələməyi bacaran ən populyar amerikan dramaturqu idi. Şübhəsiz, Yucin O'Nilin heç kəsi laqeyd buraxmayan əsərləri mövzu seçimi və insan talelərindəki tragik məqamları əks etdirməsi ilə bağlı idi.

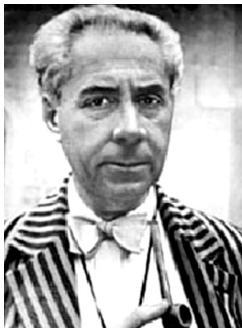
Lakin müəllifin ədəbi uğurları ilə müqayisədə şəx-

si həyatını uğurlu saymaq mümkün deyildi. 1918-ci ildə o, ikinci nikahla yazıçı qadın Aqnes Boultonla evlənmiş, on il sonra isə ayrılmışdı. Bu nikahdan oğlu Şeyn və qızı Una doğulmuşdu. 1920-1923-cü illərdə Yucin O'Nil atasını, anasını və sevimli qardaşı Ceymsi itirmişdi. Qızı Una 18 yaşında ikən atasının bütün etirazlarına baxmayaraq, məşhur aktyor, 54 yaşlı Çarli Çaplinə ələ getmişdi. Narkotika asılılığına düşən oğlu Şeyn intihar etmişdi. Yucin O'Nilin aktrisa Şarlotta Montereyle üçüncü nikahı da uğurlu olmamışdı. Nəticədə bütün bu ailə dramları onun həyatını məşq-qəta çevirmişdi.

1936-cı ildə Yucin O'Nil "faciə janrını yeni şərhdə təqdim edən dram əsərlərinin dərinliyinə, həqiqiliyinə və təsir gücünə görə" amerikan dramaturqları içərisində ilk Nobel laureatı oldu. Xəstəliyi ucbatından Stokholma gedə bilməsə də Nobel mühazirəsinin mətnini İsveç Akademiyasına göndərmişdi. Səmimi təşəkkürünü bildirən müəllif yazırdı: "Bu mükafat təkcə mənə deyil, Amerikadakı bütün həmkarlarıma verilib. Fikrimcə, bu Nobel mükafatı Avropanın Amerika teatrının yetkinliyini etiraf etməsinin simvoludur". Yucin O'Nil Nobel mükafatı laureatı olanda "Buz gətirən gələcək" (1939), "Gecəyə çevrilən uzun gün" (1941) və "Taleyin ögey övladları üçün Ay" (1943) kimi diqqətəlayiq əsərlərini Amerika və Avropa tamaşaçılarına təqdim etməmişdi. Məhz bu əsərlər amerikan dramaturqunun yaradıcılığının yüksələn xətlə inkişafının göstəriciləri idi.

İlk tamaşası Stokholm Kral teatrında oynana "Gecəyə çevrilən uzun gün" dramında müəllif Taysonların timsalında öz ailəsinin həyatını qələmə almışdı. O'Nil ailəsində olduğu kimi, burada da aktyor ata məsuliyyətsiz həyat tərzini və düşünülməmiş hərəkətləri ilə arvadını narkomanlığa məcbur edib. Oğullarından biri əyyaş, o biri xəyalpərvərdir. "Qanlı göz yaşları və dərin acılarla" yazdığı bu pyes Ralf Riçardson və Ketrin Xepbern kimi kino ulduzlarının iştirakı ilə ekranlaşdırılmışdı. Eyni mövzu daha dramatik çalarlarla "Taleyin ögey övladları üçün Ay" pyesində də davam etdirilmişdi. Əsəb sisteminin tam pozulması nəticəsində Yucin O'Nilin həyatının son on ili faciəvi olmuşdu. Xəstəlik ucbatından bir sıra mövzuları səhnə əsərlərinə çevirə bilməmişdi. Tragizm baxımından Çexov səviyyəsinə yüksəlməyi bacarmasa da, Yucin O'Nil "amerikan dramının yaradıcı" adını bu gün də özündə saxlayır.

1937-ci il

ROCE MARTİN DÜ QAR

(23 mart 1881 - 23 avqust 1958)

Fransız yazıçısı Roce Martin dü Qar Paris yaxınlığındakı Neyi-syur-Sen qəsəbəsində, nəsil şəcərəsi ilkin orta əsrlərə gedib çıxan aristokrat ailəsində doğulmuşdu. Bədii yaradıcılığa meyli məktəb illərindən başlamışdı.

Validəynləri on bir yaşında ikən Martin dü Qarı Ekol Fenolen adlı katolik liseyinə göndərmişdilər. Burada o fransız neoatomizminin liderlərindən olan Marsel Eberin təsiri altına düşmüşdü. Bu təlimin tərəfdarları müasir elmi və fəlsəfi fikrin inkişafı müstəvisində kilsə ehkamlarına yenidən baxılmasının tərəfdarı kimi çıxış edir və fərqli baxışlarına görə küfrdə təqsirləndirilirdilər. Martin dü Qar bir müddət sonra katolisizmdən uzaqlaşsa da, Marsel Eberlə əlaqələrini kəsməmişdi.

Aristokrat gənc təhsilinə çox başısoyuc yanaşdığından atası onu professor Lui Mellerionun yanına göndərməyə məcbur olmuşdu. Burada rastlaşdığı intellektual mühit və aramsız mütləq tələbi gənc Martində zəhmətə məhəbbət hissi və özünün dediyi kimi, "tədqiqatçılıq damarı" üzə çıxarmışdı.

Lev Tolstoyun "Hərb və sülh" epopeyasını 17 yaşında oxuyan Martin dü Qar bütün həyatı boyu belə bir monumental əsər yaratmaq fikri ilə yaşamışdı. Bir il Sorbonna universitetinin məşğələlərinə davam etdikdən sonra o, arxivşünaslıq və paleoqrafiya ixtisası verən Ekol de Şartı bitirmişdi. Məhz bu məktəbi seçməsinin səbəbləri bilinməsə də, spesifik bilikləri tarixi romanlar yazmasına təsirsiz qalmamışdı.

Ali təhsilini başa vuran Martin dü Qar evlənib Paris sakini olsa da, kənd müəllimi haqqında böyük bir roman yazmaq niyyəti düşüncəsinə hakim kəsilmişdi. Bədii nümunə kimi Tolstoyun əsərlərini seçmişdi, prototip isə müəllimi Eber olacaqdı. Lakin il yarımliq əziyyətdən sonra Martin dü Qar bu işin öhdəsindən gələ bilməyəcəyini anladı. İlk uğursuzluğu onda gələcəyinə və yaradıcılıq imkanlarına ciddi şübhə yaratdı. Maraqlıdır ki, 1908-ci ilin yazında, belə bir bədbin şəraitdə Martin dü Qar, birnəfəsə "Yaranış" romanını tamamlamış və öz hesabına çap etdirmişdi. Roman qeyri-adi əsər yaratmaq istəyən, lakin uğursuzluğa düşər olan yazıçının sənət əzablarından və axtarışlarından bəhs edirdi.

"Maris" (1913) adlı növbəti romanı ilə Martin dü Qar özü də uğursuzluğa düşər olan başıbəlalı qəhrəmanın vəziyyətinə düşdü. Lakin ədalət nəminə qeyd edilməlidir ki, fransız yazıçı yaradıcılığına ciddi meyarlarla yana-

şırdı. Nə qədər çətin olsa da, xoşuna gəlməyən əlyazmalarını yandırmağı bacarırdı. "Maris" in uğursuzluğu onu ruhdan salmadı. Təxminən 15 il əvvəl fransız cəmiyyətini lərzəyə gətirən "Dreyfus işi" ilə bağlı "Can Barua" romanını (1913) yazdı və ədəbi istedadından məhrum olduğunu sübuta yetirdi. Müəllif bu əsərində ilk dəfə bədii təxəyyülün məhsulu olan dialoqları sırf tarixi arayışlarla sintez etməyi bacarmışdı.

Birinci Dünya müharibəsi zamanı Martin dü Qar fransız ordusunun tərkibində Qərb cəbhəsində vuruşmuşdu. Tərxis olunduqdan sonra bir müddət Paris teatrında işləmiş, 1920-ci ildə valideynlərinin Mərkəzi Fransadakı malikanəsinə köçmüşdü. Növbəti illərdə yazıçı səkkiz cildlik "Tibo ailəsi" romanı üzərində işləmişdi. 1922-1929-cu illərdə romanın ilk altı kitabı çap edilmişdi. 1936-1940-cı illərdə isə son iki cild oxucuların müha-kiməsinə verilmişdi. Başlıca hadisələri XX yüzilliyin əvvəllərində cərəyan edən romanda biri katolik, digəri protestant olan iki burcua ailəsi təsvir olunmuşdu. Bu ailələrin timsalında müəllif müharibədən əvvəlki cəmiyyət düzəninə, həyat tərzinin və əxlaq qaydalarının tamamilə tənəzzülə uğradığını göstərmişdi. Dü Qarın digər əsərləri kimi "Tibo ailəsi" də dövrün tarixi qaynaqlarının təfərrüatlı tədqiqi üzərində qurulmuşdu. İngilis filoloqu Martin Seymur-Smitin fikrincə, roman "müəllifin ən faciəvi" əsərlərindən biridir.

1937-ci ildə məhz "Tibo ailəsi" epopeyası fransız yazıçısını ədəbiyyat nobelçiləri sırasına daxil etdi. Mükafat ona "bütünlükdə insanın, eləcə də müasir həyatın mühüm cəhətlərinin təsvirində həqiqətə sədaqətinə və bədii qüdrətinə görə" verilmişdi. Yazıçı Nobel mühazirəsində XX əsrin özünəməxsusluqlarından saydığı ehkamçılığa qarşı çıxmış, yaradıcılığının təkcə ədəbiyyata deyil, həm də insanların xoş münasibətlərinə və sülh işinə xidmət etməsini arzulamışdı.

Martin dü Qar oxucunu mövzu rəngarəngliyi və gözənlilməzliyi ilə təəccübləndirməyi bacaran sənətkarlardan idi. Onun "Afrika etirafı" (1931) romanı ailədə qan qarışdırılması probleminə həsr edilmişdi. "Susqun" (1932) pyesində müəllif homoseksualizm problemlərinə marağını ifadə etmişdi. Yaradıcılığı üçün səciyyəvi olmayan sinizm ruhlu, sarkastik "Köhnə Fransa" romanı (1933) ilə kəndin problemlərini bədii fikrin gündəliyinə gətirirdi. 1940-cı ildən həyatının sonuna qədər o, çoxcildlik "Polkovnik-leytenant Momorun gündəlikləri" əsəri üzərində işləmişdi.

Şəxsi həyatda Martin dü Qar müasirlərinin yekdil rəyinə görə, son dərəcə qapalı, qaraqabaq və ünsiyyətdən qaçan adam idi. Özü ilə bağlı danışmağı xoşlamayan fransız müəllifinin qəti qənaətinə görə əsl yazıçı haqqında hər kəsdən və hər şeydən öncə onun əsərləri danışmalıdır.